

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Eda ERTÜRK

ANTİK ÇAĞ'DA TARİH VE TARİHÇİLİK KAVRAMLARI

Felsefe Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2023

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Eda ERTÜRK

ANTİKÇAĞ'DA TARİH VE TARİHÇİLİK KAVRAMLARI

Danışman

Prof. Dr. Şahin FİLİZ

Felsefe Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2023

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Eda ERTÜRK' ün bu çalışması, jürimiz tarafından Felsefe Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Suat Soner ERENÖZLÜ (İmza)

Üye (Danışmanı) : Şahin FİLİZ (İmza)

Üye : Ali Bilge ÖZTÜRK (İmza)

Tez Başlığı: ANTİKÇAĞ'DA TARİH VE TARİHÇİLİK KAVRAMLARI

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 29 /12 /2022

Mezuniyet Tarihi : 16/02/2023

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Antikçağ’da Tarih ve Tarihçilik Kavramları” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Eda ERTÜRK

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Eda ERTÜRK
Öğrenci Numarası	20185231019
Ana Bilim Dalı	Felsefe
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Şahin FİLİZ
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Antikçağ'da Tarih ve Tarihçilik Kavramları
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	1998385625
Rapor Tarihi	24.01.23
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %.1.... Alıntılar dahil: %..1...
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,	
Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam ...150.... sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orjinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orjinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orjinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim. 24/...01../2023 Prof. Dr. Şahin FİLİZ	

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
SUMMARY	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖNSÖZ	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM TARİH, TARİHÇİLİK VE TARİH FELSEFESİ

1.1. Tarihin Neliği	4
1.2. Tarihçi Kimdir?	12
1.3. Tarihçinin Araştırma Materyalleri	15
1.4. Tarihin Konusu ve Önemi	17
1.5. Tarih Felsefesi	18
1.5.1. Felsefe ve Tarih	18
1.5.2. Tarih Felsefesinin Temelleri ve Anlamı	20
1.5.3. Spekülatif (Kurgusal) Tarih Felsefesi	22
1.5.4. Eleştirel (Analitik, Çözümsel) Tarih Felsefesi	28

İKİNCİ BÖLÜM ANTİK YUNAN'DA TARİH ANLAYIŞININ KÖKLERİ

2.1. Mit Düşüncesi ve Antik Yunan'da Mit	34
2.2. Homeros	37
2.2.1. Homeros'un Kimliği	37
2.2.2. İlyada ve Odysseia	39
2.2.3. Tarih Açısından İlyada ve Odysseia	43
2.2.3.1. Troya Savaşı Tarihi Bir Olay Olarak Kabul Edilebilir mi?	43
2.2.3.2. İlyada ve Odysseia Çerçevesinde Soylular Tarihi	45
2.2.3.3. Bir Tarihçi Olarak Homeros'u Düşünmek	47
2.3. Hesiodos	49
2.3.1. Hesiodos'un Kimliği	49
2.3.2. İşler ve Günler-Tanrıların Doğuşu	50
2.3.3. Tarih Açısından İşler ve Günler	55
2.3.3.1. İşler ve Günlerde İnsanlık Tarihini Yansıtan Çağlar	55
2.3.3.2. İşler ve Günler'de Antik Yunan Tarihine İşaret Eden Olaylar	57
2.4. Felsefenin Ortaya Çıkışı	58
2.5. Logographoslar	61
2.5.1. Kharon	61
2.5.2. Ksanthos	62
2.5.3. Hekataios	62
2.5.4. Hellanikos	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ANTİK YUNAN'DA TARİH ANLAYIŞI

3.1. Tarih ve Tarihçi Üzerine Genel Bir Bakış	67
3.2. Herodotos	71

3.2.1. Herodotos'un Kimliği	71
3.2.2. Tarih'in Konusu	72
3.2.3. Herodotos'un Tarihçiliği	81
3.2.3.1. Tarih Anlayışı	81
3.2.3.2. Herodotos'un Yöntemi	84
3.2.3.3. Yararlandığı Kaynaklar	87
3.2.3.4. Herodotos'un Tarihçiliğine Dair Eleştiriler	88
3.3. Thukydides	90
3.3.1. Thukydides'in Kimliği	90
3.3.2. Peloponnesos Savaşı'nın Konusu	92
3.3.3. Thukydides'in Tarihçiliği	100
3.3.3.1. Thukydides'in Tarih Anlayışı	100
3.3.3.2. Thukydides'in Yöntemi	103
3.3.3.3. Thukydides'in Kullandığı Kaynaklar	105
3.3.3.4. Thukydides'e Yönelik Eleştiriler	107
3.4. Ksenophon	108
3.4.1. Ksenophon'un Kimliği	108
3.4.2. Yunan Tarihi	110
3.4.3. Ksenophon'un Tarihçiliği	118
3.4.3.1. Ksenophon'un Tarih Anlayışı	118
3.4.3.2. Ksenophon'a Yönelik Eleştiriler	122
SONUÇ	129
KAYNAKÇA	133
ÖZGEÇMİŞ	139

ÖZET

Tarih felsefesi tarih üzerine soruşturmada bulunan bir alan olduğundan dolayı, tarih yalnızca tarihçilerin değil, felsefecilerin de dikkatini çeken disiplinlerden biri olmuştur. Bu görüşle bağlantılı olarak çalışmamız, Antik Çağ'da tarih ve tarihçilik kavramlarının nasıl şekillendiği üzerine açıklamalar yapmak amacıyla oluşturulmuştur. Antik Çağ zamanlarının diğer uygarlıklarından ziyade burada istoria kavramını kullanması ve genellikle tarihçi olarak adlandırılan kişileri yetiştirmesi açısından, Yunan uygarlığı çerçevesinde düşünceler ifade edilmektedir. Yani, Antik süreçte var olan Yunan uygarlığı merkeze alınarak, bu toplumun tarih ve tarihçilik anlayışına yönelik çeşitli açıklamalar yapılmıştır.

Bu doğrultuda üç bölümden oluşan tezin birinci bölümünde, çalışmanın kapsamının anlaşılması adına tarih, tarihçilik ve tarih felsefesi hakkında görüşler ifade edilmiştir. Bu görüşler, söz konusu alanlara ilişkin fikirler ileri sürmüş bazı tarihçiler ve filozoflar bağlamında ele alınmıştır. İkinci bölümde Yunan tarih anlayışının, kökleri soruşturulmaktadır. Daha farklı bir biçimde ifade edilirse, henüz Yunan uygarlığı tarih düşüncesiyle tanışmamışken, ozanların, filozofların ve nesir yazarlarının mitle, felsefeyle bağlantılı fikirlerinin yanı sıra Homeros'un ve Hesiodos'un, tarihi işaret ettiği düşünülen görüşleri de izah edilmiştir. Ayrıca belirtilen kişilerin kimliğine, eserlerine ilişkin anlayışlar sunulmuştur. Dolayısıyla bu bölümde ele alınan düşüncelerin genelinin, Antik Yunan'ın tarih anlayışından bağımsız olmadığı savunulmaktadır. Üçüncü bölümde ise ilk olarak Yunan toplumunun tarih görüşü ve tarihçileri hakkında genel açıklamalar oluşturulmuştur. Daha sonra Herodotos, Thukydides ve Ksenophon adlı Yunan uygarlığının Klasik Dönemi'nde yaşamış tarihçilerin, kimliği ve eserlerinin konusu hakkında açıklamalar yapılmış ve bu tarihçilerin, tarihçiliği hakkında değerlendirmeler ve çözümlemeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Antik Çağ, Hesiodos, Herodotos, Ksenophon, Tarih, Tarih Felsefesi, Thukydides

SUMMARY

CONCEPTS OF HISTORY AND HISTORICISM IN ANCIENT AGES

Since the philosophy of history is a field that investigates history, history has been one of the disciplines that attracted the attention of not only historians but also philosophers. In connection with this view, our study was created to explain how the concepts of history and historiography were shaped in the Ancient Age. Thoughts are expressed within the framework of Greek civilization in terms of using the concept of *istoria* and raising people who are generally called historians, rather than other civilizations of ancient times. In other words, various explanations have been made for the understanding of history and historiography of this society by centering the Greek civilization that existed in the ancient period.

In this direction, in the first part of the thesis, which consists of three parts, opinions about history, historiography and philosophy of history are expressed in order to understand the scope of the study. These views are discussed in the context of some historians and philosophers who have put forward ideas about the fields in question. In the second part, the roots of the Greek understanding of history are investigated. To put it differently, while the Greek civilization had not yet met the idea of history, the ideas of poets, philosophers and prose writers related to myth and philosophy, as well as the views of Homer and Hesiod, which are thought to point to history, are explained. In addition, insights on the identity and works of the mentioned people are presented. Therefore, it is argued that the general ideas discussed in this section are not independent of the ancient Greek understanding of history. In the third chapter, firstly, general explanations about the Greek society's view of history and its historians were made. Afterwards, explanations were made about the identity and subject of their works of historians who lived in the Classical Period of Greek civilization named Herodotos, Thucydides and Xenophon, and evaluations and analyzes were made about the historiography of these historians.

Keywords: Antiquity, Hesiod, Herodotus, Xenophon, History, Philosophy of History, Thucydides

TEŞEKKÜR

Bu çalışma konusunun belirlenmesi ve araştırılması noktasında akademik açıdan engin bilgileriyle beni yönlendirmiş ve ufkumu genişletmiş olmasının yanı sıra, çalışmalarına devam etmem gerektiğine dair psikolojik açıdan da beni motive eden, yüreklendiren değerli danışmanım Prof.Dr. Şahin FİLİZ'e teşekkür ederim. Tezsiz yüksek lisans sürecimdeki yardımlarından dolayı Dr. Öğr.Üyesi Ali Bilge ÖZTÜRK'e teşekkür ederim. Her zaman yanımda olan kardeşim Caner ERTÜRK'e ve dostum Zeynep ASLANTAŞ'a teşekkür ederim. Hayatta yapabileceklerim konusunda, bana adeta sonsuz bir güç veren enerji kaynağım annem Mihriban ERTÜRK'e ve evde ödevlerime yardım ederken, okulda ise sınıf öğretmenim olan ilk yol göstericim, babam Önder ERTÜRK'e en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Bu çalışma sizlere ithaf edilmiştir.

Eda ERTÜRK

ÖNSÖZ

“Yalnız tanıklık ettiğim ya da elden geldiğince doğru bilgilerden öğrendiğim şeyleri yazdım.”(Thukydides,1976:27).

Yukarıda dile getirilmiş bu cümle, akıllara Thukydides’in kim olduğu ya da bu kişiye ait olan cümlelerin ne anlama geldiği sorularını getirebilir. Bu sorulara Thukydides’in, Antik Yunan toplumunun Klasik Dönemi’nde yaşamış bir tarihçi olduğunu ve açıklanan cümlelerin ise onun tarih anlayışını yansıtan düşüncelerinden birine karşılık geldiğini söyleyerek cevap vermek mümkündür. Tıpkı Thukydides gibi Klasik Dönem tarihçilerinden Herodotos’un ve Ksenophon’un da tarihe dair görüşleri bulunmaktadır. Ancak ifade edilen bu düşüncelerden farklı olarak, Antik Yunan toplumunun söz konusu dönemdeki düşüncelerinin, mitlerle bağlantılı olduğu ve bu toplumun tarih anlayışının olmadığı yönünde fikirler de ileri sürülmüştür. Bu tezin amacı, Antik Yunan toplumunun belirli bir tarih anlayışı oluşturduğunu ifade etmek ve bu doğrultuda Antik Yunan’da ortaya çıkan tarih görüşlerini, Klasik Dönem tarihçileri olan Herodotos, Thukydides ve Ksenophon üzerinden açıklamaktır. Dolayısıyla bu tezde söz konusu tarihçilerin tarihçiliği ve eseri üzerine literatüre bir nebze olsa katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Bu doğrultuda öncelikle tezin bağlantılı olduğu alanların anlaşılması yönünden genel olarak tarih, tarihçi ve tarih felsefesinin neliği hakkındaki düşüncelere yer verilmiştir. Ayrıca tarih, tarihçi ve tarih felsefesi üstüne ileri sürülen fikirlerin sonraki bölümlerde açıklanacak olan görüşlere bir temel ya da ön hazırlık niteliğinde olduğunu söylemek mümkündür.

Daha sonraki açıklamalar ise Antik Yunan toplumunun tarih anlayışı öncesinde ozanlar, felsefeciler ve logographoslar çerçevesinde ileri sürülen görüşlere dayanmaktadır. Klasik Dönem tarihçilerinin ortaya çıkışı ve bu tarihçilerin tarih hakkındaki görüşlerine yer verildikten sonra ise çalışma sonlandırılmıştır.

GİRİŞ

Teknoloji ya da bilim alanlarında yapılan çalışmalara bağılı olarak dünyada yaşanan değişimlerin ardından insan, tarihi ilgilenmeye değer bir alan şeklinde görmeyebilir. Daha farklı bir biçimde ifade edilirse bu süreçte insan, tarihi kendisine fayda sağlamayacak bir disiplin olarak düşünebilir. Ancak dünyada pek çok değişim gerçekleşse de bu değişimler, geçmişe dair sahip olunan ilgiyi azaltan ya da gereksizleştiren bir nitelikte değildir, çünkü insan bugünlere nasıl ulaştığını, nereden geldiğini yani geçmişini merak etmektedir. (Tosh,2020:16).

Tarih denildiğinde akıllara gelen ilk sözcüğün “geçmiş” olduğu söylenebilir. Tarih geçmişle ilişkilendirilen bir alan olsa da onun, zamanın diğer boyutları olarak ifade edilen şimdiyle ve gelecekle de ilintili olduğunu söylemek mümkündür. Bu doğrultuda geçmişin bilgisini edinmek, birtakım durumların her zaman bugünkü gibi olmadığını idrak etmek ve söz konusu durumların gelecekte de aynı şekilde olmama ihtimalinin farkında olmak şeklinde düşünülebilir (Tosh,2020:21). Dolayısıyla zamanın üç boyutuyla da ilişkili olan tarih, dünyayla ve insanla bağları olan bilimsel bir faaliyet olarak düşünülebilir.

Ele alınan görüşlerden de anlaşıldığı üzere tarih, dünyayla ve insanla alakalı bir disiplin olmuştur. İnsanla bağlantılı birçok durumun ise tarih tarafından soruşturulduğu söylenebilir. Yani insanla ilgisi olan durumlar, tarihin araştırma konusu olmuştur. Örneğin bir uygarlığın kuruluşu, o uygarlığın liderleri veya halkı hakkında yapılan açıklamalar tarihle ilişkilendirilebilir. Açıklanan düşüncelere farklı bir şekilde yaklaşmak, insanın tarihle olan bağlarını soruşturmakta mümkündür.

İnsan, deneyimlediği hadiseleri kaydetme isteğinde olan bir canlı olarak görülebilir. Yani insanın yapısı, yer aldığı koşulları ya da karşılaştığı hadiseleri anlatma gereksiniminde olduğundan dolayı onun, bu gereksinimi karşılama isteği sonucundaysa birtakım yapıtlar ortaya çıkmıştır (Bıçak,1999:7). Bu yapıtların ilkinin mitlere karşılık geldiği söylenebilir. Daha sonraki zamanlarda ise tarihle ilişkili olan bazı yapıtların oluşturulduğunu dile getirmek mümkündür. Bu yapıtların ortaya çıkışı, Antik Çağ Dönemi’nde gerçekleştiğinden dolayı insanın tarihle olan bağları Antik süreçlere dayandırılabilir.

Antik süreçlerde Yunan uygarlığı tarihle alakalı görüşler beyan eden uygarlıklardandır. Tarihin babası sayılan Herodotos ya da bilimsel bir tarih anlayışının öncüsü olan Thukydides Yunanlı tarihçiler şeklinde ifade edilebilir. Dolayısıyla Antik Çağ’da tarih ve tarihçilik isimli çalışmamız, Antik Yunan’daki tarih anlayışının nasıl şekillendiği sorusuna cevap vermeyi amaçlamaktadır. Bu açıdan çalışmada söz konusu anlayışın gelişmesini sağlayan tarihçilerin

kimler olduğu ve onların Yunan tarihini ve tarih anlayışını nasıl şekillendirdikleri incelenmektedir.

Bu araştırmanın ilk bölümünde çalışmanın ilişkili olduğu disiplinlerin idrak edilmesi amacıyla, tezin sınırları belirlenir. Yani tez konusuyla ilişkili olan birtakım terimlerden ve bu terimlere yönelik bilgiler sunan kişilerden söz edilmektedir. Bu doğrultuda tarihin ne olabileceğiyle ilgili kavram analizi yapılarak, bu disiplin üstüne çalışmalar yapmış tarihçilerden açıklamalar sunulmaktadır. Sonrasında ise tarihçinin kimliği, onun araştırma kaynakları üzerinde durulur. Tarihin konusuna ve önemine dair düşüncelerin ardından tarih felsefesine geçilmektedir. Tarih felsefesinin türlerine yönelik fikirler paylaşıldıktan sonra birinci bölüm sona erdirilmektedir.

İkinci bölümde hâkim olan görüşler mitlerle, felsefeyle ve logographosların düşünceleriyle ilintilidir. Antik Yunan toplumunun düşünce evreninden ve yaşam stilinden örnekler sunan mitlerden ve bu mitlerin sahibi olduğu düşünülen kişilerden bilgiler verilmektedir. Daha açık bir biçimde söylenirse Homeros'un ve Hesiodos'un çalışmalarıyla ve bu ozanların yaşamlarıyla bağlantılı açıklamalar yapılmaktadır. Bu ozanların çalışmalarında, Antik Yunan'ın tarihini yansıtan düşüncelerin varlığı üzerine de soruşturmalar gerçekleştirilmektedir. Homeros'un, Antik Yunan toplumunun tarihçisi olarak görülüp görülemeyeceğine dair de fikirler belirtilmektedir. Daha sonra Yunanlıların fikir hayatını ve onların yaşama bakışını büyük ölçüde etkilediği düşünülen felsefenin belirmesine dair genel fikirler izah edilmektedir. Thales, Anaksimenes ve Anaksimandros çerçevesinde evrenin mitlerdeki görüşlerden farklı bir biçimde yorumlandığı anlatılmaktadır. Bu düşüncelerden sonra ise Antik Yunan'ın tarih anlayışının meydana çıkmasında, etkili olduğu düşünülen logographoslar dile getirilmektedir. Burada Herodotos'tan daha önce ya da çok daha sonra yaşadığı düşünülen Hellanikos, Kharon, Ksanthos ve Hekataios gibi yazarların çalışmaları ve onların hayatları üzerine fikirler bildirilerek, ikinci bölüm sonlandırılmıştır.

Üçüncü bölümde Herodotos'la başlayan devamını Thukydides'in ve Ksenophon'un getirdiği Antik Yunan toplumunda tezahür eden tarih anlayışıyla ilintili görüşler paylaşılır. Bu doğrultuda "istoria" kavramı açıklanır ve bu tarihçilerle alakalı spesifik düşünceler öncesinde onların tarihçiliğine yönelik genel ilkeler ortaya konmaya çalışılmaktadır. İlk olarak Herodotos soruşturularak onun kimliğiyle ve eseriyle bağlantılı olan düşüncelere yer verilmektedir. Bu bilgilerin ardından Herodotos'un tarihçiliği temel alınmaktadır. Bir tarihçi olarak Herodotos'un ele aldığı kaynaklar ya da onun fikirlerinde benimsediği yöntem(ler), açıklanmıştır. Onun tarihçiliğinin eksik veya çelişkili yanlarını bildiren düşüncelerin ardından bir başka önemli tarihçi Thukydides üzerinde durulmaktadır. Thukydides'in yaşamı, çalışması ve tarihçiliği ele

alınır. Herodotos'un tarihe dair düşüncelerini farklı bir boyuta taşıyan Thukydides'in, araştırma malzemeleri ve araştırma ilkeleri (yöntem/yöntemleri) açıklanmaktadır. Onun tarihçiliğine dair gerçekleştirilen eleştiriler aktarıldıktan sonra Ksenophon anlatılır. Ksenophon'un yaşamına ve yapıtına dair düşünceler açıklanır ve onun tarihçiliğine geçiş yapılır. Ancak Thukydides'le ve Herodotos'la karşılaştırıldığında Ksenophon genellikle Antik Yunan'ın tarih zihniyetini geliştiren bir araştırmacı olarak görülmediğinden dolayı, onun yalnızca tarih düşüncesine dair fikirler bildirilir ve Ksenophon'un tarihçiliği üzerine yapılan tenkitlerin ardından tezimiz sonlandırılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİH, TARİHÇİLİK VE TARİH FELSEFESİ

Birinci bölümde, tarihin ne olduğuna ve bazı tarihçilerin tarih hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir. Tarihle bağlantılı olarak, tarihçinin kim olduğuna ve onun araştırma materyallerine yönelik düşünceler bildirilmiştir. Daha sonra tarih felsefesine geçilmiş, eleştirel ve spekülâtif tarih felsefesinin niteliklerinin anlaşılması yönünden, her iki alanın da ne olduğu üzerine düşünceler açıklanmış ve bu alanlara dair fikirler belirten düşünürlerin görüşleri ifade edilmiştir.

Bu bölümde yapılan açıklamaların, çalışma konumuzla yani Antik Yunan'ın tarih görüşüyle bağlantılı olduğunu özellikle belirtmek gerekir. Bu doğrultuda çalışmaya yönelik sınırların belirlenmesi ve çalışmanın hangi alanlarla ilişkili olduğunu göstermek açısından, tarih ve tarih felsefesine yönelik yapılan tanımların yanı sıra bu alanlara yönelik görüşler bildiren tarihçiler ve felsefeciler hakkında da açıklamalar yapılmıştır. Ayrıca bu açıklamaların, üçüncü bölümde ifade edilecek olan düşüncelerin anlaşılması yönünden bir temel veya giriş niteliğinde olduğunu söylemek mümkündür.

1.1. Tarihin Neliği

İnsan, zamanın sınırları içerisinde varlığını sürdüren bir canlı olarak düşünülebilir. Geçmiş, gelecek ve şimdiden meydana gelen zaman çizgisinde ise insan, kendisi ve yaşadığı evren hakkında çeşitli araştırmalarda bulunmuştur. Ancak bugünü veya yarını hakkında bilgi sahibi olmak isteyen insan, soruşturmalarını yalnızca nefes aldığı süreçle yani şimdiyle sınırlı tutması durumunda, aradığı sorulara yanıt bulmakta güçlük çekebilir. Burada insanın şimdiye veya geleceğe dair çeşitli bilgilere ulaşması açısından başlangıç noktasının geçmiş olduğunu söylemek mümkündür, çünkü insan geçmiş tarafından form kazandırılmış bir evrende yaşamaktadır. Daha farklı bir biçimde söylenirse insanın geçmişteki düşünceleri ve eylemleri hem evreni hem de diğer insanlarla arasındaki ilişkileri biçimlendirmektedir. Bu biçimlendirme sürecinde insanın ortaya koyduğu her şeyin, onun şimdisinin veya geleceğinin köklerini oluşturduğu söylenebilir. Bu yüzden insanın şimdiyi veya geleceği soruşturma noktasında geçmişe yönelmesi önemlidir. Öyleyse geçmişin şimdiyle olan bağlantısı, geçmişin ne olduğu ya da geçmişin ne şekilde soruşturulması gerektiği hakkında birtakım açıklamalar yapmak gerekmektedir.

Geçmiş, zamanın diğer evrelerinden biri olan şimdiyle, karşılıklı bir bağlantıya sahiptir. Şöyle ki geçmişe dair henüz bilinmeyen pek çok şeyin şu an veya gelecekte keşfedilmesi mümkündür. Son yıllarda Mısır’da daha önce ortaya çıkarılmamış antik kentlerin keşfedilmesi bu duruma bir örnek olarak gösterilebilir. Burada geçmişin bilgisini yeniden biçimlendiren şimdinin, geçmişin anlaşılmasına katkı sağladığını söylemek mümkündür. Meseleye başka bir yönden bakıldığında ise geçmişin de şimdiyi belirlediği söylenebilir. Daha açık bir ifadeyle dile getirilirse, insanın geçmişteki düşünce ve eylemleri, onun şimdiki zamanını şekillendirmiştir. Örneğin yazının veya buharlı makinenin keşfedilmesi, insanın şimdiki zaman içerisinde ilerlemesine yön veren büyük icatlar olmuştur. Demek ki bugünün anlaşılabilirliği, geçmişin ışıyla sağlanırken aynı şekilde geçmişin anlaşılabilirliği de bugünün ışığı sayesinde gerçekleşmektedir (Carr,2018:109).

Geçmiş ve şimdi arasındaki bağlantıyı, negatif bir şekilde düşünmek de mümkündür. Geçmiş hakkındaki bir bilgi eksikliği insanın gelişmesini ya da ilerlemesini engelleyerek onun, şimdiki zamanını olumsuz olarak etkileyebilir. George Santayana geçmişini unutmuş bir halde yaşayan insanların, onu tekrar tekrar yaşamaya mahkûm edildiğini ifade eder (Giderhus,2011:13). Bu duruma şimdi yönünden bakıldığında ise şimdiki zamana dair bir bilgisizlik hali, geçmişin anlaşılmasını zorlaştırabilir.

Hiçbir şeyi değiştirmenin mümkün olmadığı bir veri olarak, geçmişi tanımlayan görüşler söz konusudur. (Bloch,2020:51). Öyleyse geçmişe dair herhangi bir müdahalede bulunmanın imkânsız olduğunu söylemek mümkündür. Ancak geçmişin bilgisi söz konusu olduğunda aynı durum geçerli değildir, çünkü geçmişe dair bilgiler, insanın yaptığı araştırmalar neticesinde değişebilir. Ayrıca insan yapmış olduğu bu araştırmalarda, evrene yönelik pek çok nesnenin geçmişi olduğu sonucuyla da yüzleşmektedir. Burada sorularına yanıt bulmak isteyen insanın, bizzat kendisinin konu olduğu bir geçmişe yönelmesi gerektiği söylenebilir.

Geçmişe yönelik araştırmalarda, insanın takınmış olduğu tavır oldukça önemlidir. Bu esnada, insanın benimsemiş olduğu sıradan veya rastgele bir tavır, ya da geçmişe dair hissedilen geçici bir merak duygusu, onun geçmişe dair aradığı sorulara cevap bulamamasına neden olabilir. Bu doğrultuda insanın, sorularına yanıt bulmak adına geçmişe yönelik araştırmalarını belirli bir disiplin çerçevesinde süruşturması önemlidir. Bu disiplinin ise geçmişi kendisine araştırma konusu edinen tarihe karşılık geldiğini söylemek mümkündür. O halde tarih ne demektir?

Bu soruya verilecek cevapların anlaşılması yönünden, tarihin etimolojisini açıklamakta fayda vardır. Tarih kelimesi, Türkçe’ de ve Batı dillerinde etimolojik olarak farklı kökenlerden gelmiştir. İbranice’ de veya Habeşçe’de ay ya da zaman sözcüklerine karşılık gelen “yareah”

sözcüğünün Arapça’ da “verraha” ifadesine dönüşmesiyle birlikte ortaya çıkan tarih sözcüğü, birtakım hadiselerin yaşandığı yılı veya günü bunların sayılarla gösterilişini ya da hadiselerin oluş sürecini belirlemek gibi anlamları ifade etmektedir (Tdv,2011:30-36).Almanca, Fransızca ve İngilizce gibi batı dillerinde ise sırasıyla “ geschichte”, “ histoire” ve“ history” sözcüklerini temsil eden tarih, köklerini “istoria” sözcüğünden almaktadır. İki farklı lehçede farklı manalara gelen bu sözcük, İon lehçesinde *haber yoluyla bilgiye ulaşma* manasına gelirken, *olaylara şahit olmak* manasında yani tanık şeklinde bilme manasında Attika lehçesinde karşılık bulmuş ve bütün bu anlamlarından farklı olarak o, doğa bilgisini kuşatmak manasında da kullanılmıştır (Özlem,2010:25).

Tarih kavramının, anlamının ne olduğu sorusuna ise üç farklı şekilde yanıt verilebilir: İlk olarak tarih kavramının gündelik dilde ne şekilde kullanıldığını yansıtan düşünceler; İkinci olarak yaygın biçimde kullanılan tarih kavramı, üçüncü olarak ise tarih alanında çalışmalarda bulunmuş bazı tarihçilerin veya düşünürlerin tarihe yükledikleri özel anlamlar çerçevesinde tarih kavramı. Öyleyse tarih kavramının, gündelik dilde ve yaygın biçimde kullanımına ek olarak çeşitli tarihçilerin veya düşünürlerin perspektifleri etrafında biçimlenen, tarih kavramını da açıklamak önemlidir. Dolayısıyla burada gündelik dilde veya genel olarak kullanılan tarih kavramından yola çıkarak, tarihin daha özel anlamlarını da açıklamak amaçlanmaktadır.

Tarih kavramının, gündelik dilde pek çok durumu ifade eden bir biçimde kullanıldığını söylemek mümkündür: Yaşanmış bir olayın gün, ay ve yıl şeklinde belirtilmesi; ulusları ve toplumları etkileyen olayları zaman, mekan ve neden sonuç çerçevesinde izah eden bilim; evrensel olarak ifade edilen tarihin herhangi bir kesitini izah eden anlatı; bir temayı geçmişi ile gelişimi bağlamında soruşturan anlatı;tarih kitapları;tarih dersleri (Tdk,1998:2139-2140).

Yukarıdaki açıklamalar tarih kavramının, gündelik dilde pek çok anlama büründüğünün göstergesi olmaktadır. Tarih ya da historia kavramının, yaygın biçimde kullanımında ise tarihin günlük dilde taşımış olduğu bu çok anlamlılığın yerini iki anlamlılığa bıraktığı söylenebilir. Yani tarihin yaygın biçimde iki anlama karşılık gelerek, kullanıldığını söylemek mümkündür. Bu iki anlamlılığın ilkinde tarih bir taraftan geçmişte yaşanan olayları temsil ederken, ikincisinde ise söz konusu geçmişin, tarihçilerin araştırmalarında tekrardan oluşturularak aktarılması şeklinde ifade edilmektedir (Tosh,2020:9). Burada ilk anlamıyla tarihin, olmuş ve bitmiş olanın yani geçmişin tarihine, ikinci anlamda kullanılan tarihin ise geçmişin tarihçiler tarafından belirli kurallar ve yöntemler doğrultusunda soruşturulmasını olanaklı kılan tarih bilimine atıfta bulunduğunu söylemek mümkündür.

Tarihi iki anlamlılığı bağlamında açıklayan düşünürlerden biri de Nermi Uygur olmuştur. Ona göre tarih, bir taraftan önceki zamanlarda yaşananları yani geçmişi ifade eden

bir tarihken, diğer taraftan ise bu geçmişin bilinme isteğine bağlı olarak yapılan araştırmalara karşılık gelen tarih bilimi şeklindedir. Yani Uygur’a göre tarih, geçmiş olan real tarih ve geçmiş belli bir disiplin doğrultusunda araştıran tarih bilimi olarak iki türdür ve bu doğrultuda insanın yaşamış olduğu evrende düşünce ve eylemlerini yansıtan her şey; başarılar, mağlubiyetler, kültür ya da sanat gibi hareketler real tarihi yansıtırken, bu tarihin araştırma alanı olarak ele alınması ise tarih bilimidir (Uygur,1955:135-136). Doğan Özlem de aynı şekilde tarihin iki anlamlılığına dikkat çekmektedir. “*Res gestae*” ifadesi insanın geçmiş zamanda yaşadığı insan ve toplum merkezli olaylar; yani geçmişi temsil eden tarihken, “*histoeia rerum gestarum*” ifadesi ise söz konusu geçmişin soruşturulması manasındaki tarih bilimidir (Özlem,2010:17).

Bu meseleye başka bir biçimde bakıldığında ise tarihin yaygın olarak kullanılan iki anlamının eleştirildiği görülmektedir. John H. Arnold’un, tarihi genellikle hem geçmiş hem de geçmişin araştırma alanı olarak tarihçiler tarafından ele alınması anlamında kullanıldığını ifade ettiğini söylemek mümkündür. Ancak Arnold, tarihin bu çift anlamlılığına vurguda bulunmamıştır, çünkü Arnold tarih ve geçmişin birbiriyle aynı şey olmadığını ve aralarında temel bir farklılık olduğunu savunmaktadır (Arnold,2000:5). Tarihin geçmiş olmadığı yönünde, açıklama yapanlardan biri de Keith Jenkins’tir. Jenkins geçmişin ve tarihin seyrinin birbirinden dağlar kadar uzak olduğunu savunarak o, geçmişte yaşananların ancak bir kısmının tarihçi tarafından açıklanabileceğini belirtmektedir (Jenkins,1997:18-23). Sonuç olarak dile getirilmiş bu düşünceler, tarihin ne olduğu sorusunu farklı açılardan incelemeyi olanaklı kılmıştır.

Tarihin ne olduğu sorusunu tarihçiler perspektifinden, cevaplamak da mümkündür. Tarih kavramına dair düşüncelerin tarihçiler tarafından belirlendiği dikkate alındığında, tek bir tarih kavramından söz edilmesi oldukça güçtür. Burada tarih değil, tarihler söz konusudur. Daha açık bir ifadeyle söylenirse tarihçilerin tarihe bakış açılarındaki farklılık, onların birbirine benzemeyen tarih kavramları oluşturmalarına neden olmuştur. O halde bu tarihçilerin perspektifleri doğrultusunda tarih ne anlama gelmektedir?

Tarihe yönelik görüşleriyle, modern tarih soruşturmalarının öncüsü olarak Leopold Von Ranke’nin görüldüğünü söylemek mümkündür. Tarihin sistematik bir alan olarak ele alınabileceğini savunan Ranke, bu doğrultuda tarihin bilim olduğunu düşünmektedir. Ancak Ranke, tarihe yalnızca bir bilim olma görevini yüklemeyi; onun ayrıca sanat da olduğunu ileri sürmektedir. Şöyle ki bulan, bir araya getiren, düzene sokan bir bilim olmanın yanı sıra tarih, bulunanı ya da tanınanı canlandırdığı ve resmettiği için o aynı zamanda Ranke açısından bir sanat olmuştur (Ranke,1973:33). Ranke tarihin bilimsel yönünü felsefeyle ilişkilendirirken, sanatsal yönünün ise şiirle alakalı olduğunu iddia etmektedir. Ancak o, doğaları bağlamında felsefenin ve şiirin idealden hareket ettiğini düşünürken, tarihin ise kaynağını gerçeklerden

aldığını belirtmektedir. Gerçeklerin soruşturulması noktasında ise Ranke'nin tarihe yaklaşımı, bilinen görüşlerden ayrılmıştır. Tarih anlayışının temellerini belgelerin soruşturulmasına dayandıran Ranke'nin, birincil kaynaktan beslenmeyen tarih yazımını görmezden gelmesi açısından onun, kendi tarih anlayışının sınırlarını belirlediğini söylemek mümkündür. Tarihin görevi konusunda da Ranke'nin genel düşüncelerden farklılık gösterdiği söylenebilir. Çünkü ona göre tarihin misyonu, geleceğe yarar sağlamak açısından geçmişin soruşturulması olmayıp, tarih sadece gerçekten yaşanmış ve bitmiş olanı ele almalıdır (Warrington,2014:460). Öyleyse Ranke'nin tarihin görevi açısından, onu zamanın tek boyutuyla sınırlandırdığını ifade etmek mümkündür.

Filozofların tarihe dair fikirleri dikkate alındığında Georg Wilhelm Friedrich Hegel'in bu konuda önemli düşünceler belirttiğini söylemek mümkündür. Bu yüzden Hegel'in tarihe ve tarih felsefesine yönelik görüşlerini açıklamak önemlidir. Ayrıca çalışmamız tarih felsefesiyle doğrudan bağlantılı olduğundan dolayı Hegel'in bu alana yapmış olduğu katkıları ifade etmek gerekmektedir.

Hegel'in tarihle ilgili düşüncelerini, felsefeden bağımsız düşünmek oldukça güçtür. Daha farklı bir şekilde söylenirse tarihin ne olduğunu felsefe doğrultusunda yorumlayan Hegel'in amacı felsefi bir dünya tarihi açıklamak olmuştur. Bu düşüncenin ortaya çıkışında insanın tarihselliğinin etkili olduğu söylenebilir. Hegel bu anlayışın nasıl olduğunu açıklamadan önce ise söz konusu düşünceye bir temel ya da giriş oluşturmak yönünden öncelikli olarak o, tarihe dair birtakım fikirler ifade etmiştir. Bu doğrultuda Hegel tarihin farklı şekillerde ifade edildiğini savunmuş ve o tarihi “kaynaktan tarih”, “düşüngenin (reflektif) ve “felsefi tarih” olarak birbirinden ayırmıştır (Hegel, 2011:11). Hegel ilk olarak kaynaktan tarih üzerine düşüncelerini bildirmektedir. Hegel açısından bu tarih anlayışı tarihçilerin şahit olduğu olayları dile getirmeleriyle gerçekleşmektedir. O bu tarih yazımını açıklarken Antik dönem tarihçileri olan Herodotos'u ve Thukydides'i örnek olarak vermiştir. Çünkü Hegel'e göre Herodotos ve Thukydides açıkladıkları olayları deneyimleyerek bu olaylara ve olayların tinine dahil olan, yaşanan durumları tinsel tasarım sahasına taşıyan tarihçiler olmuşlardır. Hegel bu türden bir tarih yazıcılığında öznelliğin ve raslantısallığın iç içe geçmiş olduğu verilerden bir bütün oluşturulduğunu ifade etmiş olsa da o, gelenekler, şiirler ve türküler kaynaktan tarih yazımına dahil etmemektedir (Hegel,2011:12-13). Dolayısıyla Hegel, bu türdeki eserlerin yaşananları açık seçik bir biçimde anlatmadığını düşünmüş ve onları tarihin dışında tutmuştur.

Hegel'in açıklamış olduğu bir diğer tarih yazımı ise düşüngenin tarih olmuştur. Hegel'in düşüngenin tarihi yer aldığı zamanın sınırlarını aşan bir tarih olarak ifade edilebilir. Bu tarih anlayışında önemli olan, tarihçinin kişisel tininden farklı bir unsur barındıran veriyi

işlemesidir (Hegel,2011:18). Burada düşüngen tarih kökten tarihten ayrılan yanını görmek mümkündür. Hegel düşüngen tarihi kendi içinde “pragmatik tarih”, “eleştirel tarih” ve “özel tarih” şeklinde birbirinden ayırmıştır. Pragmatik tarih, kendisinden birtakım ahlaki dersler çıkarılması gereken bir saha şeklinde düşünölmektedir. Ancak Hegel insanların örneğın devlet adamlarının veya halkların, tarihten herhangi bir şey öğrenmediğini savunmaktadır. Çünkü ona göre yaşanan her tarihsel süreç, diğer tarihsel süreçlerden ayrılan özel koşullara sahiptir. Düşüngen tarihin bir diğer aşamasını ise eleştirel tarih oluşturmaktadır. Bu tarih düşüncesinde ise tarihle bağlantılı anlatıların inandırıcılıkları ve bu anlatıların doğruluğuna üzerine soruşturma yapılmaktadır (Hegel,2011:26). Düşüngen tarihin son aşaması ise özel tarih olmuştur. Özel tarih, tümel bir şey olarak değil tikel olan biçiminde düşünölmektedir. Yani bir toplumun din tarihi, tüze veya sanatı gibi tek tek unsurlarını açıklayan özel tarih, soyutlayıcı olmanın yanı sıra felsefi dünya tarihine geçmeyi sağlamaktadır (Hegel,2011:27).

Hegel’in son olarak açıkladığı tarih görüşü ise felsefi tarih düşüncesidir. Felsefi dünya tarihi, diğer tarih anlayışlarından farklı bir konumdadır. Yani felsefi dünya tarihinin bakışı soyut olmanın aksine somuttur. Çünkü o burada geçmiş adında herhangi bir şeyin olmadığı tin veya ide olup ide evrenin ve toplumların kılavuzuyken, tin ise onun buyrukları akla dayanan istencidir (Hegel,2011:28). Dolayısıyla Hegel burada tarihin düşünme aracılığıyla ele alınmasını ifade etmiştir.

Karl Marx, teoride kalan fikirler yerine yaşamın kendisine yönelmiştir. Yani onun tarih anlayışı insanı ikinci plana atan birtakım fikirlere, hayallere veya tasarılarla dayanmamaktadır. Bu açıdan Marx’ın fikirlerden veya tasarılarından ziyade bunların yaratıcısı olan insanı, konu edinerek bir tarih anlayışı ortaya koyduğu söylenebilir. Bu düşünceler bağlamında tarihi bir bilim olarak gören onu doğa tarihi ve insanlık tarihi olarak ikiye ayıran Marx, doğa tarihinden insanlık tarihini ayrıntılı olarak soruşturduğunu açıklar (Marx ve Engels,1976:41). Ancak burada insandan kastedilen düşünce, insanın çeşitli nedenlerden dolayı doğayla ve diğer insanlarla kurduğu birtakım ilişkiler çerçevesinde ortaya çıkan ekonomik güçler olmuştur. Tarihsel materyalizm olarak da bilinen bu görüş, tarihteki hareketliliği siyasete ya da buna benzer çeşitli etmenlere dayandırmak yerine söz konusu tarihsel gelişimi, maddi araçlarla veya ekonomik durumlarla ilişkilendiren bir anlayış olmuştur.

Lucien Febvre’nin, içerisinde coğrafyanın, sosyolojinin ya da ekonominin yer aldığı kapsamlı bir tarih düşüncesinden yana olduğunu söylemek mümkündür. Bu açıdan ona göre tarih, siyasi veya askeri olaylardan ibaret olmamıştır. Tarih, çok eski zamanlardan itibaren insanların düşünce ve eylemlerinin sonucu olan farklı oluşumunun ve etkinliğinin, yaşamış olduğu toplumlar ve tarihsel koşullar bağlamında bilimsel olarak soruşturulmasıdır (Febvre’dan

akt. Sales, 2021:79). Bu düşünceden hareketle Febvre'ye göre tarihin, toplumsal koşullardan bağımsız olmadığı söylenebilir. Ona göre insanlara yalıtılmış gerçeklerin bir dizisini sunmayan tarihin toplumsal işlevi, gerçekleri düzenleyerek sistematik bir şekilde bu gerçekleri bugünkü ihtiyaçlar doğrultusunda bir araya getirmesi, özetle geçmişi bugünkü ihtiyaçlar bağlamında düzenlemesi veya organize etmesi olmuştur (Burke,1973:41). Dolayısıyla Febvre yönünden tarihin, yalnızca yaşanmış ve bitmiş olaylar şeklinde ifade edilmeyen bugünle bağları olan bir disiplin olduğu söylenebilir.

Marc Bloch, insanın hoş vakitler geçirmesini tarihle ilişkilendirmiştir. Ancak bu bakış Bloch'un tarihi değersiz bulduğu anlamına gelmemelidir. Bir tahta oymacılığına veya saatçiliğe karşılık gelmeyen tarih, daha iyi bilmek için bir uğraştır ve bu doğrultuda sabitliğin aksine tarihin hareket halinde olduğunu düşünen Bloch'a göre o, hareket eden bir bilim olmuştur (Bloch,2020:24). Bu doğrultuda Bloch'un, geçmişte yaşanmış olayların bilimi şeklinde yapılan tarih tanımlarından ayrıldığı dile getirilebilir. Hatta Bloch bu şekilde yapılan tarih yorumlarını iyi bulmadığını ifade etmektedir.

Robin Georg Collingwood'a göre tarih, çeşitli sorular sorulmasına ve bu sorulara cevaplar verilmesine olanak sağlayan düşünme biçimlerinden biri olmuştur. O, bilimlerin ortaya çıkış nedenini ise insanın bilgisizliğine dayandırır. Fakat bu durum onun tarafından, belirli bir şeye yönelik bilgisizlik hali olarak görülmektedir. İşte Collingwood açısından, belirli şeyleri arayan bilim gibi tarih de bir bilim olarak görülmüştür (Collingwood,2019:39). Ancak bu bilim düşünülenle alakalıdır. Daha farklı bir biçimde söylenirse Collingwood yönünden düşüncelerle bağlantılı olan tarihin, insanı ya da insanla ilintili olanı araştırdığı ileri sürülebilir.

Edward H. Carr tarihe yönelik fikirlerini, kendinden önce ortaya çıkan tarih görüşleriyle karşılaştırmalı olarak açıklamaktadır. Sağduyucu tarih şeklinde belirttiği anlayışa göre olgular tarihle oluşmazlar, çünkü olgular tarihçinin zihin ürünü olmayıp onlar, nesnel bir biçimde bulunmaktadır. Burada tarihin, yalnızca olguların merkezde olduğu bir disiplin olarak görüldüğü söylenebilir. Bu düşünceyle farklı yönde olan diğer anlayış ise tarihin, yoruma dayalı bir alan olarak görülmesidir. Fakat Carr, her iki anlayışı da eleştirmektedir. Carr ilk olarak tarihin yalnızca olgulardan ibaret olmadığını savunmuş ve olguların tarihin ne olduğuna yönelik hazır bir cevabının olmadığını ifade etmiştir. Yoruma dayalı bir tarih düşüncesinde ise o, tarihin olgularını yok sayarak yalnızca yorumla şekillenen bir tarih anlayışının tehlikeli olabileceğini düşünmektedir. Öyleyse Carr'a göre tarih ne anlama gelmektedir? Onun açısından tarihçi şimdikiyi işaret ederken, olgular ise geçmişi yansıtmaktadır. Bu doğrultuda tarih, tarihçi ve olguları arasında karşılıklı olarak gerçekleşen aralıksız bir etkileşim süreci olup, o şimdi ve geçmiş arasında meydana gelen kesintisiz diyalogun adıdır (Carr,2018:82). Daha basit bir

biçimde söylenirse tarihçinin ve olguların etkileşimiyle var olan tarih, hem geçmişle hem de şu anla bağları olan bir disiplin olarak yorumlanabilir. Bu düşüncelerden hareketle Carr'ın, iki farklı tarih anlayışı üzerinden bir orta yol tuttuğunu söylemek mümkündür.

Fernand Braudel, tarihi yalnızca belirli temalar ve yöntemler çerçevesinde açıklayan geleneksel tarih fikrini eleştirmektedir. Braudel tarihin geçmişte yaşanmış olaylarla olan bağlantısına dikkat çekmek yerine o, tarihin toplum bilimleriyle arasındaki bağlantıya işaret eder. Bu doğrultuda Braudel insan, mekân ya da toplumdan hareket ederek tarihin beşerî bilimlerden yararlanması gerektiğini düşünmektedir. Tarihi, belirli ilkelere dayalı, bilimsel olarak gerçekleştirilen bir soruşturma ve icap ettiğinde bilim olan kompleks bir araştırma alanı olarak gören Braudel'e göre tarih, tarihler, tarihçiler, ilgiler ve olanaklar toplamıdır ki bu toplama gelecekte başka ilgiler düşünceler ve olanaklar dahil olacaktır (Braudel,1992:105). Anlaşılan o ki Braudel, tarihin kendi araştırma ilkelerinin yanı sıra diğer bilimlerin ilkelerinden de faydalanması gerektiğini düşünmektedir. Tarihin yararlanması gereken bilimlere ise Braudel, sosyoloji, coğrafya ve iktisat gibi alanları örnek olarak vermektedir.

Keith Jenkins, tarihe postmodern bir tavırla yaklaşmıştır. O, tarihi açıklayan düşünce ve yöntemlere kuşkuyla bakmaktadır. Jenkins tarihin ne olduğu sorusunu, tarihçilerin oluşturduğu şey olarak yanıtlamıştır. Ancak Jenkins için tarihin, çok daha geniş bir anlama karşılık geldiği söylenebilir. Kendisi için bir amaca sahip olmanın uzağında birileri için oluşturulan ve bu doğrultuda ideolojik, yöntem bilimsel ve epistemolojik kuramlarla ifade edilen tarih, evrene dair söylemlerden yalnızca biri olarak düşünülmüştür. (Jenkins,1997:19-38). Daha açık bir biçimde söylenirse tarih, kendisini evrensel olduğu iddia edilen birtakım kavramlarla gösterse de sonunda o, belli grupların çıkarlarına hizmet eden bir şey haline dönüşmüştür. Dolayısıyla tarihçiler tarafından oluşturulan tarihler, bugünle alakalı açıklamalar olup bu açıklamalar, çeşitli ideolojilere ve bazı çıkarlara katkı sağlamak amacıyla oluşturulmaktadır.

Richard Evans, Carr'ın sağduyucu tarih anlayışı şeklinde ifade ettiği düşünceye benzer bir biçimde, olguların tarihçiden ayrı olarak bulunduğunu düşünmektedir. Bu fikir başlangıçta Evans'ın tarihi, bir bilim olarak düşündüğünü akıllara getirirse de Evans'a göre tarih, aslında bir sanat olmuştur. Bilimsel bir tarihe yönelik arayış çabasını hayal peşinde koşmaya benzeten Evans açısından tarih, hünerli ellerde işlendiğinde ve bu doğrultuda edebi manadaki sanat yapıtlarıyla kıyaslandığında bir sanatken o, iş yapanın sahip olduğu araçları ne şekilde kullanması gerektiğini iş başında öğrendiği bir zanaat da olmuştur. (Evans,1999:79). Evans bu düşünceyle bağlantılı olarak tarihçinin olaylara yaklaşımının ise sınırlı olduğunu

belirtmektedir. Yani olgular tarihçinin zihin ürünü olmadığından, tarihçinin olgulara dair yorumları da sınırlı olmaktadır.

John Tosh, tarihe yönelik herhangi bir bilgi edinmenin veya tarihten edinilen bilgiler doğrultusunda çeşitli sonuçlara ulaşmanın, gereksiz olduğunu düşünen fikirlere karşı çıkmaktadır Kolektif bir belleğe karşılık gelen tarih, ona göre hem insanların yaşadığı toplumda toplumu yansıtan kimlik kavramlarının hem de geleceğe yönelik çeşitli taleplerin üretilmesine karşılık gelen, deneyimlerin tamamıdır (Tosh,2020:16).Benimsemiş olduğu bu tarih anlayışında Tosh, sosyoloji ya da ekonomi gibi alanlardan yararlanmanın tarihe katkı sağlayacağına işaret ederek o tarihin melez bir disiplin olduğunu söylemiştir.

Yukarıda açıklanan tarihçilerin veya düşünürlerin yanı sıra tarihin ne olduğu sorusuna yanıt veren birçok tarihçiyi veya fikir insanını bu çalışmaya dahil etmek mümkündür. Ancak çalışmayı sınırlandırmak açısından tarihe yön veren bazı tarihçilerin veya düşünürlerin fikirlerini merkeze almak amaçlanmıştır. Bu yüzden burada belirli tarihçilere yer verilmiştir. Bütün bu düşünceler doğrultusunda, tarihin ne olduğuna dair genel olarak birkaç söz söylenebilir: Zamanın evreleri bağlamında insanın düşüncelerini ve eylemlerini yansıtan faaliyetlerinin, tarihin kendisi veya tarihle bağlantılı bir şey haline dönüştüğü söylenebilir. Bu doğrultuda tarih, insan var olduğu sürece var olmaya devam edecek disiplinlerden biri olarak görülebilir. İnsanın kendisini anlaması açısından bakıldığında ise onun geçmişine yönelme ilgisinin yalnızca bugün de değil, gelecekte de devam etmesi mümkündür. İşte bu noktada tarih, zamanın üç evresinde de insanın kılavuzu olma görevini sürdürecektir bir alan olarak görülebilir.

1.2. Tarihçi Kimdir?

Zamanın ilerlemesiyle birlikte bilgiye yönelik gelişen kuşkulu tavır, insanın tarih hakkında olumsuz düşüncelere sahip olmasına neden olabilir. Tarihin insana hiçbir şey öğretmediğine ve bu açıdan tarihten ders çıkarmanın anlamsız olduğuna yönelik fikirler ifade edilmektedir. Tarihin hayaller ürettiğine, uygarlıkların güç simgesi olduğuna ve birtakım çıkarlar çerçevesinde onun bir araç haline dönüştüğüne dair düşüncelerde söz konusu fikirlerle aynı doğrultuda olmuştur. Fakat tarihin, tarihçiler tarafından belirlendiği dikkate alındığında, tarihe dair ortaya çıkan bu eleştirilerin veya güvensizlik durumunun tarihçiden bağımsız olarak düşünülemeyeceğini söylemek mümkündür. İfade edilen fikirler, tarihle alakalı olumsuz düşüncelerin azalması ve anlamlı bir tarih anlayışının insanlığa sunulması durumlarının tarihçiyle bağlantılı olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla burada tarihçinin kim olduğuna ve nasıl özelliklere sahip olduğuna dair düşünceleri açıklamak önemlidir.

Geçmiş zamanları soruşturan bir araştırmacı olmasının yanı sıra tarihçiyi, tıpkı diğer insanlar gibi belirli bir toplumda doğan ve bu toplum içerisinde yaşamını sürdüren kişi olarak görmek mümkündür. Bu açıdan tarihçi, ileri sürdüğü fikirlerle aynı zamanda yer aldığı toplumun bir temsilcisi şeklinde görülebilir. Diğer bir deyişle tarihçi, bir taraftan tarihin diğer taraftan da mensup olduğu toplumun ürünü olan kişidir (Carr,2018:97). Dolayısıyla geçmişe dair soruşturmalar yapmak açısından kendisini çeşitli araştırmalara adayan tarihçinin, ortaya koyduğu tarih anlayışının yer aldığı toplumla ve tarihçinin sahip olduğu birtakım düşüncelerle ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca tarihçinin bu araştırmalarını sürdürürken, içinde bulunduğu zamanla bağlantısını koparmadan, yani geçmişi yaşıyor olduğu çağın akışı içerisinde soruşturduğu taktirde, onun tarihin anlaşılabilirliğine katkı sağlaması mümkündür.

Tarihçi, araştıracağı konuları bir bilim adamı gibi doğrudan izleme fırsatına sahip değildir. Bu yüzden tarihçilerden insanlara aktarılan tarih bilgisinin, dolaylı bir bilgi olduğu söylenebilir. Ancak geçmişi yansıtan kalıntılar düşünüldüğünde ise bu kalıntılar üzerinden tarihçinin, gözlemde bulunabileceğine dair fikirler ifade edilmiştir. Örneğin Kalde 'de kral mezarlarında gerdanlık taşının keşfi sonucunda, tarihçinin bu bölgede ticaret faaliyetlerinin olduğu düşüncesini ileri sürmesi, diğer insanların fikirlerini yansıtan gözlemlerin aksine bizzat tarihçinin keşfedilen taşla bağlı olarak kendi gözlemleri doğrultusunda ulaştığı bir sonuçtur ancak burada tarihçinin göstermiş olduğu akli çabanın da göz önünde bulundurulması önemlidir (Bloch,2020:58-59). Yani tarihçi geçmişi gözlem yapma olanağına sahip olmasa da onun geçmiş zamanları yansıtan birtakım nesneler üzerine yaptığı gözlemler sonucunda çeşitli düşüncelere ulaşabileceği ifade edilmektedir.

Tarihçinin başlangıçta ele aldığı konuya yaklaşımı, bir bilim adamından ziyade daha çok bir filozofu hatırlatabilir. Çünkü tarihçi, araştırmasını sınırlandırmak veya detayları belirlemek açısından yaptığı araştırmayla bağlantılı olarak birtakım sorular sorar. Örneğin onlar, araştırdığı konu çerçevesinde yaşanmış olayları anlayabilmek yönünden neler yaşandığına ya da yaşananlara neden olan kişilerin neler yaptığını yönelik bazı sorular sorabilir.

Araştırmanın ilerleyen evrelerinde ise tarihçinin bir filozofun yanı sıra bir bilim adamı kimliğine de büründüğünü söylemek mümkündür. Carr'a göre II. Dünya Savaşı ve Peloponnesos Savaşı içerisinde meydana gelen olaylar biricik ve farklı olsa da o, bir tarihçinin söz konusu her iki olayın da savaş olduğu genellemesinde bulunabileceğini ifade etmiştir (Carr,2018:119). Dolayısıyla tarihçinin de tıpkı bir bilim adamı gibi genelleme yapabileceği belirtilmektedir.

Geçmişin tamamını soruşturması oldukça güç olan tarihçinin, geçmişe yönelik neyi soruşturmak istediğine dair bir seçimde bulunduğunu söylemek mümkündür. Tarihçinin yapmış

olduğu seçim yalnızca tarihe özgü değildir; bu durum diğer bilim alanları içinde geçerlidir ve tıpkı diğer bilim alanlarında olduğu gibi tarihçinin de araştırmaları doğrultusunda yapmış olduğu seçimlerin yeni seçimleri beraberinde getirmesi mümkündür.

Tarihin ortaya çıkışında, insanlığa aktarılışında, tarihçiler aktif bir rol oynuyor olsa da bu kişilerin ortaya koyduğu araştırmaları, onların tamamen zihinsel eseri olarak görmek mümkün değildir. Böyle bir durum söz konusu olsaydı bir tarihçiden değil, roman veya masal yazarından söz etmiş olurduk. Bu doğrultuda tarihçi, soruşturmalarda bulunurken yapmış olduğu araştırmayı birtakım verilerden hareketle oluşturan kişi olarak yorumlanabilir ve söz konusu verilere bir örnek olarak ise belgeler gösterilebilir. Tarihçinin geçmişe dair olaylar hakkında sorularına yanıt veren şeylere belge, belgelerin genel ismi ise kanıt olarak ifade edilmiştir (Collingwood,2019:40). Fakat tarihçinin yapmış olduğu araştırma yalnızca onun belgeleri bulması, okuması veya bu belgelerin mevcut koşullara uygunluğunu incelemesinden ibaret değildir. Tarihçi aynı zamanda söz konusu belgeleri ya da kanıtları soruşturup çeşitli yorumlarda bulunarak araştırmasını ilerletme olanağına sahip olan kişi olarak da görülebilir.

Tarihçi, araştırmalarını sorgulama ya da yorumda bulunma durumlarından hareketle şekillendirirken, o bu araştırmalarda zihninde canlandırmalar yapan, diğer bir deyişle hayal gücüne sahip olan kişi olarak da düşünülebilir. Buradaki hayal gücü ifadesi tarihçinin araştırmalarında hayalperest olduğu ve bu yüzden onun araştırmalarının anlamsız veya geçersiz olduğu şeklinde düşünülmemelidir. Tarihçi, araştırmalarını aydınlatacak çeşitli kaynaklara ulaşsa da o bu kaynakların cevapsız kaldığı yerde iç güdüsünü ya da birtakım hislerini hayal gücüyle birleştirerek, eksik kalan parçaları tamamlamayı olanaklı hale getirebilir (Tosh,2020:158). Dolayısıyla hayal gücünün ve birtakım güdülerin tarihçinin geçmişin bilgisini oluşturma noktasında, sahip olması gereken önemli özelliklerden biri olduğunu söylemek mümkündür.

Açıklanan bütün bu özelliklerin yanı sıra tarihçinin, empati yapma konusunda da yetenekli olmasına dair fikirler ileri sürülmüştür. Yani tarihçinin araştırdığı süreçte yaşamış insanların düşünce ve eylemlerini anlayabilmek, onlar gibi düşünebilmek, hissedebilmek adına kendisini soruşturduğu insanların yerine koymasının, önemli olduğu hakkında düşünceler belirtilmiştir. Ancak tarihçinin gerçekten empati yapması mümkün müdür? Empatiden ziyade tarihçide, deneyim yönünden belirli bir birikimin olması gerektiğine yönelik düşünceler belirtilmiştir (Tosh,2020:159). Söz konusu deneyimden kastedilen ise tarihçinin dünyanın değişik noktalarında bulunması ve farklı sınıflardan insanlarla tanışması yönündeki düşünceler olmuştur. Bu tarz faaliyetlerin tarihçinin geçmişi anlaması açısından, empatiden daha belirleyici olduğu düşünülmektedir.

Tarihçinin olgulara yaklaşımı onun tarihçiliğini belirleyen durumlardan biri olmuştur. Tarihçi olguları yalnızca aktarma görevine sahip olsaydı tarihçinin bir taraftan kökleşmiş olguların geçerliliğini sürekli olarak değerlendirmesine, diğer taraftan da zamanın ilerlemesiyle birlikte onun, tarih bilgisine dahil olan yeni olguları soruşturmasına gerek kalmazdı (Tosh,2020:158). Açıklanan görüşten hareketle tarihçinin olguları olduğu gibi aktararak, bu olgular üzerinde işlemde bulunmadığını söylemek oldukça güçtür.

Bu doğrultuda tarihçinin olgularla nasıl bir bağlantı kurduğu üzerine birtakım düşünceler dile getirilebilir. Şöyle ki tarihçi ilk olarak yapmış olduğu araştırmayla ilişkili olan olguları takip ederek bir seçimde bulunur. Daha sonra ise ele aldığı olguları sıralayan, söz konusu olgular arasında kıyaslama veya benzerlik gibi çeşitli bağlantılar kuran, bu bağlantıları kurarken de yorumlarda bulunan tarihçinin, yalnızca olguları olduğu gibi aktardığını ileri sürmek ona yapılan büyük bir haksızlık olarak da görülebilir.

Açıklanan bu fikirler doğrultusunda tarihçinin, araştırma alanının sınırlı olduğu düşünülebilir. Ancak Febvre, tarihçinin araştırma alanının çeşitliliğine işaret eden düşünceler dile getirmiştir. “İnsandan kalma olan, insana bağlı olan, insana yarayan, insanın dile getirdiği ve onun varlığını, uğraşlarını, zevklerini ve yaşam biçimlerini anlatan ne varsa, bunların hepsiyle tarih yapılabilir ve yapılmalıdır.” (Carr ve Fontana,1992:39). Daha farklı bir ifadeyle söylenirse tarihçi, sanat, felsefe, ekonomi veya sosyoloji gibi disiplinlerden de yararlanabilir. Tarihe yönelik çizilen sınırları diğer disiplinlerden faydalananarak aşan tarihçi aynı zamanda tarihin devamlılığını sağlayabilir. Dolayısıyla bu noktada tarihçinin hem tarihi hem de tarihçiliği ileri bir noktaya taşıyan kişi olduğunu söylemek mümkündür.

1.3. Tarihçinin Araştırma Materyalleri

Tarihçinin meydana getirdiği araştırmanın başlangıcını, kaynaklar oluşturmaktadır. Bu açıdan tarihçi, araştırdığı konu bağlamında kaynakların yetersizliğinden veya çokluğundan söz edebilir. Burada kaynakların yetersizliği veya çokluğu, tarihçinin ele aldığı konunun araştırmaya değer olup olmadığını belirleyen bir durum olarak görülebilir. Öyleyse tarihçinin çalışmasının yönünü belirleyen kaynaklar, ne anlama gelmektedir? Kaynaklar, insanın geçmişine dair kalıntıları içeriğinde barındıran malzemeler olarak düşünülebilir. Bu kaynakları kendi içerisinde üç farklı kategoride incelemek mümkündür: Kaleme dökülen her türlü belge yazılı kaynaklar şeklinde ifade edilirken, iki veya üç boyutlu objeler (resim veya heykel) ise görsel kaynaklardır; dilin bir birikimi olan destan, öykü yani söze dayalı kayıtlar ise sözlü kaynaklardır (Acun, 2011:128). Bu doğrultuda kaynaklara pek çok örnek verilebilir. Şöyle ki insanın üretimine dayalı nesneler, coğrafi açıdan yüzey şekillerinin durumu, filmler, iletişim

aracı olan dilin sözlü ve yazılı hali, fotoğraflar veya güzel sanatlar vs. (Tosh,2020:51). Dolayısıyla tarihsel araştırmalara katkı sağlayan kaynaklar oldukça çeşitlidir ve söz konusu kaynaklar içeriğinde, geçmişe dair birçok iz taşımaktadır.

Tarihçinin araştırmalarında ağırlık verdiği nokta genellikle yazılı kaynaklar üzerinedir, çünkü sözlü kaynaklara kıyasla yazılı belgelere daha az şüpheyile yaklaşılmaktadır. Yani yazılı kaynaklar, insanın birtakım düşünce ve eylemlerini sözlü kaynakların yapmadığı bir netlikle ifade etmektedir. Tabi şunu da belirtmek gerekir ki açıklanan düşünce doğrultusunda, yazılı kaynakların hiçbir şüphe barındırmadığı düşünülmemelidir. Oluşturulmuş yazılı kaynakların eksik ya da yanlış yazılması da mümkündür. Devlet yazışmaları, mektuplar, gazeteler, otobiyografiler, hatıralar yazılı kaynaklara örnek olarak verilebilir. Bu noktada söz konusu yazılı kaynaklar doğrultusunda hareket etmeyi amaçlayan bir tarihçinin, soruşturma alanının ise öncelikle arşivler veya kütüphaneler olduğu söylenebilir.

Yazılı kaynaklar birinci ve ikinci kaynaklar olarak birbirinden ayrılmaktadır: Tarihsel olarak ifade edilen bir olayın yaşandığı süreçte veya hemen sonrasında oluşturulmuş belgeler birinci kaynak olarak ifade edilirken, birinci kaynaklara bağlı olarak bir araya getirilen kayıtlar ise ikinci kaynak şeklinde belirtilmektedir. Daha farklı bir ifadeyle söylenirse birinci kaynaklar yani özgün kaynaklar, araştırılan olay veya fikirle aynı sürece ait olan kanıtlar olarak açıklanmaktayken, ikinci kaynaklar, tarihçilerin geçmişe yönelik kaleme aldığı her şey olarak düşünülebilir (Tosh,2020:54). Bu doğrultuda, tarihçinin yapmış olduğu araştırmalarda genellikle önceliğinin, birinci kaynaklar olduğunu söylemek mümkündür. Fakat birinci kaynakların yetersizliği veya bulunamaması halinde ise tarihçi ikinci kaynaklara yönelmek durumunda kalabilir.

Tarihin ağırlıklı olarak, belgeleri yansıtan kaynaklar merkezinde oluşturulmasına yönelik görüşler ifade edilmiştir. Özellikle de 19 yy. da resmî belgeler çerçevesinde tarihin açıklanması gerekliliği belirtilirken, daha sonraki süreçlerde ise belgelerin ya da olguların tarih için önemli olduğunu, ancak söz konusu materyallerin bir fetiş haline dönüştürülmemesine yönelik açıklamalar yapılmıştır. Elbette tarihçinin, geçmişi yeniden soruşturması açısından belgeler oldukça önemlidir. Ancak tarih, daha öncede ifade edildiği üzere tarihçinin yalnızca kütüphane veya arşivlerde ulaştığı kaynakları olduğu gibi aktarması anlamına gelmemelidir. Hobsbawm, birtakım soruların veya cevapların ele alınan materyalin soruşturulması sonucunda kendiliğinden ortaya çıkığını düşünen pozitivistlerin aksine o, tarihçilerin soruları doğrultusunda materyallerin açığa çıktığına işaret etmektedir (Hobsbawm,1999:313). Öyleyse tarihi yansıtan birtakım belgelerin ortaya çıkışında tarihçilerin rolünü de göz ardı etmemek gerekir.

Açıklanan bu düşüncelerden farklı olarak tarihin, yalnızca yazılı kaynaklar çerçevesinde şekillenmediğini ifade eden görüşlerde mevcuttur. Febvre, söz konusu yazılı belgelerin var olmaması durumunda da tarihin yapılabileceğine yönelik açıklamalarda bulunmuştur. Bu doğrultuda Febvre, kaynağını insandan alan, insanın var oluşunu ve yaşam tarzını ifade eden her şeyle tarihin yapılması gerektiğini ileri sürmektedir (Carr ve Fotana,1992:39). O, geçmişte insanı ifade eden ya da insanı yansıtan her şeyin tarih için bir kaynak olarak görülmesi gerektiğini açıklamaktadır.

1.4. Tarihin Konusu ve Önemi

İnsan tarihin hem mimarı hem de konusu olarak görülebilir. On dokuzuncu yüzyılda tarih araştırmalarına ilişkin pek çok gelişme yaşanmıştır ve insan, tarihin başrolünde yer almaya devam etmiştir. Fakat tarihin insanı ele alma biçimi, her dönem aynı olmamıştır. Yani tarih söz konusu süreçte ve daha önceki zamanlarda genellikle toplumdaki insanların bütününe değil, yalnızca bir parçasını açıklamak amacıyla oluşturulmuştur. Bu parça toplumda gücü elinde bulunduran kralların veya başarılarıyla toplumu etkileyen kahramanların yer aldığı sınıfa karşılık gelmektedir. Çünkü tarihi belirleyen ya da tarihe yön veren kişilerin yalnızca kahramanlar veya krallar olduğu düşünülmüştür. Böylesi bir tarih anlayışını ise toplumu yöneten kralların veya topluma hizmet eden kahramanların tarihi olarak açıklayan, görüşler ileri sürülmüştür. Bu tarih anlayışını eleştiren düşünürlerden biri Voltaire olur. O, yaptığı araştırmanın konusunun kralların soy kütüğüyle ilişkili olmadığını ve hanedanın soy kütüğünü öğrenmeye çalışan bir kişinin ise öğrendiklerinin yalnızca boş sözler olduğunu dile getirmiştir.

Krallığın ortadan kalkması durumu, düşünülenin aksine tarihin konusunda herhangi bir değişiklik yaratmamıştır. Yani krallığın sona ermesiyle birlikte, bu defada tarihin merkezine devlet adamları yerleştirilmiştir. Söz konusu tarih anlayışı, toplumdaki insanların geneline hitap etme düşüncesinden uzak olmaya devam etmiştir.

Bu düşüncelerin, Ranke'nin ileri sürdüğü tarih anlayışıyla aynı doğrultuda olduğunu söylemek mümkündür. Ranke devlete ait resmî belgeler üzerinden, bir tarih anlayışı oluşturulmasından yana olmuştur. Bu tarih anlayışı ise uygarlıkların siyasi yaşamını ifade eden bir tarih düşüncesini yansıtmaktadır. Ancak tarih, siyasi liderlerin yaşamının konu edildiği bir alandan ibaret değildir. Tarihin odak noktasında belirli veya birkaç insan değil, insanların geneli olması gerektiğinden, toplumda yer alan birey kadar toplumun kendisinin de tarihin konusu haline dönüşmesinin önemli olduğu söylenebilir. Bu tarih anlayışı ise sosyal tarih şeklinde ifade edilebilir. Sosyal tarih, toplumu oluşturan çeşitli topluluklar ya da gruplar arasındaki sosyal bağlantıların geneli veya toplamı anlamına karşılık gelmektedir (Tosh,2020:129). Dolayısıyla

bu tarih anlayışı insanları tek tek ele almayı değil, onları yer aldığı toplum bağlamında soruşturmayı hedeflemektedir.

Toplumsal tarihin içeriğine, büyük meziyetlere sahip olmayan veya kahraman olarak görülmeyen insanların yani sıradan insanların dahil olduğu söylenebilir. Bu tarih anlayışı, siyasi liderlerin veya kahramanların yanı sıra işçileri, yoksul insanları ya da çiftçileri konu edinerek toplumda yer alan insanların genelini içerisine almaktadır (Carr ve Fontana,1992:41). Bu düşüncelerden farklı olarak sosyal tarih anlayışının, gerçek bir tarih anlayışı oluşturamayacağına dair düşünceler de ileri sürülmüştür. Krallar veya kahramanların yerini işçilerin başında bulunan devrimcilerin almasıyla ortaya çıktığı düşünülen sosyal tarihin, yeni bir tarih yapmak adına yeterli olmadığı düşünülmektedir.

Bu fikirlerden hareketle tarihin konusunun, diğer bilimlerde olduğu gibi her açıdan insana dayandığını söylemek mümkündür. Ancak tarihin diğer bilimlerden ayrıldığı nokta yapılan açıklamalardan da anlaşıldığı üzere geçmiş zamanlarda yaşayan insanları kimi zaman bireysel, kimi zamanda toplumsal çerçevede ele almak olmuştur.

Konusu insan olan tarihin önemi de yine insanla ilişkilidir. Başka bir deyişle tarih ne içindir veya tarih kimin için vardır sorularının cevabının, insan olduğunu söylemek mümkündür. Collingwood bu düşünceyle benzer yönde fikirler ifade etmektedir. Tarih, insanın kendisini bilmesi açısından önemlidir. Ancak söz konusu bilme durumu, sadece insanı diğer insanlardan başkalaştıran kişisel özellikleri bilmek anlamına gelmemelidir. Kendini bilmek insanın sınırlarını keşfetmesi yani neler yapabileceğini bilmesi anlamına gelir ki insan deneyimini edinmeden ne yapabileceği konusunda fikir sahibi olmak istiyorsa, daha önce ne yaptığına yani geçmişe yönelmelidir (Collingwood, 2019:40). İşte Collingwood'a göre bu noktada tarihin önemi açığa çıkar: Çünkü tarih, insana neler yapabildiğini göstererek insana ne veya kim olduğunu öğretmektedir.

1.5. Tarih Felsefesi

1.5.1. Felsefe ve Tarih

Felsefe ele aldığı konu üzerine gerektiğinde genellemelerde bulunan, çeşitli düşünceler ileri sürerek birtakım kavramlar üreten bir alanken, tarih ise geçmişteki insanların düşünce ve eylemlerini soruşturan bir alan olmuştur. Bu düşünceler bağlamında tarihin ve felsefenin birbirinden bağımsız iki alan olduğu ileri sürülse de düşünülenin aksine, tarihin ve felsefenin birbirini etkileyen alanlar olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin bir tarih araştırması felsefi bir bakıştan yoksun biçimde oluşturulmuşsa, bu çalışmanın yalnızca tekrar edilmiş bir olaylar veya olgular serisine karşılık gelmesi kaçınılmazdır. Böylesi bir çalışma, tarih hakkındaki

sorunlara yeni açıklamalar getirmekten uzak olarak görülebilir. Diğer taraftan tarihsel bilginin yer almadığı bir felsefe anlayışının ise çelişkilerle dolu olması olanaklıdır ve bu yüzden de söz konusu çalışmanın sağlam bir temele sahip olmadığı düşünülebilir. Öyleyse tarih ve felsefe kendine ait özellikleri olan iki ayrı alan olsa da bu alanlar birbirini etkileyen, bir bağlantıya sahiptir. Tarih, tarihsel olgu ve olaylardan oluşan nesneler üzerine odaklanırken, felsefe tarihin nesnelerini değil, onun nesneler üzerindeki düşüncelerine odaklanır. İşte tarih felsefesini, tarih ve felsefe arasındaki bağlantının sonucu olarak görmek mümkündür. Ancak tarih, yalnızca felsefe bağlamında soruşturulan bir alan değildir. Bu yüzden, burada akıllara, tarihin farklı alanlarla bağlantısı gelebilir. O halde ilk olarak matematik, teoloji veya doğa bilimi gibi farklı alanlarla tarih arasında ne şekilde bir bağlantı kurulabileceği yönündeki görüşlerin açıklanması gerekmektedir.

Tarihin evrende meydana gelen, geçmişte yaşanmış olayları ya da olguları yansıttığı göz önüne alındığında, matematik, teoloji veya doğa bilimleri gibi alanların temel ilkeleriyle bu alana yaklaşmanın güç olduğu söylenebilir. Matematiği ifade eden semboller evrende herhangi bir nesneye karşılık gelmezken, tarih evrenin sınırları içerisinde ortaya çıkan, geçmiş olayları soruşturmaktadır. Söz konusu teoloji olduğunda, teolojinin fikirleri evrende yer almayan tinsel bir güce dayanmaktadır. Oysa tarih ileri sürdüğü fikirleri tinsel bir güçten ziyade bizzat yaşanmış ve bitmiş olaylara dayandırmaktadır.

Tarih doğa bilimleri açısından düşünüldüğünde ise deney ve gözlem yöntemlerini, tarihte uygulamanın oldukça güç olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü tarihte yaşanmış olayların bir tekrarı yoktur ve bu yüzden tarihçinin düşüncelerinin inşası, doğrudan kendi gözlemine dayanmamaktadır. Öyleyse teoloji, doğa bilimleri veya matematiği yansıtan bilgi türleri, tarih bilgisinin problemlerine değinmemektedir (Collingwood, 2019:36). Yani bu alanların sahip olduğu ilkelerle, tarih arasında bir bağlantı oluşturmanın zor olduğu söylenebilir. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki meseleye farklı bir yönden yaklaşıldığında, yani söz konusu alanlara tarih açısından yaklaşıldığında doğa bilimleriyle, teolojiyle veya matematikle tarih arasında birçok bağlantı kurmak mümkündür, çünkü bu alanlar içerik yönünden tarihsel öğeler barındırır ve bu açıdan açıklanan alanlar tarihsel olarak incelenebilir. Fakat burada konumuz olması açısından tarih ve felsefe arasındaki bağlantının açığa kavuşturulması önemlidir.

Felsefe bilim, din veya ahlak gibi insanı doğrudan veya dolaylı olarak konu edinen birçok alan üzerine fikirler üreten bir alan olarak düşünülebilir. Bu açıdan insanı konu edinmesi yönünden tarih, felsefenin dikkatini çeken alanlardan biri olmuştur. Tarih yönünden bakıldığında ise gerek içeriği gerekse de biçimi yönünden canlı bir faaliyet şeklinde görülen felsefe, tarihsel varlığa katılarak tarihçinin ele aldığı konunun bir parçası olmaktadır.

(Hodstadter,1963:227). Dolayısıyla burada felsefenin, tarihsel bir fenomen olduğu dile getirilmektedir.

Felsefe, pek çok sorudan hareket ederek kendisini inşa eden bir alandır. Burada yalnızca tarih için değil, birçok alan araştırma konusu doğrultusunda, çeşitli sorular sorarak felsefenin toprağına adım atmış olur (Tosh,2020:164). Yani tarihe ve diğer alanlara dair sorulan, birçok sorunun, dolaylı veya doğrudan bir şekilde felsefeyle, bağlantılı olduğunu söylemek mümkündür.

Tarihe dair soruşturmalarla yalnızca tarihçiler değil, filozoflar da meşgul olmuşlardır. Özellikle felsefeciler, tarihsel bilginin konumunu Rönesans sürecinden bu yana şiddetli bir biçimde tartışmaktadırlar (Tosh,2020:164). Aynı şekilde günümüzde de tarihin ne olduğu veya tarihin doğasına yönelik sorular, tarihçilerin yanı sıra felsefe veya birçok alandan uzmanları da ilgilendirmektedir.

Yukarıda ifade edilen düşüncelerin, tarih ve felsefe arasındaki bağlantıyı aydınlatan bir niteliğe sahip olduğu söylenebilir. Bu düşüncelerin tarih felsefesini olanaklı kıldığını da söylemek mümkündür. Öyleyse tarih felsefesi nedir veya nasıl ifade edilmektedir?

1.5.2. Tarih Felsefesinin Temelleri ve Anlamı

Tarih felsefesinin ortaya çıkışına katkı sağlayan düşünürlerden biri Vico'dur. Tarihin keşfedilmemiş dönemlerini soruşturan Vico, günümüzde sözlü dönem ürünü olarak görülen mitolojiden veya destandan tarihsel bir belge olarak yararlanmıştır. Fakat tarih felsefesine adını kazandıran Vico değil, aydınlanma dönemini temsil eden düşünürlerden biri olan Voltaire (Marie Arouet) olmuştur, çünkü o tarih felsefesi terimini ilk olarak kullanan kişidir. Voltaire, tarihçinin tıpkı bir doğa araştırmacısı gibi olgu ve olaylardan birtakım genellemeler yani yasalar bulması gerektiğini belirtmektedir. Bu doğrultuda o, tarih felsefesini ise bağımsız ve sorgulayıcı bir düşünme şekli olarak görmektedir (Macit,2018:101). Açıklanan görüşlerden ayrı olarak tarih felsefesinin köklerini çok daha gerilere yani Antik Dönem'lere götüren görüşlerde söz konusudur.

Tarihe dair belirtilen önceki düşüncelerde, tarihin birçok farklı anlamda kullanıldığına yönelik fikirler ifade edilmiştir. Tıpkı tarih gibi tarih felsefesi de birbirinden ayrılan pek çok farklı anlama karşılık gelmektedir: Tarihin tüm sürecini ve bu doğrultuda taşıdığı anlamı yorumlama; tarihin doğasını, gidişatını, temel formlarını ve tarihi hakikati oluşturan temel yasaların soruşturulması; insanın tarihsel bir varlık olduğunu anlayarak kendisini anlamasını olanaklı kılması; tarih bilimindeki bilimsel mantık ve kuram (Akarsu, 1975:160). Tarih felsefesinin ne olduğunu ifade eden bu geniş perspektifi sınırlandırmak mümkündür. Yani daha

basit bir anlamda tarih felsefesi, tarihe dair birtakım sorular sorarak tarihe yönelik soruşturmalarda bulunan ve dolayısıyla tarihe eleştirel bir açıdan yaklaşan alan olarak tanımlanabilir.

Tarihe dair yapılan açıklamalarda genellikle, tarihin iki anlamı bağlamında tarihle ilişkili görüşler oluşturulmuştur. Bu durum felsefe içinde geçerlidir. Yani tarih felsefesi, tarihin bu iki anlamı doğrultusunda ele alınmaktadır. Daha farklı bir ifadeyle söylenirse tarih felsefesi, geçmiş ve geçmişteki olayların bilim disipliniyle soruşturulması açısından iki farklı anlam kazanmaktadır.

Önceki paragrafta da ifade edildiği gibi tarih felsefesi, genellikle tarihin iki anlamından hareket edilerek açıklanmaktadır. Uygur tarih felsefesini, tarihin bu iki anlamlılığı çerçevesinde ele almıştır. O, tarih felsefesini hem real tarihin hem de bilgi öğretisi şeklindeki tarihin üzerine araştırmalar yapılması biçiminde ifade etmektedir. Yani tarih felsefesi bir taraftan geçmiş üzerine araştırmalarda bulunurken, diğer taraftan tarih bilimlerini, bu bilimlerin temel kavramlarını ve söz konusu bilimlerin yararlandığı yöntemleri bilgi açısından araştırmaktadır (Uygur, 1955:136-137). Özlem ise Uygur'un yapmış olduğu bu ayrıma benzer bir biçimde tarih felsefesine yönelik düşüncelerini dile getirmiştir. Özlem yalnızca belirli bir dönemi ifade eden tarih düşüncesinin aksine, genel olarak insanlığın yaşamış olduğu geçmişin bütünüyle ilgilenen tarih üzerine yapılmış incelemeleri, yaşanmış geçmişin felsefesi şeklinde isimlendirirken, tarihinin yöntemlerini açıklayan tarih bilimine dair yapılan incelemeleri ise tarih bilimi felsefesi şeklinde adlandırmıştır (Özlem,2010:18). Dolayısıyla Özlem'in de tarih felsefesine dair fikirlerinde yine tarihin iki anlamlılığının merkeze alındığını görmekteyiz.

Tarihin tanımındaki iki anlama bağlı olarak, tarih felsefesini ifade eden düşünürlerden biri de Walsh olmuştur. Ona göre iki olanaklı çalışma alanı ortaya koyan tarihsel düşünmenin felsefeye yansması da iki biçimde gerçekleşmektedir. Yani tarih felsefesi bir taraftan spekülative, diğer taraftan da analitik bir özelliğe sahiptir (Walsh,2006:16). Bu görüşlerle benzer yönde Gilderhus'ta tarih felsefesini spekülative (kurgusal) ve çözümleyici (analitik, eleştirel) tarih felsefesi olarak ikiye ayırmaktadır. Gilderhus açısından spekülative tarih felsefesi, geçmişteki olayların bilincinde olup söz konusu olayları geleceğe dair isteklerle ilişkilendirmek olmuşken, çözümsel tarih felsefesi ise epistemolojinin ve mantığın merkezinde yöntem sorunlarıyla ilgilenmektedir (Gilderhus,2011:67). Bu düşünceden hareketle Gilderhus'un tarihin gidişatı ya da misyonu üzerine spekülasyonlarda bulunmayı, spekülative tarih felsefesine dayandırdığı söylenebilir. Giderhus'un çözümsel olarak ifade ettiği tarih felsefesi ise daha çok tarihçiler ve tarihçilerin yapmış olduğu çalışmalar üzerine odaklanmaları şeklinde belirtilebilir.

Dray'ın tarih felsefesine dair görüşleri de tarihi iki açıdan ele alan düşünceler içerisinde yer almaktadır. O, tarih felsefesine yönelik bir başlangıç yapılacaksa ilk olarak tarihin sahip olduğu iki anlamın birbirinden ayrılması gerektiğini ileri sürmüştür. Spekülatif tarih felsefesi herhangi bir tarihçinin tarihi olaylara yönelik görüş alanının ötesine uzanan anlamı veya modeli bulma çabasıyken, eleştirel tarih felsefesi ise bilim felsefesine karşılık gelerek o, bilime dair araştırmalardaki yapıları, kavramları ifade etmektedir (Dray, 1964:1-2). Bu doğrultuda tarih, ilk anlamıyla olayların akışına yönelik açıklamaları yansıtmaktadır. Yani söz konusu tarih anlayışı aynı zamanda tarihçilerin inceleme alanıdır. Dray ikinci anlamıyla tarihi ise tarihçilerin incelemelerinin bizzat kendisi olarak ifade etmiştir.

Açıklanan düşüncelerden hareketle tarih felsefesinin de tıpkı tarihin kendisi gibi iki anlama dayandırılarak ifade edildiği sonucuna ulaşmak mümkündür. Daha farklı bir şekilde söylenirse hem spekülatif tarih felsefesi hem de eleştirel tarih felsefesi, tarih felsefesinin temeli olan alanlardır. Öyleyse tarih felsefesinin anlaşılması açısından, spekülatif ve eleştirel tarih felsefesini ele almakta fayda vardır.

1.5.3. Spekülatif (Kurgusal) Tarih Felsefesi

Spekülatif tarih felsefesi, daha çok metafizikle bağlantılı bir alan olarak ifade edilmiştir. Bu anlayışla ilişkili olarak tarihin varlık olduğu düşüncesinden hareket eden spekülatif tarih felsefesinin, tarihin genelini açıklamayı amaçlayan araştırmalarda bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu araştırmalar genellikle evrensel bir tarih anlayışını ortaya koymayı hedefleyen fikirler olmuştur. Öyleyse üzerine düşündüğü ve araştırmada bulunduğu konular yönünden spekülatif tarih felsefesinin, eleştirel tarih felsefesine kıyasla daha geniş bir alan olduğu söylenebilir. İçerik yönünden spekülatif tarih felsefesi kapsamlı bir alan olsa da eleştirel tarih felsefesi karşısında spekülatif tarih felsefesini, kabul etmeyen ya da yok sayan anlayışlar dile getirilmiştir. Ancak burada tarihe yönelik bilimsel düşünceler oluşturmak ne kadar önemliyse, tarihin gidişatı üzerine fikirler ifade etmenin bir o kadar önemli olduğunu söylemek mümkündür. Bu doğrultuda spekülatif tarih felsefesi, araştırılmaya değer bir alan olarak görülebilir.

İnsan nereden geldiği veya nereye gideceği üzerine araştırmalarda bulunduğu sürece spekülatif tarih felsefesi, varlığını sürdüren bir alan olarak kalabilir. Çünkü spekülatif tarih felsefesi, insanlık tarihinin geneline yönelmektedir ve bu doğrultuda pek çok soruyla ilgilenmektedir: Tarihin akışına yönelik bir bilgi edinmek mümkün mü? Tarihin akışında insan eylemleri bir farklılık oluşturur mu? Tarihin akışını insandan bağımsız birtakım güçler mi belirlemektedir? Tarihsel gelişimi kontrol eden yasalar mıdır? (Lemon,2003:9). Spekülatif tarih

felsefesi bu tarz sorular üzerine yanıtlar bulmaya çalışarak, tarihe bir anlam yüklemeyi amaçlamıştır. Öyleyse belirtilen sorularla ilgilenen ve tarihe bir anlam yükleme arayışında olan spekülatif tarih felsefesi ne anlama gelmektedir?

Klasik veya geleneksel tarih felsefesi olarak da isimlendirilen spekülatif tarih felsefesi, tarihteki olay veya olguları evrensel manada geçerliliği olan, çeşitli ilkeler doğrultusunda bir bütün olarak açıklama çalışmasıdır (Güçlü vd.,2008:1392). Açıklanan düşünceden yola çıkarak spekülatif tarih felsefesinin, tarihteki olayların belirli bir düzenden yoksun, yani gelişigüzel olduğu düşüncesinin karşısında olduğunu söylemek mümkündür.

Bu doğrultuda tarihi bir bütün ve dolayısıyla düzenli bir biçimde açıklamak açısından spekülatif tarih felsefesi, tarihin akışı, amacı ve yasaları gibi birtakım kavramlardan hareket etmiştir. Tarihte akışın, yasanın ya da tarihin amacının ne olduğu üzerine açıklanan düşünceler spekülatif tarih felsefesinin temellerini oluşturduğundan dolayı bu düşünceleri sırasıyla açıklamak önemlidir.

İnsanın yaşamdaki yeri hakkında, onun geldiği ve gideceği yerin neresi olduğu üzerine çeşitli düşüncelerin ifade edildiği söylenebilir. Söz konusu düşünceler tarihin akışıyla ilişkilidir ve bu doğrultuda çeşitli düşünürler tarafından tarihin bir akışının olup olmadığı üzerine fikirler ileri sürülmüştür. Tarihin akışı üzerine düşünürler, birbirinden farklı görüşler sunmuşlardır. Bazı düşünürler tarihin tekrara dayalı bir süreç olduğunu ve bu yüzden ilerlemediğini dile getirirken, öteki düşünürler ise tarihin ileriye doğru gittiğini yani ilerlediğini belirtmektedirler. Bu fikirlerin kavramsal karşılığı ise döngüsel ve çizgisel tarih biçiminde ifade edilmektedir.

Doğa olaylarında yaşanan tekrar özelliğinin, tarihe yüklenmesi durumunun döngüsel tarih anlayışını ortaya çıkardığı söylenebilir. Örneğin nasıl kış mevsimi sonbahardan sonra geliyorsa, döngüsel tarih anlayışına göre de tarihte tekrarlanan sıralı dönemler mevcuttur. Yani tarihin tamamen ilerleyen bir süreç şeklinde görülmesi, fikrinin karşısında yer alan döngüsel tarih anlayışında ise tarihin, belirli dönemler doğrultusunda devinerek kendisini gösteren bir sürece karşılık geldiği belirtilmektedir (Özlem,2010:20). Ancak bu tekrarın, tarihteki olayların hiçbir ayırıcı özelliği olmadan aynı şekilde yaşandığı veya yaşanacağı anlamına gelmediğini söylemek gerekmektedir.

Döngüsel tarih anlayışının temellerini, Antik Dönem'e dayandıran görüşler mevcuttur. Bu görüşle bağlantılı olarak döngüsel tarih anlayışının ortaya çıkışında, mitlerin etkili olduğu ifade edilmiştir. Bu doğrultuda, Antik Yunan uygarlığının bir ürünü olan Hesiodos'un İşler ve Günler adlı eserinde, onun insanlık tarihini birbirinden farklı dönemler çerçevesinde anlatmasını, döngüsel tarih anlayışıyla ilişkilendiren fikirler dile getirilmiştir.

Döngüsel tarih anlayışına dair önemli fikirler ifade eden düşünürlerden biri İbn Haldun olmuştur. Haldun'a göre tarih, bilgi sunan bir alan olarak görülmektedir. Kendisi tarihin sunmuş olduğu bu bilginin ise toplumsal yaşamla bağlantılı olduğunu açıklamaktadır. O, toplumsal yaşamın gidişatını ise doğanın gidişatına benzetmektedir. Hatta Haldun doğada varlığını sürdüren herhangi bir canlının doğuşu, gelişimi ve sonraki süreçlerde ölmesi şeklindeki döngünün toplumlar içinde geçerli olduğunu ileri sürmektedir. Haldun'a göre toplumların deneyimlemiş olduğu söz konusu evreler döngüsel olarak gerçekleşmektedir ve bu evreler toplumdan topluma farklılık gösterebilir. Örneğin bir toplum gelişme evresi içerisindeyken başka bir toplumun ise henüz yeni ortaya çıkışı yani doğuş evresinde olması mümkündür.

Oswald Spengler'in yirminci yüzyılın başlarında döngüsel tarih düşüncesini tekrardan canlandırdığı ifade edilmektedir. Bu açıdan Spengler'in düşüncelerinde de doğanın model alındığı sonucuna ulaşmak mümkündür. Fakat Spengler doğanın veya canlıların sahip olduğu birtakım nitelikleri kültür kavramı üzerinden açıklamaktadır. Yani Spengler bu durumu dinsel, simgeci ve sivil kültürler olarak üç evrede ifade etmiş ve o son evreye karşılık gelen sivil geç kültür evresinde ise kültürlerin son bulduğunu açıklamıştır (Özlem,2010:234). Daha basit bir biçimde söylenirse Spengler, doğadaki organizmaların bağlı olduğu doğum, ölüm veya gelişim gibi aşamaları kültürlerin deneyimlediğini ifade etmiş ve son aşamada ise kültürlerin yok olduğunu belirtmiştir.

Döngüsel tarih anlayışına farklı bir yönden bakıldığında Morris Cohen'in düşünceleri dikkat çekmektedir. Cohen döngüsel tarih anlayışına katkı sağlayan düşüncelerdense kendisi bu anlayışın güçlüğüne ortaya koyan düşünceler açıklamaktadır. Cohen'e göre uygarlıkların yaşamlarına dair fikirlerin bütünü açıklık ve kesinlikten yoksundur (Cohen,1947:263). Yani Cohen, insan yaşamının evrelerinin değiştirilemeyeceğini ifade ederek insan yaşamı ve uygarlık yaşamı arasında kurulan benzerliğin aslında birbirinden uzak olduğunu düşünmektedir.

Çizgisel veya ilerlemeci şeklinde belirtilen tarih düşüncesi ise geçmişin ilerlemeci ve doğrusal kavramlarla genellikle seküler bir biçimde tanımlanması yönündeki değişim olarak açıklanmıştır (Gilderhus, 2011:73). Bu düşünce daha basit bir şekilde ifade edilirse, bir amaç yönünde, doğrusal olarak tarihin akışını sürdürmesi şeklinde düşünülebilir. Çizgisel tarih düşüncesinin temelinde gelişme yani ilerleme ve bu doğrultuda bir amaca dayanıyor olma fikirlerinin bulunduğu söylemek mümkündür.

Çizgisel tarih anlayışını yansıtan düşünceler ilk olarak Orta Çağ dönemiyle ilişkilendirilmiştir. Böylesi bir tarih anlayışının ise adeta bir tanrı kanıtlanması görünümünü aldığı söylenebilir (Carr,2018:171). Bu dönemdeki tarih anlayışının özünde Hristiyanlık ve

Yahudilik bulunduğundan ötürü, çizgisel tarih anlayışının amacının dünyevilikten uzak olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Augustinus, Orta Çağ döneminde çizgisel tarih anlayışı yönünde düşünceler açıklamaktadır. İnsanın yaratıcısı olan Tanrı, insanlara eylemlerini seçme hakkı tanımış olsa da insan, Adem'den itibaren sürekli günahlar işleyen bir canlı olmuştur. Günahlarından dolayı cezalandırılacakları ve kurtulacakları ise Tanrı önceden belirlemiştir. Dünyaya dönüp kurtuluşu mümkün olanlara görünen İsa, kıyamete kadarki dönemi başlatmış olur. İşte Augustinus'un açıkladığı bu olaylar, yani insanın ilk günahından İsa'nın kurtarıcı şeklinde görünmesinden kıyamete kadar ki süreç birçok kez değil, yalnızca bir kez olan bir süreç olarak düşünülmektedir (Özlem, 2010:34). Bu düşünceler doğrultusunda Augustinus'a göre tarihin amacı, insanın Tanrı'ya ulaşmasıyla ilişkili bir durumdur. Augustinus'un ifadesiyle söylenirse Tanrı Devleti'nin bir vatandaşı olmak, insanın amacı olarak düşünülmelidir. Dolayısıyla bu tarih anlayışında ilerlemeyi, insanın günahlarından sıyrılması şeklinde ifade etmek mümkündür.

Aklın öncülüğünde ilerlemeye dayalı çizgisel tarih anlayışının, Aydınlanma Dönemi'ndeki savunucularından biri Voltaire olmuştur. Voltaire, toplum tarafından benimsenmiş birçok düşünceye eleştirel bir tutumla yaklaşmaktadır. O, tarihin ise batıl inancı ve cahilliği aşarak akılcılık ve aydınlanma yönünde ilerlemeye karşılık gelen bir hareket olduğunu düşünmektedir (Gilderhus,2011:74). Bu doğrultuda Voltaire'ye göre iyiyi yansıtan ne varsa kaynağını yetkinleşmiş bir akıldan almaktadır.

Carr, çizgisel tarih anlayışına yönelik çeşitli eleştiriler yapmıştır. O, herhangi bir kesinti olmadan düz bir çizgi boyunca geri dönüşün, sapmaların veya zikzakların olmadığı bir süreklilikle ilerleyen tarih düşüncesini, akli başında olan bir insanın kabul etmeyeceğini söylemektedir (Carr,2018:176). Daha basit bir şekilde ifade edilirse Carr tarihteki ilerleme düşüncesinin, sürekliliğe dayandırılması fikrine karşı çıkmaktadır. Çünkü tarihin akışında ilerlemeler olduğu kadar duraklamaları veya kesintileri yansıtan gerilemelerde söz konusudur. O, tarihte yaşanan ilerlemelerin ise belirli bir başlangıca veya sona karşılık gelecek bir biçimde açıklamak gibi bir zorunluluğa dayanmadığını da ifade etmiştir.

Spekülatif tarih felsefesinin konusu olan tarihin akışına dair düşünceler hakkında, yeterli açıklamaların yapıldığını söylemek mümkündür. Öyleyse spekülatif tarih felsefesiyle bağlantılı diğer konulara yani tarihteki yasalara ve tarihin bir amacının olup olmadığına dair düşüncelere geçmek gerekmektedir.

Tarihin bir varlık olarak araştırılması yönünden, ifade edilen düşüncelerden biri de tarihin birtakım yasalara dayandırılması olmuştur. Daha farklı bir şekilde söylenirse tarih felsefesi üzerine araştırmalarda bulunan bazı felsefeciler ve tarihçiler, tarihte yasalar

keşfetmenin olanaklı olduğuna dair düşünceler açıklamışlardır. Örneğin Karl Popper yasa bulmanın temelindeki düşünceyi, geleceği öngörme isteğine dayandırmaktadır (Popper,1995:60). Sonuç olarak Popper, tarihte birtakım yasaların olduğunu ve bu yasaların yalnızca geçmişle bağlantılı olmadığını, onların geleceği de işaret ettiğine dair fikirler dile getirmektedir.

Tarihin yasalar tarafından belirlendiğini ifade eden görüşler, birbirinden ayrılmaktadır. Örneğin pozitivist görüşte, doğa bilimlerindeki yasalar doğrultusunda şekillenen bir tarih anlayışından söz etmek mümkünken, Marksist teoride ise ekonomik güçleri yansıtan ilkeler çerçevesinde bir tarih anlayışının ortaya çıktığı söylenebilir. Bu doğrultuda Marx ve Comte, açıklanan düşüncelerin öncüsü olan kişilerdir. Ancak bu düşünürlerden daha önceki bir zamanda yaşayan ve tarihte yasaların mümkün olduğuna dair fikirler ileri süren kişilerden biri de Hegel olmuştur. Bu üç düşünürün, tarihte yasaların olduğu yönündeki fikirlerine kısada olsa değinmek önemlidir.

Hegel'in diyalektik anlayışı, tarihte yasaların olmasıyla ilişkili olarak açıklanan görüşlerden biridir. Tez, antitez ve sentez olarak üç evreden oluşan diyalektiğin işleyişinde aklın temel alındığını söylemek mümkündür. Bu ilkeler başlangıçta tarihle bağlantısız olarak düşünülebilir. Ancak Hegel'e göre diyalektik yalnızca doğa alanında değil, tin alanında da kendisini göstermektedir. Bu doğrultuda Hegel tarihteki ilerlemelerin, tinin gelişmesiyle gerçekleştiğini ifade etmiştir. Diğer bir deyişle tinin, diyalektiğin üç evresinde kendisini göstermesinin sonucu tarihte bir ilerleme durumu söz konusudur. İşte Hegel'e göre söz konusu evreler Dünya tarihini yansıtmakta olup, o tindeki her bir değişimi de ilerleme olarak açıklamıştır (Hegel,2003:154). Birinci evre tinin özgürlükten yoksun olduğu kısımken, tinin özgürlüğünün farkında olması ancak yarı özgür olduğu bir alan olarak ikinci evreyi düşünmek mümkündür. Son evreyle birlikte ise artık tinin özgürlüğü gerçekleşmektedir.

Marx'ın tarih düşüncesinde de diyalektik kendisini göstermektedir. Ancak Marx'ın diyalektiği, toplumların sahip olduğu ekonomik güçler bağlamında gerçekleşen materyalist bir diyalektiğe dayanmaktadır. Bu açıdan üretim güçleri ve üretim ilişkileri toplumların ekonomik güçlerini yansıtan maddi ilişkilerdir (Özlem, 2010:165). Söz konusu ilişkiler bağlamında ise tarihte birbirinden farklı toplum türleri ortaya çıkmıştır. Asya, antik, feodal ve burjuva olarak ifade edilen bu toplumsal biçimlerde bir toplumdan başka bir topluma geçiş durumu tarihte ilerlemenin, diyalektik işleyişin göstergesi olmuştur ve özgürlük denilen şey söz konusu toplum biçimlerinin birbirini yok etmesinden sonra yani sınıf anlayışının olmadığı bir toplumla gerçekleşecektir (Özlem,2010:168). Daha farklı bir biçimde söylenirse toplumların

değişiminde ekonomiyle alakalı ilişkilerin etkili olduğu düşüncesini benimseyen Marx, toplumun geçirdiği dönüşümlerin son aşamasının sınıfsızlık olduğunu ifade etmektedir.

Auguste Comte, pozitivizmle ve sosyolojiyle bağlantılı görüşler açıklamıştır. Doğa bilimlerinin diğer bilimlere nazaran daha kesin bilgiler içerdiğini düşünen pozitivistler, doğa bilimlerine yönelik incelemelerin sosyal bilimler alanına da uygulanabileceğine dair fikirler ileri sürmüşlerdir. İşte Comte'un görüşleri de bu yönde olmuştur. Doğa bilimlerinde evrene dair nasıl birtakım yasalara ulaşmak mümkünse, aynı durumun toplumda yaşanan olaylar içinde geçerli olduğu söylenebilir. Yani bu görüş toplumdaki olaylar üzerinden yasalar keşfetmenin olanaklı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda Comte'un, insanlığın gelişimine dair temel yasaları bulma uğraşı üç evrede (teolojik, metafizik, pozitivist) kendisini gösteren bir sürece dayanmaktadır. Birinci evrede insan, evreni yönetme gücünü doğayı aşan yani doğaüstü güçlerle ilişkilendirmektedir; ikinci evrede ise doğanın ihtiyaçları ve insanın istekleri şeklinde olayların bütünü tam olarak belirli olmayan güçler tarafından yönetilirken son evrede ise olaylar arasında değişmeyen bağlantılar hakikatine ulaşılabilecektir (Gilderhus,2011:98). Aklın gelişimini ifade eden bu evreler, insanlık tarihinin bütününe karşılık gelmiştir.

Tarihte yasaların olduğunu savunan düşünürlerin, tarihin, bir amacı olduğunu düşündüğü de söylenebilir. Öyleyse tarihte bir amaç durumundan ne şekilde söz edilmektedir?

Tarih felsefesine dair fikirler ileri süren Hegel ve Marx gibi düşünürler, tarihin bir amacı olduğu yönünde açıklamalar yapmışlardır. Hegel açısından tarihin amacı tinin gelişerek özgürlüğe ulaşmasıyken, Marx ise toplumdaki sınıflaşmanın terk edildiği ve bu doğrultuda sınıfların olmadığı bir toplum düşüncesiyle tarihin amacını açıklamaktadır. Bu düşünürlerin yanı sıra Kant da tarihi bir amaç doğrultusunda açıklayan ve kendisinden sonraki kuşakları etkileyen önemli fikirler dile getirmiştir.

Immanuel Kant, evrensel bir tarihin olanaklı olup olmadığı üzerine düşünceler açıklamıştır. Bu açıdan o, tarihe bir doğa planı doğrultusunda ilerleyen bir süreç olarak yaklaşılması gerektiğini belirtmektedir. İnsanlar veya uygarlıklar ne kadar birbirine dair birtakım amaçlar gütseler de onlar, doğa aracılığıyla bilmedikleri bir amaç yönünde ilerlemektedirler (Kant, 1982:117-118). Bu düşünceden hareketle Kant'a göre doğanın, insanlığın gelişiminde belirleyici olduğunu söylemek mümkündür. Bu açıdan insanlık türünü yansıtan tarih, doğanın saklı bir planını gerçekleştirmesi şeklinde düşünülebilir (Kant, 2006:41). Kant tarihin saklı planını yani amacını ise insanın zamanla aklını kontrol etmesi ve bu doğrultuda özgürleşmesi şeklinde ifade etmiştir. Öyleyse Kant, tarihin ilerlediğini ve amaçlı olduğunu belirterek o, evrensel tarihi gerçekleştirilebilecek bir anlayış olarak görmüştür.

Tarihin bir amaca veya yasaya sahip olduğu görüşünden farklı olarak ortaya çıkan anlayış ise eleştirel tarih felsefesi olmuştur. Aşağıda tarih felsefesinin bir diğer kolu olan ve tarihi bilimsel açıdan soruşturan eleştirel tarih felsefesinin ne olduğu açıklanacaktır.

1.5.4. Eleştirel (Analitik, Çözümse) Tarih Felsefesi

Spekülatif tarih felsefesinden daha sonraki zamanlarda ortaya çıkan eleştirel tarih felsefesi, spekülatif tarih felsefesinden farklılaşan taraflara sahiptir. Yani her iki alanın, birbirinden ayrılan özellikleri olduğu söylenebilir. Şöyle ki spekülatif tarih felsefesi tarihi geçmişteki olaylar veya durumlar şeklinde ortaya koyarken, eleştirel tarih felsefesi, tarihi geçmiş keşfeden ve anlayan bir disiplin biçiminde araştırmaktadır (Lemon,2003:281). Daha farklı bir şekilde söylenirse eleştirel tarih felsefesi, tarihte yaşanan olaylar yerine, tarihçinin soruşturmalarında takınmış olduğu tavır veya benimsediği yöntem gibi durumlardan hareketle açıklamalar yapmaktadır.

Tarihi bilimsel bir biçimde soruşturmak açısından, eleştirel tarih felsefesinin, tarihe dair birtakım sınıflandırmalarda bulunarak, tarihsel bilgiyi birçok yönüyle değerlendirmeyi amaçladığı söylenebilir. Bu durum eleştirel tarih felsefesinin, analitik bir özelliğe sahip olduğunu gösterir ki eleştirel tarih felsefesi aynı zamanda analitik (çözümse) tarih felsefesi olarak ifade edilmiştir. Bu düşünceler çerçevesinde eleştirel tarih felsefesi, on dokuzuncu yüzyılın sonlarına dayandırılan ve doğa bilimleri paradigmasının egemenliğindeki tarihsel bilginin epistemolojisi şeklinde açıklanmaktadır (Audi,1995:585). Daha basit bir biçimde söylendiğinde eleştirel tarih felsefesi, tarih biliminin nitelikleri üzerine odaklanan, tarihin ne türden bir bilim olduğunu soruşturan bir disiplin olarak görülebilir.

Eleştirel tarih felsefesi, tarih bilgisi hakkında yani tarihsel bir bilginin ne şekilde olması gerektiğine ilişkin birtakım sorularla ilgilenmektedir. Tarih nasıl bir bilim olarak düşünülebilir? Tarihin nesnel olması mümkün müdür? Ya da tarihe, nesnelliğin karşısında yer alan öznellik mi hakimdir? Tarihsel bilgide, doğruluğa ve bu açıdan hakikate ulaşılabilir mi? Bu soruların yanıtlanması eleştirel tarih felsefesinin, anlaşılması yönünden oldukça önemlidir. Öyleyse ilk olarak tarihin nasıl bir bilim olduğu üzerine düşüncelere yer verilerek, burada eleştirel tarih felsefesine dair fikirler ifade etmiş düşünürler doğrultusunda, görüşler dile getirilecektir. Daha sonra öznellik ve nesnellik sorununa dair fikirler açıklanıp, en son aşamada ise tarihsel bilginin doğruluğu üzerine birtakım düşünceler ele alınacaktır.

Tarihin nasıl bir bilim olduğu hakkında ve bu doğrultuda tarih bilgisine dair önemli fikirler dile getiren düşünürlerle Giambattista Vico, Wilhelm Dilthey ve Robin G. Collingwood örnek olarak verilebilir. Bu düşünürlerin genel olarak tarih biliminin yalnızca doğa bilimine

karşılık geldiği biçimindeki düşüncelere karşı çıktığını söylemek mümkündür. Bu yönde ilk olarak düşüncelerini ifade eden filozof Vico olmuştur.

Vico'nun tarih felsefesine kazandırdığı önemli düşüncelerden biri tarihi bilim olarak açıklamak olmuştur. Öyleyse Vico tarihi nasıl bir bilim olarak görmektedir? Vico tarihin bilimsel özelliğini birtakım ilkeler doğrultusunda açıklamaktadır. O evrensel tarih olarak da belirttiği bilimini, insanların düşüncelerine, eylemlerine ve adetlerine dayandırarak insanın tabiatının tarihinin ise bu üç ilkedен çıkarılabileceğini ifade etmektedir (Vico,2007:151). Açıklananlar doğrultusunda Vico'nun, tarihi doğa bilimi türünden bir bilim olarak ele almaktansa onun, tarihi kendisine ait çeşitli ilkeleri olan bir bilim olarak gördüğü düşüncesine ulaşılabilir.

Vico neyin tam olarak bilinebileceği düşüncesini, tarihsel bilgiyle ilişkilendirmektedir. Daha farklı bir biçimde söylenirse Vico, insan tarafından oluşturulan şeyin tam bir biçimde bilinebileceğini savunarak, o insanın doğayı değil, içerisinde tarihinde bulunduğu ve kendi yaratımına karşılık gelen toplum dünyasını bilebileceğini ifade etmiştir. Bu düşüncenin, tarihsel bilginin içerisinde kuşkuyla yer bırakmadan, onun tam olarak bilinebileceğine işaret ettiği söylenebilir.

Doğa bilimlerinin sahip olduğu birtakım niteliklere Dilthey, tarihin sahip olmadığını ifade etmiştir. Bu doğrultuda doğa bilimlerini yansıtan bu niteliklerden biri yasalar olup, Dilthey tarihin yasalarla açıklanabileceği görüşüne karşı çıkmaktadır. Dilthey'e göre tarihte birbirinden farklılaşan dönemler bulunmaktadır ki söz konusu dönemler ayrı ayrı soruşturularak, çeşitli sonuçlara varıldığından burada tarihin yasalarla açıklanabileceğini düşünmek oldukça güçtür.

Dilthey'in tarihte yasalara karşı çıkarken, tarihin bir amacı olduğu düşüncesine de karşı çıktığını söylemek mümkündür. Çünkü önceki paragraflarda da belirtildiği üzere tarihte yasa ve ilerleme düşüncesi birbiriyle bağlantılı durumlardır. Dolayısıyla Dilthey yasalara karşı çıkarak, tarihte ilerleme düşüncesini de reddetmiş olur. Bu düşünceler doğrultusunda Dilthey'in, tarihi doğa bilimlerinin hakimiyetinden kurtarmaya çalıştığını söylemek mümkündür. Öyleyse Dilthey tarihi nasıl bir bilim olarak görmektedir? O bu sorunun cevabını tin bilimleri şeklinde yanıtlamıştır.

Tarihin ne olduğu başlığında da ifade edildiği üzere Collingwood, tarihin bir bilim olduğunu savunur ve o bu açıdan tarihin özel bir düşünme biçimine karşılık geldiğini açıklamaktadır. Tarihteki olay ve olguları yansıtan tarihsel bilgiyi ise Collingwood geçmiş zamanda aklın ne yapmış olduğunun bilgisi şeklinde ifade etmiştir (Collingwood,2019:259). Collingwood'a göre bu bilgi doğa bilimiyle ilişkilendirilen bir bilgi değildir. O evrende yer alan

nesneleri araştıran doğa bilimlerinin aksine, tarihin bizzat insanı merkeze alarak, insanın ne yaptığıyla ilgilendiğini düşünmektedir. Yani tarih, doğada gerçekleşen birtakım olaylardan ve olgulardansa, o içerisinde insanın yer aldığı olay veya olguları ele alan bir alan olmuştur. Collingwood'a göre sıralı olayların hikayesi ya da birtakım değişimleri ifade eden doğa bilimlerinden farklı olarak tarih, düşüncelerin görünümüne gelmiş hali olan olayları soruşturmaktadır.

Tarihin nasıl bir bilim olduğu, filozofların düşünceleri çerçevesinde açıklandıktan sonra eleştirel tarih felsefesini ilgilendiren bir diğer soru yani tarihteki nesnellik ve öznellik sorununu açıklamak önemlidir.

Evren hakkında araştırmalar yapan insanın, zihninden bağımsız biçimde olan herhangi bir varlığı, varlığın bulunduğu şartlar içerisinde değerlendirmesi ve bu varlığa yönelik kişisel düşüncelerden kaçınarak, söz konusu varlığı kavraması durumu nesnellik şeklinde düşünülebilir. Konu insan olduğunda ise yani insana yönelik olaylarda, insan bireysel yargılarından bağımsız olabilir mi? Daha farklı bir şekilde söylenirse, geçmişteki insan eylemlerini ve düşüncelerini soruşturan tarihte nesnellik olanaklı mı?

Nesnellik denildiğinde nesnellikle bağlantılı olan görüşler dikkat çekmektedir: Tarafsızlık ya da genel geçerlilik nesnellikle bağlantısı olan düşünceler olarak görülebilir. Tarihte nesnelliğin olanaklı olup olmadığını bu düşünceler bağlamında açıklamak mümkündür.

Tarihçi tarihe dair araştırmalarında, ele aldığı konuyla ilişkili seçimlerde bulunmaktadır ve tarihçinin seçimler yapıyor olması onun tarafsızlığını etkileyebilir. Daha farklı bir ifadeyle söylenirse seçimlerin olduğu yerde tarihçinin tarafsızlığının, belirsiz bir hale dönüşmesi mümkündür. Tarihte tarafsızlığın güçlüğüne ortaya koyan başka düşüncelerinde olduğu söylenebilir. Krallar veya başarılarıyla toplumda belirleyici olduğuna inanılan kahramanları açıklayan tarih anlayışı bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Burada tarihçilerin tarafsızlıktan uzak bir biçimde toplumda yalnızca belirli sınıfları açıklayan bir tarih anlayışı oluşturarak, onların toplumda yer alan diğer insanların düşünce ve eylemlerini yansıtan tarihsel süreci araştırmalarının dışında tuttuğu söylenebilir. Bu görüşün yanı sıra tarihin belli bir amaca hizmet edecek şekilde oluşturulması ve bu doğrultuda kullanılan kaynakların olduğundan farklı biçimlerde ele alınması da mümkündür. Otoritenin tarihten faydalandığı, tarihin muhalefet ve başkaldırı olaylarında da kullanıldığına dair fikirler ileri sürülmüştür (Tosh,2020:23). Bütün bu düşünceler tarihte tarafsızlığın güçlüğüne ortaya koyar niteliktedir.

Çoğunluk tarafından benimsenmiş veya toplumun onayını almış olmak, genel geçerlilik şeklinde düşünülebilir. Peki tarihin genel geçer olduğunu ileri sürmek mümkün müdür? Evrensel bir tarih anlayışı ortaya koymak güç olduğundan, tarihte genel geçerliliğin olanaklı

olmadığı ifade edilmiştir. Tarihin oluşumunda tarihçinin belirleyiciliği dikkate alındığında aynı şekilde yine genel geçerlilikten söz etmek zorlaşır. Çünkü tarihçiler birbirinden farklı tarih anlayışı ortaya koyar ki söz konusu tarih anlayışı kimi insanlar tarafından benimsenirken, öteki insanlar tarafından kabul görmeyebilir.

Bu düşüncelerden hareketle nesnellikle bağlantılı olan tarafsızlık ya da genel geçerlilik düşüncelerinin, bir doğa bilimlerinde olduğu gibi tarihte de geçerli olduğunu iddia etmenin oldukça güç olduğu söylenebilir. Hatta tarihin herhangi bir maddi nesneye sahip olmamasından dolayı, tarih araştırmalarında nesnelliğin olanaksızlığına dair düşünceler belirtilmiştir (Iggers,2000:8). İfade edilen bu görüşler tarihte nesnelliğin mümkün olmadığını düşündürmektedir.

Açıklanan bu görüşlerden farklı olarak nesnellik konusunda görüşler beyan etmek de mümkündür. Şöyle ki tarihçinin yöntemleri doğrultusunda, tarihi ifade eden düşüncelerde doğru veya yanlış yargılara ulaşmanın mümkün olduğuna dair fikirler ileri sürülmüştür. Güvenilir olarak doğruluğu veya yanlışlığı belirlenen fikirlerde, nesnellikten bahsetmek mümkündür (Atkinson,1986:71). Dolayısıyla tarihte nesnelliği onaylayan ve nesnelliğin olduğunu savunan düşüncelerde mevcuttur. Carr tarihçinin seçmiş olduğu bir nesnellik ilkesi doğrultusunda tarihin düzenlenmesi gerektiğini belirtmektedir (Carr ve Fontana,1992:14). Aynı şekilde Ranke de tarihte yaşananların yaşandığı gibi anlatılması gerekliliğine dikkat çekerek, tarihin kişisel yargılardan arındırılmasına işaret etmektedir.

Çoğunluk tarafından onaylanan düşüncelerin aksine öznellik, bireysel fikirlerin ön plana çıkmasıyla alakalıdır. Tarih anlayışının ortaya çıkışında tarihçilerin belirleyiciliği dikkate alındığında tarihin öznel olduğu düşünülebilir. Ancak tarihçinin sahip olduğu değerlerin herhangi bir öneminin olmadığına ve tarihçiyi ilgilendiren tek şeyin olgular ve bu olgulardan çıkarılan mantıksal genellemeler olduğuna dair düşünceler ileri sürülmüştür (Tosh,2020:165). Söz konusu düşünceler tarihçilerin yalnızca yaşanmış olanı anlatması gerektiğine işaret etse de tarihçi ele aldığı olayların veya olguların neden ya da nasıl ortaya çıktığına dair cevaplar vermek isteğinde olmuştur. Bu noktada akla, yorumlama ya da yorum faaliyeti gelebilir. Tarihi nesnel ve yalnızca olgulardan ibaret olarak gören tarihçinin, yorumunu yadsıyan bir tarih anlayışına inanmanın ahmaklık olduğuyla alakalı fikirler ifade edilmiştir. Öyleyse tarih anlayışının ortaya çıkışında yorum ya da yorumlama faaliyetini vazgeçilmez bir unsur olarak görmek mümkündür.

Tarihçinin yapmış olduğu yorum ya da yorumlama faaliyetinden hareketle tarih bilgisinin, tamamen öznel düşünceler üzerine kurulu bir alan olduğunu düşünmemek gerekmektedir. Çünkü tarihçinin yapmış olduğu yorumlama faaliyeti, onun tamamen öznel

yargılarına dayanan gelişigüzel veya keyfi bir biçimde gerçekleşmemektedir. Daha farklı bir ifadeyle söylenirse yorumlama faaliyeti tarihçinin, ele aldığı olgular veya olaylar doğrultusunda şekillenmektedir. Burada tarihçinin söz konusu verilere yaklaşımının ise çeşitli ilkeler doğrultusunda gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Yalnız yorumlama faaliyeti, belirli ilkelere dayanıyor olsa da bu faaliyetin tarihçinin sahip olduğu değerlerden veya onun hayata bakışından tamamen bağımsız olmadığı söylenebilir. Ayrıca tarihsel araştırma içerisinde, neyin olanaklı olacağı konusunda tarihçilerin içgüdüleri, insanın doğasını anlama yetenekleri veya entelektüellik manasında tutarlı olma kaygıları da araştırmalarında yol gösteren önemli unsurlardır (Tosh,2020:176). Öyleyse tarihçinin yapmış olduğu yorum faaliyetinde, öznel tarafların bulunduğunu söylemek mümkündür.

Tarihi olayların ya da olguların tek bir yorumun aksine pek çok yoruma dayanması durumu da tarihin, öznel fikirler bağlamında biçimlenen görelî bir alan olduğunu düşündürebilir. Popper tarihi bir olayı tamamen nesnel olarak ifade ettiğini belirten bir araştırmacıdansa, meseleye eleştirel ve bilinçli bir tutum çerçevesinde belli bir perspektiften bakanın, yaklaşımını daha olumlu görmektedir (Bıçak, 1999:17). Dolayısıyla yorumların çeşitliliği, tarihe dair birtakım belirsizliklerin düşünülmesine neden olsa da yorumlardaki bu farklılık durumunun, araştırılan tarihsel bilginin anlaşılabilirliğini aydınlatmaya katkı sağladığına işaret eden görüşler bildirilmiştir.

Bütün tarihçiler için geçerli olmasa da bazı tarihçilerin ortaya koyduğu tarih anlayışında çoğunlukla öznel düşüncelerin ağır bastığını söylemek mümkündür. Buradaki öznelliğin ise tarihçinin isteğiyle gerçekleştiği söylenebilir. Çünkü tarihçi, birtakım çıkarlara hizmet etmesi yönünden araştırmasını oluşturmuştur ve bu araştırmalar herhangi bir ideolojiye destek çıkmak ya da tam tersi şekilde ideolojiyi veya ideolojileri güçsüzleştirmek adına yapılan çalışmalar olarak ifade edilebilir. Fakat böylesi araştırmalar, bir tarih araştırması olmaktan ziyade daha çok propagandaya karşılık gelmektedir (Tosh,2020:180). Öyleyse tarihçilerin kişisel amaçlarına, düşüncelerine veya duygularına dayalı öznelliğin baskın olduğu bir tarih anlayışı, tarihi tarih olmaktan uzaklaştıran bir faaliyet olmuştur.

Açıklanan düşüncelerden hareketle öznellik ve nesnellik birbirinden farklı kavramlar olsa da bu kavramların tarihte birbirinden ayrı olmadığını söylemek mümkündür. Başka bir deyişle tarihin hem öznel hem de nesnel yönlerinin olduğu söylenebilir. Bu yüzden tarihin tamamen nesnel veya öznel olduğunu savunmak güçtür. Öyleyse tarihte öznelliğin ve nesnelliğin iç içe geçtiği söylenebilir. Carr da benzer bir görüşle tarihte öznellik ve nesnellik bağlantısını şu şekilde ifade etmektedir:

“Nesnel ve öznel birbiriyle ilişkili olan kavramlardır. Her tarihçinin yapıtında öznel öğeler vardır ve içinde bulunduğu zamanın ve yerin etkilerini taşır. Saltık ve zamandan bağımsız nesnellik gerçek dışı bir

soyutlamadır. Ama tarih, geçmişin olaylarının tarihçinin benimsediği bir nesnellik ilke ve ölçüsüne göre seçilip düzenlemesini gerektirir; bu iş zorunlu olarak yorum öğelerini de içerir.” (Carr ve Fontana,1992:14).

Eleştirel tarih felsefesinde, tartışılan bir diğer mesele ise tarihe dair bir bilginin doğruluğu konusudur. Bu doğrultuda doğru bilgiye ulaşma isteği, pek çok tarihçiyi, filozofları ilgilendiren hususlardan biri olmuştur. Örneğin doğa bilimlerinde ileri sürülen bir önermenin doğruluğunu ya da yanlışlığını araştırılan nesneye yönelik gözlemler doğrultusunda tespit etmek mümkündür. Böylesi bir durumun tarih içinde geçerli olabileceği düşünülebilir. Ancak önceki açıklamalarda da bildirildiği üzere tarihteki olaylar yaşanmış ve sonlanmıştır. Bu yüzden tarihsel bir bilginin doğru veya yanlışlığını soruşturma noktasında tarihçinin, doğrudan bir gözlem durumu söz konusu değildir. O halde tarihsel bilgide doğruluğa ilişkin bir soruşturmada bulunmak olanaksız mıdır?

Tarih bilgisinin, doğruluğuna veya yanlışlığına yönelik soruşturmalarda genellikle tarihsel izlerden yola çıkılmaktadır. Daha farklı bir ifadeyle söylenirse araştırılan tarihsel bilgiyle bağlantılı olan belgelerden veya diğer araştırma materyallerinden (fotoğraflar ya da sikkeler) yararlanılarak, tarihsel bilginin doğruluğuna veya yanlışlığına dair birtakım sonuçlara ulaşıldığı söylenebilir. Ancak söz konusu düşünce, felsefeciler açısından yeterli görülmemiştir ve bu doğrultuda onlar tarihçinin bir tarihsel bilginin doğru veya yanlışlığına dair tutumunun eleştirel olması gerektiğini savunmaktadır (Walsh,2006:19). Açıklanan bu düşünceleri tarihe dair araştırmaların özünde, doğru bilgiye ulaşma isteğinin olduğu şeklinde özetlemek mümkündür. Sonraki süreçlerde ise ifade edilen düşüncelerden farklı olarak tarihte hakikate ulaşmanın mümkün olmadığına, hatta bu doğrultuda tarihin de yalnızca tarihçi tarafından belirlenen bir alan olduğuna dair düşünceler ileri sürülmüştür.

Burada, tarih felsefesine dair yapılan açıklamalar sonlandırılmaktadır. Eleştirel ve spekülatif tarih felsefesinin sahip olduğu niteliklerin anlaşılması yönünden, her iki alanında içeriğinde yer alan konulardan hareket ederek düşünceler açıklanmış ve bu düşüncelerle benzer doğrultuda fikirler ifade eden düşünürlerden örnekler verilmiştir. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki her iki alana yönelik hem sorular hem de düşünürler açısından örnekler çoğaltılabilir. Ancak asıl araştırma konumuz, Antik Dönem’le ilişkili olduğundan dolayı birtakım sınırlamalar yapılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

TARİH ANLAYIŞINDAN ÖNCEKİ SÜREÇTE ANTİK YUNAN

İkinci bölümde, Antik Yunan'ın tarihçileri olarak bilinen kişilerin henüz ortaya çıkmadığı bir süreçte etkili olan görüşler soruşturulmaktadır. Burada zamansal açıdan, Antik Yunan'ın Arkaik Dönemi'nden (M.Ö. 750 ve M.Ö. 480), ilk tarihçi olan Herodotos'un Tarih'i yazmaya başladığı sürece kadarki görüşler (M.Ö. 480 ve M.Ö. 323), yani tarih anlayışından önceki düşünceler ele alınacaktır. Bu doğrultuda ilk olarak mit düşüncesinden yola çıkılmıştır. Mitlerin yaratıcıları olan Homeros'un ve Hesiodos'un yaşamlarından söz edilmiş, bu ozanların eserlerinin konusu hakkında açıklamalar yapılarak söz konusu eserlerin, tarihsel yönden nasıl soruşturulabileceği üzerine birtakım görüşler ileri sürülmüştür. Daha sonra mit düşüncesinin etkisinin azaldığı, felsefenin ortaya çıktığı süreç (M.Ö.6. yy) hakkında genel olarak birtakım açıklamalar yapılmış ve sonrasında ise Herodotos'tan daha önce ya da onunla yakın süreçlerde yaşadığı belirtilen, bazı logographoslar hakkında bilgiler verilerek bu bölüm sonlandırılmıştır. Açıklanacak olan bu düşüncelerin genelini, Antik Yunan toplumunun tarih görüşlerine katkı sağlayan, bir basamak olarak görmek mümkündür.

2.1. Mit Düşüncesi ve Antik Yunan'da Mit

Günümüzde insanın kim olduğunu anlayabilmesi adına, ilk olarak geçmişe bu doğrultuda da tarihe yönelmesi gerektiğine dair düşünceler açıklanmaktadır. Bu açıdan tarih, insanın kendisini anlayabilmesi noktasında oldukça önemlidir. Aslında söz konusu fikirleri, ilkel zamanlardaki insanlar için de düşünmek mümkündür. Bu süreçte yaşayan insanlar, nasıl bir canlı olduğunu düşünerek, onlar varlığının kaynağını mitlere dayandırmışlardır. Yani modern zamanlardaki insanların kendini tanıması açısından tarih ne kadar önemliyse, ilkel dönemlerde yaşayan insanların kendini anlamlandırmak yönünden de mitlerin bir o kadar önemli olduğunu söylemek mümkündür.

İnsanın kurmuş olduğu hayaller doğrultusunda şekillenen mitler, doğanın sahip olduğu güçlere ve aynı zamanda doğaüstü varlıkları açıklayan birtakım hikayelere karşılık gelmektedir (Estin ve Laporte,2002:1). Mitlere dair yapılan bu açıklamanın, efsaneleri hatırlattığı söylenebilir. Yalnız efsaneler, mitlere ne kadar benzese de onlar, gerçekten yaşamış bir kişiye veya gerçekten olmuş bir olaya dayandırılabilir (Ardagh,1997:2). Meseleye Antik Yunan toplumu açısından yaklaşılsa, neyin gerçek ya da neyin kurgu olduğu birbirine karışmış olduğundan dolayı, mitlerle efsanelerin iç içe olduğunu söylemek mümkündür.

(Ardagh,1997:2). Bu yüzden en baştan belirtmek gerekir ki ifade edilen durumlardan ötürü, açıklanacak olan görüşlerde mitler ve efsaneler arasında herhangi bir ayrım yapılmamıştır.

Yazılı dönemin ürünü olmayan mitler, insanın evreni ve sürdürdüğü yaşamı anlayabilmesi adına, insanın ilk uğraşlarının görünümüne gelmiş hali olarak düşünülebilir. Bu mitlerin genellikle yaşamın gerçekliğinden uzak olan, olaylara dayandırıldığını söylemek mümkündür. Bu olaylar evrenin, tanrıların veya kahramanların merkezinde şekillenmektedir. Olaylara sebep olan tanrıların ya da kahramanların ise taşıdığı güç yönünden, onların sıradan insanlardan üstün olarak açıklandığını söylemek mümkündür.

Mitler, genellikle tarihsel ifadelerden yoksun olmuştur. Yani bu öykülerde ortaya çıkan olayların, ne süreçte yaşandığına dair net bir bilgiye ulaşmak mümkün değildir. Ancak bazı mitler, yaratılışın nasıl olduğuna dair olayları yansıtmaktadır ve onlar söz konusu olaylarda her şeyin başladığı bir süreçten söz ettiğinden dolayı, bu mitlerin zamanın başlangıcına dair bir işarete bulunduğu söylenebilir.

Arkaik dönemde yaşamış toplumların mitlere olan yaklaşımının, gelişmiş bir düşünme stilini temsil etmediğini söylemek mümkündür. Daha farklı bir şekilde ifade edilirse, Arkaik dönemlerde yaşamış toplumlar, genellikle mitleri kutsal ya da ulvi olarak gördüklerinden ötürü, bu toplumlar mitlerin gerçek olduğunu düşünmektedir. Örneğin Antik Hint Dönemi'nde yaşamış olan Arî topluluğu, Mitra adındaki tanrılarına yönelik çeşitli ritüellerde bulunurken, Antik Yunan toplumunda ise tanrı Zeus adına birtakım ayinler düzenlenmiştir. İşte ritüelleri yansıtan bu eylemler, mitlerin gerçek olduğu düşüncesinden hareketle yapılmıştır. Dolayısıyla insanın bu süreçlerdeki düşünme biçiminin, tam olarak akla yakın olduğunu belirtmek oldukça güçtür.

Mitler, genel olarak açıklanan bütün bu düşüncelerden farklı olarak düşünülebilir. Mitlerin, insanın sadece hayal gücüyle ya da kurgulama yeteneğiyle ilişkili olmadığına dair görüşler ifade edilmiştir. Yani mitlere, yalnızca kurguya dayalı olaylar şeklinde bir anlam yüklenmemiştir. Daha açık bir biçimde ifade edilirse mitler, sosyologlar veya din üzerinde çalışmalarda bulunan tarihçiler tarafından mukaddes bir gelenek, örnek alınması gereken bir model veya en eski vahiy anlamlarında da ifade edilmiştir (Eliade,2001:11). Bu açıdan bakıldığında mitlerin, ortaya çıktığı toplumların yaşamları hakkında bilgi veren bir özelliğe de sahip olduğu söylenebilir.

Yukarıda belirtilen düşünceyle ilişkili olarak mitler, yalnızca tanrıları ya da kahramanları anlatan öyküler değildir. Onların, insanın henüz çok gelişmediği süreçlerdeki yaşam biçiminden örnekler sunduğu söylenebilir. Homeros'un Odyseeia'sında bu düşüncüyü destekler nitelikte fikirlerin yer aldığı düşünülebilir. Şöyle ki, Skheria adlı adanın hâkimi olan

Alkinoos halka on iki kralın egemen olduğunu, kendisinin ise on üçüncü kral olduğunu söylemektedir (Homeros,2008:157). Bu açıklama, ifade edilmiş düşüncelerle bağlantısız olarak görülebilir. Ancak krallık, toplumun politik yaşamını yansıtan bir yönetim biçimidir. Dolayısıyla Odysseia adlı bu mitte, Antik Yunan insanının siyasi yönden yaşam biçimini yansıtan izler olduğunu söylemek mümkündür.

Mitler, Antik Dönem’de birçok toplumda ortaya çıkmıştır. Bu toplumlardan biri de önceki açıklamalardan anlaşıldığı üzere Antik Yunan olmuştur. Antik Yunan toplumunda mitlerin hâkim olduğu süreçlerde, tarihi yansıtan kayıtların oluşturulmadığını söylemek mümkündür. Bu açıdan tarihçi olarak kabul edilen kişiler de henüz var olmamışlardır. Dolayısıyla mitlerin yaygın ve etkili olduğu bu süreci, Antik Yunan’da tarih görüşlerinin ortaya çıkışından önceki bir süreç olarak ele almak mümkündür. Bu süreçte etkili olan ozanlar (şairler), Homeros ve Hesiodos olmuşlardır.

Homeros’un “İlyada ve Odysseia” adlı eseri M.Ö. 750-675 senelerinde ortaya çıkarken, Hesiodos’un “Theogonia” ile “İşler ve Günler” adlı eseri ise M.Ö. 700 senesine dayandırılmıştır (Pomeroy,2018:13). Bu eserler doğayı aşan, yani doğaüstü olarak ifade edilen olaylarla bağlantılı şekilde açıklanmıştır. Ancak mitler daha öncede söylendiği gibi, bu dönemdeki Antik Yunan insanının yaşam biçimini ifade eden açıklamalarda yapmaktadır ve söz konusu açıklamalar yalnızca siyasi değil, kültürel veya coğrafi öğeler gibi insanın yaşam biçimine dair birtakım izler barındırmaktadır. Bu açıdan mitlerin, tarihsel bir yönünün olduğunu söylemek mümkündür. Collingwood mitleri yansıtan fikirlerin tam bir tarih anlayışına karşılık gelmediğini belirterek mitlerle bağlantılı bu fikirleri, yarı tarih olarak ifade etmiştir (Collingwood,2019:45). Bu görüşle bağlantılı olarak tarih bir toplumda yaşanan olayların hakikatini, doğaüstü olaylarla değil, bu olayların ortaya çıktığı toplumdan hareket ederek açıklamaktadır. Dolayısıyla belirtilen tarihsel yön,Herodotos’un ya da Thukydides’in açıkladığı tarih anlayışıyla aynı doğrultuda değildir, çünkü mitlerin içeriğinde yer alan olaylar, daha çok doğaüstü güçlerle ilişkilendirilmiş bir biçimde ifade edilmiştir.

Açıklanan düşünceler doğrultusunda Homeros’un ve Hesiodos’un mitlerini, Antik Yunan toplumunun Klasik Dönemi’nde ortaya çıkan tarih anlayışına, katkı sağlayan eserler olarak görmek mümkündür. Bu doğrultuda ozanların eserlerine yönelik açıklamalara geçmeden önce, ilk olarak bu ozanların kim olduğuna ilişkin, düşüncelerin anlatılmasında fayda vardır.

2.2. Homeros

2.2.1. Homeros'un Kimliği

Homeros'un varlığına, yaşamına dair birtakım belirsizlikler söz konusudur. Bu belirsizlikler araştırmacılar arasında fikir farklılıklarına neden olduğu için, Homeros'un kimliği hakkında kesin bilgilerden söz etmenin güç olduğu söylenebilir. Muhtemelen M.Ö.8. yy'ın ilk çeyreğinde yaşamış olan Homeros'un, Sakız isimli adada doğduğu ve onun yaşamının çoğunu ise İzmir de geçirdiği söylenmektedir (Methuen,1967:244). Homeros adına bu iki yerleşim yeriyle birlikte yedi şehir, Homeros'un doğum yeri olmanın bir şeref olduğunu ileri sürmüştür.

Homeros'un görünüşüne dair birçok kaynak, onun göremediğini, yani görme yetisinden yoksun olduğunu belirtmektedir. O, Roma dönemini temsil eden mermer bir büstte kör bir adam olarak tasvir edilmiş, bu büstün orijinalinin ise M.Ö.150 senesinde Romalılar tarafından muhtemelen Yunan uygarlığından kopyalandığı açıklanmıştır (Sacks,1996:114). Homeros'un gözlerinin görememesi durumunu ise Yunan toplumu doğayı aşan doğaüstü bir güçle ilişkilendirmektedir, çünkü Yunanlılar açısından körler, geleceği önceden haber vermenin yanı sıra, aynı zamanda görünmez olanı da görebilme yeteneğine sahiptirler (Methuen,1967:244). Bu yönden Antik Yunan toplumunun Homeros'u, bir kâhin olarak da gördüğü söylenebilir. Homeros'un, yaşamının sonraki süreçlerinde ise görme yetisini kaybetmiş olabileceği yönünde ifade edilen düşünceler olmuştur (Michalopoulos,1966:37). Dolayısıyla Homeros'un evreni ve gökyüzünü iyi bir şekilde ifade eden açıklamalarında onun gözlerini henüz yitirmediği söylenebilir.

Homeros'un Antik Dönem'de felsefe, edebiyat, tarih ve daha pek çok alanı düşünceleriyle büyük ölçüde etkilediğine dair fikirler ifade edilmektedir. Bu fikirlerden yola çıkarak Homeros'u bir filozof, şair ve tarihçi olarak açıklayan görüşler olmuştur. O halde Homeros'un düşünce dünyasındaki faaliyetlerinin anlaşılması yönünden, ona bu unvanların neden verildiğini açıklamak da fayda vardır.

Homeros'un başlangıçta, bir ozan (şair) olarak görüldüğünü söylemek mümkündür, çünkü sözlü geleneğin ürünü olan "İlyada ve Odysseia" adlı eser biçim yönünden genellikle şiir olarak belirtilmiş dolayısıyla Homeros'ta bu şiirin şairi olarak ifade edilmiştir. Bu eserin yazıya geçiş aşaması ise Homeros'un okuma yazma bilmediği tahmin edilerek onun, söz konusu beceriye sahip olan kişilere bu eserleri yazdırdığı şeklinde açıklamalar yapılmaktadır (Pomeroy,2018:61). Şiir olmak yönünden ise bu mitler, birtakım özellikler taşımaktadır. Genellikle birbirini tekrarlayan ifadelerin yer aldığı mısralar sayısal açıdan değerlendirilirse, İlyada on altı bin, Odysseia ise on iki bin mısradan oluşturulmuştur (Pomeroy,2018:61-62). Bu mısraları ezberleyerek ifade eden kişilere de rhapsodlar ismi verilmiştir (Sowerby,2012:7).

İçerik yönünden ise İlyada ve Odysseia'da çeşitli konular yer almasına rağmen bu metinlerde, ağırlıklı olarak kahramanlık konusu işlendiğinden ötürü onların epik şiir olduğu söylenebilir.

Homeros'a yüklenen bir diğer unvan ise onun bir filozof olarak görülmesi üzerinedir. Düşünceleri her ne kadar mitlerle ilişkilendirilse de Homeros'un, insan yaşamını yorumladığı düşünüldükçe bir filozof olduğuna dair fikirler açıklanmıştır. Şöyle ki, Homeros'un insanın ahlaki yaşamına dair birtakım açıklamalarda bulunduğu söylenebilir. Onun, İlyada'da yaşanan savaş bağlamında insanların gerçekleştirdiği eylemleri iyilik, kötülük, şan ya da şeref gibi birtakım kavramlardan hareketle ifade ettiğini düşünmek mümkündür. Odysseia 'da ise o, insanın yaşamış olduğu kötü olayların kaynağını tanrılara değil, bizzat insanın kendi eylemlerine dayandırılması gerektiğine dair düşünceler bildirmiştir (Homeros,2018:44). Bu görüşler, yaşamı şekillendiren birtakım değer yargılarından hareketle, Homeros'un insanın ahlak yaşamına işaret ettiğini düşündürmektedir. Bu durumda Homeros'un ele aldığı düşüncelerin, Homeros'tan sonraki süreçlerde ortaya çıkan Sokrates'in, sofistlerin hatta Stoacı filozofların insan yaşamına dair düşüncelerini hatırlattığı söylenebilir. Öyleyse belirtilen düşünceler çerçevesinde Homeros'unda bir filozof olarak ifade edilmesi mümkündür.

Homeros'un bir tarihçi olarak adlandırılabilceği yönünde de fikirler ileri sürülmektedir. İlyada ve Odysseia'da Antik Yunan toplumunun yaşam biçimini yansıtan birtakım düşünceler yer aldığından dolayı, Homeros'a tarihçi olduğu yönünde bir anlam yüklenmiş olması mümkündür. Forsdyke'nin görüşleri açıklanan bu düşüncelerle benzerlik göstermektedir. O, Homeros'un ve Hesiodos'un eserlerinde geleneklerden, dinden ya da kahramanlıktan söz edilmesi durumunu tarihe yapılan bir işaret olarak görmüş ve dolayısıyla kendisi, bu durumu tarihçilikle ilişkilendirmiştir (Forsdyke,1956:138). Daha farklı bir biçimde ifade edilirse, İlyada 'da Antik Yunan toplumunun ahlak değerlerine, siyasi görüşlerine ya da yaşam stiline örtük de olsa yer verilmesi, Homeros'un bir tarihçi olarak düşünülmesi ihtimalini yaratmaktadır.

İlyada ve Odysseia, genel olarak doğaüstü olayların hâkim olduğu bir eser şeklinde görülse de araştırmacılar arasında Troya Savaşı'nın, gerçekten yaşanıp yaşanmadığına yönelik büyük tartışmalar söz konusudur. Bu savaş tarihsel bir gerçeklik olarak kabul edilirse, Homeros'un da bir tarihçi olarak düşünülmesi mümkündür. Fakat Homeros'u örneğin Herodotos gibi bir tarihçi olarak görmek mümkün müdür? Bu soruya İlyada tarihsel olarak incelenirken, cevap verileceğinden dolayı şimdilik yapılan açıklamaların yeterli olduğunu söylemek mümkündür.

Homeros'un bir tarihçi şeklinde ifade edilmesiyle bağlantılı görüşler sonrasında ise İlyada ve Odysseia 'ya dair birtakım açıklamaları detaylandırmak önemlidir. Bu doğrultuda

yeni başlıkta, söz konusu eserlerde anlatılan olayların neler olduğuna yani bu eserlerin konusu hakkında fikirler ifade edilecektir.

2.2.2. İlyada ve Odyseia

Tanrıçalar arasında kimin en güzel kadın olduğuna dair bir mücadele başlamış, bu mücadelede tanrılar içinde en güzel olanın seçilmesi görevi ise Troya kralı Priamos'un oğlu Paris'e verilmiştir. Aphrodite'ye altın elmayı veren ve onu diğer tanrıçalar içerisinde kazanan yapan Paris, Hera'nın ve Athena'nın düşmanlığını edinmiş, bu tanrılar Paris'in yaşamını sürdürdüğü Troya'nın yok olması için planlar yapmışlardır (Graves,2010:833). Sparta'ya gittiğinde ise kral Menelaos'un eşi Helen'e âşık olan Paris, onu kaçırarak Troya'ya götürmüştür. Menelaos kendisine yapılanları ödetmek üzere Mykene'ye giderek Troya'ya saldırması için kardeşi Agamemnon'dan hazırlıklar yapmasını istemiştir.

Yukarıda açıklanan nedenlerle bağlantılı olarak İlyada adlı eserin konusu, Yunan (Akha) ve Troya toplumu arasında gerçekleşen savaş durumundan hareketle açıklanmıştır. Bu savaşın merkezindeki esas kahramanın ise Akhilleus olduğuna dair görüşler ifade edilmiştir.

Troya'nın abluka altına alındığı dokuzuncu yılda, Agamemnon'a savaş ganimeti olarak bir rahip kızı verilmiştir. Ancak rahip, Agamemnon'dan kızının serbest kalması üzerine talepte bulunmuş ve bu talep Agamemnon tarafından saygısızca reddedilmiştir. Bu durumun üzerine tanrı Apollon'a yalvaran rahip, Apollon'dan oklarıyla gözyaşlarının intikamını Akha topluluğundan (Danaoslular) almasını dilemiştir (Homeros,1971:6).Apollon, rahibin sözlerine kulak vererek Akha topluluğunun, helak olmasına neden olacak felaketler yaşatmıştır. Apollon'un bu felaketlerin kaynağı olduğu bir kâhinden öğrenildiğinde ise Thetis'in oğlu savaşçı Akhilleus, Agamemnon'a kızı bırakması gerektiğini söylemiştir. Akhilleus'un bu isteği Agamemnon'la tartışmasına neden olur, çünkü Agamemnon rahip kızının verildiği takdirde Akhilleus'un savaş ganimeti olan Briseis'i alacağını söylemiştir. Akhilleus bu durumu şerefine yapılmış bir hakaret olarak gördüğünden, Agamemnon'un emirlerine uymayacağını ve savaşa devam etmeyeceğini söylemiştir. Akhilleus yalnızca savaştan ayrılmamış, ayrıca annesi Thetis'den Zeus'un desteğiyle, Akhalar karşısında Troyalıların zafer kazanmasını istemiştir.

Thetis'in isteğine Zeus olumlu yönde cevap vermiş ve Troyalılar Akhalar karşısında üstün bir duruma geçmiştir. Agamemnon burada Akhilleus'a yaptığığın doğru olmadığını anlayarak onun savaşa tekrar dönmesi adına çeşitli hediyeler göndermiştir. Akhilleus hiçbir şekilde Agamemnon'a yardım etmeyeceğini ve onun tarafından pek çok kez aldatıldığını, tahrik edildiğini ve kendisine getirilen hediyelerden ise iğrendiğini söylemiştir (Homeros,1971:154).

Akhilleus'un almış olduğu kararı değiştirmemekte ısrarlı olması, onun sevdiklerini kaybetmesine neden olur.

Savaş Akhaların kayıplar vermesiyle devam ederken, Akhilleus'un kıymetli arkadaşı Patroklos, Akhaların kayıplarından ve Troyalılar karşısındaki başarısızlıklarından dolayı duyduğu derin üzüntüyü Akhilleus'la paylaşır. Patroklos bu yaşananların yönünü değiştirebilmek adına Akhilleus'a savaşa gitmek istediğini söyler. O, Akhilleus'a onun savaş takımlarıyla kuşanarak savaşa girerse, Troyalıların kendisini Akhilleus zannederek savaştan vazgeçebileceğini söylemiştir. Akhilleus kalbinde derin bir öfke barındırsa da çok sevdiği arkadaşının isteğini onaylayarak Patroklos'u savaşa göndermiştir.

Patroklos, Troya kralının oğlu Hektor'la karşılaşana kadar Troyalıların şehre ulaşmasını engellemek adına pek çok mücadelede bulunmuştur. Onun ölümüne neden olan olay ise Hektor'un mızrağını kullanarak Patroklos'u, karnından vurması olmuştur. Kıymetli arkadaşının öldüğünü öğrenen Akhilleus'un öfkesi ikiye katlanır ve yüreğinde Hektor'u öldürmenin derin arzusuyla, Akhilleus Agamemnon'la uzlaşarak savaşa yeniden katılır.

Akhilleus ve Hektor karşı karşıya gelerek, çarpışmak için eylemde bulunurlar. Hektor Akhilleus'la savaşa başlamadan önce kazananın kendisi olması durumunda Akhilleus'a, onun silahlarını alacağını ve cesedini ise Akhalara vereceğini söyledikten sonra, Hektor Akhilleus'tan eğer galip olursa aynı şekilde davranmasını istemiştir. Ancak Akhilleus'un Hektor'a öfkesi büyüktür. Akhilleus, Hektor'a bir aslanla insanın hiçbir koşulda anlaşmaya varamayacağını söyler (Homeros,1971:371). Hektor, Akhilleus'un attığı ilk mızraktan kurtulmayı başarsa da Akhilleus sonunda Hektor'un boynuna mızrağını sokarak zaferine ulaşır. O, yaşamını yitirmeden önce ise Akhilleus'a bedeninin ailesine verilmesi için yalvarmış, ancak Akhilleus Hektor'a cesedinin hayvanlara yem olacağını söylemiştir.

Akhilleus arkadaşına duyduğu derin sevgiden dolayı, kendisi Hektor'un cesedine inafsızca davranmıştır. Akhilleus Hektor'un cesedini arabasına bağlayarak Patroklos'un mezarı çevresinde turlarken tanrılar, Hektor'un cesedine yapılan bu zalimliğe artık bir son verilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu yüzden tanrılar Hektor'un babası Priamaos'a haber ulaştırır. Akhilleus'un yanına ulaşan kral Priamaos'a Akhilleus saygıyla yaklaşmış ve o, çaresiz babaya oğlunun cesedini vermeyi kabul etmiştir. Priamaos'un Hektor'a yaptığı cenaze töreniyle ise İlyada'da anlatılanlar son bulur.

Belirtilen düşünceler çerçevesinde İlyada'da anlatılanların bir olaylar dizisi şeklinde ilerlediğini söylemek mümkündür. Bu olaylar dizisinin, tek bir karakter bağlamında yani Akhilleus'un öfkesini ve zaferlerini anlatan olaylar üzerine kurulu olduğu düşünülebilir. Ancak İlyada'nın temelindeki olay bir savaş durumudur. Yalnızca bir değil, pek çok karakterin yer

aldığı bu savaşta, tanrılarda meseleye dahil edilmiştir. Özellikle de savaşın ne şekilde devam edeceği noktasında tanrıların söylemleriyle, etkili olduğu söylenebilir. Dolayısıyla hayallerin ve gerçeklerin bir arada olduğu İlyada'yı, renkli bir dünyanın açıklaması olarak düşünmek mümkündür.

Homeros'un diğer anlatımı olan Odysseia ise ağırlıklı olarak tek bir karaktere odaklanmış ve bu karakterin etrafında gerçekleşen entrikalı olaylar çerçevesinde açıklanmıştır. Söz konusu olaylar, kahraman Odysseus'tan hareketle izah edilmektedir.

Odysseus, Troya savaşı sonrasında vatanı İthake'ye dönememiştir. Bir nymp¹ olan Kalypso Odysseus'un eşi olmasını istediğinden dolayı, yedi yıl süresince onu adasında tutsak etmiştir. Tanrılar bir taraftan Odysseus'un bu haline acırken, diğer taraftan da tanrı Poseidon'u düşünmektedir. Çünkü Odysseus, Poseidon'un oğlu olarak bilinen tepegöz² Polyphemos'u kör ederek Poseidon'un öfkesini kazanmıştır. (Homeros,2008:45). Bu açıdan tanrılar Poseidon'un öfkesinin sonlanması ve Odysseus'un da vatanına dönebilmesi için eyleme geçer.

Odysseus ve tanrılar cephesinde Odysseus'un evine gitmesi açısından olumlu yönde olaylar yaşanırken, İthake'de ise birtakım kargaşalar yaşanmaktadır. Üzerinden seneler geçen Troya savaşının ardından Odysseus'un vatanına dönememesi durumundan dolayı, eşi Penelope ile evlenmek isteyen talipler ortaya çıkmıştır. Penelope ile evlenmek isteğinde olan bu talipler, Odysseus'un mal varlığını şölenler düzenleyip, yiyip içerek tüketmişler ve onlar evlilik konusunda Penelope'nin onayını almak adına mücadele etmektedirler. Penelope'nin oğlu Telemakhos, İthake halkını toplayarak bu taliplerin evlerine kurulmalarını ve mallarını yok etmelerini halka şikâyet etmiş, halk ise bu durum karşısında sessizliğini korumuştur. Sonunda Telemakhos, babasından haber alabilmek adına Sparta'ya ve Pylos'a gideceğini söyleyerek bir gemi ve tayfa ister. Telemakhos 'un bu yolcuğuna razı olunmasa da o, tanrı Athena'nın yardımıyla yola çıkmaya hazırlanmıştır.

Tanrıların desteği doğrultusunda Odysseus'un artık Kalypso'nun adasından kurtulma vakti gelmiştir. Odysseus'dan bir sal yapmasını isteyen Kalypso, onu vatanına göndereceğini söylemiştir. Ancak Poseidon'un Odysseus'a öfkesi dinmediğinden ötürü yolculuk esnasında onun felaketler peşini bırakmamıştır. Odysseus'un denizde salının ilerlediğini gören Poseidon, bulutları üst üste yığarak denizi allak bullak yapmıştır (Homeros, 2008:117). Bu durum

¹ Çok uzun bir zaman ya da ölümsüz olarak yaşayan, doğanın kadınsı gücü şeklinde bilinen nympheler, yaşamlarını sürdürdüğü yere bağlı olarak birbirinden ayrılmaktadır, güzellikleriyle dikkat çeken genellikle âşık olmaya eğilimli olan bu varlıklar, ilk olarak İlyada'da Zeus'un kızları olarak açıklanmışlardır (March,1998:273-274).

² Tepegözler (Cycnus), tek gözleriyle ve devasa büyüklükteki boyutlarıyla betimlenir, onlar şehirler inşa etmeyi bilmeyen mağaralarda yaşayan vahşi canlılardır (Kershaw ve Grimal,1990:113). Tepegözler insan etiyile yaşamlarını sürdürmektedir ve Odyssei'da Polyphemos'un Odysseus'un arkadaşlarının bir kısmını yemesi bu duruma bir örnek olarak gösterilebilir.

Odyseus'un salının paramparça olmasına ve onun yüzerek Phaiak iline ulaşmasına neden olmuştur. Odyseus başından geçenleri anlattıktan sonra, Phaiak kralı Alkinoos Odyseus'a gemileriyle yardım edeceğini ve onu bir gün sonra adamlarıyla yurduna varması için yola çıkaracağını söylemiştir.

Odyseus yurduna ulaştığında ise bir dilenci görünümünde, uşağı domuz çobanı Eumaios'un yanına gider ve çoban, burada efendisi olduğunun farkına varmadan Odyseus'u hoş bir şekilde ağırlamıştır. Yolculuğu sonlanan Telemakhos 'da çobanın evini ziyarete gider ve sonunda beklenen karşılaşma gerçekleşir. Odyseus, dilenci görünümünden sıyrılarak oğluna kendisini tanıtsa da başlangıçta Telemakhos babasını tanımamıştır. Odyseus bu değişen görüntüsünden sonra Telemakhos'a oğlu olduğunu söylemiş ancak o, Odyseus'un babası olduğuna inanmamıştır. Telemakhos öncesinde Odyseus'un paçavralarla oturan bir yaşlı olduğunu, şimdiyse onun göklerde yaşayan tanrılara benzediğini söylemiştir (Homeros, 2008:274). Telemakhos Odyseus'un yaptığı açıklamalarla onun babası olduğuna inanmış ve baba oğul birlikte hasret gidererek, taliplerden kurtulmak için bir plan hazırlamışlardır.

Telemakhos şehre vardığında, annesine babasının yaşayıp yaşamadığına dair hiçbir şey öğrenemediğini söylemiştir. Odyseus ise eşinin taliplerinden biri olabilmek adına çoban Eumaios'la yola çıkmıştır. Taliplerin arasına girdiğinde ise Odyseus dilenci görünümünden dolayı birtakım aşağılamalara maruz kalır. Odyseus taliplerinin aşağılamasının yanında bir de İros isimli dilencinin kötü sözlerini işitir. Bu dilencinin yaptıklarına dayanamayan Odyseus, onunla güreşerek İros'u sonunda kapının dışına atmıştır.

Penelope ise eve gelen bu yabancıya yani Odyseus'un kim olduğunu anlayabilmek için konuğuyla konuşmak istemiş, ona birtakım sorular yöneltmiştir. Derinleşen bu sohbette Penelope kocasına duymuş olduğu özlemi ve evlenmemek adına yaptıklarını anlatmıştır. Penelope yabancıyla yaptığı bu sohbeti sonlandırmadan önce talipleri arasında bir yarışma yapacağını Odyseus'a söyler. O, yabancıya Odyseus'un yayını gererek okunu on iki balta arasından geçirebilecek olan taliple evleneceğini dile getirmiştir (Homeros, 2008:327). Eşinin bu cümlelerine karşılık olarak yabancı, çok kısa bir zamanda Odyseus'un yanında olacağını Penelope'ye söyledikten sonra, Penelope odasına çekilmek üzere Odyseus'un yanından ayrılır.

Talipler için yarış vakti gelmiş ve onlar, kendisini Odyseus'un yayını germeye çalışarak göstermişlerdir. Ancak bu işte hiçbiri başarılı olamamış, yayı zorluk çekmeden geren tek kişi ise Odyseus olmuştur. Kendisini tanıtarak oklarıyla taliplerin hepsini öldüren Odyseus'un Penelope ile kavuşma zamanı gelmiştir. Penelope, Odyseus'un gerçekten kocası olup olmadığını anlayabilmek adına onu denemeye kalksa da o, kocasını tanımış ve seneler sonra Penelope ile Odyseus bir araya gelerek özelemlerini sonlandırmışlardır.

2.2.3. Tarih Açısından İlyada ve Odysseia

2.2.3.1. Troya Savaşı Tarihi Bir Olay Olarak Kabul Edilebilir mi?

Tarihe dair araştırmaların, önceki bölümde tarihsel olaylar veya olgular çerçevesinde soruşturulması gerektiğine dair birtakım düşünceler açıklanmıştır. Öyleyse bu durumu Troya Savaşı içinde düşünmek mümkün müdür? Daha farklı bir biçimde ifade edilirse İlyada'da geçen Troya Savaşı tarihi bir olay olarak görülebilir mi?

Troya savaşının, tarihsel bir gerçeklik olarak düşünülebileceği yönünde çeşitli fikirler ileri sürülmüştür. Bu düşüncelere katkı sağlayan kanıtlar göz önüne alındığında, akla Schliemann'ın çalışmaları gelmektedir. Homeros' un İlyada eserinde ifade edilmiş Troya'nın gerçekten var olduğu konusunda, Schliemann'ın bazı düşüncelere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu doğrultuda Schliemann, Türkiye'nin kuzeyinde bulunan ve Çanakkale sınırlarındaki Hisarlık içerisinde Troya'nın yer aldığı düşüncesiyle, 1870 ve 1880'lerde çalışmalar yapmıştır. Yaklaşık yüz kişiden oluşan işçiler topluluğu ta ki en eski taşa rastlayana kadar pek çok kalıntı tabakasını kazmış, Troya savaşının ileri sürülen tarihinden bin yıl gerisindeki yerleşim yerine kadar kazıldığının ise Schliemann'ın farkında olmadığı ifade edilmiştir (Tyler,1993:13).İlyada'da acımasızlığıyla ve gücüyle bilinen Agamemnon'un, Mykene uygarlığının lideri olduğuna dair düşünceler açıklanmıştır. Schliemann 1970 senesinde yapmış olduğu kazıyı Mykene uygarlığıyla ilişkilendirmiş ve kendisi Agamemnon'a ait mezarı keşfettiğine dair düşünceler ileri sürmüştür (Sowerby,2012:4). Ancak daha sonraki zamanlarda yaşayan araştırmacılar, Schliemann'ın keşfetmiş olduğu bu mezarların Troya savaşının ileri sürüldüğü muhtemel tarihle aynı süreçte var olduğu konusunda onun, hatalı olduğunu ispat etmişlerdir (Sowerby,2012:4). Schliemann'ın bulmuş olduğu bu mezarlar, Mykene uygarlığına ait olsa da Mykene uygarlığı, M.Ö Yaklaşık 1600 ve 1200 senelerinde Geç Tunç Çağ'ında ortaya çıkmış ve bu dönemin sonuna kadar varlığını sürdürmüş bir uygarlık olarak düşünülebilir. Yani Mykene uygarlığı, Troya savaşının belirtildiği süreçten çok daha eskilere dayanan süreçte var olmuş bir uygarlıktır. Dolayısıyla Schliemann'ın, olayları tarihlendirme noktasında hatalı olduğunu söylemek mümkündür.

Sonraki süreçlerde, arkeologlar etrafi kalelerle çevrili Hisarlık tepesinde bulunan Troia VI isimli kalede Myken çömlekleri keşfederek, onlar bu alanın Yunanistan'la bir bağlantıya sahip olduğuna işaret ederler. (Pomeroy,2018:63). Bu bağlantının ise ticari bir yönde olduğu konusunda görüşler ifade edilmiştir. Daha açık bir şekilde söylenirse, Akhaların Troyalılardan tekstil, yün ya da at ithal ettiği düşünülmekte olup, ayrıca iki topluluk arasında gerçekleşen bu ticari bağlantıda çeşitli fikir ayrılıklarının olabileceğine dair görüşler de belirtilmektedir (Michalopoulos,1966:30).

Troya savaşının tarihsel bir olay şeklinde görülmesiyle bağlantılı olarak, savaşın ortaya çıkış süreci hakkında görüşler mevcuttur. Bu savaşın muhtemelen M.  1210 ve 1180 seneleri arasında yaşandığı d ş n lmektedir (Strauss,2006: xiii). Ancak şunu belirtmek gerekir ki ifade edilmiş zaman aralıkları kesinlikten yoksundur. Savaşın ekonomiyle bağlantılı olarak yaşanmış olabileceğini ileri süren bir diğer görüş ise söz konusu savaşı M.  1250 ve 1185 seneleri arasındaki sürece dayandırmaktadır (Parotti,1986: xvi).Hitit uygarlığına dair birtakım kalıntılar ise Troya Savaşı'nın tarihsel bir gerçeklik olarak görülebileceğı yönündeki düşünceleri desteklemektedir.Bir arşiv odasında eski kayıtlara ve mektuplara ulaşılırken, keşfedilen kilden tabletler ise Troya savaşına yönelik önemli kanıtlar içermektedir (Tyler, 1993:20).Arkeologlar, Hitit uygarlığının kalbi olarak bilinen Hattuşaş'ı kazdıktan sonra bu önemli tarihsel materyallere ulaşmışlardır.

Meselenin bir başka boyutu ise Troya Savaşı'nın tarihsel gerçeklik olarak şüpheler barındırması üzerinedir. Bu düşünceler genellikle Homeros'la ilişkili bir biçimde açıklanmaktadır. Homeros Troya şehrinin surlarının inşasının eski olmadığını söylerken, Aristoteles ise bu surların hiç inşa edilmediğini hatta Homeros'un uydurduğunu ve sonrasında söz konusu surların onun tarafından yine hayali bir biçimde kaldırıldığını ileri sürmüştür (Strabon,1960:71). Bu düşünceye benzeyen bir başka görüş ise Troya savaşını tamamen Homeros'un yaratıcılığıyla ilişkilendiren ve bu yüzden olayları tarihsel bir ger ekliktense, kurmacaya dayandıran fikirler olmuştur. Bryant, belirtilen düşüncelerle benzer doğrultuda fikirler ifade etmiştir. O, efsanelerin temelleri üzerine tarihin inşa edildiğini düşündüğünden dolayı efsanelerin tarihin inandırıcılığını sarstığını söylemiştir. (Bryant,1799:5). Bu fikirler doğrultusunda Bryant'ın, Troya Savaşı'nı tarihsel bir gerçeklik olarak g rmediğı sonucuna ulaşmak mümkündür.

Bu konuyla bağlantılı olarak Schliemann'a dair şunu da eklemek gerekir ki o, yapmış olduğu kazılarda Troya Savaşı  zerine incelemelerde bulunan bilimsel bir araştırmacıdan ziyade, daha çok bu kazılarda keşfettiğı materyallerin peşinden koşmuş bir hazine arayıcısı olarak ifade edilmiştir.

Bütün bu görüşler doğrultusunda Antik Yunan toplumunun tarihini yansıtan bir olay olarak Troya Savaşı'nın yaşanıp yaşanmadığı üzerine, belirsizliklerin sürdüğü ve bu belirsizliklerin aydınlanması adına araştırmalara devam edildiğı söylenebilir. Troya Savaşı'nın tarihsel bir olay olup olmadığını düşünürken, bu savaşı yansıtan olayların doğaüstü unsurlardan bağımsız olmadığını da göz önünde tutmak önemlidir. Ayrıca  nceki açıklamalar çerçevesinde Homeros'un  lyada'da dile getirdiğı Troya Savaşı'yla, araştırmacıların Troya'ya dair ulaştığı

sonuçların birebir uygun olmadığını söylemek mümkündür. Yani Homeros'un ifade ettiği şekilde savaşın gerçekleştiğine yönelik, kanıtların yetersiz olduğu düşünülmektedir.

2.2.3.2. İlyada ve Odysseia Çerçevesinde Soylular Tarihi

Tarihin, temelinin ya da konusunun insanların geneline dayandırılmadan açıklandığı dönemler mevcuttur. Bu tarih anlayışının odak noktasında ise toplumda ön planda yer alan kişilerin bulunduğunu söylemek mümkündür. Daha farklı bir biçimde söylenirse tarihin konusu elit topluluklar, krallar ya da kahramanlar merkezinde açıklanmıştır. Söz konusu tarih anlayışının yani kralların veya devlet adamlarının tarihi³, ifade edilen yönüyle mitleri hatırlattığı söylenebilir. Aslında tarihe kıyasla mitler, genellikle gerçek dışı olayların yer aldığı eserler olarak görülse de konu yönünden bazı mitler belirtilen tarih anlayışıyla benzerlik gösterebilir. Örneğin İlyada ve Odysseia'da bu mitlerden biri olarak düşünülebilir.

Bu eserleri, kralların kahramanların ya da tanrıların merkezinde soyluların konu edildiği mitler şeklinde görmek mümkündür. Hatta Breisach belirtilen nedenlerle bağlantılı bir biçimde İlyada'yı soylular tarihi olarak ifade etmiştir (Breisach,2012:22). Bu doğrultuda İlyada ve Odysseia'da soylular sınıfını ifade eden düşünceleri açıklamadan önce, konunun anlaşılması yönünden Antik Yunan uygarlığının toplum düzeninde, sınıfların nasıl şekillendiğine dair genel birtakım açıklamalar yapmak gerekmektedir.

Antik Yunan uygarlığı birbirinden farklı düzeyde yer alan, sınıfların olduğu bir toplum yapısından oluşmuştur. Antik Yunan uygarlığı varlığını sürdürdüğü süreçte, bu sınıflı yapıda var olmaya devam etmiştir. Sınıflı yapının temeli ise birtakım nedenlere dayandırılarak açıklanabilir. Örneğin Antik Yunan'ın Arkaik Dönemleri'nde (M.Ö 750-700 ve 480) toplumdaki sınıflı oluşumun nedenini, soyluluk ve mal varlığı yönünden açıklamak mümkündür. Şöyle ki, toplumda yer alan sınıflardan, daha üstün bir sınıftan gelen ve bu açıdan diğer insanlara kıyasla doğuştan birtakım üstünlüklere sahip olan kişilerin veya sınıfların kendisi soylu olarak düşünülebilirler. Bu noktada Antik Yunan'da toplumun zirvesinde yer alan soylular sınıfı, gelirleri ve soylulukları doğrultusunda asillik anlamına gelen “hoi agathoi” olarak kendilerini adlandırırken, bu soylular sınıfı, vasıfsız olduğunu düşündüğü sınıfları ise avam manasına karşılık gelen “hoi polloi” şeklinde ifade etmektedir. (Pomeroy,2018:87). Sahip olduğu mal varlığı açısından ise zenginler, yoksullar ve bu ikisinin arasında bulunan orta gelirliiler şeklinde sınıfların varlığından söz etmek mümkündür. “Demos”⁴ sınırları içerisinde

³ Carr ve Fontana (1992:34) toplumda yaptıklarıyla dikkat çeken ve geçmişi yalnızca kralların veya devlet adamlarının eylemleri doğrultusunda sınırlayan tarih düşüncesine bu ismi vermişler ve bu tarih anlayışını olayları açıklaması yönünden yetersiz bulmuşlardır.

⁴ Pomeroy (2018:63) Demos'u coğrafi olarak birbirinden ayrılan köy ya da kasaban oluşan alan olarak belirtir.

yer alan pek çok toprağın sahibi olan soylular yani aristokratlar, bu toplumun zengin sınıfını temsil etmektedirler. Krallar, kralların soyundan gelenler, yönetimle ilgilenen diğer devlet adamları, ya da soylu kişilerin ırkından gelen rahipler, zengin sınıfı temsil eden kişiler olarak düşünülebilirler. Örneğin zenginlik ve soyluluk yönünden, İlyada'da kral Agamemnon'un ve Priamos'un toplumda yer alan diğer insanlardan ön planda olduğunu söylemek mümkündür.

Çiftçilerin veya el becerisine bağlı olarak iş yapan zanaatkârların (demir veya çömlek ustaları vb.) orta gelirli sınıfa dahil olduğu söylenebilir. Bu sınıfta bulunan kişiler, soylu olarak görülmezler. Soylu olmayan ve yaşamlarını sürdürebilmek adına maddi olanakları yetersiz olan bir diğer sınıfı ise yoksul insanlar oluşturmuşlardır. “Thes” şeklinde adlandırılan bu sınıf, Yunan hanesinde çalışan kölelerin edinmiş olduğu kısıtlı koruma gibi durumlara sahip değildir (Pomeroy,2018:88).

Antik Yunan uygarlığının bu sınıflı toplum oluşumunda, sıfır noktası olarak görülen yani en aşağı düzeyde yer alan ve hiçbir değere sahip olmayan kişiler köleler olmuştur. Savaş sonunda esir olmak, köle bir ailede doğmak, birtakım borçların ödenmemesi veya korsanlık gibi durumlardan dolayı köle olmak mümkündür (Bonnard,2004:152). Toplum içerisinde hiçbir hakkı bulunmayan köleler, sahiplerinin birtakım ihtiyaçlarını karşılayan herhangi bir araçtan farksız olarak düşünülebilirler.

Açıklanan görüşler bağlamında Antik Yunan toplumundaki sınıflı oluşumdan hareketle, İlyada'nın bu toplumun soylular sınıfını konu edinen ve soylular sınıfına seslenen bir tarih olduğu yönünde düşünceler ifade edilmiştir. Öyleyse bu tarih anlayışının, yalnızca soylular etrafında şekillenen bir faaliyet olarak görüldüğü söylenebilir. İlyada'nın soylular tarihini yansıttığına dair düşünceler ise birtakım nedenler doğrultusunda açıklanmıştır.

Şöyle ki, İlyada da ifade edilen kişiler, ağırlıklı olarak toplumun soylular sınıfından gelmektedirler. Bu yüzden anlatılan olaylarda toplumun diğer sınıflarında yer alan çiftçilerin, kölelerin ya da el becerisine dayalı işler yapanların yerinin az olduğu söylenebilir. Örneğin, Troya kralının oğlu soylu Paris'ten veya Hektor'dan eserin birçok bölümünde söz edilmiştir. Ancak eserde, köylüleri veya köleleri temsil eden kişilerin başrolde bulunduğu bir bölümün olduğunu söylemek güçtür.

Bu eserde yaşanan olayları ifade etme konusunda tercih edilen dilin, Antik Yunan toplumunun günlük konuşma dilinden uzak olduğu söylenebilir. Aristokratların kültürünü yansıtan bu dil, Mykene uygarlığının kahramanlığına işaret eden birtakım değerlerin, şiirsel bir kaydı biçiminde ifade edilmiştir (Sowerby,2012:11). Daha farklı bir biçimde söylenirse İlyada'da kullanılan dil, Antik Yunan halkının kahramanlıklarını yansıtan bir dil olmuştur.

Dolayısıyla burada kullanılan dillin işaret ettiği durum, sıradan bir köylünün yaşamı değil, elit bir yaşamın temsilcileri olan soylu kahramanlar olmuştur.

İlyada'da yaşananların tanrılarla bağlantılı bir şekilde anlatılması, bu olayların kutsal, yüce veya soylu olarak görülmesini mümkün kılmıştır. On yıla dayanan Troya savaşının, yalnızca belirli kahramanlar ve tanrılar çerçevesinde birkaç haftanın yansıtıldığı dramatik bir anlatı haline dönüşmesi, o dönemin soylular sınıfının beğenisiyle ilişkilendirilmiştir (Breisach,2012:22). Bu açıdan anlatılan olayların, açıklanan özelliklerinden dolayı tanrılarla bağlantılı olduğunu ve bu olayların Antik Yunan toplumunun soylular sınıfına hitap ettiğini söylemek mümkündür.

Pek çok kahramanlıkların anlatıldığı bir eser olması açısından İlyada, Antik Yunan toplumundaki soylu sınıfının dikkatini çekmiştir. Bu doğrultuda ozanlar, soylu dinleyicilere içerisinde kahramanlıkların yer aldığı durumlardan söz etmiş ve onların anlatılan kahramanlık olaylarını, eğlenerek öğrenmelerini sağlamışlardır (Breisach,2012:24).İlyada'nın yanı sıra Odysseia'nın da bazı yönleriyle, soylular tarihini yansıttığı söylenebilir. Şöyle ki, hikâyenin ana kahramanı Odysseus Antik Yunan halkının sıradan bir vatandaşı olmayıp o, soylular sınıfından gelen bir kral olarak bilinmektedir. Odysseus'un başından geçen olaylar ise Antik Yunan toplumunun gündelik yaşamını değil, bir kralın yurduna dönme mücadelesini yansıtan kahramanlıklar olmuştur.

Görüldüğü üzere bu fikirler, İlyada ve Odysseia'nın soylular tarihini anlatan eserler olarak düşünülmesini olanaklı kılan fikirlerdir. Antik Yunan'da sınıfların yer aldığı, tanrılarının veya kahramanların yansıtıldığı bu tarih anlayışını, Collingwood'un deyimiyle mitos ile teokratik tarihin⁵ iç içe geçmiş olduğu bir tarih olarak görmek mümkündür. Ancak şunu belirtmek gerekir ki ifade edilen bu görüşler, İlyada'nın ve Odysseia'nın yalnızca bazı yönlerden, Antik Yunan toplumunun, tarih anlayışına işaret eden düşünceler içerdiğini göstermektedir. Yani eserler, ağırlıklı olarak mitolojik unsurları içermeleri, dönemin zamanını tam olarak yansıtan ifadelerden yoksun olmaları ya da sözlü dönemin eserleri olarak bilinmelerinden dolayı onları, Yunan toplumunun bilimsel bir tarih anlayışının ürünü olarak görmek ve değerlendirmek oldukça güçtür.

2.2.3.3. Bir Tarihçi Olarak Homeros'u Düşünmek

Epik şiirlerin, tarih düşüncesinin köklerinden biri olduğuna dair fikirler ileri sürülmüştür. Örneğin İlyada'da savaş durumuna bağlı olarak çeşitli kahramanlık durumlarından

⁵ Collingwood her iki tarih anlayışının tam bir tarih düşüncesine karşılık gelmediğini açıklarken, mitosun sadece tanrıları ele aldığını, teokratik tarihin ise dolaylı olarak insan eylemleriyle ilişkili olduğunu belirtmiştir (Collingwood,2019:45).

söz edilirken, Antik Yunan toplumunun tarih anlayışını yansıtan eserler yani Herodotos'un Tarih ya da Thukydides'in Peloponnesos Savaşları adlı eserlerinde de savaş teması, işlenen konulardan biri olmuştur. Bu düşüncelerin yanı sıra, zamanı ve mekânı yapılandırmaya dair girişimlerin veya soy kütük, coğrafya, etnografya gibi tarihsel kavramların ilk biçimlerinin, arkaik dönemin epik şiirinde var olabileceğine dair fikirler de ifade edilmiştir (Rengakos,2006:183). Öyleyse belirtilen düşünceler doğrultusunda, Antik Yunan tarihinin ilk örneklerini yansıtan birtakım düşünceler sunması açısından, Homeros'u bir tarihçi olarak kabul eden görüşler bildirilmektedir.

Vico, Homeros'un bir tarihçi olarak görülebileceği yönündeki görüşlere katkı sağlamıştır. Şairlerin toplumların en başta gelen tarihçileri olduğunu söyleyerek o, Homeros'u gentil dünyadaki ilk tarihçi olarak açıklamıştır (Vico,2007: 396). Bu düşünce daha açık bir biçimde ifade edilirse gentil (centil, gentile) sözcüğü, temelini "genos" ifadesinden almıştır. Bu doğrultuda Antik Yunan toplumunda aynı kanı taşıyan ve bu açıdan aynı soydan gelmiş kişilerden oluşan topluluk "genos" şeklinde izah edilmiştir. Dolayısıyla Vico açısından, Homeros'un burada "genos"ların yaşamı hakkında açıklamalar yapan bir tarihçi olarak görüldüğü söylenebilir.

Barnes, Antik Yunan toplumunun, tarih yazımını yansıtan ilk görüşlerin Homeros'un eserlerinde olduğuna dair düşünceler açıklamaktadır. Homeros'un eserlerini tarih anlayışıyla ilişkilendirmesinin nedenini ise Barnes, bu eserlerin Antik Yunan uygarlığının toplum ve kültür yaşamı hakkında bir bilgi kaynağı olarak görülebileceği düşüncesine dayandırmıştır (Barnes,1963:26). Örneğin şehirlerin yağma edilmesi, Akhaların savaşta ölenlerin cesetlerini yakması gibi İlyada'da ifade edilen düşünceler, Antik Yunan toplumunun yaşam biçimini yani kültürünü yansıtan fikirler olarak açıklanabilir. Sonuç olarak belirtilen bu düşünceler, Homeros'un tarihçi şeklinde ifade edilmesine olanak sağlayan görüşlerdir.

Morritt, Homeros'un hem tarihçi hem de bir şair olarak görülebileceğine dair düşünceler açıklamıştır.Bu doğrultuda Morritt, Homeros'un anlatısının çelişki veya anakronizm barındırmadığını ve onun bu anlatının, geleneksel veya tarihsel delillerin uyumuyla desteklendiğini göstermeyi hedeflediğini belirtmiştir. (Morritt,1798:(4)). Bu açıdan Morritt'in, Homeros'un bir şair olmasının yanında, tarihçi olarak düşünülebileceği konusundaki fikirleri savunduğu söylenebilir.

Açıklanan durumların yanı sıra tarihçinin sahip olduğu birtakım özellikler göz önünde bulundurulduğunda, Homeros'un bu özelliklerden yoksun olduğunu söylemek mümkündür. Şöyle ki, tarihçinin toplumda gerçekten yaşanmış bir olaydan hareket ederek araştırmalarını başlattığı söylenebilir. Ancak İlyada ve Odysseia gerçek ve hayalin iç içe olduğu bir eser

şeklinde belirtilebilir. Diğer taraftan tarihçi, ele aldığı olayları kronoloji ya da sebep sonuç çerçevesinde açıklarken, İlyada ve Odysseia'nın ağırlıklı olarak bu özellikleri yansıtan unsurlar barındırdığını ileri sürmek mümkün değildir. Ayrıca tarihçi ele aldığı konu bağlamında çeşitli araştırma materyallerinden yararlanırken, sözlü dönem ürünü olan İlyada ve Odysseia'da kaynak tespit etmek oldukça güçtür. Dolayısıyla belirtilen bu düşünceler, Homeros'un bilimsellik ile ilişkili bir tarih anlayışından uzak olduğunu yansıtmaktadır. Bu doğrultuda Michalopoulos, Homeros'un bir tarihçi değil fakat ozan olduğunu ve İlyada'da efsaneye dayalı kısımları betimlemek için onun, hayal gücünden yararlandığını açıklamıştır (Michalopoulos,1966:49). Öyleyse açıklanan düşünceler çerçevesinde bir tarihçiden Homeros'un, ozan olduğunu söylemek mümkündür.

2.3. Hesiodos

2.3.1. Hesiodos'un Kimliği

Homeros'tan daha sonraki bir süreçte yaşadığı düşünülen Hesiodos, Antik Yunan uygarlığının, ilk ozanlarını temsil eden kişilerden biri olarak görülmüştür. Bu açıdan tıpkı Homeros'un dizeleri gibi Hesiodos'un dizelerinin de yüzyıllara meydan okuyarak, günümüze ulaştığını söylemek mümkündür. Konu özel yaşam olduğunda ise Hesiodos'un kendisine veya ne şekilde yaşamış olduğuna dair açıklanan fikirlerin, Homeros'a kıyasla kesin olduğu söylenebilir, çünkü Hesiodos eserlerinde kendi yaşamını yansıtan birtakım durumlardan söz ederken, aynı durum Homeros için geçerli değildir. Daha farklı bir biçimde söylenirse Homeros'un eserlerinde, onun özel yaşamına dair açıklamalar yer almamaktadır.

Hesiodos'un hayatına yönelik anlatılanlar oldukça sınırlı olsa da şairin özel yaşamına dair bazı bilgiler sunulabilir. Şöyle ki Hesiodos'un babası Asya kıyısı üzerinde yer alan Pitane'nin Kyme şehrinde yaşayıp kıyı ticaretiyle ilgilenirken o, yaşadığı birtakım başarısızlıklardan dolayı Hesiodos'un ve kardeşinin doğduğu Boiotia'ya geçmiştir (Methuen,1967:238). Hesiodos'un, günümüzde Orta Yunanistan şeklinde ifade edilen alanın içerisinde yer alan Boiotia'nın Askra ilinde doğduğu ve onun, M.Ö yaklaşık 700 ve 650 seneleri arasında hayatını sürdürdüğüne dair düşünceler açıklanmaktadır. Hesiodos'un ne şekilde öldüğü belirsiz olsa da bu duruma yönelik bazı düşünceler ifade edilmiştir. Konuk olduğu evin kızını aşığladığından dolayı Hesiodos ve Miletli arkadaşı, kızın kardeşleri tarafından öldürülmüş ve Hesiodos'un cansız bedeni denize atılarak, yunuslar aracılığıyla Etolya'ya geri sürüklenmiştir (Fawkes,1832: xi).

Hesiodos ve Homeros çeşitli kaynaklarda, çoğunlukla birlikte ifade edilen ozanlar olmuşlardır. Antik Yunan'ın ilk ozanlarını temsil etmeleri açısından, onlar yan yana getirilse

de Homeros'u ve Hesiodos'u bir ozan olarak birbirinden ayıran niteliklerin olduğu söylenebilir. Bu yüzden Hesiodos'un kimliğinin aydınlatılması açısından, onun bir ozan olarak dikkat çeken yönlerini ele almak önemlidir. Dolayısıyla burada her iki ozanın benzer olmadığını ifade eden yani birbirinden ayrılan noktaların açıklanması gerekmektedir. Ancak bu açıklamalara geçmeden önce şunu da söylemek gerekir ki Hesiodos'un ozanlığı yönünden, Homeros'un gerisinde kaldığına dair düşünceler mevcuttur. Yani Homeros, Hesiodos'tan daha başarılı bir ozan olarak ifade edilmiştir.

“Tanrıların Doğuşu” ile “İşler ve Günler” isimli eserleri, Antik Yunan uygarlığına kazandırdığı düşünülen Hesiodos, bu eserlerde Homeros'a kıyasla farklı konuları ele almaktadır. Homeros'un soylular sınıfı merkezinde ifade ettiği kahramansı öyküler, Hesiodos'ta yerini günlük yaşamın kaygılarını yansıtan olaylara bırakır. Bu görüşle bağlantılı olarak Makedonya hükümdarı İskender'in, bir söylentiye göre Hesiodos'un köylüler, Homeros'un ise krallar adına yazıldığını dile getirdiği söylenmektedir (Friedell, 1999:73).

Antik Yunan halkının günlük yaşamından örnekler sunan Hesiodos'un, anlattığı olaylarda ahlaklı olmanın gerekliliğine dair açıklamalar yaptığı söylenebilir. Bu açıdan İşler ve Günler' de öğretici yani başka bir deyişle, didaktik bir şiir havasının hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Oysa Homeros'un şiirleri, öğretici olmaktan ziyade kahramanlığın merkezde olması yönünden epik bir şiir olarak görülebilir.

Hesiodos'un ve Homeros'un şiirlerine biçim yönünden bakıldığında, her iki şairinde stil ve diksiyonu altı ayak biçiminde açıklanan heksametre (hexameter) olmuştur (West, 1998: xvii). Daha basit bir biçimde ifade edilirse altı ayağın, Antik Yunan toplumunda ozanların, bir ahenk yaratmak adına, benimsemiş olduğu ölçü birimine karşılık geldiği söylenebilir. Dil yönünden ise Hesiodos'a kıyasla Homeros daha çok sanatsal ifadeler kullanırken, Hesiodos ise kısa cümlelerden hareketle özlü bir anlatım oluşturmuştur. Ancak bu görüş Hesiodos'un ifadelerinde söz sanatlarının olmadığı şeklinde düşünülmemelidir. Hesiodos'un İşler ve Günler'de kadınlara dair birtakım açıklamalar yaparken, onları asalak bir arıya benzetmesi, onun söz sanatlarından yararlandığına bir örnek olarak verilebilir.

Açıklanan görüşler, Hesiodos'un, bir şair olarak Homeros'tan ayrılan tarafları olduğunu göstermektedir. Hesiodos'un özgün bir ozan olduğuna işaret eden bu görüşlerin ardından aşağıda onun eserlerinin konusunun ne olduğu hakkındaki düşünceler bildirilmektedir.

2.3.2. İşler ve Günler-Tanrıların Doğuşu

Sözlü dönemin eserlerinden biri olan İşler ve Günler, Hesiodos'a ait olduğu düşünülen mitlerden biri olmuştur. Bu mitin içerik yönünden Antik Yunan toplumunun üst sınıflarının

beğenisine sunulan bir destandan ziyade, onun daha çok Yunan toplumunun günlük yaşantısının nasıl geçtiğine dair olayları yansıtan, bir eser olduğu söylenebilir. Daha farklı bir biçimde söylenirse İşler ve Günler, Antik Yunan hayatının alelade olaylarını merkeze alan bir mit olarak yorumlanabilir. Söz konusu mitte olayların ne şekilde ortaya çıktığına dair açıklamalara geçmeden önce, Hesiodos'un çağları birbirinden ayırarak onun, insanlığın tarihine dair yapmış olduğu açıklamalara burada yer verilmediğini söylemek gerekir, çünkü bu konu tarihle bağlantılı olarak farklı bir başlıkta açıklanacaktır.

Hesiodos ve kardeşi Perses arasında babalarının toprağını paylaşma durumundan dolayı bir anlaşmazlık yaşanmıştır. Hesiodos ,Perses'ten büyük olması açısından topraktan daha fazla pay alması gerekirken Perses hakimlere rüşvet vermiş ve o, Hesiodos'la aynı payı almış olmasına rağmen sıkıntılar çıkarmış, Perses abisine, tekrardan bir dava açma isteğinde olmuştur (Eyüboğlu ve Erhat,1997:39).Hesiodos İşler ve Günler'de işte bu yaşadıklarını bir taraftan tanrılara anlatıp kardeşinin adil bir yaşam sürmesi adına ona öğütlerde bulunurken, diğer taraftan onun, dönemin hakimlerini veya krallarını birçok açıdan eleştirdiği söylenebilir.

İnsanların onur sahibi olup olmamasını Zeus'a dayandıran ve Zeus'a övgülerde bulunan Hesiodos, Perses'e birtakım açıklamalar yaparken, Zeus'un kendisini dinlemesini istemektedir. Perses Zeus'un hükmü doğrultusunda Hesiodos'la pay edileni almış olsa da o, toplumun ileri gelenlerine rüşvet yedirmiştir.

Ne olursa olsun Perses'in dürüstlüğü tercih etmesini öneren Hesiodos'a göre, adalet dürüst olmanın sonucunda galip olan olur. Her şeye sahip olan, sefalet bilmeyen dürüst insanlar mutlu bir şekilde yaşamlarını sürdürürler. Söz konusu kötülük olduğunda ise kötü olandan uzaklaşılmalı ve adil olana karşılık gelen kararlar alınmalıdır. Ayrıca tanrılara karşı sorumlulukların yerine getirilmesi de oldukça önemlidir.

Hesiodos, Perses'e etik veya ahlak açısından tavsiyelerde bulunurken, çalışma hayatı yönünden de o, kardeşinin yaşamını kolaylaştıracak birtakım bilgiler vermektedir. Ekinin topraktan alınacağı esnada kölelerin yanında yer alınmalı ve toprak, nemli veya kuru ayrımı yapılmadan tamamen kazılmalıdır (Hesiodos,2014:35). Tarımın yanı sıra para kazanabilmesi yönünden, babalarının yaptığına benzer bir biçimde Perses'in denizcilikle uğraşabileceğine dair birtakım açıklamalar yapar. Deniz konusunda yeterli bilgisi olmadığını söylese de kardeşinin bir deniz yolculuğuna hangi zamanlarda çıkmasının daha doğru olduğunu veya bu yolculuktan ne zaman dönmesi gerektiğini belirten düşünceler dile getirir.

Kardeşine evlilik, kadınlar ve komşuluk ilişkileri üzerine çeşitli açıklamalarda bulunan Hesiodos'a göre erkek açısından evliliğin uygun zamanı otuzlu yaşlarken, kadın ise gelişiminin üzerinden dört yıl geçtikten sonra evlenebilir ve ayrıca, kadının el değmemiş olması önemlidir.

(Hesiodos,2014:46). İyi bir kadına hâkim olmak, bir erkek için en güzel durumlardan biri olmasına rağmen, söz konusu hadisenin zıttı da mümkündür; yani bu da bir erkeğin kötü bir kadına sahip olması durumudur. O, komşuluğun değeri hakkında da Perses'e söylemlerde bulunur. Şöyle ki, hanede herhangi bir mesele olduğunda, yardıma gelecek olan kişiler komşulardır. Komşusu iyi olan birinin mallarına zarar gelmez. Bu açıdan iyi komşu bir servet olarak ifade edilirken, kötü komşu ise bir baş belası şeklinde açıklanmaktadır.

Kardeşiyle arasında geçen olaylara bağlı olarak Hesiodos'un, siyasi gücü elinde bulunduran krallara dair düşüncelerini atmaca ve bülbül hikayesinden hareketle açıkladığı söylenebilir. Atmacanın pençelerine hapsolmuş bülbüle, atmaca her açıdan güçlü olduğunu ve direnmesinin anlamsız olduğunu söylemektedir (Hesiodos, 2014:23). O, direk ifade etmese de atmacanın krallar, bülbülün ise ezilen insanlar olduğunu söylemek mümkündür. Ancak krallar ne kadar üstün ve ezici bir güç olsa da Hesiodos'a göre evrene ve bütün insanlığa hâkim olan güç tanrılardır. Bu yüzden tanrılar tarafından cezalandırılmamak adına kralların, adil kararlar vermesi gerektiğini düşünmektedir.

İşler ve Günler'de merkeze aldığı Perses ve bu doğrultuda ona dair yaptığı nasihatlerin yanı sıra Hesiodos, Zeus ve Prometheus arasında yaşanan olaylara yönelik düşünceler de aktarmıştır. Zeus'un insanların ateşten yararlanmasını engellemesi üzerine Prometheus, Zeus'tan ateşi gizli bir biçimde aldığını sanarak insanlara ulaştırır. Fakat bu durum insanların çok daha kötü olaylar yaşamasına neden olur. Zeus, evladı Hephaistios'a verdiği talimatlar doğrultusunda onun, bir insan yaratmasını söyler. O, bu insanın dış görünüşünün tanrıçalara, sahip olduğu kalbin ise bir köpeğin kalbine benzemesini istemiştir. İşte bir kutuda yer alan ve bütün tanrıları temsil eden hediye şeklinde insanlara ulaşan Pandora, onların sıkıntılar yaşamasına neden olacak birçok talihsiz olayın kaynağı olarak gösterilmiştir (Hesiodos, 2014:17).

Hesiodos'la ilişkilendirilen ve konu yönüyle İşler ve Günler'den ayrılan diğer mit ise Tanrıların Doğuşu olmuştur. İlyada ve Odysseia'da birtakım tanrıların var olduğuna dair bazı düşünceler belirtilmiş olsa da tanrıların nasıl ortaya çıktığına, kimler olduğuna ve ne çeşit özellikler taşıdığına dair açıklamaların çoğunun, Hesiodos'un Tanrıların Doğuşu isimli eserinde yer aldığını söylemek mümkündür. Tanrıların var oluşlarını bir başlangıca dayandırarak belirli bir düzene oturtmaya çalışması açısından onun, tanrıların şeceresini çıkarttığı söylenebilir. Tanrıların birtakım özelliklerinin doğada yer alan unsurlarla ilişkilendirilmesi düşünüldüğünde, Hesiodos'un evrenin ne şekilde ortaya çıktığı konusunda dolaylı olarak birtakım düşünceler açıkladığını ileri sürmek mümkündür.

Var olana dair ne varsa hepsinin kaynağı, başka bir deyişle başlangıcı Khaos⁶ olarak ifade edilir. Khaos'tan türeyen Gaia⁷ ise Khaos'la birlikte bütün ölümsüzlerin temeli konumundadır. Khaos geceyi var kılarken, Gaia ise dengi olan ve her yeri kaplayan semayı yani Uranos'u ortaya çıkarır. Gaia dengi olan Uranos'la bir araya gelerek altısı kız, diğer altısı ise erkek olan Titanidler ve Titanları evlatları olarak doğurur. Bu Titanlar içerisinde en kötü olan ve babasından haz etmeyen ise Kronos olmuştur.

Kronos'un, babası Uranos'a sevgi göstermemesi nedensiz değildir. Uranos evrene hâkim olan üstün bir güç olarak evlatlarının, sahip olduğu güçten dolayı onlardan nefret etmiş ve bu yüzden o, çocuklarını ışığa çıkarmadan onları Gaia'nın içinde tutmaktadır. Gaia inleyişiyle gri renginde olan bir tırpan oluşturarak evlatlarını yanına çağırmıştır (Cornford,2021:238). Gaia kocasının yaptıkları karşısında sessiz kalmayarak o, Uranos'un yaşattıklarının bedelini ödemesini ister. Bu açıdan Gaia ve Kronos, Uranos'un kötülüklerini sonlandırabilmek adına harekete geçerler. Gaia'nın ve Uranos'un yan yana geldiği bir gece, Kronos annesinin yarattığı tırpanla babası Uranos'un cinsel organını biçerek, bu parçaları denize fırlatmıştır. Ancak yaşananlar burada sonlanmaz, çünkü Uranos'un yerini Kronos'un kötülükleri almıştır.

Evrenin gücünü ele geçiren Kronos, Rhea ile izdivaç eder. Eşiyle olan birlikteliğinden doğan çocuklarına yaptığı zalimlik yönünden Kronos, Uranos'tan farksızdır. Çünkü evrendeki hükümdarlığını devam ettirebilmek adına Kronos, doğan evlatlarını yutmayı tercih etmiştir. Fakat Kronos ne kadar çabalasa da o, babasının yaşadığına benzer bir sonla yüzleşmiştir.

Rhea, Kronos'un çocuklarına yaptığı bu insafsızlık karşısında oldukça üzgündür. O, Kronos'tan habersiz bir şekilde çocuğunu dünyaya getirmek ve kocasından öç alma arzusuyla Gaia'ya ve Uranos'a yalvarır (Hesiodos,2014:79). Rhea doğumundan sonra çocuğu Zeus'u annesi Gaia'ya teslim ederken, kocasına ise bezlerle sarılı bir taş kütlesi yedirir. Kronos oğlunun kısa bir zamanda gücünü elinden alacağından habersiz bir şekilde, evlatlarından birini daha yuttuğunu sanmıştır.

Zeus, zamanla büyüyüp gelişmiş ve babasıyla yüzleşmek için hazırlanmıştır. O, babasının yutmuş olduğu kardeşlerinin dışarı çıkması için büyükannesi Gaia ve annesi Rhea'nın desteğiyle, Kronos'u kusturacak bir iksir içirmiştir. Zeus'un babası karşısındaki zaferi, kardeşlerinin kurtuluşunu sağlamıştır. Bu olanlardan sonra Kronos'un önceki zamanlardaki gücüne sahip olamaması, Zeus'u kâinatın hükümdarı yapmış ve Zeus, Okeanos'un kızı olan Klymene ile evlenmiştir.

⁶ Yunan mitinde soyut olan ve karanlıkla ilişkilendirilen Khaos, aslında karışıklık veya düzensizlikten ziyade, o genişleyen, ilkel bir boşluk manasını içerir (March,1998:104).

⁷ Gaia, yeryüzü şeklinde açıklanan, tanrısal ırkın çıktığı ilkel unsurdur (Kershaw ve Grimal,1990:157).

Zeus hükümdarlığında birçok Titanı cezalandırmış, söz konusu Titanlardan biri de Prometheus olmuştur. Bu durumun nedeni ise Prometheus'un, Zeus'u zekasıyla aldatma çabasına dayanır. Ölümsüzlüğü temsil eden tanrılarla, ölümlü olan insanların arasında yaşanan harp esnasında, Prometheus Zeus'u aldatmak düşüncesiyle bir öküz sofraya getirir (Hesiodos,2014:83). Prometheus Zeus'u aldatarak onun, iki parçaya ayrılmış kurbanın kötü tarafını seçmesine neden olur. Bu durum karşısında Prometheus'a derin bir kızgınlık duyan Zeus, insanları ateşi kullanmaktan mahrum eder. Prometheus tekrar kurnazlığına güvenerek, Zeus'u aldatma isteğiyle ateşi çalıp insanlığa getirdikten sonra, Zeus Prometheus'un yaptıklarından dolayı onu zincire vurdurmuştur. Prometheus zincirlerle bağlı bir haldeyken, bir kartal her gün onun ciğerini yemek için uğrar. Zeus bununla da kalmamış, oğlu Hephaistios'tan bir insan yaratmasını söyleyerek o, yaratılan insanın diğer insanların, başına çeşitli felaketler getirmesini sağlamıştır. Böylelikle yalnızca Prometheus'u değil, Zeus insanları da cezalandıran olmuştur.

Zeus hükümdarlığı süresince Titanlarla birçok kez karşı karşıya gelmiştir. Titanlarla Kronos soyundan gelenler arasında yaşanan on yıllık savaşın sonunda ise kazanan Zeus olmuştur. Zeus ve onun soyundan gelenlerin yaptığı evlilikler sonucunda, dünyaya gelen yeni tanrılardan da söz edildikten sonra, Tanrıların Doğuşu (Theogonia) sonlandırılmıştır.

Görüldüğü üzere Hesiodos, tanrıların doğuşundan başlayarak tanrıların birbiriyle ve insanlarla arasındaki olayları ifade etmiştir. Tanrıları konu edinmesi yönünden bu mitin, kutsal bir anlam taşıdığı da söylenebilir. Ancak diğer taraftan söz konusu mitin, evrenin oluşumuna dair birtakım açıklamalarda bulunduğu göz önüne alındığında onun, felsefeyi işaret eden, bazı düşüncelere yer verdiği ileri sürülebilir. Bu doğrultuda Hesiodos'un, kendinden daha sonra gelen şairlerin veya düşünürlerin yeni fikirlerine, temel olan önemli düşünceler sunduğunu söylemek mümkündür.

İşler ve Günler yönünden değerlendirildiğinde ise Hesiodos'un yalnızca Perses'e değil, aslında Antik Yunan toplumunun geneline hitap eden fikirler sunduğunu söylemek mümkündür. Bu açıdan İşler ve Günler yalnızca doğaüstü durumları yansıtan bir mit olmayıp, o aynı zamanda Antik Yunan toplumunun yaşantısı konusunda önemli bilgiler sunan bir mit olarak da görülebilir. Dolayısıyla bu düşünce, İşler ve Günler 'in tarih açısından da soruşturulmasını olanaklı kılmaktadır. Öyleyse İşler ve Günler 'in Antik Yunan toplumunun tarih anlayışıyla ilişkili olduğu düşünülen taraflarını açıklamakta fayda vardır.

2.3.3. Tarih Açısından İşler ve Günler

2.3.3.1. İşler ve Günlerde İnsanlık Tarihini Yansıtan Çağlar

Genellikle bir tarihçi olarak açıklanmamasına rağmen, Hesiodos'un tarihsel perspektifin öncüsü olduğu yönünde görüşler ileri sürülmektedir (Rosenmeyer,1957:260). Onun, İşler ve Günler'de insanların var oluşunu, başlangıcı veya sonu ifade edilen olaylar bağlamında açıkladığı düşünülebilir. Daha farklı bir biçimde ifade edilirse Hesiodos, burada insanların kökenini, beş çağla ilişkili bir biçimde ifade etmiştir. Hesiodos bu çağları ele alırken, mitolojik unsurlara yer vermiş olsa da zamanın belirli bir düzen doğrultusunda ifade edilmesi açısından, belirtilen beş çağın tarihsel taraflara sahip olduğunu aktaran düşünceler oluşturulmuştur.

Bu doğrultuda Hesiodos, insanlığın temelini temsil eden başlangıçtaki soyu, altın soy olarak dile getirmiştir. Kronos'un evrene hâkim olduğu bu süreçte insanların soyu altından gelmektedir ve söz konusu süreçte insanlar, tanrılardan farksız bir biçimde hiçbir huzursuzlukları olmadan hayatlarını sürdürmektedirler. Bu insanların vücutları, bacakları veya kolları ise onların gençliğindeki gibidir (Hesiodos,2014:18). Evrende var olan ne varsa her şeyin sahibi olan bu insanlar için ölüm adeta bir uyku durumuyken, onlar ölümleriyle birlikte Zeus'un arzusuyla iyiliği simgeleyen bir cin olmuşlardır.

Altın soyundan sonraki soya karşılık gelen gümüş soy, önceki soyun zıttı olan bir süreci ifade etmiştir. Şöyle ki bu süreçte var olan insanlar, yüzlerce yıl bir çocuk görüntüsünde olmuş, onlar geliştikleri süreçte ise birçok sıkıntıya neden olan olaylar yaratmışlardır. Gümüş soyundan gelen bu insanların hem tanrılara hem de tapınaklara hürmette bulunmamaları, Zeus'un öfkesine neden olmuştur. Bu duruma bağlı olarak Zeus, bu soyun insanlarını toprağın altına sokmuştur.

Tunç soyu, gümüş soyun sonlanmasından sonra kendisini gösterir. Söz konusu soyun insanları, bir ağacın gücünü ve dehşetini taşımaktadırlar. Yalnızca suç işlemek ve öldürmek üzerine eylemlerde bulunan bu insanlar, bulundukları yerdeki insanlara korku saçan, yemek tüketmeyen ve merhametten yoksun adamlardır (Hesiodos,2014:20). Ayrıca onlar oldukça kuvvetli olmaları açısından, yenilmeyen insanlar olarak görülmektedirler. Tunç soyundan gelen insanlar birbirlerini yok ettiklerinden dolayı bu insanların kendi sonlarını hazırladığı söylenebilir.

Birbirini takip eden bu soy zincirinde tunç soyu, yerini yarı kahramanlık şeklinde ifade edilen bir soya bırakmıştır. Bu soy tunç çağında yaşayanlara kıyasla gözü pek olmanın yanı sıra onlar, aynı zamanda dürüst olarak görülmektedir. Fakat bu soyun tamamı birtakım karışıklıklardan veya savaştan dolayı ölmüştür ve onlar artık mutluluğa sahip olduğu ölümsüz

bir yaşama adım atmışlardır (Hesiodos,2014:21). Troya savaşında ifade edilen kahraman insanlar bu soyu temsil etmişlerdir.

Sıradaki soyu, kendisinin yer aldığı soy olarak belirten ve demir soyu şeklinde isimlendiren Hesiodos, bu soydan geldiğinden dolayı pişmanlık duyduğunu açıklamaktadır. Demir soy, insanların hüznelerini yansıtan bir soy olmuştur. Çalışmanın önemli bir faaliyet olarak görüldüğü demir soyunda, bu faaliyet gündüzleri yapılmaktadır. Demir soyu insanları, tanrıların neden olduğu birtakım sorunlara sahip olsa da onların bazı hazlardan yararlanmaları mümkündür. Hesiodos, kendisinin yaşamış olduğu bu soyun vakti geldiğinde tıpkı diğer soylar gibi yok olacağını belirtmiştir.

Hesiodos gelecek adına öngöründe bulunarak kendi döneminden sonra, saçları beyaz olanların soyunun geleceğini ileri sürer. Komşuluk veya arkadaşlık ilişkilerinin ortadan kalktığı, anne babanın kapı önüne atıldığı bu süreçte, tanrı sevgisinden yoksun, kötülüğün simgesi olan insanlar adaletin, iyiliğin veya yeminlerin taşımış olduğu anlamları önemsiz hale getireceklerdir (Hesiodos, 2014:22). Dolayısıyla bu soyun özellikleri açısından onun yozlaşmış bir soy olduğunu söylemek mümkündür.

Bu görüşler Hesiodos'un, insanlığın başlangıcını, soyların taşıdığı özelliklere bağlı olarak ifade ettiğinin göstergesi olmuştur. Bu doğrultuda söz konusu görüşleri, döngüsel tarih anlayışıyla ilişkilendiren birtakım düşünceler mevcuttur. Önceki bölümde de ifade edildiği gibi, tarihin belirli dönemlerdeki tekrarını yansıtan döngüsel tarih anlayışı, birbirini izleyen birtakım dönemler çerçevesinde açıklanmaktadır. Beş çağı ifade eden görüşlerde de birbirini takip eden ve bu doğrultuda birbirinden ayrılan soyların olduğu söylenebilir. Bu soyların ortaya çıkışı, gelişimi ve sonrasında sonlanması durumu açısından da Hesiodos'un düşüncelerini döngüsel süreçle ilişkilendirmek mümkündür (Özlem, 2010:29). Ayrıca burada Hesiodos'un soylar bağlamında ifade ettiği süreci, insanların tamamen ortadan kalkması veya yok olması şeklinde değil, sonlanan bir insan soyunun yerini başka bir insan soyunun alması şeklinde düşünmek gerekmektedir.

Hesiodos'un ifade ettiği beş çağla birlikte geçmiş, belirli bir yöne sahip olmuş ve o, sadece bir süreklilik biçiminde açıklanmamıştır (Breisach,2007:25). Bu doğrultuda soylar arasındaki öncelik sonralık bağlantısını ise zamanın bir düzen bağlamında ifade edilmesi şeklinde düşünmek mümkündür. Ancak şunu da söylemek gerekir ki Hesiodos'un açıkladığı beş soy, bazı açılardan tarihi özelliklere sahip olduğu düşünülse de onun fikirleri, Antik Yunan tarihinde mitlerin sonunu getirmemiştir (Rosenmeyer,1957:281). Bu doğrultuda mitlerin sonraki süreçlerde de etkili olduğunu, filozofları ve tarihçileri etkilediğini ifade etmek mümkündür.

2.3.3.2. İşler ve Günler’de Antik Yunan Tarihine İşaret Eden Olaylar

İşler ve Günler isimli yapıtta Hesiodos’un Antik Yunan uygarlığının politikasına ve sınıflı yapısına dair çeşitli düşünceler beyan etmesi bu toplumun tarihini yansıtan durumlar olarak ifade edilebilir. Antik Yunan toplumunda kralların ayrıcalıklarının sınırlanması veya büyük krallıkların çökmesiyle birlikte bir yaşam biçimi anlamında olan ve bu toplumun siyasi bir unsuru şeklinde ifade edilen polis adında, yüzlerce şehir devleti ortaya çıkmıştır (Williams, 1991:8). Cartledge ise İşler ve Günler’i polisin ortaya çıkışı açısından bir ilki temsil eden edebi bir kanıt olarak görmüş ve onu Antik Yunan toplumunun politikasını yansıtan ilk örnek olarak ifade etmiştir (Cartledge, 2013:50). Dolayısıyla İşler ve Günler’de ifade edilen Yunan toplumunun, polisin yaşam stiline benzer bazı özellikler barındırdığına dair düşünceler ileri sürülmüştür.

Antik Yunan toplumunda soylular sınıfı, ekonomik veya siyasi açıdan üstünlüğe sahip olan bir sınıf olarak görülmüş ve bu sınıfın üstünlüğü Hesiodos’un yaşadığı dönemde de kendisini göstermiştir “Agathoi” şeklinde isimlendirilen sınıf, ellerinde bulundurduğu servetten veya güçten dolayı halkın nefretini kazanmış ve onlar yaşadıkları alanın topraklarını ellerinde tutarak çiftçilerin toprak sahibi olma ihtimalini ortadan kaldırmışlardır (Pomeroy,2018:89).İşler ve Günler’in, Antik Yunan toplumunun ezilenler sınıfını yansıttığını söylemek mümkündür. Fakat burada ezilenler ifadesinden kastedilen köleler değildir, çünkü Hesiodos kölelerin yaşam biçimine veya onların toplumdaki rollerine karşı çıkan söylemlerde bulunmamıştır. Burada Hesiodos’un işaret ettiği sınıf, toplumun daha çok üretim işlerinden sorumlu olan orta sınıf olmuştur.

Bu süreçte aristokratlar baskın bir güce sahip olduğundan dolayı orta sınıfın her açıdan soylular sınıfına muhtaç olduğu söylenebilir. Böylesi bir durumda çiftçilerin, başka bir bölgeye taşınmak veya yaşadığı yerden uzakta olan toprakların sahibi olmak gibi sınırlı olanakları bulunmaktadır. Bu çiftçilerden borçları olanların, borçlarından dolayı köle olması ise aristokratlar ve orta sınıf arasındaki gerilimi arttıran durumlardan biri olmuştur.

Boiotia orta sınıfın yaşamak adına faaliyetlerini sürdürmesi açısından önemli bir yer olarak ifade edilebilir. M.Ö 8 yüzyılın bitişi ve 7 yüzyılın başlangıcında Hesiodos, Boiotia’da orta sınıfa yönelik soylular sınıfının keyfi idaresine karşı çıkarak o, orta sınıfın işe dair faaliyetlerini yüceltmıştır (Diakov ve Kovalev,1987:341). Bu doğrultuda Hesiodos adil olmayan bir yönetimden uzak olan kişilerin ise sonunda tanrıların gazabına uğrayacağını düşünmektedir.

Bu görüşler bağlamında İşler ve Günler’in M.Ö 700 senesindeki Antik Yunan toplumunun geçmişine dair bazı olayları dolaylı veya doğrudan belirtmiş olduğunu söylemek

mümkündür. Önceki paragraflarda da ifade edildiği gibi Hesiodos'un dönemindeki yönetimi eleştirmesi, toplumun sınıflı yapısına işaret eden açıklamaları bu duruma örnek olarak gösterilmiştir. Ancak olayların mitolojik unsurlarla iç içe olduğu veya onların kronoloji konusundaki eksikliği düşünüldüğünde, daha öncede ifade edildiği gibi Hesiodos'un bir tarihçi olmadığı sonucuna ulaşmak mümkündür. Dolayısıyla taşıdığı özellikler yönünden genellikle Antik Yunan toplumunun yaşam biçimine dair birçok tavsiyede bulunan İşler ve Günler, bu toplumun tarih anlayışına yarar sağlayan önemli bir mit olarak görülebilir.

2.4. Felsefenin Ortaya Çıkışı

Antik Yunan'da tarihçiliğe giden yolda, tıpkı mitler gibi felsefenin de açıklanması gereken bir basamak olduğunu söylemek mümkündür, çünkü bu toplumda tarihe veya tarihçiliğe dair düşünceler öncesinde, mitlerden sonra açığa çıkan anlayış felsefe olmuştur. Dolayısıyla yüzeysel olarak olsa mitlerle bağlantılı olarak felsefenin ortaya çıkışı hakkında açıklamalar yapmak önemlidir. Fakat öncesinde Thales'in, Anaksimenes'in ve Anaksimandros'un görüşlerinin bilinmesini sağlayan doksografi üzerine bazı açıklamalar yapmak gerekmektedir.

Felsefenin ortaya çıkışına olanak sağlayan ilk filozofların, eserlerinin kayıp veya günümüze kadar ulaşmadığını söylemek mümkündür. Öyleyse Thales'in, Anaksimenes'in veya Anaksimandros'un görüşlerine ne şekilde ulaşılmıştır? Bu soruya doksografi şeklinde yanıt verilebilir. Doksografi, Antik süreçteki düşünürlerin benimsemiş olduğu görüşleri düzenleyip bir araya getirme faaliyeti yani öğretiyi derleme şeklinde ifade edilebilir (Güçlü vd.,2008:426) Daha farklı bir biçimde ifade edilirse doksografi, yazılı olarak metinlerine ulaşamayan düşünürlerin sahip olduğu görüşleri günümüze taşıyan çalışmalar olarak açıklanabilir. Öyleyse Thales'in ya da Anaksimenes'in yazıya dökülmüş eserlerine ulaşamadığından dolayı bu düşünürlerin fikirlerinin doksografi çalışmaları doğrultusunda bilindiğini söylemek mümkündür. Örneğin Aristoteles Metafizik adlı çalışmasında bu filozofların kimler olduğuna ve onların yansıttığı felsefi görüşlere yönelik açıklamalarda bulunmaktadır. Dolayısıyla Aristoteles'in kendisinden önceki düşünürler hakkında sunduğu bilgiler vasıtasıyla ilk filozofların görüşlerine ulaşıldığı söylenebilir.

Bu görüşler doğrultusunda felsefede özellikle Antik süreçteki felsefenin, tarih yazımı söz konusu olduğunda doksografinin önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Çünkü doksografi çalışmalarıyla birlikte söz konusu düşünürlerle ait olan fikirlerin, tarihsel süreçte yok olmadığını ve günümüze kadar geldiğini söylemek mümkündür. Bu açıdan doksografi, Antik felsefe tarihinin oluşturulması yönünden tarihle bağlantılı olan bir araştırma yöntemi olarak

yorumlanabilir. Antik süreçteki düşünürlerin görüşlerini veya hayatlarını yansıtan ilk doksografi çalışmalarından biri Tanınmış Filozofların Yaşamları, Öğretileri ve Deyişleri Üzerine isimli eseriyle Diogenes Laertios'a aittir (Güçlü vd.,2008:426). Bu eserde Laertios'un, Thales, Anaksimenes ve Anaksimandros hakkında önemli açıklamalarda bulunduğu söylenebilir. Doksografiye dair ifade edilen bu görüşlerin ardından ise felsefenin ortaya çıkışına dair fikirleri belirtmek önemlidir.

Felsefenin ortaya çıkışı yani M.Ö.6 yüzyıl, Antik Yunan toplumunda mitlerin merkezde olmadığı ve onların etkilerinin azaldığı bir süreç şeklinde ifade edilebilir. Öncelik sonralık bağlantısı açısından ise felsefenin mitlerden daha sonraki zamanlarda ortaya çıkmasından dolayı onun kaynağının, mitler olduğunu ileri süren görüşler mevcuttur. Örneğin Homeros'un İlyada'da çok net olmasa da evrenin temel kaynağının (arkhe) neliği ve monoteizm üzerine soruşturmada bulunduğu dair görüşler ileri sürülmektedir (Kranz,2014:9). Hesiodos içinde benzer görüşlerin ifade edildiğini söylemek mümkündür. Tanrıların var oluşuna dair açıklamalarıyla Hesiodos'un, aslında evrenin ortaya çıkışına dair görüşler belirttiği düşünülmüş ve bu açıdan onun görüşlerinin, felsefi yanlarının bulunduğu dair fikirler dile getirilmiştir.

Felsefenin kökenini mitlere dayandıran görüşler olsa da felsefe, taşıdığı özellikler yönünden, mitlerden ayrılmaktadır. Ancak mitlerde sıkça yer alan doğaüstü unsurların, felsefeyi yansıtan görüşlerde (Sokrates öncesi düşünürler), tamamen yer almadığını ifade etmek oldukça güçtür. Daha farklı bir şekilde söylenirse Sokrates öncesindeki düşünürleri yansıtan felsefe anlayışının, kesin bir biçimde mitlerden ayrıldığını belirtmek problemlidir. Örneğin Anaksimenes'in "apeiron"unun, doğaüstü fikirlerle ilişkilendiren görüşlere ek olarak bu düşünürün evren tasavvuruna yönelik görüşlerinde de mitolojik söylemlerin yer aldığına dair anlayışlar ifade edilmektedir. Fakat diğer taraftan doğaüstü unsurları yansıtan ifadelerin, filozoflar tarafından kullanımının azaldığı söylenebilir. Öyleyse bu süreçlerde ortaya çıkan felsefe anlayışının mitlerden koparak doğaüstü unsurlardan tamamen bağımsızlaşmadığı ancak ifade edilen görüşlerin, düşler üzerine de kurulu olmadığı ileri sürülebilir.

O halde Sokrates'ten önceki düşünürlerin ortaya çıkardığı felsefe anlayışının, nasıl bir fikri ya da fikirleri temsil ettiğini anlamak önemlidir. Thales'le başlayan ve onun haleflerinden olan Anaksimandros'la ve Anaksimenes'le devam eden, kozmoloji, matematik veya astronomiyle bağlantılı olan felsefe, M.Ö 6 yy'da Milet'te ortaya çıkmıştır (Macdonald,2009:44). Evrenin temeli veya ne şekilde ortaya çıktığı konusundaki düşüncelerinden dolayı bu düşünürlerin ilgi alanlarının benzer olduğunu söylemek mümkündür. Yani bu dönemdeki düşünürlerin evrenin nasıl oluştuğunu, doğadan hareketle

açıkladıkları söylenebilir. Burada akıllara Homeros'un ve Hesiodos'un eserlerinin, evreni anlama çabası üzerine kurulu olduğu ve bu açıdan söz konusu eserlerin de felsefe olarak görülebileceği yönünde fikirler gelebilir. Ancak bu mitlerde evreni anlayabilmek adına ileri sürülen düşüncelerin kaynağı genellikle sahip olduğu güç yönünden, evrenin hâkimi olarak kabul edilen tanrılarla ilişkilendirilmiştir. Bu yüzden söz konusu mitlerin doğrudan, felsefeyi ifade eden düşünceler olduğunu ileri sürmek güç görünmektedir.

Daha öncede belirtildiği üzere başlangıçtaki felsefe anlayışı, genellikle doğada yer alan unsurlarla (arkhe) bağlantılı bir biçimde belirtilmiştir. Doğadaki unsurlar ifadesi ise kaynağını doğadan alan ve gözleme müsait olan, nesneler şeklinde düşünülebilir. Yapılan gözlemler ise deneye dayanmayan, sıradan veya basit gözlemler şeklinde düşünülmelidir (Thomson,1988:189). Öyleyse ilk düşünürlerin doğadaki unsurları merkeze alması, onların doğaya yönelik birtakım gözlemler yaptığının göstergesi olarak ifade edilebilir.

Bu dönemdeki filozoflar tarafından evrene dair ifade edilen görüşlerde, onların doğayı model aldığı söylenebilir ve bu doğrultuda onların, birbirine benzeyen fikirler dile getirdiğini söylemek mümkündür. Thales, açıkladığı görüşlerle ise bu filozofların ilki olma ayrıcalığını elde etmiştir. Var olana dair her şeyin yaratıldığı orijinal madde teorisini, suya dayandırması açısından Thales'in, yeni bir çığır açtığı düşünülmektedir (Macdonald,2009:45). Bu doğrultuda onun, yaşamın var olması ve devamlılığı için gerekli olan sudan hareketle evreni açıkladığını söylemek mümkündür. Thales'in görüşlerinden ayrılan Anaksimandros, evrenin temelini doğada gözlemlenmesi söz konusu olmayan "apeiron" adındaki bir kavram çerçevesinde açıklamaktadır. Onun apeiron ile tam olarak ne ifade ettiği üzerine birbirinden ayrılan görüşler söz konusudur. Kapsamı açısından sınırsız olmasının yanı sıra yaşlanmayan, ebedi, yok olmayan ve yaratılmamış şeklinde ifade edilen "apeiron"dan gökyüzleri ve bütün dünyalar meydana gelmiştir (Macdonald,2009:47). Anaksimenes ise tıpkı Thales gibi doğada gözlemi olanaklı bir unsur temelinde o, her şeyin ortaya çıkışını açıklamıştır. Anaksimenes var olanların nasıl ve nereden geldiği gibi soruların cevabını seyrekleştirme ve yoğunlaştırma süreçlerini bir araya getirerek açıklamaktadır (Lloyd,2022:55). Dolayısıyla Anaksimenes'in belirttiği bu süreçleri maddenin meydana gelmesini sağlayan bir ilke olarak görmek mümkündür.

Yukarıda felsefenin ortaya çıkışını sağlamaları açısından, üç filozofun görüşleri doğrultusunda bazı düşünceler açıklanmıştır. Felsefenin ortaya çıkışıyla birlikte, evreni anlayabilmek adına ona yüklenen insanbiçimci anlamlar yani mitler, etkisini yitirmiş ve evrene dair gizemi çözmek amacıyla, erken dönemin filozofları doğayı merkeze almışlardır (Breisach,2012:26). Ancak şunu da söylemek gerekir ki bu durum mitlerin ortaya çıkan görüşler üzerinde tamamen etkisini yitirdiği şeklinde düşünülmemelidir.

2.5. Logographoslar

Anlam yönünden logographos ifadesi soruşturulduğunda onun, “logoi” veya “logos” yazan manasına gelen “logopoiios” kelimesiyle hemen hemen eş anlamlı olduğuna dair düşünceler ileri sürülmüştür (Luce,1997:10). Yani Logographos ifadesinin “logos”la ilişkili olduğuna işaret edilmesi bu ifadenin birçok anlamda düşünülmesini olanaklı kılar, çünkü “logos”⁸ sözcüğü Antik Yunan toplumunda birçok anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. Öyleyse logographos tam olarak nasıl bir anlam ifade etmektedir? Bir tarihçiden ziyade, logographos daha çok nesir yazarı anlamını taşımaktadır (Bury,1909:15). Bu düşünceden farklı olarak logographosları, Antik Yunan toplumunun Herodotos’tan önceki tarihçileri olarak gören düşünceler de bulunmaktadır.

Antik Yunan toplumunda, tarih anlayışının ortaya çıkışını etkileyen Homeros’u ve ilk dönemin filozoflarını, logographos ya da logopoiios şeklinde adlandıran ve bunların en önemlisinin ise Miletli Hekataios olduğunu açıklayan, görüşler ileri sürülmüştür (Luce,1997:10). Ancak Antik Yunan toplumunda logographos olarak ifade edilen kişilerin ortaya çıkışıyla birlikte, şiir yerine düz yazının tercih edildiği söylenebilir. Bu doğrultuda Homeros’un veya Hesiodos’un fikirleri şiir formunda yazıya geçirildiğinden dolayı bu ozanların logographos olduğunu söylemek güçtür.

Logographosların bir bütün olarak eserlerinin, günümüze kadar ulaştığını söylemek mümkün değildir. Yani, el yazmaları tam bir biçimde günümüze ulaşmamış olan logographoslara dair elde edilen bilgilerin kaynağı, sonraki zamanda yaşamış kişilerin eserlerinde logographoslara yönelik yaptığı alıntılar veya referanslar olmuştur (Austin,1969:22). Logographoslar, belirli bir konuyu merkeze almayıp birçok konudan hareket etmişlerdir. Daha farklı bir biçimde söylenirse, logographosların Antik Yunan toplumunda yaşanmış, gerçeğe dayanan herhangi bir olayı anlatması mümkün olduğu gibi onlar, diğer taraftan doğaüstü unsurların yer aldığı kurgu temelli olayları da açıklayabilirler. Bu doğrultuda, Antik Yunan toplumunda yaşamış pek çok logographosun olduğu söylenebilir. Bu kişiler ise Kharon, Ksanthos, Hekataios ve Hellanikos olmuşlardır (Sina,2017:7-11). Sonraki başlıklarda bu kişilerden sırasıyla söz edilecektir.

2.5.1. Kharon

Herodotos’tan daha önce yaşamış olduğu düşünülen Kharon, bir logographos şeklinde ifade edilmiştir. Onun kimliği ve düşünceleri üzerine yapılan açıklamaların, yeterli olmadığı söylenebilir. Bu doğrultuda Kharon’dan daha sonraki süreçte yaşamış kişilerin yaptığı

⁸ Bu kavramın ölçü, söylem ya da akıl ifadelerine karşılık geldiği söylenebilir (Thomson,1988:329).

referanslardan hareketle onun, M.Ö 5. yy'da yaşadığı ve “Persika” isimli eserinde dönemin tarih anlayışını yansıtan mitolojik, coğrafi ve tarihsel tanımlamaların olduğuna dair açıklamalar yapılmıştır (Austin,1969:25). Kharon’un Persika adlı eserine ilişkin daha farklı açıklamalar yapmak da mümkündür. Bu eserde sahip olduğu güç yönünden Pers hükümdarlığının gelişerek Yunanistan’da genişlemesini anlatan düşünceler yer almıştır (Sina,2017:26).Eserindeki biçimden ve içerikten dolayı Kharon’un, Herodotos’a öneyak olmuş biri olduğuna dair görüşler ileri sürülmüştür. Hatta bu düşünce yalnızca Kharon’la değil bir sonraki başlıkta açıklanacak olan logographos Hekataios’la da ilişkilendirilmiştir. Kharon’un düşüncelerinin çığır açıcı olmadığı bu yüzden de onun, Antik Yunan toplumunun tarih yazımına katkı sağlamadığı, yönünde düşünceler ifade edilmiştir (Sina, 2017:32). Açıklanan bu görüşe rağmen iki logographosun hangisinin tam olarak Herodotos’u etkilediğine yönelik kesin bir şey söylemek oldukça güçtür.

2.5.2. Ksanthos

Ksanthos, Lydia isimli eserinde, ülkesi Lydia üzerine tarihsel bilgiler vererek, yaptığı tarih çalışmasıyla dikkat çeken logographoslardan biri olmuştur. Dört kitaptan oluşmuş, Pers kralı Kyros tarafından Sardes’in ele geçirilmesine kadar uzanan bir tarihin konu olduğu bu eserde Ksanthos’un, tarihin yanı sıra farklı konulara da yer verdiğini söylemek mümkündür (Scanlon,2015:21). Typhon ve Arimler hakkındaki mitsel açıklamaları, evrene yönelik yaptığı gözlemler doğrultusunda deniz seviyesinin yükselmesi veya bir şehirde selin nasıl gerçekleştiğine dair fikirleri, Ksanthos’un eserinde mitler ve topografya ile bağlantılı olarak farklı düşünceler ileri sürdüğünün göstergesidir (Sina,2017:48). Bu düşünceden farklı olarak Ksanthos’un Empedokles’in hayatı hakkında da bir eser yazdığına dair görüşler ileri sürülmüştür.

2.5.3. Hekataios

Logographos Hekataios’un yaşamına yönelik açıklamaların, sınırlı olduğunu söylemek mümkündür. M.Ö yaklaşık 500 senesinde Anadolu’da Milet’te önemli kişilerden biri olarak görülen Hekataios’un yaşadığı zamanı 6. yy.’ın sonları ve 5.yy. şeklinde ifade edilebilir. (Austin,1969:22). Herodotos Tarih adlı eserinde Hekataios’un yaşamına ve düşüncelerine yönelik bazı açıklamalarda bulunmuştur. O, Hegensandros adındaki bir kişinin evladı olarak ifade ettiği Hekataios’tan, kalan hikayeler olduğunu söylemektedir. Herodotos, Hekataios’un yaşadığı dönemde gerçekleşen siyasi olaylar hakkında ifade ettiği görüşleri aktarmıştır. Şöyle ki Milet tiranı olan Aristagoras’ın, Perslere yönelik ayaklanma isteği Hekataios tarafından onaylanmamış ve Hekataios bu duruma dair düşüncelerinin dikkate alınmadığını fark ettiğinde

ise hakimiyetin denizlerde sağlanması adına, Brankhosoğulları tapınağına taktim edilmiş hazineyi edinmek gerekliliğine yönelik fikirlerini belirtmiştir (Herodotos,2006: 397). Ancak Hekataios ne kadar ayaklanmalara karşı çıkmış olsa da onun, ifade ettiği düşünceyle çeliştiği söylenebilir, çünkü bu ayaklanmada Hekataios, tek başına değil, bulunduğu toplumun şartları doğrultusunda hareket ettiğinden dolayı o, Perslere yönelik yapılan ayaklanmalarda yer alan kişilerden biri olmuştur.

Herodotos'un Hekataios'a yönelik aktardığı, bir diğer düşüncenin ise tanrılarla ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Ceddi rahiplere dayanan Hekataios'un, ceddinin temsilcileri olan rahip atalarını görmek için Thebai şehrine yaptığı yolculuk açıklanır (Sina,2017:70). O, rahip ceddinin kökenini ise on altı basamak öncesinde yer alan bir tanrıyla ilişkilendirmiştir. Ancak her bir rahibin, yaşamını sürdürdüğü süreçte kendisini simgeleyen bir heykel oluşturmuş olması, Hekataios'un tanrıdan bir insanın inebileceğine yönelik görüşlerini reddeden bir niteliktedir ve bu rahipler, heykeli oluşturulmuş olan kişilerin bir kahraman veya tanrı ceddi olmadığını ifade etmişlerdir (Herodotos,2006:189). Açıklanan fikirler Hekataios'un, Antik Yunan tanrılarını kabul etmediğini akıllara getirebilir. Ancak Hekataios doğaüstü veya mucize olarak açıklanan görüşlere dair inancını sürdürmüştür (Momigliano,2020:44). Bu açıdan Hekataios'un, söz konusu düşünceyi destekleyen görüşlerinin olmadığını söylemek mümkündür.

Hekataios'un ifade ettiği düşünceler doğrultusunda onun mesleğinin ne olduğu konusunda, çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Daha farklı bir biçimde ifade edilirse, Hekataios'un bir nesir yazarı (logographos) olarak görülmesinin yanı sıra onun, tarihçi veya coğrafyacı olduğu üzerine de görüşler açıklanmıştır. Bu görüşlerin Hekataios'un eserlerinde açıkladığı düşüncelere dayanarak oluşturulduğu söylenebilir.

İki eserin yaratıcısı olduğu düşünülen Hekataios'un eserlerini, soyağaçları anlamına gelen “Genealogia” ve Yeryüzünün tasviri anlamında olan “Periegesis” şeklinde ifade etmek mümkündür (Sina,2017:71-81). Çeşitli başlıklar doğrultusunda meydana getirilmiş bu eserlerde, Periegesis iki kitaplık bir coğrafi incelemeyken, Genealogia ise kahramanların ceddinin konu edindiği dört kitaplık bir inceleme olmuştur (Brown,1973:7). Hekataios'un bu eserleri dikkate alındığında, onun bir ilk olduğu söylenebilir. Burada Hekataios'tan önceki süreçte yaşamış kişilerin de doğrudan veya dolaylı olarak mitler ve coğrafya hakkında birtakım fikirler ileri sürdüğü ve bu yüzden Hekataios'un Antik Yunan toplumunda bir ilk olmadığı düşünülebilir. Ancak Hekataios düşüncelerini, ozanların ifade etmiş olduğu nazım şeklinde değil, nesir (düz yazı) biçiminde açıklamıştır. Bu yüzden Hekataios'un eserlerinin, düz yazı olması yönünden Antik Yunan toplumunda bir ilki temsil ettiği söylenebilir.

Periegesis, Hekataios'un gemi seyahatindeki gözlemlerinin ürünü olan bir eser olarak görülebilir. Bu eserin konusu ise batıdaki Herakles sütunlarından başlanarak doğuya Avrupa'ya doğru ilerleyen ve sonrasında ise batıya doğru Afrika kıyıları boyunca ilerleyen, Akdeniz etrafında yapılmış bir seyahatten hareketle belirtilen açıklamalar olmuştur (Austin, 1969:22-23). Hekataios yalnızca yolculuk yaptığı yerlerin isimleri hakkında açıklamalar yapmamış, bu yerlerin yaşam biçimini yansıtan kültürleri üzerine de düşünceler ileri sürmüştür.

Hekataios'un düşüncelerini yansıtan bir diğer eseri ise Genealogia olmuştur. Bu kitap Hekataios'un kendi aile geleneklerini de içeren mit çağını, soy bilimsel bir şekilde sistemleştirmek ya da sınıflandırmak adına onun düzyazı formunda ifade edilmiş fikirlerini temsil etmektedir (Morritt, 2010:3). Bu doğrultuda Genealogia'nın içerik açısından, bilimsel araştırmalardan ziyade daha çok mitlerle ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Dört kitaptan oluşan Genealogia'nın konu yönünden ikinci kitabında Herakles ve Herakles'in soyağacı üzerine açıklamalardan oluştuğu ileri sürülürken, kalan üç kitap için ise net bir konu belirlemesi yapmanın olanaksız olduğuna dair düşünceler ifade edilmiştir (Sina, 2017:72). Bu görüşlerle bağlantılı olarak Genealogia'yı Periegesis'in gölgesinde kalan bir eser olarak yorumlamak mümkündür, çünkü Periegesis, Genealogia'ya kıyasla konu yönünden birçok yer adı barındırması ve kültürleri yansıtmaları açısından araştırmacıların dikkatini çeken bir eser olarak ifade edilebilir.

Anlaşıldığı üzere Hekataios'un mit konusundaki düşünceleri, daha önceki süreçlerde ifade edilen mit anlayışından ayrılmaktadır, çünkü Hekataios'un açıkladığı olayları rasyonalize etmesi ve Musalarla ilişkili şiirsel bağımlılığa son vermesi açısından, onun önceki dönemlerde açıklanan düşünceleri ileri bir noktaya taşıdığı söylenebilir (Austin, 1969:24). Hekataios'un her iki eserinde de olayları gelişigüzel bir biçimde değil, yer veya soy açısından belirli bir sıralamaya dayandırarak açıklaması onun, kronolojiyle bir bağlantı kurduğunun göstergesi olarak ifade edilebilir. Ayrıca Hekataios'a yönelik açıklanan bu düşüncelerin, sonraki bölümde ele alınacak olan Herodotos'un tarih anlayışıyla ilişkili olduğuna dair görüşler söz konusudur. Daha basit bir biçimde söylenirse, Hekataios'un, Herodotos'un tarih konusundaki düşüncelerinin öncüsü olduğu yönünde fikirler belirtilmiştir. Öyleyse bu düşünceler, Herodotos'un tarihin babası şeklinde kabul edilmesini, Hekataios'un da tarihin büyük babası olarak görülmesini olanaklı kılmıştır (Grant, 1914:19). Ele alınan fikirlerden hareketle yalnızca bir logographos değil, tarihçi ve coğrafyacı şeklinde de ifade edilen Hekataios'un, Antik Yunan toplumunda tarih anlayışının ortaya çıkmasının, temellerinden biri olarak düşünülebilir.

2.5.4. Hellanikos

Yaşamı ve eserleri konusunda, Hellanikos pek bilinmese de ona dair bazı açıklamalar yapmak mümkündür. Hellanikos'un, Thukydides'in muasırı olduğu ve onun M.Ö. 5.yy'ın sonuna kadar yaşadığı dile getirilmiştir (Austin,1969:25). Ayrıca onun yaş yönünden, Herodotos'tan büyük olmadığına dair birtakım görüşler de ileri sürülmüştür. Hellanikos'un yaklaşık yirmi eser yazdığı söylenmektedir ve onun, bu eserlerde Antik Yunan toplumunun Anadolu'ya göçlerini ve erken mit dönemlerinin kronolojik sorunlarını ele aldığı açıklanmaktadır (Austin,1969:25). Bu doğrultuda Hellanikos'un düşüncelerini dile getirirken tek bir konuya bağlı kalmadığı söylenebilir. Jacoby Hellanikos'un eserlerini, mitoloji, etnografya ve kronoloji başlıkları altında sınıflandırmıştır (Sina,2017:132). Ancak araştırma konumuzun dışına çıkmamak açısından, Hellanikos'un yazmış olduğu yirmi eserin tamamı hakkındaki düşüncelerini, ifade etmek mümkün değildir. Yine de burada Hellanikos'un Antik Yunan toplumunun tarihiyle ilişkili olarak düşüncelerinin anlaşılması yönünden, Jacoby'in yapmış olduğu sınıflandırma dikkate alınarak onun mit, etnografya ve kronolojiyle bağlantılı olan "Phoronis", "Aiolika" ve "Attika Tarihi" adlı eserleri hakkında birtakım düşünceler açıklanacaktır.

Phoronis isimli eserde Hellanikos'un barbar bir topluluk olduğu düşünülen, Pelasg adındaki bir halktan söz ettiğini söylemek mümkündür. Bu toplulukta söz sahibi olan Phoroneus'un soyundan gelenler, yani onun torunlarının toprak paylaşımı anlatılmıştır. Ayrıca eserde başka soylar ve Thebai destanı üzerine de açıklamaların yapıldığı söylenebilir. Etnografya ile bağlantılı olarak Hellanikos'un yazmış olduğu eserlerden biri Aiolika olmuştur. Bu eserde, Aiolia adındaki soyun göçü hakkında bilgiler verilmektedir. Orestes'in liderliğinde, Aiolia ırkından gelen insanlar yola çıkmış ve sonrasında bir koloni kurmuş olsalar da onun, intiharından ötürü şehir oluşturulamamış ancak yüz yılın sonunda, Orestes'in ırkından gelen Gras, şehri kurarak o, bu şehrin kralı olmuştur (Straborn'dan akt. Sina,2017:167). Attika tarihi ise Hellanikos'un kronolojiyle ilişkili düşüncelerinin yer aldığı eserlerinden biri olarak ifade edilebilir. Hellanikos burada Atina şehrinin tarihini açıklayarak, Atina şehrinin ilk zamanlarından, Peloponnesos Savaşı zamanına kadarki aralığı ifade etmiş ve açıklanan olayların öncelik sonralık yönünden yani tarih sırasına uygun olarak dile getirilmesi açısından ise bu eserin bir ilk olduğunu söylemek mümkündür (Sina,2017:170). Dolayısıyla Hellanikos'un bu eserinin diğer eserlerine kıyasla daha iyi bilindiğine yönelik düşünceler ileri sürülmüştür.

Yukarıda logographosların kim olduğu, eserleri ve bu eserlerde dile getirilen önemli düşünceleri hakkında açıklamalarda bulunulmuştur. Bu açıklamalar doğrultusunda

logographosların ilk tarihçiler olduğu konusunda düşünceler ileri sürülmüştür. Ancak bu kişilerin çalışmalarında tamamen rasyonel düşüncelerin yer almadığını söylemek gerekir, çünkü onlar analitik olmayıp mantıksız bazı hikayeleri ve varsayımları onaylamışlardır (Austin,1969:27). Öyleyse logographosların Antik Yunan toplumunda bir tarihçidense onların mit ve tarih anlayışının ortasında bir yerde olduğunu söylemek mümkündür.

İkinci bölüme dair ileri sürülen bütün bu açıklamalar, Antik Yunan toplumunda tarih anlayışından önce var olmuş birtakım düşüncelerin, bu toplumun tarih anlayışından bağlantısız olmadığına işaret etmek amacıyla yapılmıştır. Hatta bu açıklamalar, Antik Yunan toplumunun tarih anlayışının, kökleri olarak da ifade edilebilir. Genel olarak mitler, felsefenin ortaya çıkışı ve logographoslar şeklinde ifade edilmiş bu süreç, Antik Yunan toplumunun düşünce yönünden gelişiminin bir göstergesi olarak da görülebilir. Çünkü mitlerden logographoslara doğru gidiş sürecini (M.Ö.8-M.Ö.6.yy'lar), bu toplumun düşüncelerinde doğaüstü olanın etkisinin azalarak, rasyonel düşüncelerin ortaya çıkması şeklinde ifade etmek mümkündür. Dolayısıyla Antik Yunan toplumunda, insanın düşünce ve eylemlerini yansıtan olaylarda mitolojik unsurlardan yavaş yavaş sıyrılması ve söz konusu olayların temelini insanla ilişkili bir biçimde açıklama çabası, bu toplumun tarih anlayışının var olmasını ve gelişmesini sağlayan önemli bir neden olarak belirtilebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANTİK YUNAN'DA TARİH ANLAYIŞI

3.1. Tarih ve Tarihçi Üzerine Genel Bir Bakış

Grekçe (ἱστορία) “istoria” sözcüğü, etimolojik olarak Proto Hint Avrupa dili olan “wid-tor”, “weid” kökünden (bilmek ve görmek anlamından) gelmekte olup, bu sözcüğün Antik Yunan toplumunda birçok anlamı yansıtan bir biçimde, felsefe, tıp ve tarih gibi pek çok alanla ilişkili olarak kullanıldığını söylemek mümkündür.⁹

Felsefi yönden bakıldığında “istoria” sözcüğünün kullanımına Herakleitos bir örnek olarak gösterilebilir. Herakleitos her şeyin üzerinde gördüğü “logos” karşısına, “istoria”yı yerleştirmiş ve o, çokluğun bilgisi şeklinde düşündüğü “istoria”nın, akıldan gelen bilginin temsilcisi “logos”a göre değersiz olduğunu ima etmiştir (Özlem,2010:26-27). Dolayısıyla felsefe açısından yaklaşıldığında Herakleitos’a göre kaynağını duyulardan alan bu bilginin değerli olmadığını söylemek mümkündür.

“İstoria” sözcüğüne tıp açısından yaklaşıldığında onun bu alanda, nasıl anlaşıldığı üzerine görüşler ifade edilmiştir. Özlem “istoria” sözcüğünü, geçmişe dayalı birtakım deney birikimi şeklinde ifade etmiş ve herhangi bir hastalığın gidişatı konusundaki, geçmiş kaynaklı bilgiyi ise bu açıklamaya bir örnek olarak göstermiştir (Özlem,2010:26).

“İstoria” sözcüğünün, tıp ve felsefe gibi alanlarla ya da bu alanlara benzeyen, pek çok alanla bağlantılı bir biçimde ifade edilmesi mümkün olsa da bu sözcük köken açısından, genellikle Batı lisanlarında kullanılan tarih ifadesinin temeli olarak görülmektedir. Bu doğrultuda birinci bölümde de ifade edildiği gibi tarih, Antik Yunan toplumunun İyon şivesinde havadisler aracılığıyla bilgi sahibi olma anlamındayken, Attika şivesinde ise tanık şeklinde bilmek anlamına ek olarak birçok alanla bağlantılı (coğrafya, doğa, fizik vb.) bir anlamda kullanıldığı söylenebilir (Özlem,2010:25). Ancak bu sözcüğün asıl anlamını M.Ö 5. ve M.Ö 4. yy’lar da bulduğunu söylemek mümkündür. Daha farklı bir biçimde söylenirse ilk tarihçi olarak ifade edilen Herodotos ya da bilimsel tarihin öncüsü olarak kabul edilen Thukydides gibi tarihçilerin, ortaya çıkışıyla birlikte tarih sözcüğünün, geçmişi yansıtan olaylara dair yapılan araştırmaları, kayıt altına almak şeklinde bir anlam kazandığını söylemek mümkündür. Hatta Herodotos Tarih isimli eserinin birinci kitabının ilk paragrafında, Yunan toplumunun başından geçen olayların unutulmaması ve bu olaylara dair oluşan merakın giderilmesi adına eserinin, halka taktim edilmiş bir araştırma olduğunu ifade etmiştir.

⁹ [History \(etymology\)- Citizendium](#) (Erişim Tarihi.9.05.2022).

Antik Yunan toplumunda ortaya çıkan tarih sözcüğünün etimolojisi ve anlamına dair yapılmış birtakım açıklamalar sonrasında, bu toplumun tarih anlayışının nasıl olduğuna dair düşünceleri belirtmek gerekir. Ancak bu toplumun, tarih anlayışına geçmeden önce bazı düşüncelere açıklık getirmek önemlidir. Şöyle ki Antik Yunan toplumu evrende gerçekleşen birtakım değişiklikler karşısında söz konusu değişime neden olanı, fakat kendisi değişmeyen (arkhe) bulma arayışında olmuştur. Bu yüzden Antik Yunan toplumunun sahip olduğu merak tarihten ziyade, felsefeyle ilişkilendirilmiştir. Ancak Yunan toplumu, felsefeye ilgi göstermiş olsa da bu toplumun, tarih konusunda da bir eğilime sahip olduğunu söylemek mümkündür. Collingwood Yunan toplumunun bu tarihsel eğiliminin temelini insanın yapıp etmesindeki, mutlak değişimin farkına varmasıyla gerçekleştiğini söylemektedir (Collingwood,2019:53). Dolayısıyla Antik Yunan toplumunda tarihin ve felsefenin birbiriyle bağlantılı olduğu hakkında da görüşler ifade edilmiş ve felsefenin, tarih üzerinde bir etkisi olduğu ileri sürülmüştür. Daha farklı bir biçimde söylenirse, felsefenin var olmasıyla birlikte gelişen sorgulayıcı tavrın, rasyonel fikirlerin ortaya çıkmasını sağladığı ve söz konusu fikirlerin tarihin ortaya çıkışını olumlu yönde etkilediği düşünülmüştür.

Antik Yunan toplumunun tarih anlayışında, zamanın yinelenen bir süreci ifade ettiğini, bu yüzden de bu tarih anlayışının döngüsel olduğuna dair birtakım açıklamalar yapılmıştır. Wartenburg Yunan halkının geçmişi yansıtan araştırmalarını, yazın türlerinden biri olarak gördüğünü ve bu açıdan geçmişin, zamanın diğer evreleri olan şu an veya gelecek ile neden sonuç bağlamında devamlılık arz eden bir bağlantısı olmadığına dair görüşler ifade etmiştir. Bu doğrultuda zamanın evreleri (geçmiş, şu an ve gelecek), fiziki içeriği olan bir kısım olarak görülmüş ve toplum yaşamının da bu kısım içerisinde yaşandığı düşünülmüştür. Dolayısıyla Wartenburg, bu dönemin ve toplumun tarih anlayışının, döngüsel olduğunu savunmuştur (Özlem,2010:30). O,doğada kendisini tekrarlayan birtakım süreçlerin tarihte de yaşandığını ve Antik Yunan tarihinin de böylesi bir tarih anlayışına yani döngüsel tarih düşüncesine karşılık geldiğini açıklamaktadır.

Bu duruma farklı bir açıdan yaklaşıldığında, Antik Yunan toplumunun tarih anlayışının, döngüsel olmadığı üzerine de birtakım düşüncelerin dile getirildiğini söylemek mümkündür. Momigliano bu durumu, Yunan tarihçileri üzerinden açıklamalar yaparak belirtmektedir. O, Antik Yunan toplumunda tarihçi olarak ifade edilen kişilerin yapıtlarında, tarihin kendini yinelemesine dair herhangi bir düşüncenin yer almadığını ileri sürmektedir. Bu doğrultuda Momigliano, Antik Yunan toplumunda tarihle ilgilenen kişilerin döngüsel tarih düşüncesini savunduğuna yönelik açıklanan görüşün, modernlikle bağlantılı bir icat olduğunu söyleyerek o, döngüsel tarih anlayışı biçiminde fikirler ifade eden kişinin ise Helen dönemi tarihçilerinden,

Polybius olduğunu açıklamıştır (Momigliano,2020:30). Ancak Helen dönemindeki tarihçiler araştırma konumuzun dışında olduğundan dolayı, burada Polybius'un döngüsel tarih anlayışı konusundaki görüşlerine yer verilmeyecektir.

Antik Yunan toplumunda tarihçilerin düşünceleri doğrultusunda tarih, kronolojiyle bağlantılı olarak geçmişteki insan yaşantısını araştıran bir anlayış haline dönüşmüştür. Yani tarih bir efsaneden ziyade araştırma şeklinde düşünülen bir faaliyet olmuştur (Collingwood,2019:48). Ancak açıklanan bu fikir tarihçilerin eserlerinde mitolojik özellik barındıran, birtakım düşüncelerin tamamen olmadığı anlamına gelmemelidir. Daha farklı bir biçimde söylenirse Herodotos'un, Thukydides'in ve Ksenophon'un eserlerinde, mitleri yansıtan birtakım düşüncelerin olduğunu söylemek mümkündür. Ancak burada önemli olan tarih anlayışını yansıtan düşüncelerin, mit fikrinden daha fazla ifade edilmiş olmasıdır. Bu yüzden üç tarihçinin oluşturmuş olduğu eser mitsel bir nitelikten ziyade tarihsel bir nitelik taşımaktadır.

Antik Yunan toplumunda ortaya çıkan tarih anlayışının, bilimsel bir özellik taşıdığı konusunda birtakım düşünceler ifade edilmiştir. Bu durumun nedeni ise Herodotos'la bağlantılı bir biçimde açıklanmaktadır. Şöyle ki Herodotos'un Tarih şeklinde isimlendirdiği eserde "tarih" ifadesi önceki paragraflarda da açıklandığı üzere, araştırma manasında kullanılmıştır ve Herodotos'un bu isimlendirmesi, onun tarihin babası biçiminde adlandırılmasını sağlayan bir durum olarak görülmüş ve dolayısıyla o, mitlerin bir dönüşüm geçirmesini yani tarih bilimine dönüşmesini sağlayan kişi olmuştur (Collingwood,2019:49). Herodotos'a yönelik ifade edilen bu görüşlerin aksine onun tarih anlayışının, bilimsel olmadığına hatta onun, bir yalancı olduğuna dair bazı araştırmacıların (Plutark, Strabon), fikirler ifade ettiğini de belirtmek gerekir. Dolayısıyla bu araştırmacılar, Yunan toplumunun belirli bir tarih anlayışının olmadığına işaret eden düşünceleri savunmaktadırlar.

Antik Yunan toplumunun tarih anlayışının merkezinde, tanrıların veya kahramanların değil, insanların yer aldığını söylemek mümkündür. Bu düşüncenin Herodotos'la birlikte dikkat çektiği söylenebilir, çünkü o, eserinin ilk kısmında soruşturmasının insanların yaptıklarından hareketle şekillendiğini ifade etmiştir. Bu düşünce daha basit bir biçimde ifade edildiğinde Herodotos'un eserinde, insanların düşünce ve eylemlerini yansıtan savaş, gelenek veya politika gibi olaylar doğrultusunda açıklamalar yaptığı söylenebilir. Herodotos'un insanların yaşamış olduğu olaylara yönelik yaptığı açıklamalarda ise toplumun geneline seslendiği dile getirilebilir. Yani Herodotos anlattığı olaylarda soyluları veya kahramanları ön plana çıkaran açıklamalardansa o daha çok toplumun geneline seslenmiş ve bu doğrultuda eserinde sıklıkla "Yunanlılar" ifadesini kullanmıştır. Ayrıca Herodotos'un çeşitli ülkelerden ve bu ülkelerin

sahip olduğu niteliklerden de söz ettiği yani coğrafya ile bağlantılı açıklamalarda bulunduğunu da söylemek mümkündür.

Antik Yunan toplumunun tarih anlayışına yönelik açıklanan düşünceler, bu dönemdeki tarihçinin kim olduğuna ve onun nasıl özelliklere sahip olduğuna yönelik birtakım sorulara neden olabilir. Klasik Dönem tarihçileri hakkındaki görüşlere geçmeden önce, bu dönemdeki tarihçilerin sahip olduğu özellikler hakkında genel açıklamalar yapmak faydalı olacaktır.

Antik Yunan toplumunda tarihçinin gerçeği arayan kişi olduğu yönünde bazı düşünceler ileri sürülmektedir. İlyada'da Agamemnon'un yarı barbar bir kabilenin tarihçisi olabileceği yönünde görüşler ifade edilmiştir (Shotwell,1922:135). Bu durumun nedeni ise onun yaşanan bazı siyasi kargaşalarda olayları çözmesi yönünden hakem ilan edilmesi düşüncesine dayandırılmıştır.

Antik Yunan toplumunda Klasik Dönem tarihçileri, ifade ettiği düşünceler yönünden birbirinden farklı özelliklere sahip olsalar da onlara dair bazı genellemelerde bulunmak mümkündür. Şöyle ki bu toplumdaki tarihçiler, evrenin başlangıcı veya kaynağı gibi mitleri ya da felsefeyi işaret eden düşünceleri odak noktası haline dönüştürmezler. Daha farklı bir biçimde söylenirse bu tarihçiler evrenin başlangıcından itibaren olanları anlatma kaygısında olmayıp, onlar belirli bir konu üzerine odaklanarak, bu konuya ilişkin araştırma yapmışlardır ve konuyla ilişkili olarak ise kullanılacak olan delillerin güvenilirliğine önem vermişlerdir (Momigliano,2020:29).Antik Yunan toplumunun tarihçileri, düşüncelerini kronolojiyle bağlantılı bir biçimde açıklamışlardır. Onlar insanların deneyimlediği çeşitli olayları, kronolojiden yararlanarak kaydetme çabası içerisinde olmuşlardır. Herodotos'un Samoslular hakkında açıklamalar yaparken olayları oluş sırası doğrultusunda, yıllarla bağlantılı bir biçimde açıklaması bu duruma bir örnek olarak gösterilebilir.

Yunan toplumunun tarihçilerinin şiirsel bir üslubu tercih etmemesi, onların tarihçiliğini yansıtan bir diğer özellik olarak görülebilir. . Birtakım şairane söylemler açısından Thukydides ve sonrasındaki Yunan tarihçileri hakikatin gerekliliğiyle bu açıklamaların çakıştığının farkında olmuşlardır (Momigliano,2020:30). Daha farklı bir şekilde söylenirse tarihçilerin, olayları anlatırken benimsemiş olduğu üslubun abartıdan uzak olduğunu söylemek mümkündür.

Antik Yunan toplumunda tarih kavramı ve tarihçilik üzerine ileri sürülen bu fikirlerden sonra bu tarihçilerin kimliği ve tarih hakkındaki düşünceleri önem kazanır. Bu doğrultuda zaman açısından Thukydides'ten ve Ksenophon'dan daha önce yaşadığından dolayı ilk olarak Herodotos'un kimliği, eserinin konusu ve tarihçiliği hakkında görüşleri açıklanıp, daha sonra aynı şekilde Thukydides ve son olarak da Ksenophon hakkında düşünceler ifade edilerek Klasik Dönem tarihçilerine dair açıklamalar sonlandırılacaktır.

3.2. Herodotos

3.2.1. Herodotos'un Kimliği

Herodotos'un nasıl biri olduğu veya yaşamı hakkındaki düşüncelere, yazmış olduğu eser doğrultusunda ulaşmanın güç olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü o, eserinde yalnızca ismi ve nereli olduğu hakkında net açıklamalar yapmıştır. Herodotos'un eserinin haricinde, Suidas'ın ve Eusebious'un Herodotos'la ilgili yazıları ve Stephanos'un gizlemiş olduğu kabir taşı yazısı, yani Antik Dönem'den kalan bu kaynaklar Herodotos'la ilgili olup, ona dair ileri sürülen düşüncelerde bu kaynaklardan hareketle ortaya çıkmıştır (Herodotos,2006: vii). Sonuç olarak Herodotos'a yönelik kaynakların yeterli olmamasından dolayı onun, özel yaşamı veya kimliğine dair açıklamaların sınırlı olduğunu söylemek mümkündür.

Herodotos'un bir İyonyalı olarak, beşinci yüzyılın başlarında (M.Ö.484), Halikarnas şehrinde doğduğuna dair açıklamalar yapılmıştır (Austin,1969:27). Herodotos'un hangi tarihte ve nerede öldüğü net olarak bilinmese de onun, M.Ö.424 tarihinde Thuriori ya da Pella da yaşamının sonlandığına dair görüşler açıklanmaktadır. Annesi Rhoio (Dryo), kardeşi Theodoros, babası ise Lyxes olan Herodotos'un soylu bir aileden gelmiş olduğu düşünülmektedir. Herodotos'un akrabalarından biri olan Panyasis'in bir ozan olduğu ve onun destan oluşturduğu konusunda da düşünceler belirtilmiştir. Herodotos'un kendisinin ise bir eş veya çocuk sahibi olup olmadığını bilinmediğini söylemek mümkündür.

Gençlik zamanlarında Herodotos, Halikarnas'ta yönetim gücünü elinde bulunduran zorba Lygdamis'e karşı çıkmış, bu yaptığının sonucunda o, Halikarnas'tan kovularak Samos'a gönderilmiştir. Hatta Herodotos'un akrabası ozan Panyasis, bu başkaldırı olayında yaşamını yitiren kişilerden biri olmuştur. Herodotos'un burada geçirmiş olduğu birkaç senede, onun yazma becerisini geliştirdiğine dair düşünceler ileri sürülmektedir. Sonunda Lygdamis'in tiranlığının, ortadan kalkışıyla birlikte Herodotos'un doğduğu topraklara geri döndüğü açıklanmıştır.

Herodotos'un eserinde dile getirdiği düşüncelerden de anlaşıldığı üzere onun, yaşadığı süreçte pek çok yeri dolaşmış olduğunu söylemek mümkündür. Herodotos'un Yakın Doğu (Tire, Fırat, Babil), Mısır ve büyük olasılıkla Makedonya, Karadeniz, İskit ve Trakya bölgelerini gezmiş olduğu belirtilerek onun, Yunanistan anakarasında, Sicilya, Güney İtalya ve Anadolu da yer alan, savaş açısından oldukça önemli olan Yunan kolonilerini de gördüğüne dair düşünceler ileri sürülmüştür (Scanlon,2015:25). Dolayısıyla Herodotos'un seyahat konusundaki ilgisinin, yalnızca yaşamış olduğu yerle sınırlı olmadığını söylemek mümkündür.

Herodotos'un yaşamını sürdürmek adına, gezmiş olduğu yerlerden hareketle onun, ticaret işiyle ilgilendiğine dair görüşler ifade edilmiştir. Ancak Herodotos mal alım satım işiyle

ilgilenen biri olsa bile onun, gitmiş olduğu yerlerde tek yaptığı faaliyet bu olmamıştır. Daha açık bir biçimde ifade edilirse, Herodotos ticaret işleriyle birlikte ziyaret ettiği alanların sahip olduğu kültürü üzerine de incelemede bulunarak o, yapmış olduğu gözlemlerini tabletlere kaydetmiş ve dolayısıyla Herodotos'un oluşturmuş olduğu çalışmanın tarih, etnografya ve arkeoloji gibi alanlarla da ilişkili olduğunu söylemek mümkündür (Herodotos,2006:x). Bu yüzden Herodotos meslek açısından ticaret işleriyle ilgilenen biri olmanın yanı sıra o, bir tarihçi, arkeolog ya da etnolog olarak da görülebilir.

Herodotos'un doğru düşünceler dile getirmiş olduğundan, şüphe duyan görüşler söz konusudur. Yani Herodotos'un bir tarihçi olmasının aksine onun, yalancı olduğuna dair bazı düşünceler ileri sürülmüştür. Herodotos'tan çok daha sonraki dönemlerde yaşamış olan tarihçi Plutarkhos'un, Herodotos'un aleyhine birçok düşünce dile getirdiğini söylemek mümkündür. Ancak Plutarkhos'un Herodotos'a dair eleştirilerinin nedeni, onun yurt sevgisi konusunda yetersiz olduğu düşüncesine dayanmaktadır (Momigliano,2020:51). Açıklanan düşünceyle benzer olarak günümüzün tarihçilerinden, Evans'ın yazmış olduğu makalede ise Herodotos yalanların babası şeklinde ifade edilmiştir. Bu konuyla alakalı bir başka görüşte Herodotos'un kendisinden daha önce yaşamış olan kişilerin eserlerinden birtakım bilgiler edindiği, onun bu bilgilerin tek sahibi olduğuna işaret eden bir tutumda bulunduğuna yönelik yapılan açıklamalar olmuştur. Sonuç olarak ifade edilen görüşlerin Herodotos'un tarihçiliğini karalayan, suçlayan ya da tamamen yok sayan bir nitelikte olduğunu söylemek mümkündür.

Herodotos'a dair birçok olumsuz düşünce dile getirilmiş olsa da yaygın kanı onun bir tarihçi olarak görüldüğü yönündedir. “Tarih” isimli eserin yaratıcısı olan Herodotos'un, bu eserde dile getirmiş olduğu düşünceler doğrultusunda ona, Antik Yunan toplumunun, ilk tarihçisi ya da tarihin babası şeklinde birtakım unvanlar verilmiştir. Ele aldığı olayları ise geliş güzel değil, belirli bir düzen doğrultusunda açıklayan Herodotos'un eserinde bir kompozisyon olduğunu söylemek mümkündür (Herodotos,2019: xiv). İçerik yönünden ise Herodotos'un Pers ve Yunan toplumu arasındaki savaşı anlatan düşünceleri, eserin konusunu oluşturmaktadır ve bu düşünceler yeni başlıkta ele alınacaktır.

3.2.2. Tarih'in Konusu

Herodotos'un Tarih isimli eseri, birbirinden farklı konuların yer aldığı dokuz kitap doğrultusunda oluşturulmuştur. Bu eserde anlatılanlar, genellikle Antik Yunan toplumunda, yaşanmış tarihsel olaylar olarak düşünüldüğünden dolayı dokuz kitabın dokuzu hakkında da açıklamalar yapmak önemlidir. Ancak şunu da söylemek gerekir ki burada birbirinden ayrı

olarak ele alınmış olan kitaplarda, anlatılan olaylara dair dile getirilen düşünceler özet niteliğindedir.

İsimlendirme yönünden birbirinden ayrılan, dokuz kitabın ilki “Klio” olmuştur. Bu kitapta Yunan ve Pers toplumu arasında gerçekleşen olumsuzluklar (Hdt.I.1-5), Kroisos’un Lidyalıların hükümdarı olması (Hdt.I.26), kral Kroisos’un Solon’u misafir etmesi ya da onun oğlunu kaybetmesi (Hdt.I.32), gibi birçok olay anlatılsa da söz konusu kitapta açıklananların çoğunlukla Pers ve Lidya halkı arasında yaşanan savaş (Hdt.I.53), Medler ve Persler arasındaki ilişki doğrultusunda Kyros’un hükümdar olması (Hdt.I.120) ve Kyros’un hükümdarlığının sonlanması (Hdt.I.212) üzerine olduğunu söylemek mümkündür.

Kroisos oğlunun kaybına dair çektiği acılardan sonra o, Perslerin gittikçe büyüdüğünü fark ederek, bu toplumun daha fazla büyümesini engellemek adına onların üzerine bir sefer düzenlenmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu savaşa girmeden önce Kroisos, böyle bir savaşın yaşanması durumunda imparatorluğunun sonlanacağını öğrenmiştir. Ancak o, Kapadokya üstüne sefer düzenleyerek, Pers egemenliğini sonlandırmayı hedeflemiştir (Hdt.I.71). Kroisos amacını gerçekleştirmek için bu yerin halkının yani Suriyelilerin şehrini ele geçirmiş ve halkın kendi yurdundan ayrılmasına neden olmuştur. Bu esnada ise Pers İmparatorluğu’nun lideri Kyros, ordusunu hazırlamış ve artık iki krallık arasında savaş başlamıştır. Sonunda Kyros, Lidyalıları abluka altına alarak Sardes’in sahibi olmuş ve o, Kroisos’un hükümdarlığını ortadan kaldırmıştır.

Asurlular ile yaptıkları savaş sonunda Medler, bağımsızlığa sahip olan bir kavim olmuştur (Hdt.I.96). Daha sonra İskitler ile mücadele etmişler ve Medler, onlara karşı yenilmişlerdir. İskitlerin hükümdarlığı altında çok uzun zaman kalmış olmalarına rağmen Medler, Asya’da tekrardan söz sahibi olmuşlardır ve Medlerin hükümdarı Kyaxares’in vefatından sonra bu krallığın başına Astyages geçmiştir. Ancak Astyages’in liderliği, Persleri harekete geçiren Kyros’un öncülüğünde son bulmuştur (Hdt.I.108). Böylelikle Kyros, Asya’nın tamamının efendisi haline dönüşmüştür (Herodotos,2006:74). Kyros, pek çok bölgeyi imparatorluğuna dahil etmiş ve Asurluların en ünlü şehri Babil’de bunlardan biri olmuştur. Kyros Babil’den sonra Massagetlerin de topraklarına sahip olmak istemesine rağmen bu savaş onun istediği şekilde sonuçlanmamıştır. Kyros’un Massagetlerin lideri kraliçe Tomris ile yaptığı savaşta, yenen Massagetler olmuş ve Tomris, Kyros’un yirmi dokuz yıllık hakimiyetini yok etmiştir (Hdt.I.214). Massagetlerin kültürünü ortaya koyan düşüncelerin sonunda ise birinci bölüm sonlandırılmıştır.

“Euterpe” dokuz kitaptan ikincisinin ismi olup Herodotos’un bu kitapta, Mısır’a dair pek çok durum üzerine düşünceler dile getirdiği söylenebilir. Daha farklı bir biçimde söylenirse

Mısır'ın coğrafi, kültürel ve siyasi özellikleri hakkında Herodotos'un düşünceler ileri sürdüğünü söylemek mümkündür. Öyleyse Herodotos'un Mısır'ı bu özellikler doğrultusunda ne şekilde anlattığına dair genel olarak açıklamalar yapmak önemlidir.

Coğrafi açıdan deniz sahilinde Plinthine Körfezi ve Serbois Gölüne sınır olan Mısır, Arabistan Dağı ve Libya Dağı arasında yer alan bir ova olarak ifade edilmektedir (Herodotos,2006:121). Kültürel özellikler yönünden ise Mısır'ın başkalarına benzemeyen, farklı geleneklere sahip olduğu düşünülmektedir. Gündelik yaşamda eve dair ihtiyaçların giderilmesi açısından kadın dışarıya çıkarken, erkek evinde dokuma işiyle ilgilenmektedir (Hdt.II.35). Din konusundaki düşünceleri söz konusu olduğunda ise Mısır halkı dini ritüelleri ve bayramları, sene içerisinde birden fazla yapmaktadır (Hdt.II.59). Bu durumla bağlantılı olarak onlar hem keçilerin hem de tekelerin mukaddes olduğuna inanmışlardır. Bu halktan bir kişi öldüğünde ise onlar, ölüleri mumyaladıktan sonra bir tabut içerisine koymayı gelenek haline dönüştürmüşlerdir (Hdt.II.86). Mısırlıların sahip olduğu geleneği yansıtan bütün bu açıklamalar, bataklığın güney kısmında yaşayanlarla ilgiliyken, bataklığın olduğu alanda yaşayan halk ise papirüs ve lotos bitkilerini kullanarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir (Herodotos,2016:158). Mısır'ın egemenliği altına alan kralların kimler olduğu ve bu kralların hükümdarlıkları boyunca Mısır'da yapmış olduğu faaliyetler hakkında, düşünceler ifade eden Herodotos'un, Mısır'ın siyasi yaşamına dair açıklamalar yaptığını söylemek mümkündür. Herodotos Mısır'ın lideri olan, birçok kraldan sırayla söz etmiştir. Bu kralların ilki Menes, sonuncusu ise Amasis olmuştur. Kitapta Amasis'in bir kral olarak Mısır'a sağladığı katkılar açıklandıktan sonra, üçüncü kitaba geçiş yapılmıştır (Hdt.II.172-182).

Kitaplardan üçüncüsü olan "Thalia" da Pers imparatorluğunun Mısırlılarla olan mücadelesi (Hdt.III.1-17), Lakedaimon halkının Samos tiranını düşürme çabası (Hdt.III.61-67), Perslere yönelik ayaklanmalar (Hdt.III.61-67), yönetimle ilgili birtakım münakaşalar, Perslerdeki kral değişikliği (Hdt.III.88) ve yeni kralın seferleri (Hdt.III.127) hakkında dile getirilmiş olaylar yer almaktadır.

Kambyses çeşitli nedenlerden dolayı Mısır'a sefer düzenlemiştir. Mısır kralı Amasis'in vefatından sonra oğlu Psammenitos hükümdar olmuş ve o, Pelusion adındaki yerde bekleyerek Kambyses karşısında ordusunu hazırlamıştır. (Herodotos,2006:215). Çölü aşan Persler, Mısırlılarla savaşmak adına hazırlıklara başlamış ve hazırlıklar sonrasında bu iki halk arasında geçen savaşın kazanımı ise Persler olmuştur. Daha sonra Kambyses, üç halka karşı bir sefer düzenleme amacıyla faaliyete geçmiştir. Ancak Kambyses'in Ethiopia seferi, yapılmış birtakım hatalardan dolayı başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Pers-Mısır imparatorlukları arasında olaylar bu şekilde gelişirken, Lakedaimonlular ve Samos zorbası Polykrates arasında da sıkıntılar yaşanmıştır. Lakedaimonlular Polykrates üzerine sefer düzenleyerek onlar, Samos'u abluka altına almışlardır (Hdt.III.54). Polykrates ve birliği yapılan bu saldırıya ne kadar direnmiş olsa da onlar, Lakedaimonlular tarafından yenilgiye uğramıştır. Ancak Lakedaimonlular, istedikleri zaferi elde edemedi buradan ayrılmışlardır.

Kambyses imparatorluğunun başında değilken Mag olan iki kişi, onun hükümdarlığı karşısında isyan ettiler. Kambyses olanları duyduktan sonra bu durumu sonlandırmak istese de o, vücudundaki ölümcül yaradan dolayı yaşamını yitirmiştir (Hdt.III.64). Kambyses'in vefatından sonra Mag Smerdis krallığa sahip olmuştur. Fakat içerisinde Dareios'un yer aldığı yedi kişiden oluşan birlik, Mag Smerdis'in liderliğine son vermiştir (Hdt.III.79).

Mag kralını ortadan kaldıran, yedi kişiden oluşan birlik, yeni yönetimin nasıl olması gerektiği üzerine bir karar almak adına bir araya gelmiştir. Bu görüşmede yer alan kişiler oligarşi, demokrasi ve monarşiyle alakalı düşüncelerini dile getirdikten sonra onlar, bu yedi kişiden birinin kral olmasının halk açısından en iyisi olacağını kararını verirler (Hdt.III.82). Alınan bu karar doğrultusunda yeni kral Dareios olmuştur. Dareios'un Babil'e hâkim olması ve Babil yönetimini Zopyros'a verip, Zopyros'un oğluna dair yapılan açıklamalardan sonra ise bu kitap sonlandırılmıştır.

“Melpomene” Herodotos'un dördüncü kitaba vermiş olduğu isimdir. Bu kitapta İskitlerin iklimi ve adetleri hakkında çeşitli açıklamalar yapılırken, Dareios'un İskitler üzerine yapmış olduğu sefer (Hdt.IV.85-86) ve Kyrene'nin ortaya çıkışıyla alakalı olaylarda (Hdt.IV.145-153) ifade edilmiştir.

Sykthia'da da (İskitlerin yaşam alanı), kış ayları oldukça zorlu geçmektedir. Bu mevsim sekiz ay sürer; ancak soğuk diğer dört ayda da etkisini sürdürmektedir (Herodotos,2006:305). İskitlerin adetlerini ise din veya savaş hakkındaki düşüncelerinden örneklerle açıklamak mümkündür. Tanrılara verdikleri değer yönünden İlk sırayı Hestia'ya veren İskitler, pek çok tanrıya saygı duymuşlardır ve onlar tanrılarına yönelik bu saygılarını kurbanlar keserek göstermişlerdir (Hdt.IV.59). Adak olarak ise bu halk tanrılarına domuz sunmaktan kaçınmıştır. İskitlerin savaşa dair adetlerinde ise savaşta ilk öldürülen kişinin kanını içmek ve bu esnada kaç kişi öldürüldüyse hepsinin başını gövdesinden ayırarak krala sunmak yer alır. (Herodotos,2016:320).

Dareios, İskitlerin Medlerle haksız yere savaşa neden olmasından ötürü bu halka karşı sefer düzenlemeyi planlamıştır. Birliğini İskitleri cezalandırmak için hazırlayan Dareios, asker ve gemi taleplerinin yanı sıra o, Bosphoros üstüne de bir köprü inşa edilmesini talep etmiştir

(Herodotos,2006:329). Dareios gerekli hazırlıkları yaparken, İskitler ise Dareios'un birliğiyle, meydan savaşı yapmadan bir savaş stratejisi geliştirmişlerdir (Hdt.IV.120) İskitler, almış oldukları kararla ilişkili olarak Dareios'a karşı planlarını uyguladılar. İskitlerin kendilerini atlı birliklerle gösterip kaybolması ve kıtlık olayları Dareios'un birliğinin, yıpranmasına neden olmuştur (Hdt.IV.122). Sonunda İskitlerin kendisine oyun oynadığını anlayan Dareios, güçlü askerleriyle kamp alanından ayrılarak sıhhati yerinde olmayanları ise bu alanda bırakmıştır.

Libya'da Kyrene'in temelini atan kişi Battos olmuş ve o, kurduğu koloniye yıllarca liderlik yapmıştır. Ancak Demonax'ın yönetimine ve kararlarına itiraz eden topal Battos'un oğlu Arkesilaos, sürgüne gönderilmiş, annesi Pheretime ise Kyrene'de tekrar oğluyla olabilmek için Eulthon'dan birlik isteğinde bulunmuştur (Herodotos,2006:363). Meydana gelen karışıklıklar sonrasında Arkesilaos yaşamını yitirirken, anne Pheretime de oğlunun intikamının alınması için Mısır'a yola çıkmıştır. Mısır valisi Aryandes, Pheretime'nin isteğini yerine getirebilmek için Barka'ya gelmiştir. Pheretime suçluların öldürülmesiyle oğlunun, intikamını almış ve o, bir hastalıktan sonra yaşamını yitirmiştir.

Dördüncü kitabın sonlanmasıyla birlikte "Terpsikhore" isimli beşinci kitaba geçiş yapılmıştır. Dareios'un hükümdarlığına yeni alanlar katması (Hdt.V.1-10), Aristogaras'ın İonialılarla beraber Pers İmparatorluğuna karşı çıkması (Hdt.V.23-38), kuşatılan Sardes'in yanması (Hdt.V.98-104), Kıbrıslılar ile yaşanan savaş (Hdt.V.108-116) ve Kariyalıların isyan etmesi (Hdt.V.117-126) şeklinde dile getirilen bu olaylar, beşinci kitabın konusunu oluşturmuştur.

Perinthoslular, Dareios'un hükümdarlığına bağlanan Hellespontos milletlerinden biri olmuştur. Bu olaydan sonra ise Megabazos, Dareios için Trakya ülkesindeki sitelerin ve ulusların tamamına hâkim olmuştur (Herodotos,2006:382).Dareios, Pers imparatorluğuna yaptığı yararlardan dolayı Miletli Histiaios'u ödüllendirmek istemiş ve bu kişinin isteği doğrultusunda Dareios, ona Myrkinos'u vermiştir. Ancak Megabazos, Histiaios'un uyanık bir Yunanlı olması açısından Dareios'u uyardıktan sonra Dareios, Histiaios'u yanına çağırmıştır. Histiaios ise yakın bir bağlantıya sahip olduğu Artaphrenes adlı kişiyi vali yaparak, Sardes'i ona bırakmış ve Susa kentine gitmiştir (Hdt.V.25).

Artaphrenes'in görevini yerine getirdiği süreçte Milet'i yöneten Aristagoras, Artaphrenes'le görüşerek ona kendisinden yardım isteyen, Naxosluların kentinden söz etmiştir Aristagoras, Artaphrenes'in bu şehri Pers imparatorluğuna dahil etmek istiyorsa ona, ordu ve gemi yönünden destekte bulunmasını söylemiştir (Hdt.V.30). Dareios tarafından Aristogoras'ın bu planı onaylandıktan sonra onlar, hamlelerini yaparlar. Ancak Naxos'a yönelik yapılan kuşatma sonunda başarısız olan taraf, Persler ve Aristogoras olmuştur. Aristogoras bu

yaşananlardan sonra Histiaios'un gizli desteğiyle, imparatorluğun karşısında yer almıştır. Aristogoras bir isyancı olarak yapmış olduğu isyana Miletlileri de dahil etmek için o, tiranlıktan ayrılarak, Milet'te demokrasi doğrultusunda bir yönetim oluşturduğunu ileri sürmüş ve pek çok bölgedeki tiranlığı bitirmesi açısından Aristogoras, İyon şehirlerindeki tiranlığa ara verdiren kişi olmuştur (Herodotos,2006:398).Aristagoras, Dareios'un hükümdarlığına bağlı olan Sardes'e sefer düzenlemiştir. Sardes'in ele geçirildikten sonra yakılmasının haberini alan Persler, Ephesos da İyonyalılarla savaşıarak, onları yenmişlerdir.

Kıbrıs savaşı, Perslere karşı Kıbrıslıların ve İyonyalıların baş kaldırması şeklinde gerçekleşmiştir. Salamis'e sahip olan Onesilos'un, Amathus'a sefer düzenlemesi üzerine Persler, Kıbrıs'a gitmek için hazırlanmışlardır (Hdt.V.108). Hem denizde hem de karada yapılan savaşın sonunda ise kazanan Persler olmuştur.

Karia isyanı, Kariyalıların İyonyalılarla iş birliği içerisinde olması ve onların Perslere isyan etmesi şeklinde yaşanmıştır (Hdt.V.117). Kariyalıların yardımına Miletoslular gelmiş olsa da onlar, Perslerle yapılmış olan bu savaşta, yenilgiye uğrayan taraf olmuştur. Bu esnada Aristagoras ise bütün bu yaşananlardan sonra nasıl kaçabileceği üzerine birtakım planlar üretmiştir ve o, Myrkinos adlı yerde bir koloni oluşturma isteğiyle hamlede bulunarak, sonunu hazırlamıştır (Hdt.V.124-126).

Herodotos'un altıncı kitabı olan "Erato"da Histiaios'un öncülüğünde yapılan sefer (Hdt.VI.1-6), Lade Savaşı (Hdt.VI.7-17), Mardonios'un düzenlediği sefer (Hdt.VI.42-45), Marathon Savaşı (Hdt.VI.94-120), Miltiades (Hdt.VI.132-140), olarak ifade edilmiş olayların, bu kitabın konusunu yansıttığını söylemek mümkündür.

Dareios'un yanından ayrılan Histiaios, Lebosluları ona bir donanma vermesi konusunda ikna etmiştir (Hdt.VI.5). Bu doğrultuda Histiaios Mytileneliler ile seferi gerçekleştirirken, Persler ise Milet için çarpışmış, Milet'e hem karadan hem de denizden saldırmasıyla yaşanan savaşta (Lade) onlar, İyonyalılar karşısında başarılı olmuşlardır (Hdt.VI.18).

Dareios'un kızıyla izdivaç yapan Mardonios, Pers ordusunun lideri olarak, birçok Yunan şehrine sahip olmak istemiştir. Bryglerin saldırısıyla karşılaşsa da Mardonios, onları yenmiş ve ordusuyla Asya'ya ilerlemiştir ancak o, birtakım kayıplar verdiğinden dolayı bu seferde başarısız olan taraftır (Hdt.VI.45).

Atinalılar ve Persler arasında gerçekleşen ve Perslerin birçok askerini kaybetmesine neden olan mücadele, Marathon Savaşı olmuştur. Bu savaşta Atinalılar, Lakedaimonluların destekte bulunmasını isteyerek, onlar Philippides adındaki haberciyi Sparta'ya göndermiş ancak dolunay tamamen sonlanana kadar Lakedaimonluların savaş alanına gelemeyeceği bilgisiyle, haberci Maraton'a dönmüştür (Scanlon,2015:53).Sayıları çok olmayan Atinalılar,

savaş için gerekli hazırlıkları yapmışlardır. Marathon'da sıralanan Atinalıların hücumuyla birlikte Persler de saldırıya geçerler (Hdt.VI.112). Bu ovada yaşanan saldırıda üstünlük Perslerin olsa da Atinalılar ve Plataialılar iki taraftan bir araya gelerek onlar, Perslerin kaçmasını sağlamış ve bu savaşın kazananı olmuşlardır (Hdt.VI.113). Savaşın sonra alana ulaşan Lakedaimonlular ise Atinalıların galibiyetini tebrik ettikten sonra onlar yurtlarına gitmişlerdir.

Perslere karşı Atinalıların kazanmış olduğu zaferden sonra Atinalılar içinde saygı duyulan Miltiades, daha değerli bir kişi haline dönüşmüştür (Hdt.VI.132). Paros'a sefer düzenleme isteğinden ötürü Miltiades, Atinalılardan ordu ve parasal açıdan talepte bulunmuş ve o, bu talebi karşılandıktan sonra Paros'u abluka altına almıştır (Hdt.VI.133). Miltiades düzenlediği sefer sonunda başarısızlıkla yurduna dönmüş ve kangrenden dolayı yaşamını yitirmiştir. Herodotos Miltiades'e yönelik bu açıklamalarını sonlandırarak o, Lemnos'un Atinalılar tarafından nasıl alındığı üzerine düşüncelerini dile getirmiş ve böylelikle altıncı kitap sonlandırılmıştır (Hdt.VI.140).

“Polymnia” isimli yedinci kitapta yaşamını yitiren Dareios'tan sonra meydana gelen hükümdarlık kavgaları (Hdt.VII.1-6), Kserkses'in Yunanistan'a sefer hazırlığında olması (Hdt.VII.7-19), Thermopyloi'de yaşanan savaş (Hdt.VII.7-19) şeklinde olaylar aktarılmıştır.

Pers hükümdarı Dareios, Atinalıların yaptıklarından dolayı onlardan intikam almak isteğindedir. Ancak Dareios bu amaçla ordusunu hazırlarken, Mısırlılar, Pers hükümdarlığına karşı isyan etmişlerdir. Bu yüzden o hem Mısırlılara hem de Atinalılara sefer düzenlemek için büyük bir emek sarf etmiştir (Hdt.VII.2). Ancak Dareios ne kadar emek sarf etmiş olsa da bu esnada evlatları arasında, tahta kimin oturacağı konusunda da tartışmalar yaşanmıştır. Dareios ordunun lideri olmadan evlatlarının içerisinde bir kişiyi hükümdar olarak seçmeliydi ve bu yaşanan çatışmalardan sonra Dareios'un ikinci izdivacından olan evladı Kserkses, hükümdarlığın sahibi olmuştur. Ancak ölüm Dareios'un planlarını uygulamasına izin vermemiş ve o, Mısır ve Yunan halkından intikamını alamadan yaşamını yitirmiştir (Hdt.VII.4).

Kserkses Yunanlılara karşı sefer hazırlığı öncesinde, Mısır'ın Pers hükümdarlığına yapmış olduğu isyanı bastırmış ve o, Mısır'ı tekrardan köleleştirmiştir (Hdt.VII.7). Daha sonrasında ise Kserkses Yunanlılara dair amacını dile getirmek açısından bir kurul oluşturarak o burada Atinalılar hakkındaki düşüncelerini açıklamıştır. Kserkses, Hellespontos üzerine bir köprü oluşturmak istediğini ve Avrupa'nın içlerine ordusunun girmesini sağlayarak Atinalıları bitirmeyi tasarladığını ifade etmiştir (Hdt.VII.b). Kserkses kurulda dile getirilen bazı düşüncelerden dolayı bu savaşın vazgeçse de o, gördüğü rüyalarından sonra tekrardan

Yunanlılarla savaş yapma kararını almış ve Kserkses ordusu için gerekli hazırlıkları yapılmasını sağlar.

Pers imparatorluğuna toprak ve su vermeyerek bu hükümdarlığa bağlılığını reddeden Yunan siteleri, Kserkses'in onlara savaş hazırlığında olmalarından dolayı, telaşlanmıştır. Perslerin boyunduruğu altında yaşamak istemeyen Yunanlılar, Kserkses'e karşı savaşmak için bir Helen birliği oluşturma kararını vermişlerdir ve onlar kendi içlerinde yaşadıkları problemleri bir tarafa bırakarak, diğer Yunanlılardan destek istemişlerdir (Hdt.VII.145).

Kserkses'in liderliğindeki askerler ve Leonidas'ın liderliğindeki Yunanlılar arasında yaşanmış Thermopylai Savaşının başlangıcında, üstün olan taraf Yunanlılar olmuştur. Yunanlılar, düşmanlarına belli etmeden onları boğazın dar alanına götürerek savaşmış olsa da Persler, Yunan askerlerine geriden saldırmayı sağlayan kestirme yolun bilgisini edindikten sonra onlar bu savaşta yenen taraf olmuşlardır (Hdt.VII.223). Kserkses'in Lakedaimonlular üzerine sefere çıkması düşüncesi ve Dematros'un bu durumu Lakedaimonlulara haber vermesi olaylarını ise öyküsündeki eksikliğin tamamlanması şeklinde belirttikten sonra Herodotos, sekizinci kitaba geçiş yapmıştır (Hdt.VII.239).

Herodotos'un yazmış olduğu sekizinci kitabına karşılık gelen "Urania" da Artemision'da yaşanmış savaşlar (Hdt.VIII.1-23), savaştan önce Salamis (Hdt.VII.40-50), Salamis'te meydana gelen deniz savaşı (Hdt.VIII.70-86), Mardonios tarafından Atina'ya gönderilen mesaj (Hdt.VIII.136-144), biçiminde ifade edilmiş hadiseler bu bölümde bulunan konular içerisindedir.

Eurybiades'in öncülüğündeki Yunanlılar ve Kserkses'in birliği arasında ortaya çıkan bu savaş, Artemision alanında yaşanmıştır. Kserkses'in yönetimindeki denizciler yay şeklini alarak, onlar Yunanlıları kıştırma isteğinde olsalar da hem Yunanlıların hem de Perslerin pek çok kayıp vermesinden sonra her iki birliğin kendi alanına dönmesiyle bu savaş son bulmuştur (Hdt.VIII.16).

Artemision'dan ayrılmış olan Yunan filosunun, Salamis'e gelişiyle diğer Yunan filoları da bu filoya dahil olmuş ve Yunanlılar, Eurybiades'in liderliğinde Artemision'daki birliğe kıyasla daha önemli bir filo oluşturmuşlardır (Hdt.VIII.42). Salamis Savaşı öncesinde Yunan cephesinde dile getirilen olaylar yaşanmışken, Persler ise Attika bölgesine gelerek bu alanı yakmışlardır.

Yunanlıların donanmalarıyla harekete geçişine engel olmaya çalışan Perslerin, kıyı yönüne çekilerek yaptıkları manevra ve Yunanlı Amenias'ın gemisinin, Perslerin gemilerinden biriyle kenetlenmesi sonucunda tarafların bu gemileri ayırmak adına faaliyetleri, Salamis savaşını başlatan nedenlerden biri olarak görülmüştür (Hdt.VII.84). Atinalıların ve

Aiginalıların Pers gemilerine hücum edişiyile birlikte bu gemiler, savaşta yarar sağlayamaz hale dönüşmüş ve onlar ne kadar mücadele etmiş olsalar da bu savaşın sonunda, mağlup olan taraf olmuştur (Hdt.VII.86).

Kserkses'in hizmetindeki Mardonios, Atinalılarla bir uzlaşma yapılması adına Alexandros'u Atina'ya yollamıştır. Alexandros, Perslerin bu iki halk arasındaki mücadeleyi bitiren bir uzlaşma isteğinde olduğunu ve Kserkses'in Atinalıları affedeceği haberini Atinalılara iletmiştir. Ancak Atinalılar, Kserkses karşısında özgürlüğünden ödün vermeyeceğini bu yüzden de Perslerle uzlaşma yapmayacaklarını açıklayarak, Alexandros'un geldiği yere dönmelerini istemişlerdir (Hdt.VIII.143).

“Kalliope” isimli dokuzuncu kitaptaki olayları da aktardıktan sonra Herodotos, eserini bitirmiştir. Kitabın bu kısmında Atina'ya Pers birliğinin tekrar gidişi (Hdt.IX.1-9), Sparta'nın Atinalılara desteği (Hdt.IX.10-27), Plataia alanında oluşan savaş (Hdt.IX.47-85), Mykale alanında gerçekleşen savaş (Hdt.IX.90-107), Kyros'un Perslere tavsiyede bulunması (Hdt.IX.122), şeklinde ele alınan olaylar, bitiş bölümünün konularındandır.

Alexandros Atinalıların mesajını ilettikten sonra Mardonios, Atina'ya ulaşmak için yola koyulmuştur. Atinalılar, savaş için beklediği desteği henüz almadığından dolayı Attika'dan ayrılarak, Salamis'e varmışlardır (Hdt.IX.3). Bu yüzden Mardonios, Attika şehrine ulaştığında halkın olmadığı bir şehirle karşılaşmıştır. Sonunda Sparta ordusu, Atinalılara gerekli desteği vermek için yola koyulur. Mardonios'a ise bu durumun bilgisi haberciler aracılığıyla verilmiştir.

Plataia'da çıkan savaşta Pers askerini Mardonios yönetirken, Yunan askerinin başında ise Pausanias yer almıştır. Yunanlılar, Persler karşısında kapana kısılmış bir halde olduğunu düşünmelerine rağmen bu savaşta zafer sahibi olan Yunanlılar olmuştur. Persler, savaşta Mardonios yaşamını yitirene kadar çaba göstermiş olsa da onlar, güçlü ordularının mağlubiyetiyle Lakedaimon birliğinin hakimiyetine boyun eğmiştir (Hdt.IX.63). Ayrıca Persler bu süreçte yalnızca Plataia'da değil, Mykale alanında da başarısızlığa uğramış ve onlar bu savaşta da kaybetmişlerdir. Yunanlılar üst üste iki savaşın galibi olmuşken, son savaşta sağ kalan Persler ise Sardes'e gitmişlerdir (Hdt.IX.103).

Bütün bu yaşananlardan sonra Persler, Kyros'un tavsiyesini dikkate almış ve onlar değerli karalarda köle olmaksızın, değeri bulunmayan karalarda hükümdar olmayı tercih etmişlerdir (Hdt.IX.122).

Yukarıda ifade edilmiş olaylarla, Herodotos eserinin kapanışını yapmıştır. Burada dile getirilen olayların tamamı değil, belirli kısımları açıklanmıştır. Yani en baştaki paragrafta da

ifade edildiği üzere Herodotos'un dile getirdiklerinden hareketle, aktarılan olaylar özetlenerek eserin konusu hakkında bilgiler sunulmuştur.

3.2.3. Herodotos'un Tarihçiliği

Antik Yunan'ın tarihiyle ilgili araştırmalarda bulunması ve bu doğrultuda düşünceler sunması açısından Herodotos'un, genellikle bu toplumun ilk tarihçisi olduğuna dair düşünceler belirtilmiştir. Ancak Herodotos'un tarihe dair görüşlerinin, tarihi yansıtmayan birtakım güdüler tarafından kuşatıldığına dair fikirler ifade edilmiştir (Collingwood,2019:64). Bu eleştiriyle benzer olan bir diğer görüş ise Herodotos'un, bir tarihçi olmadığı yönünde yapılan açıklamalardır. Öyleyse ifade edilmiş farklı görüşler çerçevesinde, Herodotos'un tarihçiliğinden söz etmek mümkün müdür? Onun tarih anlayışını belirten düşüncelerini, kullandığı kaynaklarını veya metodunu ifade eden görüşlerinin tamamını Herodotos'un tarihçiliğini yansıtan fikirler olarak görmek mümkündür. Dolayısıyla burada belirtilen fikirler hakkında açıklamalar yapılarak, Herodotos'un tarihçiliği hakkında bilgi verilecektir. Ancak Herodotos'un tarihçiliğini sınırlı bir perspektiften soruşturmamak adına onun, tarihçiliği hakkında açıklanmış olan eleştirilere dair düşüncelere de burada yer verilecektir.

3.2.3.1. Tarih Anlayışı

Herodotos'un, tarihe dair görüşlerinin nasıl biçimlendiğine dair çeşitli açıklamalar yapmak mümkündür. Şöyle ki onun tarih anlayışını, seçimde bulunduğu konular yansıtmaktadır. Yani Herodotos birtakım toplumların gündelik yaşamlarına dair düşünceler belirtmiş olsa da o, çoğunlukla tarihle bağlantılı olan yani tarihi olaylar hakkında açıklamalar yapma seçiminde bulunmuştur. Herodotos'un tarihe yönelik açıklamalar yaparken ise genellikle tarihin unsuru olarak görülen mekân, zaman veya neden sonuç unsurlarını barındıran olaylar ifade ettiğini söylemek mümkündür. Şöyle ki Herodotos meydana gelen olayların nerede gerçekleştiğine dair pek çok yer ismi vermiştir. O, Onesilos adlı kişinin önce Sardes daha sonra ise Amathus isimli yerlerin sahibi olduğunu açıklamıştır (Hdt.II. 104-105).

Herodotos, zamanı yansıtan unsurlarla ilişkili olarak birtakım olayların ne zaman gerçekleştiği üzerine görüşlerini oluşturmuştur. Herodotos, Yunanlıların Perslerle yapmış olduğu Mykale alanında gerçekleşen savaşın öğlenden daha sonra yaşandığını belirtirken, Plataia alanındaki savaşın ise erken bir şekilde sabah gerçekleştiğini söylemiştir (Herodotos,2006:735). Bu konuyla ilişkili bir başka görüşte Herodotos'un, kronolojiyle bağlantılı olarak fikirler belirtmesi olmuştur. Şöyle ki Herodotos, Antik Yunan halkının tanrıları içerisinde en genç olanlar hakkında açıklamalar yaparak o, belirtilen tanrılar içerisinde Herakles'in 900 sene, Dionysos'un 1600 sene, Pan'ın ise 800 sene süresince var olduğunu dile

getirmiştir (Herodotos,2006:190). Ancak Momigliano bu düşüncelerden farklı bir şekilde Herodotos'un, ele aldığı kronolojinin bir belirsizliği ifade etmekten fazlası olmadığını söylemiştir.

Herodotos'un, gerçekleşen olayları nedenleriyle ve sonuçlarıyla ele aldığı söylenebilir. Herodotos, İyonyalılar'ın Perslere karşı savaşmak için oluşturduğu birliğin, on iki şehirden meydana gelmiş olması durumunu, onların bu rakamın artmasını istemediği nedenine dayandırmıştır (Hdt.I.145-146). O, Salamis'de gerçekleşmiş olan savaşın sonuçları hakkında açıklamalar yapmıştır (Hdt.VIII.97-106). İfade edilen bu görüşler doğrultusunda Herodotos'un, açıkladığı olaylara kendinden önceki dönemlerde ortaya çıkmış görüşlerden farklı bir anlam yükleme çabasında olduğunu söylemek mümkündür. Daha farklı bir şekilde ifade edilirse Herodotos, olaylara tarihsel bir özellik kazandırmaya çalışmıştır. Ancak şunu da söylemek gerekir ki Herodotos, olaylardaki tarihsel unsurları belirli bir düzen doğrultusunda açıklamamıştır. Ayrıca o, söz konusu olayları açıklarken, mitsel ifadelere de yer vermiştir.

Tanrıların yaşanan olayları etkilediği konusundaki düşüncelere daha az yer vermesi açısından Herodotos'un, tarihi yansıtan olayları ifade ederken onun, söz konusu olaylarda insan eylemlerini ön planda bulundurduğu söylenebilir. Bu doğrultuda tanrılardan, Herodotos'un, insanların almış olduğu karar doğrultusunda kendi yaşamlarını belirlediğine işaret ettiği ileri sürülebilir. Örneğin Lidya kralı Kroisos'un yapacağı savaşta, hükümdarlığının sona ereceğini kâhinden öğrenmesine rağmen o, Kapadokya'ya sefer yapmayı tercih etmiştir.

Eserinde dile getirmiş olduğu olayları Herodotos'un, daha çok akla uygun nedenler doğrultusunda açıkladığını söylemek mümkündür. O, Pers himayesinde olmadan hür bir şekilde yaşama isteğine bağlı olarak Yunanlıların, Perslerle savaşacağını açıklamıştır (Hdt.VIII.144). Dolayısıyla Herodotos'un ifade ettiği bu olayları, makul bir şekilde açıklama çabası içerisinde olduğu dile getirilebilir. Ancak Herodotos'un bu çabası, onun görüşlerinin tamamı için geçerli değildir. Herodotos eserinde açık bir şekilde kahinleri reddeden bir yaklaşımının olmadığını söyleyerek, vermiş olduğu örnekteki kehanetin anlamının kapalı olmamasından dolayı o, söz konusu kehaneti önemli bulmadığını ifade etmiştir (Hdt.VIII.77)

Herodotos'un geçmişi mitsel bağlamdan uzaklaştırdığı ve onun geçmişi, mitlerden ziyade gerçeklikle ilişkilendirdiğine dair görüşler ileri sürülmüştür (Banta,1999:5). Bu doğrultuda Yunanlılar ve Persler arasındaki savaştan ya da Antik Dönem' de var olmuş Mısır veya Lidya gibi uygarlıklardan da söz etmesi açısından Herodotos'un çalışmasının, gerçeğe işaret eden tarihsel bir araştırma olduğu söylenebilir. Dolayısıyla gözlemleri ve kendisine söylenenlerden hareketle Herodotos'un, mitlerle gerçekten yaşanmış olaylar arasındaki bağı bilinçli bir şekilde koparma çabasında olduğu ifade edilmiştir (Banta,1999:4-5).Bu

düşüncelerden farklı olarak eserinde, mitlerle bağlantılı olaylara yer vermesi yönünden Herodotos'un, düşüncelerinin mitlerle ilişkili olduğuna yönelik fikirler bildirilmiştir. Ancak Herodotos'un kendinden daha önceki dönemlerde belirtilmiş mit düşüncesine kıyasla onun, mitleri ele alış şeklinin farklı olduğu söylenebilir. Çünkü Herodotos, tanrılarla insanların iç içe olduğu olaylar yerine o, geleceğe dair işaretlerle bağlantılı olarak olayları dile getirmiştir. Tanrılarla iletişim halinde olduğu düşünülen bir kâhinin (oraklin), felaketin denizde yaşanacağını söyleyen tanrının mesajını, Mısır halkına iletmesi ya da çeşitli olaylar yaşanmadan önce, hükümdarların başına ne geleceğine dair birtakım rüyalar görmesi bu durumla ilişkili örnekler olarak verilebilir. Ancak şunu da söylemek gerekir ki Herodotos'un mitleri farklı bir biçimde yansıtmaması, onun tanrılarla gök yüzünde olduğuna veya tanrılarla, insanlarla bir arada bulunduğu dair fikirleri reddettiği anlamına gelmemelidir (Bury,1909:47). Öyleyse Herodotos'un düşüncelerinin, mit anlayışından tamamen kopuk olmadığı ve söz konusu düşüncelerin, tanrılarla kabul eden bir nitelikte olduğu söylenebilir.

Herodotos tarihe yönelik gerçekleşen olayları dile getirirken o, bu olayların yaşandığı şekilde ifade edilmesinden yana olmuştur. Örneğin Kyros'u abartılı bir biçimde ifade eden düşüncelerden Herodotos, Kyros'u bilindiği şekilde ifade eden öyküleri takip ederek, açıklamalarını yapmıştır (Herodotos,2006:56). Bu görüşler doğrultusunda Herodotos'un doğru olanı ifade etme amacında olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca Herodotos, tavrını yalnızca bu şekilde göstermemiştir. Yani o, kimi yerlerde kendisine anlatılmış olaylardan da kuşku duyarak, doğru olduğunu düşündüğü olayları ifade etmek konusunda seçici olmuştur. Herodotos, Perslerin lideri Kambyzes'in, annesinin Mısırlı olduğunu dile getiren düşüncelerin doğru olmadığını belirtmiş ve onun annesinin Kassandane olduğunu açıklayarak o, gerçeğin bu olduğunu söylemiştir (Hdt.III.2).

Seferlerin veya savaşların yanında Herodotos'un toplumların, farklı yönlerine ışık tutan düşünceler dile getirdiğini söylemek mümkündür. Mısırlılar, İskitler ya da Yunanlıların yaşamları hakkında bilgiler sunan Herodotos'un tarihe yönelik süreci belirli bir uygarlığın tarihinden, diğer uygarlıkların da yer aldığı bir dünya tarihi biçiminde gördüğüne dair düşünceler ifade edilmiştir (Teng,1961:239). Dolayısıyla Herodotos'un yaşam tarzına yönelik açıklamalar yapması dikkate alındığında onun tarih anlayışının kültür tarihiyle de ilişkili olduğunu söylemek mümkündür.

Herodotos'un tarih konusundaki görüşlerinin, bilgi verme amacı doğrultusunda oluştuğu söylenebilir. Çünkü o, eserinin başlangıcında meydana getirdiği çalışmanın, bir araştırma olduğunu ifade ederek, yaptığı açıklamalarda okuyuculara estetik bir hazdan ziyade, geçmişe dair konular hakkında bilgi vermeyi tercih ettiği ileri sürülebilir. Ancak Teng,

Herodotos'un aktardığı olaylarda okuyucuyu neşelendirmek ve inandırmak amacını da taşıdığını belirtmiştir (Herodotos,1961:239). Bu açıdan Teng'in Herodotos'un okuyucuya hem bilgi verdiğini hem de eğlendirdiğini ifade eden düşünceler dile getirdiği söylenebilir.

Sözlü geleneğin etkisi altında olduğu düşünülen Herodotos'un, tarihe yönelik fikirlerinin bu etki altında meydana geldiğine dair düşünceler ifade edilmiştir. Bu düşüncenin temeli ise Herodotos'un fikirlerini oluştururken, yararlandığı kaynakların sözlü gelenekten olması durumuna dayandırılmıştır. Daha farklı bir biçimde söylenirse Herodotos'un, birtakım insanları dinleyip, onların dile getirmiş olduğu fikirleri bir araya getirerek eserini oluşturduğu söylenebilir. Herodotos, Kyros ve Tomris arasında yaşanan savaşı, kendisine anlatılanlar doğrultusunda açıkladığını belirtmiş ve o, bu anlatılanlar içerisinde gerçekten doğru olduğunu düşündüğü olayı aktardığını dile getirmiştir (Herodotos,2006:114). Dolayısıyla onun eserinde, sözlü gelenekle ilişkili olan düşünceler bulunmaktadır.

Herodotos'un düşüncelerinin oluşumunda, dinlediği insanların yanı sıra gittiği yerlere yönelik yaptığı gözlemlerinde etkili olduğunu söylemek mümkündür. Herodotos'un kanatlı yılanlara dair açıklamalar yapmak adına bizzat onların yaşadığı yere gitmesi, açıklanan düşüncüyü destekleyen bir örnek olarak görülebilir. Momigliano ise Herodotos'un duydukları ve gözlemledikleri olaylar arasına sınır çizdiğini ileri sürmektedir (Momigliano,2020:47). Herodotos Mısır'a dair kendisine aktarılanların yani duyduklarının doğru bilgi olduğunu ifade ettikten sonra o, üç gün süresince devam edecek olan gezisinde gözlemlemiş oldukları üzerine ise yeni açıklamalar yapmıştır (Hdt.II.5). Belirtilen düşünceler dikkate alındığında, Herodotos'un, Momigliano'nun ifade ettiği biçimde bir ayırmda bulunduğu sonucuna ulaşılabilir.

Yukarıda belirtilen düşünceler doğrultusunda Herodotos hakkında fikirler dile getirmek mümkündür. Şöyle ki geçmişte gerçekleşen olayların peşine düşen Herodotos, kendinden önceki görüşlere kıyasla tarihin, mesafe katetmesini sağlamıştır (Sowerby,2012:37). Daha farklı bir şekilde söylenirse yazılı bir şekilde ifade edilmiş kaynaklara ulaşmanın güçlüğü ve önceki süreçlerde mitlerle gerçekliğin iç içe geçtiği düşünceler dikkate alındığında Herodotos'un söz konusu durumlara rağmen, belirli bir tarih anlayışı oluşturduğu söylenebilir.

3.2.3.2. Herodotos'un Yöntemi

Gerçekten yaşanmış olanın ne olduğunu bilmek istemesi ve bu doğrultuda dile getirdiği olaylarda doğruluğa önem vermesi açısından, Herodotos'un bir yöntem oluşturduğu ileri sürülebilir. Doğru açıklamalara ulaşmak adına Herodotos, pek çok seyahatte bulunarak bu seyahatlerde iletişim kurduğu halktan öğrendiği bilgileri kaynak yapmış ve o, doğru

açıklamalar yapmak için karar vermenin zorlayıcı olduğunu belirtmiştir (Duff,2003:16-17). Çünkü Herodotos, kendisine ifade edilenleri olduğu gibi anlatmak yerine o, anlatılanların doğruluğu veya yanlışlığı üzerine araştırmada bulunmuştur. Kral Kyros'un ölümüne dair pek çok öykünün olduğunu ancak bunlar içerisinde, doğruluk payı en çok taşıyan öyküyü anlattığını açıklamıştır (Hdt.I.214) Açıklanan düşünceyle ilişkili olarak Herodotos'un doğru ve yanlış olaylar arasına bir sınır çizme çabasında olduğunu söylemek mümkündür. Herodotos'la birlikte yaşanan olaylarda, gerçeğin gerçek olmayandan ayrılması, araştırılan kaynaklarda ise iyi kaynağın kötü kaynaktan ayrılması durumu, bir tarihçinin yerine getirmesi gereken önemli görevlerden biri olarak görüldüğü söylenebilir (Duff,2003:16). Ayrıca Herodotos'tan sonra gelen Thukydides'in de bu konuları dikkate alarak araştırmalarda bulunduğu söylenebilir.

Herodotos'un yönteminin, nasıl olduğu üzerine bazı görüşler ileri sürülmüştür. Collingwood, Herodotos'un dinlemiş olduğu insanlardan yani görgü tanıklarından ulaşılan düşüncelerle kanıtı oluşturduğunu söylerken, onun kanıtları elde etmesini tarihsel yöntem olarak ifade etmiştir (Collingwood,2019:55). Tanıklardan Herodotos'a iletilen düşüncelerde ise önceki paragrafta da benzer düşüncelerle ifade edildiği üzere onun, olaylar karşısındaki tavrı yargılayıcı olmuştur. Bury, Herodotos'un yöntemi hakkında fikirler ifade eden kişilerden biridir. Bury'e göre Herodotos'un uygulaması, tarihsel metodolojinin köklerini oluşturan görüşler olmuştur. Bury, Herodotos'un uygulamasının tarihsel bir eleştiri olduğunu düşünerek söz konusu uygulamayı çeşitli görüşler doğrultusunda açıklamıştır. Bury Herodotos'un, şüpheli, tarafsız ve birinci kaynakları ön plana alan bir araştırma yaptığını belirtmesine rağmen onun, kehanetler konusunda şüphe duymadığını, Atina adetine yönelik taraflı olduğunu ve tarihçiyi Mısır tapınaklarındaki rehberlerin insafına bıraktığını dile getirmektedir (Bury,1909:69-70). Dolayısıyla Bury'nin Herodotos'un benimsediği yaklaşımı tutarsızlıklarıyla birlikte ifade ettiğini söylemek mümkündür.

Kramer ve Maza ise Herodotos'un yönteminin hem eleştiri hem de araştırma gibi iki yönlü olduğunu ve onun yapmış olduğu araştırmanın ise gözlemleri (kişisel gözlem) ve işittikleri (sözlü kayıt) üzerine kurulu olduğunu dile getirmişler (Kramer ve Maza,2002:41). Mısırlılar hakkında düşüncelerini dile getiren Herodotos, yapmış olduğu araştırmalar doğrultusunda kişisel gözlemlerinden söz ederken artık o, Mısırlılardan dinlemiş olduğu olayları anlatacağını söylemektedir (Hdt.II.99). Bu düşünceler, Herodotos'un gözlemlediği ve işittiği olaylara farklı anlamlar yüklediğinin göstergesi olmuştur. Eleştiri yönünden ise Herodotos'un, gerçekten yaşanmış olanın ne olduğuna ulaşmak adına istekli olduğunu söylemek mümkündür. Nil Nehrine dair kendisine ait olmayan açıklamaları dile getirdikten

sonra, bu açıklamalar üzerine eleştiride bulunacağını ve sonrasında kendi düşüncelerini ifade edeceğini belirtmiştir (Hdt.II.24).

Önceki zamanlarda yaşayan, şecereleri ya da mitleri sistemleştirmeye çalışan yazarların benimsemiş olduğu yönteme kıyasla Herodotos'un yöntemi, önemli değişiklikler barındırmaktadır (Kramer ve Maza,2002:42). Örneğin soy kütüğünü yansıtan açıklamaların bulunduğu eserde, Hekataios'un yöntemi, bilinen olaylar hakkında yapılan eleştiriler olmuşken, Herodotos ise eserinde hem geçmişteki olaylar hem de seyahatleri doğrultusunda edinmiş olduğu düşünceler üzerine bir yöntem oluşturmuştur. Bu düşünceye benzeyen bir başka görüşte de Hekataios'un eleştiriye dair yararlanmış olduğu araçların, belirsizliği ifade edilerek, Herodotos'un tercih ettiği prensipler doğrultusunda yöntem konusunda, Hekataios'u aştığı ifade edilmiştir (Momigliano,2020:47). Bu prensiplerden biri (gözlem ve işitilen üzerine) önceki paragrafta dile getirilmiştir. Diğer prensip ise Herodotos'un, ifade ettiği olaylar üzerine takınmış olduğu tavırla bağlantılı olmuştur. O, vazifesinin kendine açıklanan olayları ona anlatıldığı şekilde aktarmak olduğunu söylerken, konu açıkladıklarına inanıp inanmama durumu olduğunda ise Herodotos, böyle bir zorunluluğunun olmadığını ve bu durumun bütün açıkladıkları için geçerli olduğunu söylemiştir (Hdt.VII.152).

Herodotos'un olayları ne şekilde ifade ettiği onun yöntemini yansıtan bir durum olarak görülebilir. O, açıkladığı olaylar üzerine emin olmadığı durumlarda düşüncelerinin kesinlik taşımadığını belirten anlatımlar oluşturmuştur. Fenikeliler ve İyonyalılar arasındaki savaşta, hangi halkın kahramanlık yönünden daha önde olduğuna dair kesin bir şey dile getiremeyeceğini belirtmiştir (Hdt.VI.14). Herodotos, tereddüttün olmadığı, anlatımlara da yer vermiştir. Kimmelerin Asya'da bulunmalarının sebebini net bir şekilde onların, İskitlerden kaçmalarıyla bağlantılı olduğunu ifade etmiştir (Hdt.IV.12). Herodotos, olayları okuyucunun tercihi sunduğu anlatımlarda da bulunmuştur. Ele aldığı olayı iki şekilde anlatarak, bu iki anlatımdan hangisi kime daha doğru geliyorsa, onun tercih edilebileceğini söylemiştir (Hdt.II.146).

Herodotos'un yöntemiyle bağlantılı olarak açıklanan fikirlerden biri de onun, yararlanmış olduğu bilgi kaynaklarının yanıltıcı olmadığına yani Herodotos'un, kaynaklarının güvenilir olduğuna işaret ettiğini açıklayan görüşler olmuştur. Momigliano Herodotos'un Mısırlılar hakkındaki açıklamalarını rahiplere dayandırarak yapması durumunu onun kaynağının güvenilirlik seviyesini açıklayan bir örnek olarak ifade etmiştir (Momigliano,2020:47).Dolayısıyla burada Herodotos'un gözlemin yanı sıra bazı kaynaklardan yararlandığını ve bu kaynakların güvenilirliğini ifade eden düşünceler açıklanmaktadır.

Bu başlıkta açıklanan düşünceleri özetlemek gerekirse, Herodotos yöntem anlayışından yoksun bir tarihçi değildir; anlattığı olaylara ya da edinmiş olduğu kaynaklara dair sorgulayıcı yaklaşımından hareketle onun eleştirisiyle bağlantılı bir yöntem anlayışı geliştirdiği söylenebilir. Ayrıca sözlü kaynakların bu yöntemin merkezinde yer alması ve yazılı kaynakların ikinci planda olması açısından onun yönteminin, sözlü geleneğin tarihini yansıttığını söylemek mümkündür.

3.2.3.3. Yararlandığı Kaynaklar

Fikirlerinin oluşumuna katkı sağlayacak birçok kaynağı kullanması Herodotos'un, tarihçiliğini etkileyen bir durum olarak görülebilir. O kendinden önceki dönemlerde ortaya çıkan, nazım ve nesir türlerini kullanmıştır. Mısır'ın savaş abideleri, piramit yazıtları ya da Ladike ile Amasis tarafından yollanmış bir heykelden söz etmesi açısından onun, arkeolojik kaynakları kullanmış olduğunu söylemek mümkündür. Herodotos'un, coğrafya ve etnografya konusunda kendinden daha önceki süreçte yaşamış gezginlerden edindiği verilerin yanı sıra o, Yunan kentinin vatandaşlarıyla gerçekleştirdiği saha araştırması görüşmesinden gelen kaynaklardan da faydalanmıştır (Teng,1961:238). Dile getirilmiş bu görüşleri daha sistemli bir biçimde ifade etmek açısından Herodotos'un materyallerinin hem sözlü kaynaklara hem de yazılı ve arkeolojik kaynaklara dayandığını söylemek mümkündür.

Herodotos'un eserinde diğer kaynak türlerine kıyasla onun, sözlü kaynağa daha yoğun bir biçimde yer verdiğini söylemek mümkündür. Bu doğrultuda Herodotos'un gördüğü ve duyduğu bağlamında sözlü kaynaklarının oluştuğu söylenebilir. Ancak Herodotos'un, görme duyusundan gelen bilgiyle kulaktan edinilen bilgiyi ayırdığına dair düşünceler öne sürülmüştür. Onun dile getirdiği hadiseleri kanıtlaması açısından kendi görme yetisinden hareketle düşüncelerini belirtmesi otopsi olarak ifade edilmiş ve Herodotos'un otopside yararlandığını gösteren pek çok örnek verilmiştir (Hartog,1997: 251). Kandaules isimli kralın, eşinin sahip olduğu güzelliği yalnızca duyduklarından dolayı askeri Gyges'in, kendisine inanmayabileceğini söylemiş ve kral, söylediklerini kanıtlayabilmek adına askerinden eşini çıplak bir şekilde görmesini istemiştir (Hdt. I.8). Bu örneğin yanı sıra, Herakles tapınağını (Hdt.II.44) ya da Sesostris'in krallığı zamanından kalmış sütunları (Hdt.II.106) Herodotos bizzat gördüğünü ifade eden açıklamalarda yapmıştır.

Herodotos'un diğer insanların gördüğünden ve duyduğundan yararlanarak yaptığı açıklamalarda onun sözlü kaynaklarını oluşturmaktadır. Herodotos'un bu durumu çalışmasında "duydum", "söylüyorum" "söylüyor(lar)" şeklinde ifade ettiğini ileri sürmek mümkündür. Mardonios'un cesedi hakkındaki görüşlerini bildirirken Herodotos, onun gömüldüğünü

duyduğunu söylemektedir (Hdt. IX. 84). O, açıklayacağı konuyla alakalı içerisinde şüphe barındırmayan bilgiler doğrultusunda anlatısını oluşturduğunu, kesin bir biçimde söylediğini bildirmiştir (Hdt.II40). Mısır kralı Kheops'un naaşına yönelik görüşlerini ise ona söylenenler yönünde oluşturmuştur (Hdt. II. 127).

Herodotos'un çalışmasında yer verdiği bir diğer kaynak türünün ise yazılı kaynaklar olduğunu söylemek mümkündür. Onun kitabelerden, mektuplardan önceki şairlerin düşüncelerinden faydalanması yazılı kaynaklara örnek olarak gösterilebilir. Kral Askyhis'in anıtında yer verdiği yazı paylaşılmıştır (Hdt. II. 136). Kraliçe Nitokris'in yaptırdığı anıtta bulunan yazıdan da söz edilmiştir. (Hdt.I.187). Herodotos'un aktardığı olaylarda, mektuplarla bağlantılı olan açıklamalarda yer almıştır. Amasis, dostu Polykrates'e uyarı niteliğinde bir mektup yazmıştır (Hdt.III. 40). Dareios, birtakım isteklerinin yerine getirilmesi adına Megabazos'a mektup yollamıştır (Hdt.V.14). Önceki yazarların düşüncesi açısından soruşturulduğunda ise Herodotos'un Homeros, Hesiodos ve Hekataios gibi yazarlardan çalışmasını oluştururken yararlandığı söylenebilir. Örneğin Hyperborelilere yönelik görüşler bildirilirken, Hesiodos'un da bu topluluk üzerine görüşler beyan ettiği açıklanmıştır (Hdt.IV.32).

Herodotos'un arkeolojik kaynakları konusunda, yapılan açıklamalardan farklı örneklerde verilebilir. Kutsal bir yer olan Didyma'daki yapıların ve tapınakların yağmalandığı belirtilmektedir (Hdt.IV.19). Lakedamonialılar'ın, Kroisos'a bir hediye mahiyetinde hayvan resimlerinin bulunduğu büyük bir kâse gönderildiği açıklanmıştır (Hdt.I.70).

3.2.3.4. Herodotos'un Tarihçiliğine Dair Eleştiriler

Antik Yunan toplumunun tarihiyle ilgilenen bir araştırmacı olması açısından Herodotos, genellikle bu toplumun tarihçisi olarak kabul edilmesine rağmen, onun belirli bir tarih anlayışına ya da yöntemine sahip olmadığı yönünde görüşler ileri sürülmüştür. Yani Herodotos'tan sonra yaşayan, tarihe dair araştırmalarda bulunan bazı kişiler onun birçok yönden çalışmasının, tarihsel özelliklerden yoksun olduğuna işaret eden görüşler ifade etmişlerdir. Bunlardan ilki ise Herodotos'tan sonra gelen ve Antik Yunan toplumunun tarih anlayışının, gelişmesine katkı sağlayan Thukydides olmuştur. Onun, Herodotos'u ciddiye almadığına dair görüşler ileri sürülmüştür. Şöyle ki Herodotos, topluluk karşısında eserinin belirli kısımlarını okurken, henüz çok küçük olan Thukydides'in ise söz konusu okumalardan etkilenmiş olabileceği ifade edilse de Thukydides, topluluk karşısında okuma yapanları eleştiren düşünceler dile getirmiştir (Herodotos,2019:x). Herodotos hakkında, olumlu görüşler dile getirmiş olmasının yanı sıra olumsuz görüşlere sahip araştırmacılardan biri Cicero 'dur.

Herodotos'un eserinde bulunan efsanelerin çok sayıda yer alması durumunun, Cicero tarafından eleştirildiğini söylemek mümkündür. Herodotos'un doğruluğunu soruşturan kişilerden biri ise daha önceki paragraflarda da dile getirildiği üzere Plutarkhos olmuştur Plutarkhos, Herodotos'un üslubunu taktir ederek, onu bir tarihçiden ziyade masallar dile getiren bir ozan şeklinde görmüştür (Hershbell,1993:163).Herodotos'a yönelik eleştiriler, daha sonraki zamanlarda ise onun tarihçiliğinde hatalı olan noktaların dile getirilmesiyle devam etmiştir. Bu doğrultuda Herodotos'un tarihçiliğinde kusurlu görülen tarafların açıklanması önemlidir.

Herodotos'un bazı hatalı gözlemlerinden dolayı, onun dile getirmiş olduğu yanlış görüşler olmuştur (Waters,1985:154). Güç yönünden diğer hayvanlardan daha üstün olarak gördüğü dişi aslanların, yaşamlarında yalnızca bir kere doğum yaptığını ifade etmiştir (Hdt.I.108). Herodotos coğrafya konusunda da şüpheli açıklamalar yapmıştır. Nil Nehri'ndeki taşma olayını kendisine saçma gelen üç görüş doğrultusunda açıkladıktan sonra söz konusu taşma durumunu, bu alandaki rüzgarların soğuk olmamasıyla ilişkilendirmiştir (Hdt.II.22).

Yunan tarihi tarafından onaylanan makul bir kronolojinin yokluğu, Herodotos'un kronolojiyle bağlantılı olan birtakım problemler yaşamasına neden olmuştur (Waters,1985:156). Herodotos'un bu konuda yeterli açıklamalar yapmadığına dair görüşler sürdürülmüştür. Daha farklı bir şekilde ifade edilirse Herodotos, Persler tarafından Yunanistan'ın kuşatılması esnasında meydana gelen olayları doğru bir biçimde aktarmasına rağmen, bu olayların yaşandığı gün veya ay hakkında herhangi bir açıklamada bulunmamıştır (Waters,1985:158). Dolayısıyla Herodotos'un kronoloji konusunda, belirli bir sisteme dayanan açıklamalar yapmadığını söylemek mümkündür.

Herodotos'un bir tarihçi olarak mitlerle bağlantılı olan görüşler ifade etmesi, onun tarihçiliğinin kusurlarını ortaya çıkaran durumlardan biri olarak görülebilir. Herodotos kehanetleri yansıtan olaylara yönelik açıklamalarda bulunurken o, dile getirdiği bu olaylar hakkında şüpheli bir yaklaşıma sahip değildir. Megistias adındaki kâhinden, Yunanlıların Thermoplai alanında yaşamlarını yitireceği bilgisini edindiğini açıklamıştır (Hdt. VII.219).

Herodotos'un kullanmış olduğu kaynaklar dikkate alındığında, onun tarihçiliğini eleştirmek mümkündür. Çünkü Herodotos, düşüncelerini oluşturan bilgileri bir araya getirirken, o daha az objektif olarak görülen kaynaklardan yararlanmıştır (Banta,1999:4). Bu kaynaklar ise Herodotos'un ağırlıklı olarak tercih ettiği sözlü kaynaklar olmuştur.Açıklanmış bu görüşlerin yanı sıra Herodotos'un tarihçiliğini hatalı noktalarıyla ele alan pek çok fikir sunulmuştur. Bu fikirler ise şunlardır:

“Herodotos'un kendisine bilgi veren kişilerle bağlantılı olarak yapmış olduğu açıklamalar, onun çalışmasının en tehlikeli kısmı olarak görülmüştür. Burada Herodotos'un daha iyi bilen olması gerekirdi. Askeri tarih hakkında ise o, zayıf bir tarihçidir. Ancak savaşları ana hatlarıyla belirtmesi ve bu konuda

yansıttığı gerçekler açısından Herodotos etkili olmuştur. Herodotos'un siyasi tarih konusunda da büyük bir tarihçi olduğu söylenemez. Herodotos siyasi veya askeri olaylara yönelik akla uygun nedenler sunmak yerine o, tercihini anekdot açıklamaktan yana yapmıştır. Alametler, kehanetler veya kahinler ise Herodotos'un açıkladığı olaylar içerisinde sıkça yer almaktadır. Birden çok versiyona sahip olan bir olay söz konusu olması durumunda ise Herodotos, her iki olayın versiyonu hakkında açıklamalar yaptıktan sonra, bu versiyonlardan hangisinin seçilmesi gerektiği konusunda ise tercihi okuyucuya bırakmıştır. Herodotos, kendisine açıklamalar yapan kişilerin söylediklerine inanma yönünde bir tavır takınmış olmasına rağmen, o saflıktan yana olmayan, belirli bir eleştiri kabiliyetine sahip bir araştırmacıdır'' (Spencer, 1966:86).

Herodotos'a dair eleştirileri belirten bu görüşlere ve öncesinde ise onun yöntemini, tarih anlayışını ve kullandığı kaynakları dile getiren görüşlere yani genel olarak Herodotos'un tarihçiliğine burada son verilmektedir. Yeni başlıkta ise Herodotos'tan sonra gelen Klasik Dönem tarihçilerinden biri olan Thukydides'in yaşamı, eserinin konusu ve tarihçiliğine yönelik birtakım açıklamalar yapılacaktır.

3.3. Thukydides

3.3.1. Thukydides'in Kimliği

İleri sürmüş olduğu fikirler doğrultusunda Thukydides'in, Antik Yunan dünyasında bilimsel olarak görülen tarih görüşünün, kurucusu olduğu yönünde düşünceler ifade edilmiştir. M.Ö.450 senesinin başlarında dünyaya gelen Thukydides, Herodotos'tan aşağı yukarı 25 sene sonra doğmuştur (Luce, 1997:60). Atina'da doğmuş ve Aristokrat bir aileye sahip olan Thukydides'in, akrabaları da Yunan toplumunda tanınan kişiler olmuştur. Şöyle ki Marathon'da vuku bulan savaşta, başarılarıyla dikkat çeken Miltiades, Thukydides'in babası olan Trakya hükümdarı Olorus'un kızıyla izdivaç etmiş ve bu izdivacın sonucu doğan Kimon'un ise Thukydides'le akraba olduğu ifade edilmiştir.

Antik Yunan uygarlığının gelişim süreci dikkate alındığında, Thukydides'in ve ondan daha önceki süreçlerde yaşamış olan Herodotos'un, bu toplumun farklı yaşam şartlarını yansıtan açıklamalar yaptığını söylemek mümkündür. Herodotos, Perslerin saldırılarından kurtulmayı ve bağımsız olmak için pek çok mücadelede bulunan Yunan halkının, zorlu koşullar içerisindeki savaşını anlatmaktadır. Thukydides ise savaş temasıyla birlikte, güçlü bir donanmaya sahip olması ve zamanla diğer Yunan sitelerinden daha güçlü bir hale dönüşen Atinalıların, elverişli koşullar içerisindeki yaşamı ve onların saygınlığı üzerine düşünceler aktarmıştır.

Thukydides, Atina'da büyük bir salgın ortaya çıktığında (veba), kendisinin de bu hastalığı deneyimlediğine dair düşünceler dile getirmiştir (Thuk.2. XLVIII). Veba olayının yanı sıra Atina halkının savaşına da şahit olan Thukydides, bu halkın içinde yer alan bir aristokrat

olarak Atinalıların yanında yer almıştır. Bu doğrultuda Thukydides, Atina ordusuna generallik hizmetinde bulunur. Thukydides, temsilcilerin kendisinden istemiş olduğu yardım karşısında Amphipolis şehrini kurtarmak adına yola çıkmıştır (Thuk.4.CIV). Ancak Thukydides'in kurtarmak istediği şehrin Brasidas adındaki komutanın eline geçmesi, onun başarısızlığını yansıtan bir olay olmuştur. Thukydides'in mağlubiyeti Atina yönetiminin hoşuna gitmemiş ve sonunda o, yönetimin verdiği sürgün kararıyla cezalandırılmıştır. M.Ö.404 senesinde Thukydides Atina'ya geri gelmiş olmasına rağmen, o uzun bir zaman yaşamını sürdürememiş ve M.Ö.400 senesinden kısa bir zaman sonra ise Thukydides yaşamını yitirmiştir (Luce,1997:61).Ancak bu görüşten farklı fikirlerde ifade edilmektedir. Yani Thukydides'in ailesinin sahip olduğu altın madenlerinin yönetimini ele aldığı ve onun oluşturacağı eser hakkında çalışmalar gerçekleştirdiği üzerine düşünceler belirtilmiştir (Thukydides, 1976:9). Dolayısıyla Thukydides'in Atina'da bulunmadığına yönelik fikirlerin de dile getirildiği söylenebilir.

Thukydides'in düşüncelerinin, ne gibi etkiler doğrultusunda ortaya çıkmış olabileceğine yönelik açıklamalar yapılmıştır. Bu doğrultuda Antik Yunan toplumunda sofist olarak ifade edilen kişilerin, yapmış olduğu entelektüel devrimin ışığında Thukydides'in, görüşlerinin şekillendiği açıklanmıştır (Bury,1909:75). Bu düşüncelerin yanı sıra düşünür Anaksagoras ve Thukydides arasında bir bağlantının olduğu konusunda da fikirler ileri sürülmüştür.

Thukydides'in bir tarihçi olarak bilinirliği, oluşturduğu eserinde yer alan düşünceleri doğrultusunda gerçekleşmiştir. Onun eserinde yer alan düşünceler ise Atinalılar ve Spartalılar arasında yaşanan savaştan hareketle ortaya çıkmıştır. Bu savaş yani Peloponnesos Savaşı, Antik Yunan toplumunun tarihsel gerçekliği olmasının yanı sıra Thukydides'in eserinin de ismi olmuştur. M.Ö.431 senesinde açığa çıkan bu savaşın başlarında, kimileri Thukydides'in yirmi beş yaşında olduğunu ileri sürerken, kimileri de bu olaylar yaşanırken onun, kırk yaşında olduğunu belirten düşünceler ifade etmiştir (Bury,1909:76). M.Ö. 404 senesi boyunca süren bu savaşın tamamının Thukydides tarafından ele alınmamış olması ise onun beklenmedik bir biçimde gerçekleşen ölümüne dayandırılmıştır. Bu yüzden bu tarihçinin eseri, genellikle tamamlanamayan bir eser olarak düşünülmüştür. Burada dile getirilen görüşle bağlantılı olarak Thukydides'in bilinçli bir biçimde eserini, tamamlamayış istememiş olabileceğini de düşünmek mümkündür. Ancak bu konuya dair kesinlik taşıyan herhangi bir açıklama yoktur. Thukydides'in kendisinden sonra gelen ve Klasik Dönem tarihçilerinden biri olan Ksenophon olabileceği üzerine de fikirler ifade edilmiştir (Luce,1997:61). Bu konuyla ilişkili olan diğer bir düşünce ise tarihçi Ksenophon aracılığıyla Thukydides'in eserinin yayımlanmış olduğu yönündeki açıklama olmuştur.

Ele aldığı çalışmadaki olayların önemi üzerine Thukydides'in, birtakım işaretlerde bulunduğunu söylemek mümkündür. Önceki tarihlerde meydana gelmiş olaylarla kendi anlatacağı olaylara ilişkin kıyaslamada bulunan Thukydides, anlatacağı olayların öneminin daha büyük olduğunu açıklamıştır. İlerleyen zamanla birlikte, eski zamanlarda ifade edilen olayların doğru bir biçimde ifade edilmediğini dile getirmiştir (Thuk. 1.I). Ayrıca ele aldığı olayın hem barbarları hem de Yunanlıları derinden etkilemesi açısından da Thukydides, ifade edeceği olayların önemine vurguda bulunmuştur.

Thukydides'in vasıtasıyla oluşturulmuş olan "Peloponnesos Savaşı" adındaki eserin biçimsel özelliklerine dair birtakım açıklamalar yapılabilir. Tıpkı Herodotos gibi Thukydides'te fikirlerini düz yazı şeklinde ifade etmiştir. Attika lehçesiyle düşüncelerini aktaran Thukydides, sekiz bölümden oluşan bir eser meydana getirmiştir. Thukydides, Herodotos'un eserinde bulunan kitap isimlendirmelerini tercih etmemiştir. Yani onun eserinde yer alan kitaplar yalnızca numaralandırılmıştır.

Thukydides'in kimliği ve eserinin biçimsel özelliklerine ilişkin genel olarak ifade edilmiş görüşler sonrasında, bu kitabın içeriği hakkında da açıklamalar yapmak önemlidir. Daha farklı bir şekilde söylenirse, Peloponnesos savaşının konusu hakkında çeşitli açıklamalar yapılmalıdır.

3.3.2. Peloponnesos Savaşı'nın Konusu

Birbirinden ayrılmış sekiz kitabın yer aldığı bu eserde Thukydides'in yapmış olduğu açıklamaların temelini, Atina ve Lakedamonia halkı arasında cereyan eden savaşa dayandırmak mümkündür. Thukydides, ayrılan bu bölümlerde ise savaşın nasıl gerçekleştiği üzerine detaylı açıklamalar yapmıştır. Eserde yer alan düşüncelerin çoğunlukla Antik Yunan dünyasının tarihinde yaşanmış olaylar şeklinde görülmesi açısından, her kitabın konusunu oluşturan birtakım olaylardan bahsedilecektir. Ancak bu olayların tamamı değil, belirli kısımlarından söz edilerek, eserin konusu ana hatlarıyla özetlenecektir.

Thukydides birinci kitabında Yunanistan'ın geçmişi ve sonraki süreçlerde gelişimi (Thuk.1.II-XV), Korinthoslular ve Korkyralılar arasında yaşanan mücadele ve bu olayda Atinalıların tavrı (Thuk.1.XXIV-LIV), Potidaia'nın abluka altına alındığı sırada Korinthosluların destekçilerinin Lakedamonia'ya gelmesi ve Lakedamonialıların Atinalılarla savaş yapma kararını alması (Thuk.1.LXVII-CXXXIX), Perikles'in Atinalılara çeşitli nasihatlerde bulunması (Thuk.1.CXL-CXLIV), üzerine açıklamalar yapmıştır.

Yunanistan önceki zamanlarında, güçlü olmayan bir ülkedir. Bu süreçte Thessalia toprak yönünden verimli bir alan olmuşken, Attika ise verimsiz topraklarıyla bilinmektedir

(Thuk.1.II). Daha sonraki zamanlarda Yunanlıların güçlü donanmalar oluşturmaları ve bu doğrultuda ticaret yapmaları, bu halkın gelişimini sağlayan faktörler olmuştur.

Korkyralılar, Epidamnos isimli alanın kurucusu olmalarına rağmen bu yerde yaşanan savaşa ve halkın yardım talebine tepkisiz kaldıktan sonra, buranın halkı Korinthoslulardan yardım istemiştir. Korinthoslular halka yardımcı olma teklifini kabul etmesine rağmen, bu durumdan haberdar olan Korkyralılar, Korinthoslulara savaş açarlar. Bu savaşın sonunda kazanan Korkyralılar olmuştur. Ancak Korinthoslular tekrardan savaş hazırlıklarına başlamışlar ve bu savaşı kazanmak adına Atina'ya varmış ve Atinalılardan yardım istemişlerdir.

Hem Korinthoslular hem de Korkyralılar Atinalılardan destek beklemiştir. Atinalılar ise Lakedamonialılarla gerçekleştirdiği anlaşmada herhangi bir Yunan şehriyle yani tarafların müttefiki olmamış bir şehirle birlik olunabileceği düşüncesiyle de onlar Korkyralılardan yana olmuşlardır. Atinalılar askerlerine, Lakedamonialılarla yapmış olduğu ateşkesin devamlılığı adına yalnızca Korinthosluların, Korkyra alanına saldırması durumunda savaşa dahil olma emrini vermiştir (Thuk.1.XLV). Birtakım nedenler doğrultusunda yaşanan savaşa Atinalılarda dahil olmuş ve bu savaşta her iki halk da savaştan zaferle ayrıldığına inanmıştır.

Potidaia alanında gerçekleşen kuşatmada Korinthoslular, Lakedamonialılara Atinalıların ateşkesi sonlandırdığı yönünde birçok açıklamada bulunmuştur. Bu durum üzerine Lakedamonialılar, Atinalıları yenebilecek güce sahip olduktan sonra, onlarla savaş yapma kararını almışlardır. Lakedamonialılar, bir yıl dolmadan amaçladığı hazırlıkları bitirmiş ve onlar Attika'ya saldırmışlardır (Thuk.1.CXXV).

Perikles, Lakedamonialıların Atinalılara yaptıkları ve bu doğrultuda yaşanacaklar üzerine halkına, nasihatlerde bulunmuştur. Atinalılar, Lakedamonialılara onların emirleri doğrultusunda hareket etmeyeceğini, oluşan sorunları çözmek istedikleri yönünde bir cevap vermiştir. Ancak yaşanmış bu olaylar, her iki tarafın anlaşmasını sağlamaktansa, onların savaşmasına neden olan durumlar olmuştur.

İkinci kitapta, savaşın ilk üç yılında yaşanan olaylar üzerine açıklamalar yapılmıştır. Plataia alanında olanlardan sonra ateşkesin geçerliliğini yitirmesi ve Atinalıların Lakedamonialıların savaş hazırlığı (Thuk.2.VII-X), Peloponnesosluların Attika sınırlarına ulaşması (Thuk.2.XVIII-XXIII), Attika'nın boşaltılmasının ardından yaşananlar (Thuk.2.XXX-XXXII), Veba hastalığı (Thuk.2.XLVII-LVII), Atinalıların sefer düzenleyişi (Thuk.2.CII-CIII), bu bölümün içerisinde yer alan olaylardır.

Atinalılar ve Lakedamonialılar gerçekleştirecek olan savaş üzerine hazırlıklarını yaparken, bu savaş için her iki halkın müttefikleri de hazırlık içerisinde olmuşlardır. Bu

doğrultuda Lakedamonialılar, Attika'yı akın etmek için müttefiklerine ordu hazırlama emrini vermişlerdir.

Peloponnesosluların birliği ilerlemiş ve OEnoe alanına hücum etmek adına harekete geçmişlerdir. Fakat Peloponnesoslular bu alana sahip olamamışlar ve sonrasında ise onlar Attika'ya saldırmışlardır (Thuk.2.XIX). Atinalıların herhangi bir atakta bulunmaması ve Peloponnesosluların erzaklarının bitmesi durumundan dolayı, onlar Attika'dan ayrılmışlardır.

Atinalı askerler, Peloponnesos alanı civarındaki seyahatlerinde onlar hem Solion hem de Kephallenia yerlerine sahip olmuşlardır. Sonbaharın bitişindeki süreçte ise Atinalılar, Megaris'i ele geçirmişlerdir.

Atinalılar büyük bir mücadelede bulunurken, başlarına gelen veba hastalığı onları olumsuz bir biçimde etkilemiştir. Bu hastalık yüzünden Atinalılar, savaşın yanı sıra pek çok insanın ölümüne şahit olmuşlardır. Veba, Peloponnesosluların Attika işgali ve Atinalıların denizde gerçekleşen seferi boyunca hem askerlerin hem de halktan kişilerin ölümüne neden olmuştur (Thuk.2. LVII).

Düzenlediği seferde Akarnania'ya giren Atinalılar, Kynes adlı kişiyi Korantes'in, hükümdarı yaptılar. Bu alandan ayrıldıktan sonra onlar, sahip olduğu gemiler ve esirlerle birlikte Atina'ya gitmek için hareket etmişlerdir.

Bir sonraki kitapta yani üçüncü kitapta Lebosluların, Atinalılarla müttefikliğinin bitişi (Thuk.3.II-V), Lebosluların Lakedamonialılarla birlik olması (Thuk.3.XV), Mytilene'nin Atinalılar tarafından alınması (Thuk.3.XXVIII-XXXVI), Peloponnesoslulara karşı Plataialıların direnişinin sona ermesi (Thuk.3. LII-LXVII), Kataniahlara ait olan toprakların zarar görmesi (Thuk.3.CXVI), hakkında olaylar dile getirilmiştir.

Leboslular, Atina müttefikliğini sonlandırmaktan yana olmuşlardır. Bu amaçla Leboslular, birtakım hazırlıklar yapmış olsa da Mytilene alanında bu halkın bir araya gelerek, Lakedamonialılarla iş birliği yapacağı bilgisi Atinalılara verilmiştir. Atinalılar, aldığı bu haber doğrultusunda Mytilene'ye bir kurul yollamıştır. Mytilenelilerin, Atinalıların emirlerine itiraz etmesi sonucunda bu iki halk arasında savaş patlak vermiştir.

Mytileneliler, Lakedamonialılara bir kurul yollamış, bu halkın tavsiyesi üzerine diğer destekçilerinde yaşanan olaylara dair bazı kararlar alması açısından, onlar Olympia kentine ulaşmışlardır. Mytileneli sözcüler, Atinalıların kendilerini köle yapma isteğinde olduğunu belirten çeşitli açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu açıklamalar sonrasında ise hem Lakedamonialılar hem de bu halkın müttefikleri Leboslulardan yana olma kararını almışlardır.

Mytileneliler beklediği desteğin gelmemesi ve yiyeceklerinin tükenmesi gibi birtakım nedenlerden dolayı, onlar sonunda Atinalılara boyun eğmişlerdir. Bu doğrultuda Atinalılar çeşitli önlemler alarak, onlar Mytilenelilere ait olan kentlerin bütününe ele geçirmişlerdir.

Bu olayların yaşandığı süreçte meydana gelen bir diğer olay ise kıtlık olmuştur. Plataialıların gücünü sonlandıran kıtlık, onların Peleponnesoslulara karşı yenilmesine neden olmuştur. Daha sonra savaşta Plataialıların, Lakedamonialılar için destek olup olmadığı soruşturulmuş, bu halkın Lakedamonialılara destek olmadığı anlaşıldıktan sonra ise yaklaşık 200 Plataialının yaşamına son verilmiştir.

Etna dağının yakınlarında yaşayan Katania halkının toprakları, dağdan çıkan lavlardan ötürü zarar görmüştür. Yaşanan bu olayla birlikte, savaşla geçen sekiz senenin sonuna gelindiği belirtilmiş ve üçüncü kitap bu şekilde sonlandırılmıştır.

Dördüncü kitapta Attika'ya saldırılması ve Pylos'un ele geçirilmesi (Thuk.4.II-IV), Lakedamonialıların Atinalılarla ateşkes isteğinin olumsuz yönde sonuçlanması (Thuk.4.XLII-XLV), Atinalıların Korinthoslulara sefer düzenlemesi (Thuk.4.XLII-XLV), Lakedamonialıların ve Atinalıların yapmış olduğu ateşkes (Thuk.4. CXVII- CXX), meseleleri üzerine düşünceler ifade edilmiştir.

Attika'ya Peloponnesoslular ve Lakedamonialılar tarafından baskın yapılmıştır. Peloponnesoslular bu kente zorluk yaşamadan sahip olabileceğini düşünmesine rağmen, sonuç onların beklediği şekilde gerçekleşmemiştir. Atinalılar, alana destek amaçlı gemiler göndermiş ancak Demosthenes daha öncesinde Peloponnesoslulara birtakım olumsuzluklar yaşatmak açısından Pylos da kalmayı ve burayı bir üs haline dönüştürmeyi hedeflemiştir (Thuk.4.III).

Demosthenes'in düşünceleri başlangıçta askerler tarafından onaylanmamasına rağmen birtakım nedenlerden dolayı onlar Pylos'a saldırdılar. Peloponnesoslular bu haberi aldıktan sonra Attika'dan çekilmiş ve Pylos'a hareket etmişlerdir. Bu esnada Lakedamonialılar hem karadan hem de denizden Atinalılarla savaşmak için hazırlanmışlardır. Gerçekleşen mücadelede Atinalıların saldırısı karşısında, Lakedamonialılara ait olan pek çok gemi alandan uzaklaşmıştır. Bu ağır çatışmada her iki birlikten birçok yaralanan olmuş, zafer sahibi olan ise Atinalılar olmuştur.

Bu olaylar doğrultusunda Lakedamonialılar, Atinalılara ateşkes yapma çağrısında bulunmuşlardır. Yapılacak olan anlaşmada Lakedamonialıların Atinalılardan arzusu, adada bulunan askerleri almaktır. Ancak Atinalılar Kleon'un düşüncelerinden etkilenmiştir ve onlar Lakedamonialılardan pek çok talepte bulunmuşlardır. Sonunda elçiler, bir anlaşmaya varmadan Atina'dan uzaklaşmışlardır.

Atinalıların, Korinthos üzerine seferi kolay olmamıştır. İki tarafta durmadan savaşa devam etmiş olmasına rağmen, Atinalıların atlı askerlere sahip olması, Korinthosluların geri çekilmesine neden olmuştur. Ancak Kymmyon alanına Atinalıların gidişini engellemek amaçlı, oluşan topluluğun kendisine yaklaştığını fark eden Atinalılar, Korinthoslulara Peloponnesosluların yardım ettiğini düşünerek, onlar Korinthos'tan ayrılmışlardır.

Atinalılar karşısında Brasidas, Amphispolis'i ele geçirmiş, Lekythos'u harabeye dönüştürmüş ve pek çok kenti ele geçirmek için hazırlıklar yapmıştır. Yaşanan bu olaylarla bağlantılı olarak Atinalılar, Lakedamonialılarla ateşkes yapmışlardır. Taraflar şartlarını dile getirmiş ve bu şartlara uyulacağı yönünde karar alındıktan sonra Lakedamonialılar ve Atinalılar bir yıllığına anlaşmışlardır.

Beşinci kitap ateşkesin bitmesinin ardından Atinalıların faaliyetleri (Thuk.5.I-III), Amphipolis'te meydana gelen çeşitli olaylar (Thuk.5.VI-X), Atina ve Lakedomonion halkının anlaşması (Thuk.5.XV-XX), Atinalıların Argoslularla yaptıkları anlaşma (Thuk.5.XLIII-XLVIII), Argoslular ve Lakedamonialılar arasında yaşanan çatışma ve sonrasında uygulanan anlaşma (Thuk.5.LXIX-LXXX), Atinalıların Melos'a gerçekleştirmiş olduğu sefer (Thuk.5.LXXXIV- CXVI), şeklinde anlatılan olaylar doğrultusunda sonlandırılmıştır.

Ateşkesin süresi dolduktan sonra, Atinalılar Torone alanına saldırmışlardır. Brasidas kentin kurtarılması adına harekete geçmiş olmasına rağmen o, şehre Atinalıların sahip olduğu bilgisini almıştır. Atinalılar bu kentteki insanları (çocuk ve kadın) ise köle haline dönüştürmüşlerdir. Bu harekâtı yöneten Kleon, alana askeri birlik bıraktıktan sonraysa Amphipolis'e ulaşmak amacıyla yola çıkmıştır.

Torone'yi elde ettikten sonra Kleon, Amphipolis alanının da sahibi olabilmek için o bu kente yönelmiştir. Kleon'un savaşmak için hareketsizliği, askerlerin tepkisine neden olmuştur. Sonunda Atinalı askerlerin saldırıya başlamasıyla birlikte, Brasidas onların kaçmasına izin vermeyen bir savaş planı hazırlamıştır. Atinalıların mağlup edilmesi, Kleon'un ve Brasidas'ın ölümüyle ise bu mücadele sonlanmıştır.

Yaşadığı başarısızlıkla ilişkili olarak Atinalılar savaşı sürdürmekten yorulmuş, Lakedamonialılar ise çeşitli olaylar doğrultusunda Atinalıların sahip olduğu gücü kısa bir zamanda sonlandıramayacağını anlamışlardır. Bu nedenlerden hareketle iki halk arasında bir anlaşma yapılmıştır. Gerçekleşen görüşmeler sonrasında Atinalılar ve Lakedamonialılar, birtakım şartlar doğrultusunda elli yıl sürecek olan bir müttefikliği onaylamışlardır (Thuk.5.XXIII). Ancak yalnızca altı yıl süresince, taraflar birbirleriyle mücadelede bulunmadan yaşamlarını sürdürmüşlerdir.

Lakedamonialıların ve Argosluların yapmış olduğu ateşkesin bitmesine yakın, yaşanmış mücadeleler açısından Argoslular, Lakedamonialıların eski değerinin olmadığını düşünmektedirler. Argoslular Atinalıların sahip olduğu donanma ve demokrasiden yana olma durumlarını göz önüne alarak, onlar Atinalıların müttefikleri olmak için bir anlaşma yapmışlardır. Bu müttefikliğin süresi ise taraflar tarafından yüz yıla dayandırılmıştır.

Lakedamonialılar yaşadığı birtakım sorunlardan ötürü, onlar Argos halkının topraklarına saldırma kararı almışlardır. Argoslular, Lakedamonialılar karşısında avantajlı olduğunu düşünse de Lakedamonialıların lideri Agis, Argoslu olan iki kişi tarafından ikna edilmiş ve taraflar dört ay süren bir mütareke yapmışlardır.

Argos halkının fikirleri alınmadan gerçekleştirilen bu anlaşmaya, halk tepki göstermiştir. Bu esnada Lakedamonialılar, Tegea'nın Argoslulardan yana olacağını öğrenmesi üzerine onlar bu alana varmışlardır. Tegea'ya ulaşan Lakedamonialılar, tekrardan Argoslularla karşı karşıya gelmiştir. Lakedamonialılar Argoslular çarpışması ise Argosluların mağlubiyetiyle son bulmuştur. Bu olayların ardından Argoslular ve Lakedamonialılar elli yıla dayandırılmış olan bir uzlaşma yapmışlardır (Thuk.5.LXXIX).

Atinalılar, Melos alanına denizden sefer düzenlemişlerdir. Atinalılar Meloslularla çatışmaya girmeden önce Meloslulara birtakım düşünceler sunmuş olsalar da Meloslular köleliği reddederek, Atinalılarla savaşma taraftarı olmuşlardır. Ancak Atinalıların adaya saldırısı sonucunda Melos halkı, onlara boyun eğmiştir.

Altıncı kitap Atinalıların Sicilya'ya hâkim olma isteğine bağlı olarak yapılan görüşmeler ve alınan sefer kararı (Thuk.6.I. IX), Syrakusai alanına Atinalıların hücum etmek için gerçekleştirdiği hazırlıklar (Thuk.6. LXIII-LXXII), Syrakusaililerin Atinalılarla çarpışması (Thuk.6. XCVI-CIII) şeklindeki olayları içermektedir.

Sicilya'ya yapılacak olan seferin, Atinalılar için olumlu sonuçlanmayacağı yönünde düşünceler dile getirilmiştir. Nikias (komutan), Atinalıların fikirlerini değiştirebilmek için konuşmalar yapmış olmasına rağmen, halk Alkibiades'in düşüncelerini destekleyerek, bu seferin yapılmasını arzulamıştır. Bu doğrultuda donanma Sicilya'ya ulaşmak yönünde rotasını belirlemiş ve donanmanın ihtiyaçlarını karşılayacak olan birtakım araçlarında Korkyra alanında olması emredilmiştir (Thuk.6.XXX).

Syrakusaililer, Atinalıların çarpışma isteğine karşılık vermek için yola koyulmuşlardır. Hybla alanına Atinalıların sahip olamayışı, onların Syrakusaililer tarafından hafife alınmasına neden olmuştur. Ancak meydana gelen çarpışmada Atinalılar karşısında bulunan birliği dağıtarak, onlar Syrakusailileri alt etmişlerdir.

Yedinci kitapta Lakedamonialıların, Attika'ya hücum etmek için hazırlıkta bulunması (Thuk.7.XVIII), Syrakusaililerin Atinalılarla denizde yapmış olduğu savaş (Thuk.7.XXII-XXIV), Syrakusaililerin Atinalılara yalnızca denizde değil, karada da çatışmak için girişimde bulunması (Thuk.7.XXVII-XLI), Atinalıların Epipolae alanındaki saldırıda yenik düşmesi (Thuk.7.XLIII- XLVII), yaşamış olduğu mağlubiyetler sonucunda Atinalıların alandan ayrılmasını engellemek adına Syrakusaililerin tetikte olması (Thuk.7.LI-LXXI), Atinalıların kaçma girişiminde başarısız olması ve Syrakusaililer tarafından köleleştirilmesi (Thuk.7.LXXXI-LXXXVII) hakkında anlatılmış olaylara bu kısımda yer verilmiştir.

Atinalıların, yapmış olduğu anlaşmaya sadık kalmaması ve onların, bu süreçte Syrakusaililerle de mücadele halinde olması durumundan faydalanmak isteyen Lakedamonialılar, Attika alanına saldırmak adına hazırlık içerisinde olmuşlardır. Agis'in öncülüğünde Attika'ya hücum edilmiş ve Dekeleia alanının, Peloponnesoslular tarafından kuvvetlendirilmesine karşılık Atinalılar, Peloponnes tarafına gemiler yollamışlardır (Thuk.7.XX).

Gylippos, Atinalılarla denizde çarpışmak için bazı kentlerin desteğini alarak, o bu kentlerin askerleriyle Skyrakusaie iline gelmiştir. Gylippos bu amacını gerçekleştirmek için birliği Plemmyrion alanına saldırıya yönlendirir. Bu çatışmanın sonucunda yenilen Syrakusaililer olmasına rağmen, onlar Plemmyrion'un sahibi olmuş ve halk, bu olaydan sonra Atinalılar karşısında çekincesini sonlandırarak, cesurca mücadelede bulunmuşlardır.

Syrakusaililer, Atinalılara kara ve deniz alanında harekât yapmak adına girişimde bulunmuşlardır. Atinalılar, başlangıçta Syrakusaililerle karada savaşacağını düşünürken, onlar kendilerine yaklaşan gemileri fark ettiğinde tedirgin olmuşlardır. Syrakusaililerin sonraki günde ise savaş alanından çekildiğini zanneden Atinalılar, savaşa ara verildiğini düşünerek, onlar yemek ihtiyacını gidermek için hazırlıklarda bulunmuşlardır. Ancak Syrakusaililerin tekrardan ortaya çıkmasıyla çarpışmaya kaldığı yerden devam eden Atinalılar, bu halkın yapmış olduğu savaş taktiğinden dolayı mücadelelerinde başarısız olmuşlardır.

Atinalıların müttefiklerinin destek yollaması, onların hiçbir yönden eksiği olmayan bir birlik oluşturmasını sağlamıştır. Bu durumdan dolayı Syrakusaililer, telaşa düşerler. Demosthenes düşmanın bu telaşından faydalanmak istemiş ve o Syrakusai'ye sahip olabilmek açısından, birliğini Epipolae alanının, işgal edilmesi için harekete geçirmiştir. Bu çarpışmanın gündüz saatlerinde Atinalılar, düşmanlarına denizden ve karadan atakta bulunmasına rağmen, onlar gece saatlerinde ise müttefikleriyle mi yoksa Syrakusaililerle mi çarpıştıkları konusunda karışıklık yaşamışlar ve bunun sonucunda Atinalılar, Epipolae alanından yenilgiyle ayrılarak uzaklaşmışlardır.

Atinalıların Sicilya'daki başarısız girişimlerinden dolayı, Demosthenes kuşatmanın sonlandırılması düşüncesini desteklerken, Nikias ise Atinalıların pek çok kez yenilmesine rağmen mücadeleye devam etmesi gerektiğinden yana olmuştur. Syrakusaililer ise Atinalıların başka bir yere gitmesine engel olmak ve başarılarını kesinleştirmek için Atinalılara tekrardan savaş açmışlardır. Yaşanan deniz çarpışması çok ağır geçmiş ve Atinalılar başlarına gelen bu büyük yenilgiden sonra, onlar karadan ayrılmayı düşünmüşlerdir.

Atinalıların mücadeleden geri çekildiğini anlayan Syrakusaililer, Atinalılara ulaşmak için yola koyuldular. Syrakusaililer Atinalılara ulaşmış ve onlara teslim olması için saldırıda bulunmuşlardır. Atinalılar ne kadar direnmiş olsa da sonunda Demosthenes ve birliğinin öldürülmemesi koşuluyla onlar, düşmana boyun eğmişlerdir. Bu sırada Nikias ise birliğiyle ilerlerken, o Demosthenes'in Syrakusaililere boyun eğdiğini öğrendikten sonra düşmana birliğiyle uzaklaşmasını kabul etmesi yönünde bir anlaşma sunmuş ancak Demosthenes de uğradığı saldırılar sonucunda Syrakusaililer tarafından teslim alınmıştır.

Sicilya'nın sahibi olmak için Atinalıların gerçekleştirmiş olduğu mücadele, bu halkın hem maddi hem de manevi açıdan büyük kayıplar vermesine neden olmuştur. Gemilerinden ve birliklerinden olan Atinalılar, tutsak etmek istediği Syrakusaililer tarafından tutsak haline dönüştürülmüş ve bu tutsaklar ise bir köle halinde satılmışlardır.

Sekizinci kitap, Sicilya çatışmasındaki yenilgilerinin ardından Atinalılara karşı Lakedamonialıların ve müttefiklerinin savaş hazırlığında olması (Thuk.8.I-V), Khiosluların Atinalılarla müttefikliğini sonlandırıp, Lakedamonialıların tarafına geçmesi ve bu durumla ilişkili olarak Khios'da meydana gelen olaylar (Thuk.8.V-XV), Atinalıların Polikhna alanını ele geçirmesi ve Khiosluların Atinalılar karşısındaki yenilgisi (Thuk.8.XXIII-XXIV), Peloponnesos birliği arasında yaşanan kutuplaşmalar ve bu birliği komuta etme vazifesinin Mindaros'a verilmesi (Thuk.8.LXXVIII-LXXXV), Hellespontos'a ulaşmak adına Mindaros'un harekete geçişi ve Atinalılar tarafından Peloponnesosluların mağlup edilmesi (Thuk.8.XCIX-CVI), şeklinde aktardığı olaylardan sonra Thukydides, çalışmasını sonlandırmıştır.

Sicilya olaylarından sonra Atinalılar, sahip olduğu pek çok şeyi yitirmesine rağmen, onlar içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için örgütlenmeye hazırlanmışlardır. Atinalıların eski gücüne ulaşmasının zor olduğunu düşünen Lakedamonialılar ve destekçileri, bu doğrultuda Atinalılarla çarpışmak için gereken hazırlıklara başlamışlardır.

Atinalıların Sicilya'daki başarısızlığı yalnızca düşmanı değil, onların müttefiklerini de etkilemiştir. Bu durumun sonucu olarak Khioslular, Atinalılarla bağını kopararak, Lakedamonialıların müttefiki olmak istemişlerdir. Lakedamonialılar ise bu halkın sahip olduğu mal varlığını öğrendikten sonra, Khiosluları müttefikleri olarak kabul etmiş ve onlar, yeni

müttefiklerine gemiler göndereceği üzerine bir karar alırlar. Lakedamonialılar, Khios alanına gemileriyle ulaştıktan sonra ise Hellespontos için bir sefer hazırlamayı amaçlamışlardır. Khiosluların neler yaptığını sonunda idrak eden Atinalılar, bu yerde gerçekleşen başkaldırıyı durdurabilmek adına, büyük bir uğraşta bulunmuşlardır.

Lakdamonialıların yöneticisi Astyokhos, Lebos'u Atinalıların hakimiyetinden kurtarmak için girişimde bulunsa da bu çabaları başarısızlıkla sonuçlandı. Olayların Astyokhos'un planladığı şekilde gerçekleşmemesi üzerine o, birliğiyle bu alandan uzaklaşarak Khios'a geçti. Bu yaşananların sonrasında ise Atinalılar, Polikhna'nın sahibi oldular.

Atinalılar, Lebos'tan yararlanarak, onlar Khioslular için bir saldırı gerçekleştirmişlerdir. Atinalılar büyük bir zafer kazanırken, Khioslular ise bu ağır yenilgiyle, birliğindeki birçok kişiyi yitirmişlerdir.

Peloponnesoslular, Lakedamonialıların birliğini yöneten Astyokhos'un, askeri yönetme konusunda doğru adımlar atmadığını düşünmektedirler. Birlik içerisinde Astyokhos'a karşı yapılan başkaldırı sonucunda, birliği yönetme görevi ise Mindaros'a verilmiştir.

Mindaros'un ve diğer düşmanların Hellespontos alanına yöneldiğini duyan Atinalılar, savaş için hazırlıklarında bulunurlar. Sağ cenahta Syrakusaililerin, sol cenahta Mindaros'un ve Peloponnesluların bulunduğu bu birlik Atinalılar karşısında yenik düşmüşlerdir.

Açıklanan olaylardan da anlaşıldığı üzere Thukydides'in eserinin konusuna dair aktarılan düşünceler, özet şeklindedir. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki Thukydides, yaklaşık 27 yıl devam ettiği düşünülen Atina- Lakedamonia mücadelesinin tamamını değil, 20 yılını ele almıştır. Dolayısıyla Thukydides, sonraki olaylar ve savaşı kimin kazandığı (Lakedamonialılar) hakkında açıklamalarda bulunmadan eserini sona erdirmiştir.

3.3.3. Thukydides'in Tarihçiliği

Herodotos'tan sonra Thukydides'in, Antik Yunan toplumunun tarihiyle ilişkili düşünceleri ileri bir noktaya taşıdığı söylenebilir. Çünkü Herodotos'a kıyasla Thukydides'in düşüncelerinin, daha bilimsel olduğu hakkında fikirler ileri sürülmüştür. Bu görüşle bağlantılı olarak Thukydides'in tarihçiliğini, onun metodu veya kaynakları ya da tarih anlayışı doğrultusunda incelemek mümkündür. Ayrıca Thukydides'ten sonraki süreçte ortaya çıkan onun tarihçiliğini eleştiren fikirler hakkında da burada açıklamalar yapılacaktır.

3.3.3.1. Thukydides'in Tarih Anlayışı

Çalışmasının girişinde (Archaeology) açıkladığı düşünceler açısından Thukydides'in, tarih yazımı hakkında yeni görüşler ifade ettiği öne sürülmüş ve bu doğrultuda onun, hakikatin yeni bir ölçütünü, olayların doğru bir biçimde yeniden üretilmesini ve tarihe yönelik

araştırmalarda yeni bir idealin kurucusu olduğu yönünde fikirler açıklanmıştır (Bury, 1909:81). Bu görüşlerden hareketle Thukydides'in Yunan tarih düşüncesini geliştiren incelemelerde bulunduğu söylenebilir.

Thukydides'in olayları anlatırken, sınıflandırmada bulunduğu düşünülebilir ve onun ele aldığı olayları, ikiye ayırarak açıkladığı ifade edilebilir. Daha farklı bir şekilde belirtilirse Thukydides'in savaşa dair anlatılarının, söylevden (logos) ve eylemden (erga) oluştuğu ileri sürülmektedir (Duff,2003:28). Bu doğrultuda Thukydides, çalışmasında bir taraftan savaşların pek çok sahnesine yer verirken, diğer taraftan da o bu savaşları, savaştaki komutanların veya parti liderlerinin düşünceleriyle aktarmış, yani onların söylevlerini dile getirmiştir. Bu düşünceyle bağlantılı olarak Thukydides'in çalışmasının birçok bölümünde ise söylevlerden yararlandığını dile getirmek mümkündür. Nikias'ın, Syrakusaililerle yapılan mücadeleye yönelik konuşmalarda bulunması ya da Syrakusaili olan Hermokrates'in halkının menfaatleri uğruna yaptığı söylevler, Perikles'in Atinalılara dair yaptığı açıklamalar bir örnek olarak verilebilir.

Thukydides, çok eski tarihlerde gerçekleşen olayların doğruluğundan şüphe duymuştur. Çünkü ona göre birtakım dönemlerde ortaya çıkan olayların üzerinden çok zaman geçtiği için Thukydides, bu olayların doğru bir biçimde izah edilmesinin mümkün olmadığını savunmaktadır (Thuk.1.I). Kendisinden çok eski zamanlarda yaşanmış olaylardan ziyade, Thukydides'in tarih hakkındaki görüşleri yaşadığı dönemde meydana gelen ve zaman zaman tanık olduğu olaylar üzerine kurulu olmuştur. Yani Thukydides, Peloponnesos Savaşı'nın bir şahidi olarak, fikirlerini oluşturmuştur. Eion alanını düşmana karşı kollamak açısından Thukydides, gereken hazırlıklarda bulunduğunu açıklamaktadır (Thuk.4.CVII).

Önceki paragrafta açıklanmış olan görüşlerden hareket ederek, Thukydides'in uzak bir geçmişin tarihinden ziyade, yakın tarihin geçmişini ele alan bir anlayış geliştirdiği söylenebilir. O yakın tarih hakkındaki görüşlerini oluştururken, olayların çok hızlı ve kolay bir biçimde mitlerle ilişkilendirilebileceği düşüncesini engellemek adına Thukydides, kendisinden önceki tarihsel gelenekten şüphe duyarak, düşüncelerini ifade etmiştir (Bury,1909:82). Ayrıca Thukydides'in, çoğunlukla sözlü kaynaklar doğrultusunda görüşlerini sunduğunu söylemek mümkündür.

Bu görüşlerle bağlantılı bir biçimde Thukydides'in, tarihi bulunduğu zamanla ilişkili olarak ele alması, tarih anlayışına ve dolayısıyla tarih yazımına yönelik yeni düşüncelere vurgu yapılmasını sağlamıştır. Bunlardan ilki doğrulanabilir ve bilinebilir şeylerin ne olduğuna dikkat çekmek olmuşken ikincisi ise geçmişle şimdinin aslında birbirinden farklı olduğu ve şimdinin önemli bir şey şeklinde onaylanması olmuştur (Austin, 1969:51). Bu fikirler çerçevesinde

Thukydides'in bulunduğu zamanın olaylarının bilinebileceğini işaret eden açıklamalar yaptığını kendisinden çok eski süreçlerde meydana gelen hadiseler karşısında ise onun eleştirel bir tutuma sahip olduğu söylenebilir.

Thukydides'in düşüncelerinin, yeni dünyaların araştırılmasına dayanmadığını söylemek mümkündür. Daha farklı bir biçimde açıklanırsa Thukydides bir kültür tarihinden, o genellikle siyasi tarihle bağlantılı olan düşünceler ileri sürmüştür (Momigliano ,2020:51). Thukydides'in uygarlıklar arasında yaşanan savaşlar, yenilgiler veya anlaşmalar üzerine birçok açıklamada bulunması, ifade edilmiş düşünceye bir örnek olarak verilebilir.

Tarihsel olayların akışını büsbütün insanla ilişkilendiren Thukydides, mitolojiyle bağlantılı görüşlere yer vermediğini ifade etmiştir. Thukydides, aktardığı düşüncelerin olağanüstülük barındırmadığından dolayı, anlattıklarından hoşlanılmayacağını düşünmektedir (Thuk.1.XXII). Ancak Thukydides'in düşüncelerinde sınırlı da olsa tanrıyla bağlantılı ve kahinlerle alakalı düşüncelerin yer aldığını söylemek mümkündür. Edidamnoslular, Korinthoslulardan destek almakla ne kadar doğru davrandığını tanrıya sormak adına Delphoi'ye gidecek birini görevlendirmişlerdir (Thuk.1.XXV).

Thukydides, oluşturduğu fikirlerdeki amacın, estetik bir anlayışa karşılık gelmediğini söylemektedir. Bu doğrultuda Thukydides, geçmişteki olayları ve gelecekte de yinelenen olayları idrak etmeyi arzulayan kişilerce anlattıklarının faydalı görülmesinin kendisi açısından yeterli olduğunu belirtmektedir (Thukydides,1976:27-28). Dolayısıyla onun tarihe dair sunduğu görüşlerde bu düşüncelerin, insanlığa faydalı olmasından yana olduğu söylenebilir.

Thukydides'in düşüncelerini açıklarken, onun kronolojiyle ilişkili olarak çeşitli açıklamalarda bulunduğu ifade edilebilir. Yaşananların ne zaman gerçekleştiğini kesin bir biçimde anlatabilmek için Thukydides'in dört kronolojik sisteme ve mevsimsel referanslara başvurduğu üzerine fikirler ileri sürülmektedir (Austin,1969:50). Thukydides, kış ayında gerçekleşen olayları anlattıktan sonra o, savaşta geçen sürenin üç yıl olduğunu dile getirmiştir (Thuk.2.CIII). Onun sistemi birtakım hatalar barındırmasına rağmen, açıklanan görüşlerden yola çıkarak Thukydides'in hem savaşta geçen yılları art arda rakamlarla gösterdiği hem de onun mevsimlere başvurarak, söz konusu yıllar içerisine meydana gelen olayları yerleştirdiği sonucuna ulaşmak mümkündür (Austin, 1969:50). Bu düşünceler doğrultusunda bazı çelişkiler barındırmasına rağmen Thukydides'in kronoloji üzerine bir sistem kurma çabasında olduğunu söylemek mümkündür.

İnsanla ilişkili olan olayları dile getirirken Thukydides'in, insanın doğası ve onun içinde bulunduğu şartlar üzerine açıklamalarda bulunduğu söylenebilir. Bu doğrultuda Thukydides'in, insanın bir başkasına hükmetme, endişe, çıkar ya da hırs gibi birtakım duygular tarafından

güdülendiğine inandığı düşünülebilir. Atinalılar Sicilya'ya hükmetmek adına bu alanı fethetmeye dair pek çok mücadelede bulunmuş olsa da onların, Syrakusaililer karşısında korku duyan bir halk haline dönüşmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Thukydides, tarih anlayışını yansıtan görüşlerinde yasalara da yer vermiştir. Eserinin başlangıcında insanın geçmişinde olanların, onun geleceğinde de benzer bir biçimde yaşanabileceği düşüncesini Thukydides, insanla ilişkili olan yasalara dayandırmıştır (Thuk.1.XXII). Bu düşünceyle bağlantılı olan bir diğer anlayış olayların oluşunu veya bitişini Thukydides'in yasalar bağlamında ifade etmesi olmuştur (Collingwood,2019:61). Perikles, görüşlerini açıklarken, yasalar doğrultusunda görüşlerini sonlandırdığını ifade etmiştir (Thuk.2.XLVI).

Thukydides görüşlerinin doğru olması konusunda çaba gösteren bir tarihçi olmuştur. Şöyle ki o, bu konuda kendinden önceki süreçlerde yaşamış ve zaman zaman tarihçi olduğu ifade edilen şairlerin (ozan), fikirlerinin gerçek olana hizmette bulunmadığını ifade etmiştir. Thukydides'e göre şairler veya kronikçiler, olayları abartmanın yanı sıra onlar, incelenmesi mümkün olmayan olağanüstü durumları bir araya getiren kişiler olmuşlardır (Thuk.1.XXI). Oysa Thukydides doğru bilgiye ulaşmak açısından, yalnızca şahit olduğu ve doğru olduğundan şüphe duymadığı olaylar hakkında açıklamalar yaptığını dile getirmektedir.

Thukydides'in kronoloji veya doğruluk konusundaki titizliği ya da anlattığı olayları insanla ilişkilendirerek onun olağanüstü olayları, dile getirdiklerinin dışında bıraktığı göz önüne alındığında, Thukydides'in bir rasyonalist olduğu ifade edilmektedir (Sowerby,2012:38). Thukydides'e yönelik ifade edilmiş bu düşünceler onun, tarih anlayışını ortaya koyan önemli görüşler olmuştur. Ayrıca Thukydides'in Lakedamonian ve Atina halkının mücadelesini anlatacağı yönünde birtakım açıklamalar yaptığı belirtildikten sonra onun, kendi fikirleri ve çağdaşlarının düşüncesi arasındaki farklılıkları göstermek adına, benimsemiş olduğu tarihçilik yöntemleri hakkında açıklamalar yaptığı düşünülmektedir (Womber,2019:45). Dolayısıyla bu görüşlerin, Thukydides'in aynı zamanda yöntemini de yansıttığı yönünde görüşler bildirilmiştir.

3.3.3.2. Thukydides'in Yöntemi

Thukydides'in yukarıda belirtilen görüşlerden farklı olarak onun, tarihsel olayları açıklarken benimsediği ilkeleri birtakım görüşler çerçevesinde dile getirmek mümkündür.

Yaptığı araştırmalar doğrultusunda düşüncelerini ifade ettiğini Thukydides'in kendisi söylemiştir. Bu düşünceyle ilişkili olarak o, konu bilgi olduğunda insanların herhangi bir araştırmada bulunmamasını eleştirmiştir. Bu konuda birtakım örnekler veren Thukydides,

insanların araştırma yapmayı ihmal ettiğinden ötürü onların, karşılaştığı bilginin doğru olduğu yanılgısında olduğunu belirtmiştir (Thuk.1.XX).

Thukydides'in araştırmasının mantıklı ve bilimsel bir özelliğe sahip olduğu ifade edilmiştir (Womber,2019:46). Thukydides'in araştırmasının böyle bir özelliğe sahip olmasının nedenini, Breisach'ın ve Kagan'ın ifade ettiği görüşler doğrultusunda açıklamak mümkündür. Breisach, Thukydides'in bir ayırma bulundugunu ifade etmiştir. Yani Thukydides, masalın ve gerçek olduğuna inandığı olayların yollarını birbirinden ayırarak, o geçmişe dair oluşan görüşlerin akılcı (mantıksal) bir özelliğe sahip olmasını sağlamıştır (Breisach,2012:38). Bu ayırımın ilk olarak Thukydides tarafından yapıldığını söylemek mümkündür. Kagan ise Thukydides'in araştırmasının, insanı ilgilendiren birtakım konular üzerine odaklanan sofistlerin ve Hipokrat'ın görüşleri çerçevesinde oluşan tıp yazarları tesiri altında şekillendiğini ifade etmiştir (Kagan,2009:9-11).Önceki başlıklarda ifade edildiği üzere Bury gibi Kagan'da, Thukydides'in sofistlerden etkilendiğini düşünmektedir. Sofistlerin bilgiye yönelik yaklaşımında benimsemiş olduğu şüphe dikkate alındığında, onların doğru bilgiyi elde etmek açısından kendisine anlatılanlara şüpheyle yaklaştığını söylemek mümkündür. Bu açıdan, Thukydides'in olayları olduğu gibi kabul etmemesi ve birtakım görüşler üzerine eleştiride bulunması, onun araştırmasının bilimsel olabileceğini düşündürmektedir.

Veba hakkındaki açıklamaları doğrultusunda Thukydides'in, Hipokrat'tan etkilendiği ifade edilmiş ve sonraki araştırmacılara bir kaynak olması açısından onun vebanın belirtilerini doğru bir biçimde anlattığı açıklanmıştır (Austin,1969:60). Thukydides bu hastalığı deneyimleyenlerde yüksek ateşin, kırmızı gözün, yoğun öksürün olduğu üzerine düşünceler dile getirmiştir. (Thuk.2.XLIX). Bu görüşler doğrultusunda Thukydides'in bilimsel bir açıklama yapması ve olayları sistematik bir şekilde ifade etmesine bağlı olarak onun, araştırmasının bilimsel olduğu ileri sürülmüştür.

Açıklanan fikirler doğrultusunda Thukydides'in, objektif bir araştırmacı olduğu üzerine düşünceler belirtilmektedir. Yani insan eylemleri ve tıp konusundaki görüşleri bağlamında Thukydides'in, nesnel bir kayıtçı olduğu yönünde düşünceler öne sürülmüştür.Bu görüşlerden farklı olarak, Thukydides'in yalnızca kendi tarih görüşleriyle bağlantılı olan düşünceleri çalışmasına dahil ettiği için onu, eleştiren fikirlerin de ifade edildiğini söylemek mümkündür (Breisach,2012:40). Burada belirli konuları aktarması açısından onun, objektifliğini yeterli bulmayan düşünceler bildirilmiştir.

Thukydides'in doğru olanı anlatmak konusunda ısrarcı olduğu söylenebilir. Thukydides daha önceki hadiselerle yönelik ifade edilen görüşlerin yetersiz kanıtlara dayandığını düşündüğünden dolayı onlardan yararlanmamıştır (Breisach,2012:38).Yani Thukydides'in

kendinden önceki süreçlerde ileri sürülen fikirleri referans göstermenin aksine bu görüşlere karşı çıkararak onun tercih ettiği düşünceler bağlamında hakikate yönelik fikirlerini açıkladığını söylemek mümkündür.

Bu doğrultuda Thukydides doğru olduğunu düşündüğü olayları açıklarken o, kendisinin tanık olduğu ya da görgü tanıklarından yararlandığı bir yöntemden hareket etmiştir. Ancak Thukydides kişilerin taraf tutması durumunu dikkate almış ve o kullandığı kaynaklar çerçevesinde sunduğu bilgilerin kesinliğinin yeterli bir durumda olduğunu açıklamıştır (Thukydides,1976:27). Bu doğrultuda Thukydides savaş hakkında ilk rastladığı kişinin ya da kendi görüşlerinin üzerinden olayları açıklamanın yanlış olduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla görgü tanıkları konusunda Thukydides'in kuşkulu bir yaklaşıma sahip olduğunu söylenebilir.

3.3.3.3. Thukydides'in Kullandığı Kaynaklar

Thukydides tarihe yönelik görüşlerini belirtirken, onun ağırlıklı olarak açıklamalarını sözlü kaynaklar doğrultusunda gerçekleştirdiği ifade edilmiştir. Bu doğrultuda Thukydides'in, Herodotos'u hatırlatan bir biçimde görüşlerini yazılı, sözlü ve arkeolojik kaynaklar çerçevesinde oluşturduğu söylenebilir. Gerçekleri bir araya getirmek amacıyla onun, Atina'nın ve Sparta'nın (Lakedamonia) kamplarına seyahatlerde bulunduğu öne sürülmüştür (Womber,2019:54). Bu doğrultuda Thukydides'in de Herodotos gibi bazı seyahatlerde bulunduğu söylenebilir. Dolayısıyla tarihçilerin, yapmış olduğu seyahatlerin ya da birtakım araştırmaların neticesinde ise bu kaynaklara ulaştığını söylemek mümkündür.

Sözlü kaynaklarını belirleme noktasında Thukydides'in, başlangıçta kendisinin yaptığı açıklamaları merkeze aldığını söylemek mümkündür. Yani Thukydides, öncelikle kendisinin gördüğü ve işittiği olaylar (tanık olduğu) yönünde açıklamalar bildirmiştir (Momigliano,2020:53). Hatta Thukydides, Peloponnesos'un faaliyetlerine tanıklık yaptığını bizzat söylemektedir (Thuk.5.XXVI).

Thukydides'in sözlü kaynakları tespitindeki ikinci hareketi ise başkalarının gördükleri ve işittikleri (görgü tanıkları), bağlamında hadiseleri dile getirmek olmuştur. Thukydides'in, veba hastalığının kaynağı konusunda açıklamalar yaparken, cümlesini kendisine söylenenler doğrultusunda oluşturduğunu dile getirmesi, onun bir tanığa işaret ettiğinin göstergesidir. Ancak Thukydides genellikle yararlandığı kaynak üzerine net bir açıklamada bulunmadığından dolayı bazı belirsizlikler söz konusudur. Thukydides'in, belirli kısımlar dışında açıkladığı olayların bütününe şahit olmuş gibi olayları aktardığı düşünülmektedir (Womber,2019:51). Daha farklı bir şekilde söylenirse onun anlattıklarında gözlemlerinden mi yoksa görgü tanıklarından mı yararlandığı, tam olarak anlaşılmamaktadır.

Thukydides'in çalışmasının, çoğunluğu yazılı delillerden oluşmamıştır. Ancak görüşlerini kanıtlamak açısından onun, birçok metinden söz ettiği ve bu metinlerden alıntılmalarda bulunduğu öne sürülmüştür (Momigliano,2020:53). Bu görüşle ilgili olarak Thukydides'in çalışmasında mektup veya yazıt gibi materyallere yer vermesi onun, yazılı kaynaklardan yararlanması durumuna bir örnek olarak verilebilir. Lakedamonialıların ordusunu komuta etmiş olan Pausanias kral Kserkses'e, Yunanistan'ının Perslerin hükümdarlığı altında olmasını sağlayacağını dile getiren bir mektup yazmış, Kserkses ise Pausanias'ın düşüncelerini destekleyen bir mektup yazarak ona karşılık vermiştir (Thu.1. CXXVIII-CXXIX). Yazıt yönünden ise Pausanis'in ölümünden sonra, onun için yapılmış mezar taşının üzerinde yazıların yer aldığı açıklanmıştır (Thuk.1.CXXXIV). Bu görüşle benzer olarak, Thukydides, Themistokles'in mezarı hakkında da açıklamalarda bulunmuştur.

Açıklanan bu anlayışlardan farklı olarak Thukydides'in, Hekataios, Homeros, Herodotos ve Hellanikos gibi yazılı kaynaklardan hareketle görüşler oluşturduğu da ifade edilmiştir (Warrington,2014:551). Delos'ta gerçekleşen şenlikleri anlatırken o, Homeros'un dizelerinden yararlanarak, bu şenliklerin yeni olmadığını eskiden de gerçekleştirildiğini kanıtlamak istemiştir (Thuk.3. CIV)

Arkeolojik materyalleri kaynak göstererek Thukydides'in, çeşitli düşünceler dile getirdiğini söylemek mümkündür. Thukydides, Atinalıların Medlerden sonra uzun bir zaman geçmeden, kentlerine sur inşa edilmesi üzerine birtakım düşünceler bildirmiştir. Yapımında heykel taşı gibi her türden taştan yararlanılarak oluşturulmuş bu surun kalın olduğu açıklanmıştır (Thuk. I. XCIII). Yapılan bu açıklamaların yanı sıra Thukydides, kentlerin görünümüyle sahip olduğu gücün doğru orantılı olduğu yönünde yapılan açıklamaları, verdiği örnekler üzerinden eleştirmiştir. Lakedamonialılar, güçlü bir halk olmasına rağmen, kentlerindeki düzenlerinden dolayı, onların bir arada bulunan gösterişli yapılara sahip olmadığı ifade edilmiştir (Thuk.1.X).

Arkeolojik kaynaklara dair ifade edilen bu düşüncelerle bağlantılı olarak, çalışmasının ikinci kitabında Thukydides'in, halka açık bir biçimde yapılan cenazelerin, Atina'da en güzel kenar mahallelerinde (varoş) olduğunu söylediği dile getirilmiştir (Hornblower,1987:93). Ölenlerin kalıntılarının, bu varoştaki kamu abidesinde yer aldığını açıklamaktadır (Thuk.II. XXXIV). Thukydides'in faydalandığı arkeolojik kaynaklara yönelik örnekleri çeşitlendirmek mümkündür. Atinalıların karşısında, tayfaların, kayış, yastık ve küreğini alarak Peloponnesoslular, bu topluluğun Atina'nın sahiline kadar gitmesini kararlaştırmışlardır (Thukydides,1976:143).Savaşta kullanılan, askeri materyallerden söz etmesi açısından da Thukydides'in arkeolojik malzemelerden yararlandığı söylenebilir.

3.3.3.4. Thukydides'e Yönelik Eleştiriler

Herodotos'a kıyasla genellikle Thukydides, tarihçiliğinden şüphe duyulmayan bir araştırmacı olarak ifade edilmiştir. Ancak Thukydides'ten sonraki zamanlarda yaşayan bazı araştırmacıların, onun tarihle ilişkili görüşlerini yeterli bulmayarak, eleştirilerde bulunduğu söylenebilir. Bu araştırmacılardan biri de Dionysius olmuştur. O, Thukydides'in tarihçiliği ve üslubu konusunda bazı görüşler bildirmiştir.

Dionysius Herodotos'u ve Thukydides'i kıyaslayarak, Thukydides'e yönelik eleştirilerini sunmaktadır. Herodotos'un hem Yunan hem de Barbar dünyasını bir araya getiren, insanların geçmişi unutmamasına engel olacak bir tarih oluşturduğunu açıklayan Dionysius, Thukydides'in ise sonraki kuşaklar tarafından önemsenmeyecek bir savaşı ele aldığını ifade etmektedir (Dionysius,1974:373). Dolayısıyla Dionysius'un tarihçilerin konu belirleme ya da seçimi durumu söz konusu olduğunda, Herodotos'u Thukydides'ten daha başarılı gördüğü söylenebilir

Dionysius, Thukydides'in kronolojiyle bağlantısından hareketle, onun olayları ne şekilde açıkladığı üzerine düşüncelerini bildirmektedir. Şöyle ki, Thukydides'in açıklamalarında aynı kış veya yaz mevsimlerinde birbirinden farklı mekanlarda, farklı olaylar gerçekleştiğinden dolayı Dionysius, onun bu olayları açıklarken, tam bir biçimde ifade etmeden bir başka olaya geçtiğini söyleyerek o, olayların takibini yapmakta zorlandığını dile getirir (Dionysius,1974:381).Thukydides'in benimsemiş olduğu üslup açısından da Dionysius, çeşitli fikirler ifade etmektedir. Dionysius Thukydides'in ifadesinin hızının, kelime kullanımındaki yapaylığının, onları düzenleyişindeki sertliğinin ve rakamsal verilerin çeşitliliğinin onun üslubunu oluşturduğunu söylemiştir (Dionysius,1974:411). Dionysius, Thukydides'in üslup bağlamında Herodotos'tan başarılı olduğu tarafları belirtse de o, Thukydides'in üslubundaki eksiklikleri belirten düşünceler de ileri sürmüştür.

Tarihçi Polybius'un, Thukydides'i doğrudan olmasa da onu işaret eden açıklamalar yaptığı hakkında görüşler belirtilir. Dile getirdiği düşünceler açısından, Thukydides'i ele aldığı söylevlerden dolayı eleştirdiği belirtilen Polybius'un, tarihçilerden söylevleri ifade edildiği şekilde açıklamasını istediği ileri sürülmüştür (Momigliano,2020 :57). Bu görüş doğrultusunda Thukydides'ten sonra gelen bazı tarihçilerin, onun söylevleri yaşandığı şekilde anlatıp anlatmaması durumuna kuşkuyla yaklaştığını söylemek mümkündür.

Thomas Hobbes, Thukydides'in çalışmasını çevirmiş ve onun hakkında düşünceler üretmiştir. Hobbes açısından Thukydides, başarılı bir politik tarihçi olmuştur. O, Thukydides'in tarihinde iki faktörün etkili olduğunu söylemektedir. Hobbes bunlardan ilkinin doğruluk ya da gerçeklik olduğunu söylerken, ikincisini ise hitabet şeklinde ifade etmiştir (Thucydides,1822:

xv). Ayrıca Hobbes Dionysius'un, Thukydides hakkında yaptığı eleştirilere karşılık veren cevaplar oluşturmuştur. Bu düşüncelerden ayrı olarak Hobbes'un, Thukydides'in demokrasi üzerine uydurulmuş söylevler kullandığına yönelik fikirler açıklamaktadır (Warrington,2014:553). Sonraki süreçlerde de Thukydides'in tarihçiliğine dair görüşler oluşturulmaya devam edilmiştir. Collingwood bu amaçla düşünceler açıklayan kişiler arasındadır. O, Herodotos doğrultusunda Thukydides'e dair eleştirilerini sunmuştur. Thukydides'in doğal olmayan bir üsluba sahip olduğunu savunan Collingwood, onun söylemlerinin ise tarihsel bir nitelik taşımadığına ve bu söylemleri şekillendirenin, Thukydides'in kendisi olduğuna işaret eden açıklamalar yapar.

Thukydides'in tarihçiliğini ele alan Breisach, onun tarihçiliğinde eksik gördüğü durumlar hakkında fikirler beyan etmiştir. Breisach'a göre Thukydides çok yönlü olmayan bir tarih anlayışı oluşturmuştur. Daha farklı bir şekilde ifade edilirse yalnızca politika veya askerlikle bağlantılı olaylar hakkında düşünceler aktarmasından dolayı Thukydides, araştırmacıların eleştirisine maruz kalmıştır. Bu düşünceden farklı olarak Breisach Thukydides'e yönelik eleştirilerini sürdürmüştür. Şöyle ki Thukydides görüşleriyle topluma yararlı olmayı hedeflemiş olsa da Breisach açısından onun düşünceleri, toplumun genelinden ziyade daha çok elitlerin dikkatini çeken bir durumda olmuştur (Breisach,2012:37). Dolayısıyla Breisach'ın burada Thukydides'in tarih anlayışının herkese hitap eden bir nitelikten yoksun olmasını eleştirdiği söylenebilir.

3.4. Ksenophon

3.4.1. Ksenophon'un Kimliği

Antik Yunan toplumunun Klasik Dönemi'nde, yaşamını sürdüren tarihçilerden bir diğeri de Ksenophon olmuştur. Atinalı olarak Ksenophon'un, Peloponnesos Savaşı'nın ilk zamanları olan M.Ö. 428 yılında dünyaya geldiği ifade edilmektedir (Luce,1997:100). Ailesi söz konusu olduğunda ise Ksenophon'un babasının ismi Gryllos olarak belirtilmektedir.

Sokrates tarafından eğitilen Ksenophon, onun talebesi olmuştur. Bu açıdan bir tarihçi olmakla birlikte Ksenophon'un felsefeci olduğu üzerine de birtakım görüşler ifade edilmiştir.

Ksenophon'un, Kyros'la olan bağlantısı hakkında da düşünceler açıklanır. Şöyle ki Ksenophon'a Kyros ile dostluk bağı oluşturması için Proksenos'tan bir mektup gönderilmiştir. Ksenophon ise bu duruma yönelik harekete geçmeden önce, hocası Sokrates'e ne yapması gerektiği konusunda danışmıştır. Sokrates öğrencisini önce Delphoi'ye göndermiş, sonrasında ise ona, Kyros'la görüşmesinden yana olduğuna yönelik fikirlerini söylemiştir. Ksenophon'un Kyros'la görüşmesinin ardından ise onlar dost olmuşlardır.

Seferde yer alan Ksenophon, Kyros ait olan paralı askerleri, Isparta hükümdarı Ageisilas'a bırakmış, kralla arasındaki dostluktan dolayı Ksenophon, Isparta taraftarı biri olarak suçlanmış ve o, Atinalılar yüzünden sürgüne gönderilmiştir (Laertios,2002:86).Ksenophon'un, kendi ailesinin olduğu hakkında da fikirler ifade edilmektedir. Ksenophon'un, eşinin ismi Philesia olduğu belirtilmiş ve onun eşinden Gyrillos ve Diodoros isminde iki erkek evladının olduğu açıklanmıştır (Laertios,2002:86-87). Ispartalılar adına mücadele etme amacıyla Ksenophon, evlatlarını Atina'ya yollamıştır. Atinalıların Ispartalılara destek sağladığı bu çarpışmada, onun evlatlarından Gryllos yaşamını yitirirken Diokles ise geri dönmüştür.

Ksenophon'un Korinthos alanında M.Ö. yaklaşık 354 senesinde, Philoppos'un Makedonya kralı olduğu zamanlarda hayatının sona erdiği bildirilir. Onun özel yaşamı üzerine dile getirilmiş görüşler, bu şekilde olmuştur.

Herodotos ve Thukydides gibi tarihle ilişkili olarak açıklamalar yapmasına rağmen Ksenophon'a dair bazı eleştiriler ifade edilmektedir. Ksenophon'un hem tarihte hem de felsefede bir amatör olduğu ifade edilerek onun Thukydides'in ve Sokrates'in yöntemini ya da fikirlerini anlamaktan uzak olduğu düşünülmektedir (Bury,1909:151).Dolayısıyla Ksenophon'un, Herodotos'un ve Thukydides'in gerisinde kaldığı söylenebilir.

Ksenophon, pek çok çalışma oluşturmuştur. Bu çalışmalar, “Atinalıların ve Ispartalıların Anayasası”, “Yunan Tarihi”, “Ev Yönetimi”, “Sokrates'in Savunması”, “Anılar”, “Atlı Birliği Komutanı”, “Agesilaos”, “Gelirler Üzerine”, “Kyros'un Eğitimi”, “Şölen”, “Avcılık Üzerine”, “Hieron” ya da “Tiranlık Üzerine” şeklinde ifade edilmektedir (Laertios,2002:88). Burada Ksenophon'un tarihçi olarak nasıl bir araştırmacı olduğu dikkate alındığından dolayı, onun Yunan Tarihi ve Anabasis adındaki eserlerine yönelik açıklamalar yapılacaktır.

Ksenophon'un oluşturmuş olduğu ve önceki paragrafta dile getirilen son iki eser, genellikle Antik Yunan toplumunun tarihini yansıtan çalışmalar olarak belirtilmektedir. Ancak, sonraki başlıkta konusu üzerine düşünceler dile getirilecek olan eser Anabasis'ten ziyade Yunan Tarihi olacaktır. Bu durum bazı nedenler doğrultusunda açıklanabilir. Şöyle ki Yunan Tarihi, Thukydides'in bıraktığı yerden olayları anlatmayı sürdüren bir çalışma olarak açıklanmaktadır. Dolayısıyla burada Antik Yunan'ın tarihine ilişkin aktarılan olaylarda, konu bütünlüğünü sağlamak açısından Yunan Tarihi tercih edilmiştir. Yunan Tarihi'nin konusu üzerine fikirler sunulmasının bir diğer nedeni ise Anabasis'in tarih çalışmasındansa, anı niteliği taşıyan bir eser olduğu yönünde düşüncelerin bildirilmesi olmuştur (Ksenophon,2020:x). Öyleyse Yunan Tarihi'nin konusuna yönelik olayları anlatmadan önce, Anabasis'in konusuna kısada olsa değinmekte fayda vardır.

Anabasis, Ksenophon'un yaşanan olaylarda yer aldığı bir eserdir. Yunanlıların Artakserkses'e vermiş olduğu bu mücadelede Ksenophon da bulunmuştur. Pers hükümdarı Kyros abisi Artakserkses'i alt edebilmek amacıyla, içlerinde Yunanlıların bulunduğu ve on bin kişiden oluşan paralı asker birliği meydana getirmiştir. M. Ö. 401 senesinde gerçekleşen Kunaksa Savaşı, Yunanlıların üstünlük kazandığı bir savaş olsa da bu savaş, Kyros'un ölümüne neden olur. İşte Anabasis üçüncü kişi ağzından aktarılmış heyecan veren anlatıların dile getirildiği anı türünde bir eser olmuştur (Luce ,1997:101).Daha farklı bir şekilde söylenirse Anabasis Ksenophon'un öncülük yaptığı bu askerlerin vatanlarına dönerken başlarından geçen çeşitli olayların anlatıldığı bir çalışma olarak ifade edilebilir.

3.4.2. Yunan Tarihi

Ksenophon tarafından üretilen bu eser, Antik Yunan toplumunun tarihine yönelik önemli olayları aktarmaktadır ve o çalışmasını, yedi bölüm doğrultusunda açıklamıştır. Dolayısıyla bu başlıkta her bölümde geçen olaylar ayrı ayrı ele alınır ancak bu olaylar, bütün yönleriyle açıklanmadığından dolayı Yunan Tarihi'nin konusu burada özetlenmiş bir şekilde sunulmaktadır.

Birinci kitapta, Atinalıların ve Ispartalıların denizde yaptığı çarpışma (Ksen.I.1-8), Kyzikos alanında yaşanan mücadele (Ksen.I.14-18), Atinalıların Byzantion'un kontrolünü alması (Ksen.I.14-21), Noiton alanında yaşanan cenk (Ksen.I.11-14), Lebos'ta Atinalıların kuşatılması ve Atina'ya yollanan destek (Ksen.I.16-27), Arginusai alanında oluşan muharebe, (Ksen.I.28-34), strateglerin Atinalılar tarafından yargılanması (Ksen.I.1-35) üstüne düşünceler bildirilmektedir.

Thymokhares'in Atinalıların deniz birliğinin öncüsü olmasıyla birlikte, Atinalılar Ispartalılarla denizde mücadele ederler ve bu mücadelede ise yenen taraf Ispartalılar olur. Sonraki zamanlarda ise Atinalılar ve Mindaros arasında çatışma yaşanmış, bu olayın sonucunda Atinalılar, düşmana ait olan gemilerin sahibi olarak onlar, Helle Denizi'nden uzaklaşmışlardır.

Askerlerine gerek karada gerekse denizde mücadelede bulunmalarına yönelik açıklamalar yaptıktan sonra Alkibiades, harp için hazırlıklarını gerçekleştirir ve Kyzikos alanındaki bu vuruşmada Mindaros yaşamını yitirirken, Atinalılar ise düşman gemileriyle Prokonnesos alanına giderler. Ancak Syrakusaililer gemilerini yaktıklarından dolayı Atinalılar onların gemilerine sahip olamamışlardır (Ksen.I.18).

Byzantion'un sahibi olabilmek adına Atinalılar alanı abluka altına alırlar. Onlar, bu yeri fetih veya saldırı sonucunda ele geçirmemişlerdir. Anaksilaos ismindeki bir Byzantionlu ve birkaç adamın desteğiyle Alkibiades, kente girişi sağlamıştır.

Lysandros'un ve Atinalıların Notion'da yaptığı deniz savaşında, Ispartalılar bir nizam doğrultusunda savaşmışken, Atinalılar ise düzenden yoksun bir şekilde mücadele ederler. Yapılan bu cengin sonunda Atinalılar kaçan taraf olmuş, Lysandros ise sahip olduğu gemilerle Ephesos'a geçmiştir. Alkibiades sonrasında Lysandros'la savaşmak için çaba göstermiş olsa da Lysandros donanmasının yetersizliğinden dolayı, Alkibiades'in savaş teklifini onaylamamıştır.

Lysandros'tan sonra Ispartalıların lideri Kallikratidas olur ve o, Midilli de yaptığı mücadelede Konon'u her alandan kuşatarak zor durumda bırakır. Konon ise içinde bulunduğu durumu Atinalılara bildirmek düşüncesiyle iki gemiyi yola çıkarır. Bu gemilerden biri düşmana yem olmuşken, diğeri ise Atinalılara durumu bildirmeyi başarır. Olayları öğrenen Atinalılar, Konon'a yüz on gemiden oluşan bir birlik yollayarak destekte bulunurlar ve onlar yolculuk boyunca birliklerinin sayısını arttırarak Arginusai alanına varırlar.

Kallikratidas, Atinalıları fark ettiğinde savaşmak adına girişimde bulunmuş ancak bazı doğa olayları onun bu isteğinin önüne geçmiştir. Atinalılarla mücadele etmeden Kallikratidas'a adamı savaşmaması konusunda öneride bulunmuş olmasına rağmen, o savaşmaktan yana olur. Uzun bir çarpışmanın ardından denizde Kallikratidas kaybolmuş, Peloponnesoslular ise dağılmışlardır ve bu çarpışmanın sonucunda Ispartalılar dokuz gemiden olurken, yirmi beş gemiyi yitiren Atinalılardan ise birkaç kişi sağ kalmıştır (Ksen.I.33-34).

Atinalılar bu mücadelede sağ kalanların ve gemilerin kurtulması amacıyla alana stratejileri göndermişlerdir ancak onlar, çeşitli doğa olaylarından ötürü eyleme geçememişlerdir. Bu duruma bağlı olarak stratejiler, yargılanmak için Atinalılar tarafından tutuklanırlar. Atinalılar arasında yaşanan birtakım fikir ayrılıkları ve oylama sonucunda stratejiler ölüm cezası almış ve yaşamları sonlandırılmıştır.

İkinci kitapta, birliği yönetmede tekrar yer alan Lysandros'un, Kedreiai ve Lapseki alanlarına sahip olması (Ksen. II. 15-20), denizden ve karadan Atina'nın ablukaya alınması (Ksen.II.7-17), Atinalıların ve Ispartalıların anlaşmaya varması (Ksen.II.18-23), Otuzların liderliği (Ksen.II.1-56), yönetime karşı çıkmak adına Thrasybulos'un faaliyetleri ve Otuzların liderliğinin sonlanması (Ksen.II.1-23), Partilerin anlaşması (Ksen.II.39) şeklindeki hadiseler bildirilmektedir.

Atinalıları destekleyen Kedreiai alanını fetheden Lysandros, bu yerin hâkimi olur. O, şehrin insanlarını köleleştirdikten sonra Rodos'a ve buradan ise Helle Denizi'ne geçmiştir. Atinalıların destekçisi olan Lapseki'ye vardığında ise Lysandros, şehri gasbederek buradaki hür insanları salmıştır.

Pek çok kentin hâkimi olan Lysandros, Isparta'ya haber göndermiş ve bu haber doğrultusunda Pausanias'ın liderliğinde Peloponnesosluların da dahil olduğu birlikle, yola

koyularak Atina yakınına ulaşmışlardır. Lysandros ise Salamis'i talan ettikten sonra o, Pire alanının karşı tarafında gemilerini durdurmuştur (Ksen.II.8).

Atinalılar, Ispartalılarla anlaşabilmek için elçilerini yola çıkarırlar. Ispartalılar ise Pire'nin kale duvarlarını dağıtmak, Atinalıların diğer halklarla dost ya da düşman olmasını belirlemek şeklindeki şartları elçilere sunarlar. Bu görüşleri değerlendirdikten sonra Atinalılar, Ispartalılarla sulh yapma yönünde bir karar almışlardır.

Atina da bu olaylarla birlikte, vatandaşlar tarafından seçilmiş otuz kişinin olduğu bir yönetim düzeni kurulur. Bu düzende bir anayasa oluşturularak, belirlenmiş kişilerin söz konusu anayasadan hareketle kenti yönetmesi gerekirken, bu kişiler kendi istekleri yönünde kararlar almışlardır. Hatta onlar yaptığı haksızlıklar karşısında halkı bastırabilmek adına, hükümet işleriyle yalnızca üç bin vatandaşın ilgilenmesi gerektiği üzerine de bir karar almışlardır. Bu durum Atinalılar arasında çeşitli çatışmaların ortaya çıkmasına neden olur.

Thrasybulos, Otuzların yaptıklarından dolayı onlarla savaşmış, o Otuzları mağlup etmiş ve Pire'nin sahibi olmuştur. Bu olayların ardından Otuzlar, Pirede bulunanlara itaat etmemek için çaba gösterse de sonunda Otuzların liderliği bitirilerek, on kişinin bulunduğu bir yönetim oluşturulmuştur (Ksen.II.23).

Yaşanan kargaşaların ardından partiler, bazı kararlar alır. Yönetimi elinde bulundurmış olan Pire'deki Onlar, Otuzlar ve Onbirler haricinde halk yurtlarına tekrar dönecek, tehdit altında olduğunu düşünen vatandaşlar ise Eleusis alanında yaşamlarını sürdürebileceklerdir (Ksenophon,2020:57). Bu partiler birtakım şartlar doğrultusunda barış yapmışlardır.

Üçüncü kitap, Tissaphernes'in icraatları ve Ispartalıların tutumu (Ksen.III.3-8), Derkylidas'ın birçok kenti ele geçirmesi ve Pharnabazos'la ateşkes (Ksen. III.16-1), Agesilaos'un Tissaphernes'le görüşmesi ve yapılmış olan ateşkese uyulmaması (Ksen. III.5-11), Tissaphernes'in öldürülmesi ve Ispartalılara yönelik bazı hazırlıkların yerine getirilmesi (Ksen.III.25-2), Thebaililerin ve Ispartalıların savaşı ve Pausanias'ın sonu (Ksen.III.19-25), olaylarını yansıtan durumları aktarmaktadır.

Kyros karşısındaki başarılarından dolayı Tissaphernes'e il yöneticiliği görevi verildikten sonra o, İyon şehirlerinin buyruğunda olmasını istemiştir ancak özgürlüğünü sürdürebilmek için söz konusu kentler Ispartalılardan destek bekleyerek, onlara elçiler yollamışlardır. Ispartalılar Atinalılardan ve Peloponnesoslulardan aldığı askerlerle hazırlanmış ve bu birliğin başında ise Thibron olmuştur. Tissaphernes karşısında bazı şehirlere hâkim olmasına rağmen Thibron'un girişimleri başarısız görülmüştür.

Thibron'un yerini alan Derkylidas, Tissaphernes ile uzlaşırken, Pharnabazos'u ise karşısına almıştır. O, Pharnabazos'un idaresinde bulunan Aiolis'teki şehirlerde dahil olmak

üzere birçok şehre el koyar. Ancak Yunan şehirlerinin saldırıya uğramasına engel olmak adına Derkyldas, adamlarını Pharnabazos'a yollamış ve bu iki lider arasında ateşkes sağlanmıştır.

Aldığı bazı duyumlara bağlı olarak kralın ve Tissaphernes'in bir savaş hazırlığı içerisinde olduğunu öğrenen Ispartalılar, Agesilaous öncülüğüyle Asya'ya bir sefer gerçekleştirme kararı alırlar. Agesilaos bu seferde Tissaphernes'ten, Asya'da bulunan Yunan şehirlerinin özerkliğe sahip olmasını talep etmiştir. Bunun üzerine Tissaphernes, Agesilaos'a durumu krala bildireceğini ve bu sürece kadar ise ateşkes yönünde bir teklifte bulunur. Agesilaos anlaşmayı onaylasa da Tissaphernes, barış yönünden verdiği sözü tutmamıştır.

Kraldan istediği ordunun gelmesiyle Tissaphernes, Agesilaos'a Asya'dan gitmezse savaşaacağını iletmış, Agesilaos'un savaşa hazırlanmaya başlamasıyla ise yapılan ateşkes geçersiz hale gelmiştir.

Agesilaos Sardeis'i istilasından ilk birkaç gününde Perslerle karşılaşmamıştır. Sonraki günlerde ise Perslerle büyük bir çatışma içerisinde olan Agesilaos, ordusuyla Perslerin dağılmasını, kaçmasını sağlayarak birlikleriyle onların ordugahlarına sahip olmuştur. Bu olaylar yaşanırken Tissaphernes'in alanda olmasından ötürü, Persler şüpheye düşmüşler ve onun tarafından aldatıldığına inanarak, onlar Tissaphernes'i öldürmüşlerdir.

Tithraustes, Tissaphernes'in neden olduğu problemleri çözmek için Agesilaos'a haber gönderir. Kralın, Yunan şehirlerinin özerkliği ve Agesilaos'un vatanına dönmesi yönündeki istekleri, Agesilaos'a iletilmiş ancak o öncelikle yönetimle görüşeceğini söylemiştir. Bu durumdan dolayı Tithraustes, Agesilaos'un Pers imparatorluğunu sonlandırmak gibi bir amaca sahip olabileceği düşüncesiyle Ispartalılara savaş açılması açısından o, Yunanistan'a yolladığı paranın şehirleri yöneten kişilere verilmesi talebinde bulunmuştur (Ksen.III.1).

Ispartalıların askeri lideri seçilen Pausanias, Thebaililerle gerçekleştirilecek çatışmada yardım edecek olan destekleri beklerken, Thebaililer ise Atinalılardan yardım istemişlerdir. Thebaililerin isteğine olumlu açıdan cevap veren Atinalılar, hazırlıklarda bulunmuşlardır. Haliartos alanında yaşanmış bu mücadelede Thebaililer düşmanla yakın kayıplar verirken onlar, sonraki günde Atinalıların desteğini almış ve Pausanias'ın savaşmadığını görmüşlerdir. Pausanias, ölülerin alınması adına bir ateşkes yapma kararı alsa da Thebaililer, düşmanın vatanlarından ayrılması şartıyla bu durumu onaylayacaklarını iletmışlerdir. Pausanias ise bu olay ve daha birçok olaydan ötürü vatanında suçlanmış ve onun öldürülmesi kararı verilmiştir. Ancak o, firar etmiş ve gittiği yerde ölmüştür.

Dördüncü kitapta, Agesilaos'un istilaları ve Pharnabazos'la bir araya geldikten sonra Friky'a dan ayrılması (Ksen.IV.1-41), Nemea alanındaki savaş ve Agesilaos'un Asya'dan gidişi (Ksen.IV.16-4), Agesilaos'un sonraki hareketleri ve Akarnanların barış talebi (Ksen.IV.1-1),

Atina donanmasını yöneten Thrasybulos'un mücadeleleri (Ksen.IV.25-30), Iphikrates'in Anaksibios'a saldırısı (Ksen.IV.36-39), üzerine konular anlatılır.

Pharnabazos'un hükmettiği Friky alanını yağmalayan Agesilaos, buradaki şehirlerin bazılarının sahibi olur. O, kışlamaları için birliğini Daskyleion'a götürmüştür. Bu alanda öncesinde herhangi bir tehlikeyle karşılaşmamasına rağmen askerler, aniden Pharnabazos'un saldırısına maruz kalırlar. Yaptığı bu saldırının ardından Agesilaos 'ta Pharnabazos'a hücumda bulunarak, onun ordusunun kayıplar vermesine ve kaçışına neden olmuştur. Bu olaylar doğrultusunda Pharnabazos ve Agesilaos uzlaşmak adına görüşme yapmışlar ve aralarında geçen bazı konuşmalardan sonra Agesilaos, Friky alanından çıkmak için hareket etmiştir.

Yunan şehirlerine gönderilen paranın ardından, bazı şehirler Ispartalılarla savaşmak amacıyla hazırlanırlar. Yunanlıların ve Ispartalıların yanındaki kuvvetlerle, Nemea alanında yaptıkları bu cenk birçok kişinin ölümüne sebep olmasına rağmen galip olan Ispartalılar olurken Agesilaos ise destekte bulunmak için Asya'dan yola çıkmıştır.

Akhaialılar Kalydon alanının sahibi olmasına rağmen onlar, Akarnanların hücumlarına maruz kalmışlardır. Bu durumun sonlanması için Akhaialıların destek istediği Ispartalılar bu halka yardım etme kararını alırlar. Ispartalılar Agesilaos'un yönetiminde, Akhaialılarla bir araya gelerek, Akarnanlara savaş açmışlardır. Bu muharebede Agesilaos bazı şehirlere hücum etmesine rağmen o bu şehirlerin sahibi olamamıştır. Sonraki süreçlerde ise Akarnanlar'a Agesilaos'un tekrardan sefer yapacağını bildirmesi üzerine onlar, Akhaialılarla anlaşmışlardır.

Ispartalıların denizlerdeki mücadelesine bağlı olarak Atinalılar, donanmalarının yönetimini Thrasybulos'a vermişlerdir. O, Midillilerin desteğiyle Methymna alanına saldırmış, Ispartalıların adamlarını öldürmüştür. Bu olaylardan sonra Thrasybulos öldürülmüş, Atinalılar tedbir almak açısından Iphikrates'i Helle Denizi'ne yollarken, Ispartalılarda Anaksibios'u Asya'ya yollarlar.

Iphikrates, Antandros alanına Anaksibios'un gideceğini öğrendikten sonra, onu alt etmek amacıyla harekete geçer. O, Kremaste ovasında kurduğu tuzaktan çıkarak Anaksibios ve birliğiyle çarpışmış ve bu kavgada Anaksibios ölmüş Iphihrates ise Khersonesos alanına geçmiştir (Ksen.IV.39).

Beşinci kitap, Aigina'nın abluka altına alınması ve Gorgopas'ın Atinalılarla mücadelesi (Ksen.V.1-13), Antalkidas'ın icraatları ve yapılan anlaşma (Ksen.V. 25-36), Olynthos alanında yaşanan olaylar (Ksen.V.11-19), Teleutias'ın Olynthos'ta yaptıkları ve ölümü (Ksen.V.1-7), Olynthoslularla uzlaşma ve Ispartalıların hakimiyeti (Ksen.V.26-27), Ispartalılar ile Thebaililer çarpışması ve Alyzeia galibiyeti (Ksen.V.34-65), şeklindeki olaylar üzerine kuruludur.

Atinalılar tarafından Aigina alanının hem denizden hem de karadan etrafı sarılır. Bu olaya şahit olan Ispartalı Teleutias, Aiginalılara destekte bulunarak, o Atinalıların uzaklaşmasını sağlamıştır. Gelişyle donanmanın yönetimini Teleutias'tan alan Hieraks ise Aigina'dan ayrılmadan önce yardımcısı Gorgopas'ı buraya yerleştirir. O Atinalıların Üç Burçlar alanına ulaştığını öğrendikten sonra birliğiyle Atinalılarla savaşmak için harekete geçse de Gorgopas bu taarruzda yaşamını yitirir. Bu olaya bağlı olarak Atinalılar, denizlerde özgürce hareket etme fırsatına sahip olmuşlardır.

Atinalılara bir anlaşma sunmadan önce Ispartalı Antalkidas, kralla ittifak gerçekleştirmiştir. Antalkidas, donanmasıyla denizde büyük bir hakimiyete sahiptir ve o Atina'ya gelen gemilere engel olmaya başlamıştır. Ispartalıların sahip olduğu bu gücün farkında olan Atinalılar ise barıştan yanadır. Barışın sağlanması adına kralın düşüncelerini Tiribazos, paylaşmış ve devletler bu durumu onaylamışlardır. Atina'nın kale duvarlarının dağıtılmasına bağlı olarak Atinalılar ve Ispartalılar arasında ortaya çıkan savaştan sonra bu anlaşma, iki halk arasındaki ilk barış olmuştur (Ksen.V.36).

Olynthos'ta bazı karışıklıklar yaşanmış ve bu duruma bağlı olarak Isparta'ya elçiler yollanmıştır. Bu alandaki halk, bazı şehirleri ele geçirmiş ve onlar Makedonya'da krallığa karşı faaliyetler yapmışlardır. Bu olaylara bağlı olarak elçiler, Olynthosluların gelişmesini engellemek adına Ispartalılardan yardım istemişlerdir.

Olynthos alanına yapılacak olan seferin yönetimi Teleutias'a verilmiştir. Teleutias Olynthos'a yaptığı saldırıda pek çok kişinin ölümüne neden olurken, o saldırısını başarıyla sonuçlandıran taraf olur. Ancak Olynthoslular, Ispartalılar ve destekçilerine saldırılarını devam ettirmişlerdir. Sonraki zamanlarda Teleutias, Olynthoslulara yönelik yeniden saldırıda bulunur. Düşmanla çarpışmayı sürdürmek adına surlara yakınlaşan Teleutias ve birliğinin düzeninin bozulması ise onun ölümüne, ordusunun ise düşman tarafından dağıtılmasına neden olmuştur.

Olynthoslular pek çok sıkıntı yaşamış ve bu sıkıntıları bitirmek için Ispartalılarla barışmak yönünde girişimde bulunurlar. Ispartalılar ise Olynthosluların onların destekçisi olması ve seferlerde yanlarında yer alması şeklinde koşulları onaylamaları doğrultusunda onlarla barış yapılacağını bildirmiştir. Koşulları kabul eden Olynthos heyeti sonrasında vatanına döner. Bu durumlarla ilişkili olarak Ispartalıların, Boiotialılar ve Korinthoslular gibi devletleri hakimiyeti altına alması onların egemenliğinin göstergesi olmuştur.

Ispartalılar ve Thebaililer arasında patlak veren bazı sürtüşmelerden sonra Ispartalılar, bu halka sefer düzenleme kararı almış ve seferin komutası ise Agesilaos'a verilmiştir. O, bu amaçla Thebai'ye vararak taarruza geçmiştir. Şehri yağmalayan Agesilaos daha sonra Isparta'ya geçmiştir. Agesilaos, bir süre sonra tekrardan Thebaililere sefer gerçekleştirir.

Agesilaos bazı savaş taktikleri uygulayarak başarılı olmuşsa da o yeniden yurduna gitmiştir. Bu alana Kleombrotos'un liderliğinde bir sefer daha yapılır. Ancak Thebaililer ve Atinalılar onun Thebai'ye ulaşmasını engellemişlerdir. Ispartalılarla Atinalıların bozulan arasından dolayı Atina donanmasının lideri Timotheos'la ve Ispartalıların öncüsü Nikolokhos arasında yaşanan mücadelede ise Timotheos Alyzeia'nın kazananı olur.

Altıncı kitap, Thebaililerin Phokis'e saldırısı ve Polydamas'ın bazı durumlar üzerine bildirdiği haberler (Ksen.VI.1-16), Atinalıların ve Ispartalıların barışı, ancak bu barışın bozulması (Ksen.VI.1-3), Ispartalıların ve Atinalıların anlaşması ve Thebaililerin söz konusu anlaşmayı onaylamaması (Ksen.VI.18-19), Leuktra alanında yaşanan savaş ve Ispartalıların desteği (Ksen.VI.13-19), Thebaililerin Atinalılara çağrısı ve Iason'dan gelen destek (Ksen.VI.20-24), Agesilaos'un Mantineialılarla savaşı ve düşmanın Isparta'ya yönelmesi (Ksen.VI.15-32), Atinalıların Ispartalılara yardımı ve Iphikrates'in eylemleri (Ksen.VI.33-51) hakkındaki hadiseleri konu edinmektedir.

Thebaililer Phokis alanına bir saldırı düzenlemiş ve bu olaya bağlı olarak halk Ispartalılardan yardım isteğinde olmuştur. Ispartalılar ise kral Kleombrotos liderliğinde birliklerini bu alana göndermişlerdir. Bu süreçte Tesalya'dan Polydamas Isparta'ya gelmiş ve Iason'un Pharsalosluların kendisine katılma isteğini ve bu isteği onaylanmazsa Pharsaloslulara savaş açacağı yönündeki görüşleri Ispartalılara iletmiş ve onlardan yardım istemiştir.

Thebailileri desteklemiş olan Atinalılar, bazı nedenler doğrultusunda Ispartalılarla olan cenklerinin bitmesi amacıyla onlarla barış yaparlar. Barışın sağlandığına yönelik Timotheos'a haber ulaştırılmış ve o, vatanına gitmek için yola çıkmıştır. Ancak Zakynthosluların Timotheos hakkında Ispartalılara yakınmasına bağlı olarak Ispartalılar, Atinalılarla savaşa hazırlanır.

Thebaililerin bazı tutumlarından dolayı Atinalılar bu halka destekte bulunmaktan yana değildirler. Bu amaçla Ispartalılarla sulhun sağlanması için Thebai'ye adamlarını gönderen Atinalılar, Thebaililere birlikte Isparta'ya gitme teklifinde bulunurlar. Isparta meclisinde gerçekleşen konuşmaların ve oylamaların ardından bu iki halk barış yaparken, Thebaililer ise bazı anlaşmazlıklar yaşayarak bu barışa dahil olmamışlardır.

Leuktra'da gerçekleşen Thebaililer ve kral Kleombrotos çatışmasında Thebaililer karşısında kral ve birliği mağlup olmalarına rağmen onlar çatışmanın başladığı yere ulaşmışlardır. Ancak kral ateşkesle değil, savaşarak ölülerin alınmasını arzulasa da Ispartalılar bozguna uğramış ve onlar ateşkes yapmışlardır. Bu olayları duyan Ispartalılar Arhidamos'un önderliğinde Boiotia'ya destek yollarlar.

Thebaililer Atinalıların desteğini kazanmak için Atina'ya adam yollamış olsa da onlar, haberciye bu konuda hiçbir açıklama yapmamıştır. Thebaililer, Iason'dan destek beklemiş bu

isteğe karşılık harekete geçen Iason ise alana ulaştığında başlangıçta farklı fikirlere sahip olmasına rağmen o, ateşkes olması yönünde fikirlerini açıklamıştır.

Mantineialılarla çarpışma görevi Agesilaos'a verilmiştir. Ancak Agesilaos'un mücadele etmek adına girişimleri sonuçsuz kalmıştır. Çünkü Mantineialılar, Thebaililer alana varmadan çarpışma yapmamak adına ikna edilmişlerdir. Agesilaos Arkadia alanını yağmaladıktan sonra vatanına dönmüştür. Thebaililerin Mantineia'ya gelmesi ve diğer ittifakların belirttiği bazı fikirlerden hareketle onlar Isparta'ya saldırmayı planlamışlardır.

Bu olaylardan hareketle Ispartalılar, Atinalıların desteğini almak istemiş, Atinalılar ise öncüsü Iphikrates olan birliği Peloponnesos'a yollamışlardır. Isparta da yer alan düşmanların bazıları yurtlarına dönerken, Thebaililer de bunlardan biri olmuş ve Iphikrates ise birliğini Korinthos'a taşımıştır.

Yedinci kitap, Atinalıların ve Ispartalıların müttefikliğiyle ilişkili olarak Oneion'da yaşananlar (Ksen.VII.1-17), Agesilaos'un Peiraion alanına yönelmesi ve Susa ile Thebai kongreleri (Ksen.VII.1-40), Phleius'a yapılan saldırılar (Ksen.VII.1-11), Akhaialıların hem Ispartalılardan hem de Atinalılardan destek istemesi (Ksen.VII.1-4), Epameinondas'ın Isparta'ya yönelmesi ve Mantineia mücadelesi (Ksen.VII.10-27), üzerine anlatılan olaylarla Ksenophon çalışmasını sonlandırır.

Atinalılar ve Ispartalılar birbirine destek vermek konusunda bir araya gelerek, onlar çeşitli kararlar almışlardır. Bu doğrultuda iki devlet, Oneion alanını Thebaililer karşısında birlikte korumak için hazırlanırlar. Gerçekleşen çatışmanın ardından ise Ispartalılar birliğiyle, Thebaililerin çıkarları yönünde bir ateşkes yaparak çekilmişlerdir.

Agesilaos, Peiraion alanına yönelerek düşmanla mücadele etmek istegindedir. O, askerlerin pek çoğunu öldürerek, bu muharebede büyük bir başarı elde etmiştir. Yunanistan'ın hâkimi olmak isteğiyle Thebaililer ise kralla bir bağlantı kurmak adına ona elçiler yollamışlardır. Elçiler vatanlarına döndükten sonra Thebaililer şehirlerin liderlerini görüşmeye çağırarak, kralın fikirlerini açıklayacağını bildirmişlerdir. Dile getirilen şartların liderler tarafından kabul edilmemesinin sonucunda Thebaililer, Yunanistan'a dair amaçlarını gerçekleştirememişlerdir.

Argoslular, Phleiusluların Ispartalıları desteklemesinden rahatsızlık duyduğundan dolayı onlar Phleius'a yönelmiş ve bu alanı talan etmişlerdir. Ancak Phleiuslular, yapmış olduğu saldırıda Argosluları alt etmişlerdir. Bu yenilgiden sonra Phleius'a dört kez sefer düzenlenmesine rağmen kazananlar Phleiuslular olmuşlardır.

Akhaialılar, Thebaililerin Peloponnesos alanını elde etmeye yönelik bir amaca sahip olduğunu anladıktan sonra bu halk, Atinalıların yanı sıra Ispartalılardan da destek almak istemişlerdir.

Bu esnada Epameinondas emrindeki birlik, Tegea alanına gitmiştir. Düşmanın ilerlemesi durumuna bağlı olarak Agesilaos ise Isparta'ya geçmiş ve yapılacak çarpışma adına Ispartalılar hazırlanmışlardır. Arkhidamos'un birliği Thebaililerin çekilmesini sağlarken, onlar Epameinondas'ın birliğindeki askerlerin bir kısmını öldürerek, galibiyeti elde eden taraf olmuşlardır. Epameinondas'ın Atinalılarla arasındaki mücadelede ise o, düşmanın dağılmasını sağlayacak savaş taktikleri yapmış olmasına rağmen, onun ölümüyle savaşta Atinalılar üstünlük sağlarlar. Savaşın sonucuna bakıldığında ise mücadelede bulunan iki devlette savaşın galibiyetle ayrıldığını ifade etse de aslında hiçbiri bu savaş doğrultusunda gücünü kuvvetlendirmemiştir.

3.4.3. Ksenophon'un Tarihçiliği

Yazdığı iki eser (Yunan Tarihi ve Anabasis) açısından Ksenophon, tarihi olaylara yönelmiş bir araştırmacı olarak kabul edilebilir. Ancak Ksenophon'un tarihle bağlantılı görüşleri Herodotos'a ve Thukydides'e kıyasla eksiklikler barındırdığından dolayı onun düşünceleri burada tarih anlayışı ve Ksenophon hakkındaki eleştiriler başlıkları altında incelenecektir.

3.4.3.1. Ksenophon'un Tarih Anlayışı

Ksenophon'un çalışması (Yunan Tarihi), tarihi hadiselerin bir anlatısı olarak görülebileceğinden ötürü, tarih ve tarihçilik açısından Ksenophon'un görüşlerinin önemli olduğunu söylemek mümkündür. Tarihe yönelik görüşlerinde Ksenophon, yaşadığı zaman doğrultusunda düşüncelerini beyan etmektedir. Bu doğrultuda Ksenophon'un, uzak geçmişe ya da geleceğe vurguda bulunan açıklamalarda bulunmadığı söylenebilir.

Yunan tarihine ışık tutan görüşler beyan eden Ksenophon eserinde, Peloponnesos Savaşı'nı sonlandıran olayları anlattıktan sonra o, tarihle ilişkili olan farklı olaylar dile getirmektedir. Yani bir tarihçi olarak M.Ö.411'den M.Ö.362'ye kadar olan süreci kronikleştirerek Ksenophon, Yunanlıların gücünün sonlanışını ve Makedonya'nın ise gelişimine olanak sağlayan savaş durumlarını dile getirmiştir (Sheline,2018:13). Dolayısıyla Ksenophon'un Ispartalıların ve Atinalıların yanı sıra, bu devletlerin diğer devletlerle olan mücadelesini anlatan düşünceler bildirdiğini ifade etmek mümkündür.

Tarih yazımı yönünden Ksenophon'un bazı ilkelere bağlı kaldığı belirtilmektedir (Rahn,1971:498). Daha farklı bir şekilde söylenirse onun, konu belirleme açısından ilkeleri

olduğu düşünülmektedir. O, Kritias'la ilgili açıklamalar yaparken bildirdiklerinin aktarılmaya değer olmadığına farkında olduğunu söylemiş ve açıklamalar yapmayı sürdürmüştür (Ksen.II.56).

Ksenophon, fikirlerini belirtirken kronolojiyi kullanmıştır. Daha farklı bir biçimde söylenirse o, olayları geçen yıllar ve mevsimler doğrultusunda ifade etmiştir. Ksenophon Lysandros'un Sisam'a sahip oluşunu anlatırken, yapılan saldırıda elde edilen malların yaz sonunda Ispartalılara verildiğini, savaşla ilgili geçen sürenin ise yirmi sekiz yıl ve altı ay olduğunu söylemektedir (Ksen.II.39).

Ksenophon'un düşünceleri tanrıdan bağımsız değildir. İnsanın eylemlerinde veya insanla ilişkili olaylarda o, tanrıların belirleyici olduğuna işaret etmektedir. Yani Ksenophon, tanrısallığın insanın varlığının denetiminde etkili olduğunu düşünür (Dewald,2007:96). O, Mantinea mücadelesinin sonuçlarının, tanrının bu olaya yönelik yapmış olduğu düzenlemelere dayandığını söylemiştir (Ksen.VII.27). Ksenophon insanla bağlantılı durumların yanı sıra o, doğa olaylarının da tanrıyla ilişkili olduğunu açıklamaktadır. Argolis'e yapılan saldırının ardından tanrının hüneriyle burada bir deprem gerçekleşmiştir (Ksen.IV.4).

Kehanetlerle bağlantılı olan fikirler öne süren Ksenophon'un, bu düşüncelerini tanrılara adak olarak sunulan kurbanlarla ilişkili bir biçimde dile getirdiği söylenebilir. Bir sefer veya savaş öncesinde kesilen kurbandan hareketle Ksenophon, olayların iyi veya kötü sonuçlanacağı yönünde düşünceler bildirmiştir. Kestiği kurbanlardan hayırlı bir işaret almamasına rağmen yola çıkan Anaksibos, Iphikrates'in saldırısına maruz kalır (Ksen.IV.126). Agesilaos'un krallığında ise şehir için kurban adanırken, kâhin tanrılardan kötü bir haber aldığını söylemiş ve o Agesilaos'a sonrasında kesilen diğer iki kurbanın da olumsuz işaretler bildirdiğini açıklamaktadır (Ksen.II.73).

Ksenophon'un tarihin taşıdığı değere ya da onun doğasına dair sistematik açıklamalarda bulunmadığı üzerine düşünceler belirtilir (Luce,1997:104). Bu düşünceyle ilişkili olarak tarihçi olması yönünden ve tarih hakkındaki düşüncelerinde Ksenophon'un, genellikle amacını ortaya koyan açıklamalarda bulunmadığı söylenebilir. Ancak net olmasa da Ksenophon'un, bazı düşünceler dile getirdiği belirtilebilir. Şöyle ki o, söz konusu büyük şehirler olduğunda her tarihçinin bu durum üzerine açıklamalarda bulunabileceğini bildirirken, Ksenophon eğer birtakım başarılar gerçekleştirmişse küçük şehirlerinde anlatılması gerektiğini söylemektedir (Ksen.VII.1).

Ksenophon bir tarihçi olarak olaylar hakkında bilgiler verirken, o aynı zamanda olayların içerisinde yer alan askerlerden biri olmuştur. Ksenophon güçlü adamları gerekli gördüğünden dolayı, otuz yaş civarındaki askerlerin birliğinden ayrılmasını söylemiş ve o bazı

askeri stratejilere daha başvurduktan sonra, birliğiyle pek çok tutsağın yanı sıra sığırların ve davarların sahibi olmuşlardır (Ksenophon,1974:236). Bu düşüncelere bağlı olarak Anabasis adlı eserinde onun, bir asker olarak yaptıkları hakkında pek çok düşünce ifade ettiği söylenebilir.

Tarihle alakalı düşüncelerinde ise Ksenophon, orduları komuta eden askeri liderlerin, devlet adamlarının veya elçilerin söylevlerine yer vermektedir. Ksenophon, donanmanın liderliğini alan Kallikratidas'ın düşüncelerini dile getirmektedir. Kallikratidas, kendisine gelen emirlere uyacağını söylemiştir (Ksen.I.5). Kritias ise Atinan'ın otuzlar yönetiminde yer alan devlet adamlarından biridir ve kendisi bazı konuşmalar yapmıştır. Kritias'ın, Therasmenes'in haksız olduğunu ifade eden konuşmaları bu duruma bir örnek olarak verilebilir (Ksen.II.25). Elçilerin yaptığı söylevler açısından Ksenophon, Kephisodotos'un konuşmalarına yer vermektedir. Isparta'ya yollanan elçilerden biri olan Kephisodotos Atinalılar'ın lehine açıklamalar yapmaktadır (Ksen.VII.12).

Ksenophon, politikayla ve ahlakla bağlantılı olan düşünceler dile getirmektedir. Politika yönünden Ksenophon, Atinalıların yönetimindeki değişiklik hakkında görüşler açıklamaktadır. Ksenophon, otuz kişinin bir araya gelerek oluşturduğu Atina'daki yönetim biçiminin oligarşi olduğunu söylemektedir (Ksen.II.1). Ahlakla ilişkili fikirler açısından ise Cawkwell Ksenophon'un ahlakçı ya da ahlak kuramcısı olduğunu düşünmekte olup, onun komutanlara dair yaptığı birtakım açıklamaların bu durumla ilişkili olduğunu söylemiştir (Xenophon,1979:45). Ksenophon, birliğini idare etmesi yönünden Iphikrates'i başarılı bulduğunu söylemiş olmanın yanı sıra onun kendine güvenen ve cesur bir adam olduğunu da anlatır (Ksen.VI. 39). Askeri liderlerle ilişkili olan olayların dışında o ahlakla ilgili açıklamalarını sürdürmüştür. Şöyle ki Ksenophon, tutsakları herhangi bir karşılık beklemeden salmaları açısından Phleiusluların asil ve yiğit insanlar olduğunu açıklamaktadır (Ksen.VII.16).

İfade edilen düşüncelere bağlı olarak tarihe yönelme ve politikayla bağlantılı düşünceler açısından Ksenophon'un, farklılıklar yaptığı düşünülmektedir. Diğer bir deyişle Thukydides'ten ya da Herodotos'tan ayrı olarak Ksenophon'un tarihi deneyimlediği, belgelediği ve onu felsefeyle bir araya getirerek, geçmişteki felsefi öğretiler bağlamında incelediği söylenmektedir (Sheline,2018:10). Bu görüşle ilişkili olarak Ksenophon, çalışmasında felsefeyle alakalı olan bazı açıklamalar yapmaktadır. Şöyle ki Ksenophon'a göre insanın en asil amacı büyük zenginliklerin sahibi olmak değil, Tleutias'ınkine benzeyen bir şekilde insanların sevgisini kazanmak olmalıdır (Ksen.V.1).

Ksenophon'un düşüncelerinde Thukydides'in etkisi olduğu ifade edilir. Cawkwell hadiseleri mevsimler çerçevesinde anlatması ve kullandığı dil açısından Ksenophon'un,

Thukydidesçi olduğunu söyler (Xenophon,1979:30). Bu doğrultuda onun, Thukydides’le olan benzerliği belirtilmektedir. Ancak olayları kavrama yeteneği ya da olayları nedenleriyle ve sonuçlarıyla değerlendirme açısından Ksenophon’un yeterli olmadığı açıklanmıştır (Patsavos,1970:210). Ksenophon Thukydides’ten sonra gelen bir tarihçi olmasına rağmen tarihle ilgili düşünceleri yönünden Thukydides’in gerisinde olduğunu söylemek mümkündür.

Tarihle ilişkili olayları bildirirken Ksenophon’un, objektif olduğu dile getirilmektedir. Yaşanan savaşlarda taraf tutan bir üsluptan kaçınması açısından, Ksenophon’un objektif bir tarihçi olduğu düşünülebilir. Ksenophon Thebaililer birliği ve Isparta- Atina ittifakı arasında yaşanan savaşın iki tarafa da bir fayda getirmediği yönünde açıklamalar yapmıştır (Ksen.VII.27). Ancak bu düşüncenin zıddını savunan yani Ksenophon’un objektif olmadığı üzerine de anlayışlar sunulmuştur. Ksenophon’un dramatik anlatılar sunması veya olaylar üzerine bazı yorumlar yapması durumları dikkate alındığında, onun kişisel düşünceleri doğrultusunda açıklamalarda bulunduğunu söylemek mümkündür. Phleiusluların ve düşmanlarının yaşadığı çatışmada zafer elde edenlerin mutlulukları ve göz yaşları iç içedir (Ksen.VII.9).

Ksenophon’un hakikate ya da olayların doğruluğuna önem verip vermediği üzerine farklı fikirler beyan edilmiştir. Cawkwell Ksenophon’un tanrıyla bağlantılı bir yönde olayları dile getirmesi durumunun, onun hakikat arayışını olumsuz yönde etkilediğini söylemiş ve Ksenophon’un bu açıklamalara çalışmasında rahatlıkla yer verdiğini belirtmiştir (Xenophon,1979:45). Sheline de bu konu hakkında bazı bilgiler vermektedir. Ona göre Ksenophon’un çalışması Yunan tarihindeki çatışmalar üzerine mühim bilgiler sunmasına rağmen, Sheline onun Thukydides’in erişmiş olduğu doğruluk aşamasına gelemediğini izah eder (Sheline,2018:13). Bu düşünceler doğrultusunda Ksenophon’un anlattığı olaylarda doğruluk açısından yeterli bulunmadığını söylemek mümkündür.

Aktardığı hadiselerde Ksenophon’un kendisinin deneyimlediği durumların yanı sıra onun, başkalarının gördüğünden ve işittiğinden de yararlandığını söylemek mümkündür. O Anabasis’te şahit olduğu olaylar üzerine pek çok açıklama sunarken Ksenophon, Yunan Tarihi’nin üçüncü bölümünde ise bu olaylara kitabında yer verdiğini bizzat söylemektedir (Ksen.III.2). Görgü tanığı açısından Ksenophon belirli bir isim vermese de onun başkalarının şahitliğine işaret eden bazı düşünceler belirttiği söylenebilir. Yani Ksenophon kendisine anlatılanlar doğrultusunda açıklamalar yapar. O, anlatılanlara bağlı olarak Alketas’a yönelik olayları açıkladığını söylemektedir (Ksen.V.57). Ksenophon, Mnasippos’un ekonomi durumunu yansıtan açıklamaları ise söylentiler üzerine yaptığını dile getirmektedir (Ksen.VI.16).

Yukarıda belirtilen görüşlere bağlı olarak Ksenophon'un görüşlerinde sözlü kaynakları dikkate aldığı sonucuna ulaşılabilir. Ksenophon'un sözlü kaynakların yanı sıra onun yazılı ve arkeolojik kaynaklardan faydalandığını da söylemek mümkündür. Yazılı kaynaklar söz konusu olduğunda çalışmasının birinci bölümünün Thukydides'ten elde ettiği birtakım belgeler doğrultusunda oluşturulmuş olabileceği söylenmektedir (Ksenophon,2020:1x).Yazılı kaynaklarla ilişkili olarak Cawkwell ise M.Ö.404 ve M.Ö.362 senelerinin tarihi için onun edebi kaynaklardan yararlanmadığını, kesinlik taşımasa da yüksek ihtimal Ksenophon'un bunlardan faydalanmadığını açıklamıştır (Xenophon,1979:23).Ancak Ksenophon'un çalışmasında ise yazılı bir açıklamadan söz ettiği söylenebilir.Şöyle ki, o Pers kralının mührünün bulunduğu bu yazılı açıklamanın ne olduğunu barış yapmak isteyenlere bildirmiştir (Ksen.V.31).

Ksenophon, fikirlerinin oluşumunda arkeolojik kaynaklardan yararlanmıştır. O, Thrasybulos'un mezarının Kephisos'u geçen bir yerde olduğunu söylemiştir (Ksen.II.19). Ksenophon Agesilaos'un ordugahını ise Artemis Astyrene tapınağının yer aldığı sınırların içerisinde oluşturduğunu dile getirir (Ksen. IV.41).

Açıklanan görüşler Ksenophon'un makul düşünceler bildirmiş olmasına ve onun Herodotos ve Ksenophon gibi bir tarihçi olarak görülebileceğine işaret eden niteliktedir. Bu doğrultuda felsefeyi tarihle birleştirmesinden dolayı Ksenophon'un tarih yazımı ve siyaset üzerine görüşlerde değişiklikler yaptığı düşünülmüş ve bu yüzden o, tarih yazımını etkileyen biri olarak ifade edilmiştir (Sheline,2018:17). Dolayısıyla Ksenophon'un da bir tarihçi olduğunu ve onun tarih konusunda düşünceler beyan ettiği sonucuna ulaşmak mümkündür.

3.4.3.2. Ksenophon'a Yönelik Eleştiriler

Thukydides'in ardından Antik Yunan'ın tarih anlayışını geliştirmek açısından Ksenophon'un, yeni fikirler sunmadığı düşünülerek onu tarihçilik yönünden eleştiren çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Dionysius, Ksenophon'un kullandığı dil ve tercih etmiş olduğu konu açısından Herodotos'u örnek aldığını belirtmektedir (Dionysius,1974:385). Polybius ise Ksenophon'un yapmış olduğu bazı açıklamalarda yanıldığına dair düşünceler ifade eder. Sparta'nın ile Girit'in aynı şekilde yönetildiğini düşünmeleri ve Girit yasasını beğenmelerinden dolayı Polybius, Ksenophon'un ve bazı yazarların hatalı olduğunu belirtmiştir (Polybius,2010:404).Bu araştırmacılar çok daha sonraki süreçlerde de Ksenophon'a dair eleştiriler yapılmaya devam etmiştir.Bury, Ksenophon'un daha çok edebi bir niteliğe sahip olduğunu düşünerek, onun derin açıklamalar yapmaktan uzak olduğuna işaret eden düşünceler bildirir (Bury,1909:151).Bury Ksenophon'u önceki açıklamalarda da aktarıldığı üzere bir

amatör olarak ifade etmiştir ve onun çalışmasında ise Ksenophon'a yönelik sınırlı bilgiler verdiğini söylemek mümkündür.

Breisach, açıkladığı bazı nedenlerden ötürü Ksenophon'u bir tarihçi olarak kabul etmemiştir. O, Ksenophon'u kendinden önceki tarihçilerle kıyaslayarak onun hakkında açıklamalar yapmıştır. Şöyle ki Thukydides'le karşılaştırıldığında Breisach, politika veya toplumsal konulardan Ksenophon'un uzak olduğunu düşündüğünden dolayı o Ksenophon'un bir tarihçiden ziyade Antik Yunan'ın biyografi yazarlarından biri şeklinde görülebileceğini açıklamaktadır (Breisach,2012:45). Patsavos'ta Ksenophon'u Thukydides'le karşı karşıya getirerek, Ksenophon üstüne eleştiriler yapar. Patsavos Ksenophon'un bazı olaylarda şahsi fikirler bildiren görüşler sunduğunu ve onun olaylara yönelik ise ön yargılı olduğunu düşünmektedir. Patsavos'a göre Herodotos'tan başlayıp sonradan Thukydides'in de dahil olduğu süreçlerde tarih bilimine yönelik büyük gelişmeler yaşanmıştır ancak o Ksenophon'un ortaya çıkışıyla tarih biliminden uzaklaşmaların gerçekleştiğini belirtmektedir (Patsavos,1970:211).Bu doğrultuda Patsavos'un Thukydides'i, Antik Yunan toplumunun tarihle ilgili araştırmalarını ilerleten bir tarihçi, Ksenophon'u ise Yunan tarihine dair araştırmaları geriletken biri olarak gördüğünü söylemek mümkündür.Cawkwell de Ksenophon'u birçok yönden eleştirmektedir. O, Ksenophon'un çalışmasının Yunan tarihinden ziyade onun kendi deneyimlerini aktardığını düşündüğünden dolayı, Cawkwell çalışmanın başlığının da (Yunan Tarihi) sahte olduğunu söylemiştir (Xenophon,1979:22). Bu görüşlere bağlı olarak Ksenophon'un aktardığı düşünceler yönünden bazı araştırmacılar onun şüpheli taraflarını ortaya koymuşlardır.

Ksenophon'un tarih anlayışı Thukydides'e ve Herodotos'a kıyasla birçok eksiklik barındırabilir. Ancak Ksenophon da tıpkı Thukydides gibi döneminde yaşanmış olayları aktararak geçmişle alakalı bilgiler sunmaktadır. Bu düşünceleri açıklarken Ksenophon'un bazı kaynaklardan ve tanıklardan yararlandığını söylemek mümkündür.Tarihle ilgili olaylara felsefeci kimliğini yansıtarak Ksenophon'un olayları değerlendirirken farklı bir bakış açısına sahip olduğu söylenebilir. Bütün bu düşünceler çerçevesinde Antik Yunan uygarlığının tarih konusundaki düşüncelerine yenilikler kazandırmış olmasa da Ksenophon'un bir tarihçi olduğunu ifade etmek mümkündür.

Ksenophon'un sonrasında çalışmamıza yönelik düşünceler burada sonlandırılmaktadır. Bu doğrultuda sonuç kısmında yapılacak olan açıklamalar öncesinde dile getirilen bütün bu düşünceleri özetlemek faydalı olacaktır. Burada üç bölümde ayrı olarak açıklanan görüşlerin genel bir özeti yapılmaktadır. Bu düşünceleri açıklamadan önce ilk olarak şunu söylemek gerekir ki tarihin bağlantılı olduğu disiplinlerden biri de felsefe olarak görülebilir. Bu yönden

tarih felsefesi hem felsefecilerin hem de tarihçilerin ilgilendiği bir alandır. Dolayısıyla bu tez Antik Yunan uygarlığının tarihiyle alakalı düşüncelerini ortaya koymak amacıyla oluşturulmuştur.

İnsanın merak eden bir canlı olması ya da evrenin geçmiş vasıtasıyla biçimlendirilmesi gibi birtakım nedenler doğrultusunda onun tarihe yöneldiği söylenebilir..Bu açıdan ilk bölümde tarihin ne olduğu sorusu araştırılmaktadır. Burada tarihin neliği üzerine üç farklı şekilde cevap verilmektedir. Yani tarihin gündelik yaşamdaki kullanımı, yaygın kullanımı ve bazı tarihçilerin ve felsefecilerin tarih yorumları hakkındaki düşünceleri dile getirilmiştir. Bu düşünceler doğrultusunda tarihin ne olduğu hakkında bazı sonuçlara ulaşmak mümkündür. Tarih insanla ilişkili olan bir disiplin şeklinde açıklanabilir.Yani eski zamanlardaki insanların eylemlerini ve düşüncelerini inceleyen tarihin, soruşturmalarında insan etkili olmaktadır. Daha farklı bir şekilde söylenirse tarih, insani olgulara yönelik araştırmalarda bulunmaktadır. Geçmiş açısından değerlendirildiğinde ise tarihi geçmişin tamamı olarak düşünmektense onu geçmişin belirli bir kısmını ele alan bir disiplin olarak yorumlamak mümkündür. Ayrıca bu görüşle ilişkili olarak tarihi sadece geçmişle ilgili olan bir disiplin olarak görmemek gerekir. Çünkü tarih geçmişin yanı sıra şimdiyle ve gelecekle de birtakım bağlantılara sahip bir disiplin olarak da düşünülebilir. Bu disiplinin kendi metotlarının yanı sıra başka disiplinlerin metodlarından da faydalanarak gelişmesi mümkündür. Dolayısıyla dünyayla, insanla ve zamanın evreleriyle bağlantılı olan tarih bilimsel bir disiplin olarak ifade edilebilir.

Bu bölümde araştırılan bir diğer konu ise tarihçinin kim olduğu olmuştur. Tarihe dair çeşitli soruşturmalarda bulunan tarihçinin araştırmasını çeşitli düşünceler çerçevesinde gerçekleştirdiği söylenebilir. Ancak bu görüşleri açıklamadan önce şunu söylemek gerekir ki tarihçi, yer aldığı toplumdan bağımsız değildir. Daha farklı bir şekilde söylenirse onun, bulunduğu toplumun etkisi bağlamında görüşlerini ifade ettiği söylenebilir. Tarihçinin olaylara yaklaşımındaki düşünceleri hem bir bilim adamına hem de bir filozofa benzetilebilir. Şöyle ki tarihçi, ele aldığı konuya yönelik seçimde bulunan, sorular soran, hayal gücünden yararlanan, ve bu doğrultuda o olguları olduğu gibi sunmayan bir araştırmacı olarak yorumlanabilir.Tarihçinin kim olduğunun yanı sıra onun araştırma materyalleri ve tarihin sahip olduğu değer birinci bölümde ele alınan konular olmuştur. Tarihçinin geçmişle ilişkili araştırmalarında ise pek çok kaynaktan faydalandığı söylenebilir. Bu kaynakları ise görsel, yazılı ya da sözlü kaynaklar biçiminde birbirinden ayırmak mümkündür. Yazılı kaynaklar tarihçinin üzerinde durduğu önemli kaynaklar olup bu kaynaklar birinci ve ikinci kaynaklar şeklinde ifade edilmektedir. Tarihçinin yaptığı araştırmalarda öncelikli tercihinin ise birinci kaynaklar olduğu söylenebilir. Bu görüşten farklı olarak yazılı kaynağın yanı sıra insanla ilişkili

pek çok şeyin tarihe kaynaklık edebileceği üzerine de görüşler ileri sürülmektedir. Tarihin konusu düşünüldüğünde ise insanın belirleyici olduğu söylenebilir. Daha açık bir şekilde söylenirse tarihin oluşturunca insanıdır ve bu doğrultuda tarih de insanla ilişkili konuları ele almaktadır. Ancak tarih insanı farklı şekillerde açıklamış ve bu açıklamaları siyasi tarih ve sosyal tarih olarak ifade etmek mümkündür. Tarihin önemi söz konusu olduğunda ise yine insanla alakalı görüşlerin dikkat çektiği söylenebilir. Collingwood insanın kendisini fark etmesini ya da onun kendisini bilmesi noktasında tarihin önemini ortaya koyan fikirler dile getirmektedir.

Birinci bölümde ele alınan konulardan bir diğeri ise tarih felsefesi olmuştur. İnsanla ilişkili konuları ele almak ya da çeşitli sorulardan hareket ederek bazı düşüncelere ulaşmak tarihin ve felsefenin benimsediği fikirler olarak görülebilir. Ayrıca tarihin, çeşitli sorular sorarak felsefeden faydalandığını söylemek mümkündür. Aynı şekilde felsefe de tarihle bağlantılı olan bilgilerden yararlanarak görüşlerini çelişkiye yol açacak durumlardan arındırmaya çalıştığı söylenebilir. Bu düşünceler doğrultusunda felsefenin ve tarihin birbiriyle ilişkili alanlar olduğunu söylemek mümkündür. Bu ilişkiyi yansıtan disiplin ise tarih felsefesi şeklinde ifade edilebilir. Tarih felsefesi, tarihe dair çeşitli sorular üretmek tarihin eleştirel bir biçimde yorumlanmasını sağlayan bir disiplin şeklinde açıklanabilir. Tarih felsefesini spekülasyon ve eleştirel tarih felsefesi olarak iki ayrı şekilde ele almak mümkündür. Spekülasyon tarih felsefesi tarihteki olayların genelini bütüncül bir biçimde açıklamayı amaçlayarak o tarihte bir akışın, yasanın ve amacın olduğu üzerine düşünceler ifade etmektedir. Tarihte bir akışın olduğu yönünde Haldun, Spengler, Voltaire gibi düşünürlerin görüşleri paylaşılırken, tarihte bir yasa ve amaç olduğu üzerine de Marx, Comte ve Hegel'in düşünceleri örnek olarak verilmiştir. Eleştirel tarih felsefesi ise tarihin bilimselliğiyle ilgilenmektedir. Yani eleştirel tarih felsefesinin tarihin ne şekilde bir bilim olduğu ve bu bilimde öznenin ve nesnenin olup olmadığını ya da onun tarihle alakalı bilginin doğruluğu şeklindeki düşünceleri araştırdığı söylenebilir. Bu düşüncelere örnek olarak ise Collingwood'un, Vico'nun ve Dilthey'in konuyla alakalı fikirlerine yer verilmiştir. Bu düşünceler bağlamında birinci bölümün yani tarihi ve tarih felsefesini yansıtan açıklamaların tamamını, çalışmanın alakalı olduğu disiplinlerin bilinmesi açısından ifade edildiğini söylemek mümkündür.

İkinci bölüm Antik Yunan uygarlığının tarih anlayışı öncesinde var olan görüşler nelerdir? Sorusuna yanıt vermek amacıyla oluşturulmuştur. Şöyle ki Antik Yunan'ın Klasik Dönemi öncesine hakim olan fikirler yani mitler, başlangıçtaki felsefe anlayışı ve logographosların yazıları bu bölümde ele alınmaktadır. Bu doğrultuda ilk olarak mitler ifade edilmektedir. Mitler her ne kadar doğayı aşan çeşitli güçlerle bağlantılı bir şekilde ifade edilse

de mitlerin insan yaşamına değinen tarafları olduğunu söylemek mümkündür. Bu yüzden İlyada ve Odysseia’da geçen hadiseler yer verildikten sonra bu mitlerin tarihsel tarafları üzerine birtakım açıklamalar yapılmaktadır. Daha farklı bir şekilde söylenirse bu başlıklarda Troya Savaşı, soylularla alakalı olan bir tarih anlayışı ve Homeros’un bir tarihçi biçiminde ifade edilip edilemeyeceğine dair fikirler bildirilmektedir. Tarihle bağlantılı çalışmalarda araştırılan hadisenin gerçekliği önemli olduğundan dolayı Troya Savaşı’nın yaşanıp yaşanmadığı soruşturulmuş ve bu savaşın, tarihsel bir olay şeklinde ifade edilmesi açısından belirsizliklere sahip olduğu sonucuna varılmıştır. İlyada da tarih yönünden dikkat çeken bir diğer durum ise anlatılan olaylarda toplumun soylu sınıfından gelen kişilere yer verilmesi olmuştur. Bu yönüyle ifade edilen bu tarih düşüncesinin de toplumun soylu sınıfına hitap ettiğini söylemek mümkündür. Tarihle bağlantılı görüşlere bu şekilde yer verildikten sonra ise Homeros’un tarihçiliği araştırılmıştır. Homeros’un bir tarihçi olabileceğini savunan görüşlerin ardından onun daha çok bir şair olabileceği düşüncesi dile getirilmiştir. Mitlerle alakalı görüşlerde etkili olan bir diğer isim ise Hesiodos’tur. İşler ve Günler’de gerçekleşen olaylar dile getirildikten sonra bu eserin de tarihle ilişkili olduğu tarafları soruşturulmuştur. Hesiodos insanın varlığını çağlarla bağlantılı bir biçimde açıklamış ve o Antik Yunan toplumundaki sınıflı yapıyı ve yönetimi tenkit eden düşünceler dile getirmiştir. Hesiodos’un çağlarla alakalı fikirleri ve Antik Yunan’ın siyasi ve toplumsal durumu üzerine düşünceleri tarihle bağlantılı bir biçimde ifade edilmiştir. Ancak olayların zaman ifadesinden yoksunluğu ve doğa üstü durumlarla ilişkili şekilde ifade edilmesi dikkate alındığında hem Homeros’un hem de Hesiodos’un eserlerini tarihe katkı sağlayacak eserler olarak ifade etmek mümkündür. Dolayısıyla ozanların meydana getirdiği bu eserler bir tarih araştırması değil, mitler olarak dile getirilebilir.

İkinci bölümde açıklanan bir diğer konu ise felsefenin başlangıcı üzerine düşünceler olmuştur. Bu doğrultuda Thales’in, Anaksimenes’in ve Anaksimandros’un felsefeye dair görüşlerine yer verilmiştir. Felsefenin var olmasıyla birlikte evrende gözlemi olmayan yani doğaüstü hadiselerin açıklanan görüşler üzerindeki tesirinin azaldığını söylemek mümkündür. Felsefenin ortaya çıkışının ardından ise logographoslar dile getirilmiştir. Düzyazı biçiminde fikirlerini ifade eden Hellanikos, Kharon, Hekataios ve Ksanthos isimli logographoslar ele alınmaktadır. Bu nesir yazarlarının olayları zamanla ilişkili bir biçimde ifade etmeleri ve eserlerini oluştururken bazı araştırmalarda bulunmuş olmaları düşünüldüğünde bu kişiler tarihçi olarak yorumlanabilir. Ancak logographosların çoğunlukla mitsel fikirlerle bağlantılı düşüncelere dayanan açıklamalar yaptığı dikkate alındığında onların düşünceleri tıpkı mitlerde olduğu gibi Antik Yunan’ın tarih düşüncesinin öncesindeki bir aşama olarak ifade etmek mümkündür.

Üçüncü bölüm Antik Dönem’de yaşamını sürdürmüş olan Herodotos, Thukydides ve Ksenophon şeklinde ifade edilen tarihçilerin kimler olduğu, hangi eserleri yazdığı, bu eserlerin konuları ve onların nasıl bir tarihçi olduğunu açıklamak amacıyla oluşturulmuştur. Bu düşünceler öncesinde ise tarih kavramına karşılık gelen istoria kelimesinin etimolojisi ve hangi alanlarla bağlantılı bir şekilde ifade edildiği açıklanmaktadır. Bu görüşlerin sonrasında ise Antik Yunan uygarlığının tarih düşüncesi ve tarihçileri üzerine genel fikirlere yer verilmiştir. Bu süreçteki tarih anlayışının insan odaklı ve araştırmaya dayandığı açıklanırken tarihçinin ise hakikate yönelik soruşturmalar yapan araştırmacı olduğu ifade edilmektedir. Bu doğrultuda tarihe ilişkin görüşlerin ilkinin temsil etmesi açısından öncelikli olarak Herodotos ifade edilmektedir. Herodotos’un ele aldığı olaylarda insanı ön plana aldığı onun genel olarak bu olayların nedenini ve sonuçlarını insanla bağlantılı bir şekilde ifade ettiği söylenebilir. Ancak onun mitle ilişkili fikirlerden de tamamen kopmadığını söylemek mümkündür. Çünkü açıkladığı olayları rüyalar veya kehanetler çerçevesinde açıklamış ve tanrılarla ilişkili bazı açıklamalarda da bulunmuştur. Herodotos’un olaylara yaklaşımında bir yöntemle sahip olduğu söylenebilir. Doğru olana ulaşmak açısından onun şüphe duyduğunu, kendi gözlemlediklerinin yanı sıra tanıklardan yararlandığını ve bu doğrultuda onun arkeolojik, yazılı ya da sözlü kaynaklardan yararlandığı söylenebilir. Bu fikirlerin yanı sıra Herodotos’un kullandığı kaynaklar, kronoloji ve kehanetlerle alakalı görüşleri eleştirilerek onun bir tarihçi olmadığını ileri süren görüşler paylaşılmıştır. Ancak bu görüşler genel olarak değerlendirildiğinde Herodotos’un geçmişteki olaylar üzerine çeşitli soruşturmalarda bulunduğunu ve açıklanan pek çok düşünce doğrultusunda onun Yunan uygarlığının ilk tarihçisi olduğunu söylemek mümkündür.

Thukydides, Herodotos’un ardından gelen bir diğer Klasik Dönem tarihçisi şeklinde ifade edilebilir. Thukydides’in tarihle alakalı fikirlerinde çok eski zamanlara gitmediğini hatta bu süreçlerde yaşanan hadiselerin tam olarak bilinemeyeceğini işaret eden açıklamalarda bulunduğu söylenebilir. Bu doğrultuda Thukydides’in, doğru olarak gördüğü olayları anlatma yönünde bir girişimde bulunduğu ve onun bu amaca uygun olarak yaşadığı zamanın tarihini anlatan olayları ifade ettiği söylenebilir. Thukydides’in fikirlerinde mitsel unsurların oldukça sınırlı olduğunu, onun bu tarz açıklamalar yapan kişileri şair olarak ifade ettiğini söylemek mümkündür. Thukydides tarihle alakalı konuları açıklarken yalnızca geçen olayları değil, bu olaylara bağlı olarak yapılan söylemlere de yer vermektedir. Bu düşüncelerin yanı sıra Thukydides’in olayları incelerken olaylara yaklaşımının makul ve bilimsel olduğu üzerine de düşünceler açıklanmaktadır. Tıpkı Herodotos gibi Thukydides’in de tarihe yönelik düşüncelerini ortaya koyarken çeşitli kaynaklardan yararlandığını söylemek mümkündür.

Thukydides'in yalnızca belirli konular dahilinde olayları açıkladığı, söylevleri kendi düşünceleri doğrultusunda ifade ettiği ve kronoloji konusundaki hataları ifade edilerek onun tarihçiliği hakkında çeşitli eleştiriler yapılmıştır. Sonuç olarak Thukydides'e dair açıklanan bütün bu görüşlerden sonra onun Klasik Dönem Yunan uygarlığının önemli bir tarihçisi olduğu Herodotos'un tarih konusundaki düşüncelerini geliştiren ve gerçeği arama yönünde çeşitli ilkelere sahip olan önemli bir tarihçi olduğunu söylemek mümkündür.

Üçüncü bölümde ise Ksenophon'un tarihle bağlantılı fikirlerine yer verilmektedir. Ksenophon tarihle ilgili çalışmalarının yanı sıra o felsefeyle alakalı çalışmalarda da bulunmuştur. Bu yönden Ksenophon'un bir tarihçi olmaktan ziyade onun daha çok filozof olduğunu ifade eden görüşler bildirilmektedir. Ksenophon'un Thukydides'ten sonra tarihle alakalı düşüncelerde yeniliklerde bulunduğunu söylemek güçtür. Bu yüzden burada Ksenophon'un tarih konusundaki düşünceleri ve onu eleştiren görüşler doğrultusunda düşüncelerin ifade edildiğini söylemek gerekir. Tarih anlayışı açısından Ksenophon, söylevlere yer vermiş ve Thukydides'in kronoloji anlayışına benzer bir görüşle olayları ifade etmiştir. Ksenophon'un tarihçilik yönünden olaylara felsefi bir bakış açısıyla yaklaştığı söylenebilir. Bütün bu görüşler doğrultusunda Ksenophon'un tarihe yönelik düşüncelerinde bir ilerlemeden ziyade tekrarın olduğunu söylemek mümkündür. Daha açık bir şekilde söylenirse Herodotos'un ve Thukydides'in tarih konusundaki düşüncelerini devam ettiren Ksenophon, bu tarih anlayışını ileri bir seviyeye taşımayan bir tarihçi olarak yorumlanabilir.

SONUÇ

Tarih, insan yaşamında yer edinen önemli disiplinlerden biri olarak görülebilir. İnsanın tarihle olan macerasını ise çok eski süreçlere yani Antik Dönem'lere götürmek mümkündür. Söz konusu süreçlerde, tarihle alakadar olmuş birçok uygarlığın olduğu söylenebilir. Hatta bu konuyla ilişkili olarak Breisach, Thomas Carlyle'nin düşüncelerini aktararak genel olarak insanlık tarihinde, tarihe ilgi duymamış ya da ona yönelmemiş tek bir topluluğun dahi olmadığına işaret eden düşünceler bildirmiştir. Tarihle alakalı düşünceler beyan eden bu toplumlardan biri de şüphesiz Antik Yunan uygarlığı olmuştur.

Bu tez Antik Çağ'da var olan tarih kavramı ve tarih yazıcılığı problemini, tarih biliminin ilkeleri, kavramları, yöntemi ve yasaları açısından inceleyerek Antik Çağ felsefesini konu alan bir tarih felsefesi çerçevesi belirlemek amacıyla oluşturulmuştur. Konumuz Antik Çağ tarihini baştan sona serimlemek değil, onu tarih felsefesi açısından incelemektir. Bu doğrultuda tezimizde, Antik Yunan uygarlığında tarih üstüne fikirlerin ne şekilde oluştuğu sorusuna cevaplar aranmaktadır. Söz konusu soruyla ilintili olarak Antik Yunan'ın tarihçilerinin kimler olduğuna, bu tarihçilerin çalışmalarının neler olduğuna ve onların Antik sürecin tarih görüşlerini yansıtan ne gibi düşünceler ileri sürdüğüne dair fikirler tartışılmıştır. Yalnız burada Antik Yunan'ın tarihçileri şeklinde belirtilen kişilerin tamamı değil, yalnızca bir kısmı ele alınmıştır. Çünkü çalışmamız dönem yönünden Antik Yunan'ın Klasik ve Arkaik Dönem'leri bağlamında ortaya çıkan düşüncelere odaklanmaktadır. Arkaik Dönem başlarında (M.Ö.750/700- M.Ö.480), Yunan toplumunun kültür dünyasında İlyada ve Odysseia adında yapıtlar ortaya çıkarken, Klasik Dönem (M.Ö.500/480-M.Ö.323) süreçlerinde ise Herodotos, Thukydides ve Ksenophon eserler oluşturmuşlardır. Bu süreçler dikkate alınarak, tarih düşüncesiyle bağlantılı olması yönünden ilk olarak Homeros, Hesiodos, Hekataios ya da Kharon gibi yazarların düşünceleri açıklandıktan sonra tarihçilik açısından da Herodotos'un, Ksenophon'un ve Thukydides'in fikirlerini aktaran açıklamalar yapılmıştır.

Homeros'un ve Hesiodos'un çalışmaları biçim yönünden düşünüldüğünde, bu kişiler şiir formunda eserler sunduğundan dolayı onlar genellikle şair olarak görülmektedir. Konu yönünden ise tepegözler gibi doğaüstü birtakım figürlerin açıklanması bu şairlerin eserlerinin mit olarak düşünülmesine neden olmuştur. Ancak tezimizde söz konusu eserlerde tarihle alakalı düşüncelerin olup olmadığı üzerine de bir soruşturma yapılmış ve bu doğrultuda eserlerde geçen olaylara yönelik bazı açıklamalar yapılarak şairlerin, tarihçi olarak da düşünülüp düşünülemediği sorgulanmıştır.

Felsefenin ortaya çıkışı, Antik Yunan toplumunun sahip olduğu düşüncelerde bazı değişiklikler yaşamasına sebep olmuştur. Şöyle ki bu düşünce faaliyetinin kendini göstermesiyle birlikte gerçek dışı durumları yansıtan olaylara, eskisine nazaran daha az şekilde yer verildiği söylenebilir. Daha farklı bir şekilde belirtilirse ilk filozoflar olarak görülen Thales'in, Anaksimandros'un ve Anaksimenes'in görüşleriyle Yunanlıların gözünde evrene bakışın rasyonel bir nitelik kazanmaya başladığı söylenebilir ki bu rasyonelliğin Antik Yunan'ın tarih zihniyetini de olumlu yönde etkilediğini düşünmek mümkündür.

Antik süreçte tarihle alakalı görüşlerin ortaya çıkışında, düz yazının etkili olduğu düşünülmektedir. Antik Yunan toplumunda logographosların düz yazı formunda fikirlerini beyan ederek, tarih anlayışının doğmasına önyak olduğu söylenebilir. Burada birçok logographos ele alınmış olsa da özellikle Hekataios'un, görüşleriyle Herodotos'a ilham verdiği düşünülmektedir.

Herodotos'un Tarih isimli çalışmasının Yunan tarihi açısından önemli bir aşama olduğu söylenebilir. Herodotos, tanrıların geri planda olduğu insanın ise merkezde olduğu fikirlere işaret eden görüşler sunmuştur. Ancak o, birtakım gizemlerle ya da rüyalarla alakalı durumlardan da söz etmeyi ihmal etmemiştir. Herodotos, ele aldığı olaylarda doğruluğu dikkate alarak, kendi gözlemlerini belirten olayları yansıtırken, başkalarının fikirlerine de yer veren düşünceler açıklamaktadır. Ayrıca Herodotos yalnızca tarihle bağlantılı politik olaylar üzerine değil, yaptığı seyahatlere bağlı olarak toplumların kültürü üzerine de çarpıcı açıklamalar sunmuştur.

Yunan tarih sahnesinde Herodotos'tan sonra Thukydides yer almaktadır. O, çalışmasının giriş kısmında bir tarihçi olarak yazdığı eserin amacı ve yöntemi üzerine oldukça önemli açıklamalar sunmuştur. Thukydides, Yunanlıların eski zamanlarını yansıtan açıklamaların kesinlikten yoksun olduğunu savunarak o, bu yüzden kendi döneminin tarih düşüncesini yansıtan açıklamalar yaptığını dile getirmiştir. Ele aldığı konu ya da benimsediği ilkeler açısından Yunan tarihiyle alakalı düşünceleri Herodotos'tun bıraktığı yerden devam ettiren Thukydides, onun tarih anlayışını geliştiren ya da yükselten bir tarihçi olarak görülmektedir.

Thukydides'ten sonra tarihçi olarak düşünülen kişilerden biri de Ksenophon olmuştur. Ancak Ksenophon'un felsefeyle alakalı bir eğitim almış olması yönünden, onun bir tarihçiden fazla filozof olduğu ifade edilmektedir. Ksenophon'a dair bu tarz düşünceler belirtilmiş olsa da Yunan Tarihi isimli çalışması onun, bir tarihçi şeklinde ifade edilmesini mümkün kılmaktadır. Ksenophon'un görüşlerinde teolojiyle alakalı düşünceler bildirdiği ve insana dair faaliyetlerde tanrıların etkili olduğunu yansıtan açıklamalar yaptığı söylenebilir. Onun bir tarihçi olarak

öncüllerinden farklılık gösterdiği noktalar olmuştur. Bunlardan biri de tarihe dair fikirlerinde Ksenophon'un, felsefeye işaret eden taraflarının olduğunun düşünülmesidir.

Açıklanan düşüncelerin genelinin, tarih felsefesinin yöntem ve ilkeleri doğrultusunda ifade edildiğini hatırlatmak önemlidir. Şöyle ki birinci bölümde tarih felsefesiyle alakalı açıklamaların ardından ikinci bölümde, mitleri tarih açısından açıklayan bazı düşünceler bildirilmektedir. Burada geçmişteki olaylar üzerine felsefi bir araştırma yani tarih felsefesi yapılmaktadır. Daha farklı bir şekilde söylenirse Troya Savaşı tarihi bir hadise şeklinde görülebilir mi? Homeros'u bir tarihçi olarak düşünmek mümkün müdür? Şeklindeki sorular aracılığıyla tarihe eleştirel bir biçimde yaklaşmış dolayısıyla tarih felsefesi yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise hem spekülatif hem de eleştirel tarih felsefesinin uygulandığı düşüncelere yer verilmiştir. Tarihteki olaylara yönelik düşünceler belirtmek açısından spekülatif tarih felsefesi, Klasik Dönem' deki tarihçilerin tarihçiliğini tarih biliminin yöntem ve ilkeleri bağlamında incelemek yönünden ise eleştirel tarih felsefesi temel alınmıştır. Bu doğrultuda Antik dönemdeki tarihin döngüsel olduğunu ve bu duruma yönelik ele alınan düşüncelerin de spekülatif tarih felsefesini yansıttığını söylemek mümkündür. Geçmişteki olayların tarihçiler tarafından aktarılması ve bu tarihçilerin olayları açıklarken nasıl bir tavır takındığı üzerine yapılan açıklamaların ise eleştirel tarih felsefesiyle ilişkili olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda Herodotos'un, Thukydides'in ve Ksenophon'un yazmış oldukları eserlerin ardından onların olaylara ne şekilde yaklaştığı üzerine çeşitli görüşlere yer verilmiştir. Bu tarihçilerin kaynak veya yöntemlerinin olup olmadığı üzerine araştırmalar yapılmıştır. Ayrıca söz konusu tarihçileri tek bir açıdan soruşturmamak adına onların tarih konusundaki düşüncelerini eleştiren görüşlere de yer verilmektedir. Dolayısıyla ikinci ve üçüncü bölümdeki görüşler spekülatif ve eleştirel tarih felsefesiyle bağlantılıdır ve bu düşünceler bağlamında Klasik Dönem'de üç farklı tarih anlayışının ortaya çıktığı sonucuna ulaşmak mümkündür.

Bu tarih anlayışlarından ilki Herodotos'a aittir. Herodotos'un geçmişe dair olaylarda insanı aktif bir hale dönüştürdüğü tanrıları ise insanın gerisinde bıraktığı söylenebilir. Bu noktada Herodotos, gerçeklikle ilişkili olarak geçmişteki olayları izah etme yönünden kendisinden önce yaşamış Homeros'tan ve Hesiodos'tan ileride olmuştur. Herodotos'un bazı olayları makul bir biçimde açıklaması ve bu olayları neden sonuç çerçevesinde ifade etme çabası dikkate alındığında ise onun nesir yazarlarının da ilerisinde olduğu söylenebilir. Ancak belirtilen bu görüşlere rağmen Herodotos'un, mit geleneğinden tamamen bağlarını koparan bir tarih anlayışı ifade ettiğini söylemek güçtür. Şöyle ki anlattığı olaylarda yaşanacak bazı durumların sonucunun kahinlerin veya birtakım kişilerin rüya yoluyla bilmesinden dolayı Herodotos'un burada gerçeklikten uzaklaştığı sonucuna ulaşmak mümkündür. O, seyahatleri,

görgü tanıkları ya da kendi gözlemleri doğrultusunda geçmişteki olayları dile getirmiş olsa da Herodotos, düşüncelerinde mitlerin etkisinde olduğunu yansıtan açıklamalar sunmuştur. Bu yüzden Herodotos'un mitolojiyle ilişkili bir tarih anlayışı ortaya koyduğu söylenebilir.

Bir diğer tarih anlayışı ise Herodotos'tan sonraki süreçte düşüncelerini bildiren Thukydides'le ilişkili olmuştur. Geçmiş ele alan olayları dile getirirken Thukydides'in, kendinden önceki ozanlardan ve Herodotos'tan farklılaştığını ifade etmek mümkündür. Thukydides araştırmasının giriş kısmında açıklayacağı olaylarda ozanlardan ayrıldığına işaret etmektedir. Çünkü ona göre kendinden önceki süreçte yaşayan ozanların ya da kronikçilerin ifade ettiği olaylar olağanüstü bir nitelik taşımakta olup Thukydides'e göre bu olayların soruşturulması mümkün değildir. Bu olağanüstü olaylara kuşkuyla yaklaşan Thukydides, araştırmasında doğru olduğundan kuşku duymayacağı olayları açıklayacağını ifade etmektedir. Bu düşünceyle bağlantılı olarak Thukydides'in anlattığı olayların mitolojiyle ilgili olmadığını ve bu noktada onun Herodotos'un görüşlerinden ayrıldığını söylemek mümkündür. Kronoloji konusunda da Herodotos'a kıyasla Thukydides'in birtakım yenilikler oluşturduğu söylenebilir. Şöyle ki zaman yönünden Herodotos'un açıkladığı olaylarda, belirli bir sistemin varlığından söz etmek güçtür. Ancak Thukydides, anlattığı hadiselerde mevsimlerden ve geçen yıllardan söz etmektedir. Bu doğrultuda Thukydides'in zaman açısından, olayları bir sistem çerçevesinde anlattığını söylemek mümkündür. Thukydides'in Herodotos'tan ayrıldığı bir diğer nokta ise onun açıkladığı olaylarda yer alması olmuştur. Daha farklı bir şekilde söylenirse Thukydides, Peloponnesos Savaşı'nı deneyimleyen bir tarihçi olmuştur. Açıklanan bütün bu fikirler çerçevesinde belirttiği olaylarda mitolojiden sıyrılması, eski zamanlardaki hadiselerden şüphe duyması, zamanı dikkate alması ve deneyimlemiş olduğu olayları insanlığa sunması açısından Thukydides, Herodotos'la karşılaştırıldığında farklı bir tarih anlayışını temsil etmektedir. Thukydides'in savunduğu bu tarih anlayışını ise bilimsel tarih anlayışı şeklinde ifade etmek mümkündür.

Klasik Dönem'in tarih anlayışını bildiren tarihçilerden diğeri ise Ksenophon 'dur. Olayları ele alma şekli ve tarihçilik düşüncesini daha ileri bir noktaya taşıması açısından Ksenophon, Thukydides'in ve Herodotos'un gerisinde yer almış olsa da o, tarihle ilişkili olan çeşitli düşünceler bildirmektedir. Ksenophon Thukydides'le benzer bir biçimde ele aldığı hadiselerde zamana yer vermiş ve o, eserinde dile getirdiği bazı olaylarda yer aldığını ifade etmiştir. Ancak işaret ettiği tarih anlayışı yönünden Ksenophon'un, Herodotos'tan ve Thukydides'ten farklı düşünceleri bulunmaktadır. Şöyle ki Herodotos'un ve Thukydides'in geçmişle alakalı olayların sebebini insanla ilişkilendirdiğini söylemek mümkündür. Fakat Ksenophon, açıkladığı olaylarda insanı pasifleştirmektedir. Daha farklı bir şekilde belirtilirse

Ksenophon'un, meydana gelen olayların sebebini insanlardan ziyade tanrılara dayandırdığını söylemek mümkündür. Bu düşünceyle ilişkili olarak tanrılara sunulan kurbanlar doğrultusunda Ksenophon, yaşanacak olayların olumlu veya olumsuz olacağı yönünde fikirler bildirmektedir. Geçmişteki hadiseleri bildirme yönünden Ksenophon'un, Herodotos'tan ya da Thukydides'ten ayrıldığı bir diğer nokta ise felsefedir. Daha açık bir şekilde belirtilirse Ksenophon'un, tarihle ilişkili olarak aktardığı olaylarda felsefeyle de bağlantılı düşüncelere yer verdiği savunulmaktadır. İfade edilen bu görüşler doğrultusunda Ksenophon, Herodotos'tan ve Thukydides'ten ayrılan bir tarih görüşüne sahip olmuştur. Yani Ksenophon'un, tanrı bağlamında şekillenen tanrı merkezli bir tarih anlayışı ortaya koyduğu söylenebilir.

Bütün bu değerlendirmelere bağlı olarak bu çalışma Antik Dönem süreçlerindeki Yunan uygarlığının, tarih düşüncesine sahip olduğunu belirtmek amacıyla oluşturulmuştur. Antik Çağ'ın en önde gelen Herodotos, Thukydides ve Ksenophon gibi Klasik Dönem tarihçilerinin ortaya koydukları Antik tarihi, tarih felsefesinin ön gördüğü kavram, ilke ve yöntemlerle inceleyerek bu dönemi salt statik bir tarihsel nesne değil, dinamik bir tarih felsefesinin konusu olarak incelemek Antik Çağ tarihini anlamak bakımından vazgeçilmez bir önem taşır. Sonuç olarak yapılan açıklamalar çerçevesinde Klasik Dönem'deki tarih kavramının mitoloji, bilim ve tanrı etrafında döndüğünü görmekteyiz.

KAYNAKÇA

- Acun, F. (2011). “Tarihin Kaynakları”. Şimşek A. (Ed.), *Tarih Nasıl Yazılır?* Tarihçi Kitabevi, 119-149.
- Akarsu, B. (1975). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ardagh, P. (2002). *Ancient Greek Myths& Legends*. World Book, ABD.
- Arnold, J. H. (2000). *History: A Very Short Introduction*. Oxford University Press, USA.
- Atkinson, R. F. (1986). *Knowledge and Explanation in History: An Introduction to the Philosophy of History*. Macmillan Education LTD, Hon Kong.
- Audi, R. (Ed.). (1995). *The Cambridge Dictionary of Philosophy*, Cambridge University Press, USA.
- Austin, N. (1969). *The Greek Historians: Introduction and Selected Readings*. Van Nostrand-Reinhold, New York.
- Banta, J. L. (1999). *Historical Discourse in Herodotus: The Construction of Greek Identity in Book II of the Histories*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Texas Tech University, Texas.
- Barnes, H. E. (1963). *A History of Historical Writing*. Dover Publications, Inc, USA.
- Bıçak, A. (1999). *Tarih Bilimi*. Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Bloch, M. (2020). *Tarihin Savunusu ya da Tarihçilik Mesleği*. (Çev. M. A. Kılıçbay), Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul.
- Bonnard, A. (2004). *Antik Yunan Uygarlığı İlyada'dan Parthenon'a*. (Çev. K. Kurtgöz), Evrensel Basım Yayın, İstanbul.
- Braudel, F. (1992). *Tarih Üzerine Yazılar*. (Çev. M. A. Kılıçbay), İmge Yayınları, Ankara.
- Breisach, E. (2012). *Tarihyazımı*. (Çev. H. Kocaoluk), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Brown, T. S. (1973). *The Greek Historians*. D.C. Heat and Company, USA.
- Bryant, J. (1799). *Some Observations Upon the Vindication of Homer, and of the Ancient Poets and Historians, who have Recorded the Siege and Fall of Troy*. Written by I.B.S. Morritt. Eton: By M.Pote and E.Williams, New York.
- Burke, P. (Ed.). (1973). *A New Kind of History: from the Writings of Febvre*. (Çev. K. Folca), Routledge and Kegan Paul Ltd, London.
- Bury, J. B. (1909). *The Ancient Greek Historians*. Macmillan Company, New York.
- Carr, E. H. (2018). *Tarih Nedir?* (Çev. M. G. Gürtürk), İletişim Yayınları, İstanbul.

- Carr, E. H. ve Fontana, J. F. (1992). *Tarih Yazımında Nesnellik ve Yanlılık*. (Çev. Ö. Ozankaya), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Cartledge, P. (2013). *Pratikte Antik Yunan Siyasî Düşüncesi*. (Çev. K. Tanrıyar), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Cohen, M. (1947). *The Meaning of Human History*. The Open Publishing Company, USA.
- Collingwood, R. G. (2019). *Tarih Tasarımı*. (Çev. K. Dinçer), Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Cornford, F. M. (2021). *Bilgeliğin Başlangıcı Eski Yunan'da Felsefi Düşüncenin Kökleri*. (Çev. Ş. Filiz-F. Özeş), Say Yayınları, İstanbul.
- Dewald, C. (2007). "The Construction of Meaning in the First Three Historians". J. Marincola (Ed.), *A Companion to Greek and Roman Historiography*, Blackwell Publishing Ltd, USA, 89-101.
- Diakov, V. ve Kovalev, S. (1987). *İlkçağ Tarihi*. (Çev. Ö. İnce), V Yayınları, Ankara.
- Dionysius, H. (1974). *Dionysius of Halicarnassus The Critical Essays in Two Volumes*. (Çev. S. Usher), Cambridge, MA: Harvard University Press, Great Britain.
- Dray, W. H. (1964). *Philosophy of History*. Prentice-Hall Inc, USA.
- Duff, T. E. (2003). *The Greek and Roman Historians*. Bristol Classical Press, London.
- Eliade, M. (2001). *Mitlerin Özellikleri*. (Çev. S. Rıfat), Om Yayınevi, İstanbul.
- Estin, C., Laporte, H. (2008). *Yunan ve Roma Mitolojisi*. (Çev. M. Eran), Tubitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara.
- Evans, R. (1999). *Tarihin Savunusu*. (Çev. U. Kocabaşoğlu), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Eyuboğlu, S. ve Erhat, A. (1977). *Hesiodos Eseri ve Kaynakları*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Fawkes, F., Royston, V. (1832). Hesiod. (Çev. C. A. Elton), A. J Valpy, M. A and Booksellers, London.
- Forsdyke, J. (1956). *Greece Before Homer: Ancient Chronology and Mythology*, Max Parrish, London.
- Friedell, E. (1999). *Antik Yunan'ın Kültür Tarihi* (Çev. N. Aça), Dost Kitabevi, Ankara.
- Gilderhus, M. T. (2011). *Tarih ve Tarihçiler*. (Çev. E. S. Özcan), Birleşik Yayınevi, Ankara.
- Grant, M. (1914). *The Ancient Historians*. Michael Grant Publications Ltd, Great Britain.
- Graves, R. (2010). *Yunan Mitleri*. (Çev. U. Akpınar), Say Yayınları, İstanbul.
- Grimal, P. (1990). *A Concise Dictionary of Classical Mythology*. (Çev. R. M. Hyslop), Blackwell Ltd, England.
- Güçlü, A., Uzun, E., Uzun, S. ve Yolsal, Ü. H. (2008). *Felsefe Sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

- Hartog, F. (1997). *Herodotos'un Aynası*. (Çev. E. Özcan), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Hegel, G. W. F. (2003). *Tarihte Akıl*. (Çev. Ö. Sözer), Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Hegel, G. W. F. (2011). *Tarihte Akıl*. (Çev. Ö. Sözer), Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Herodotos (2006). *Tarih*. (Çev. M. Ökmen), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Hershbll, J. P. (1993). "Plutarch and Herodotus- The Beetle in the Rose". *Rheinisches Museum für Philologie*, (2): 143-163.
- Hesiodos (2014). *İşler ve Günler- Tanrıların Doğuşu* (Çev. F. Akderin), Say Yayınları, İstanbul.
- Hobsbawm, E. (1999). *Tarih Üzerine*. (Çev. O. Akınhay), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Hofstadter, A. (1963). "The Philosophy in History". S, Hook (Ed.), *Philosophy and History*, New York University Press, USA, 227-249.
- Homeros (1971). *Iliada*. (Çev. A. C. Emre), Varlık Yayınları, İstanbul.
- Homeros (2008). *Odyseia*. (Çev. A. Erhat-A. Kadir), Can Yayınları, İstanbul.
- Iggers, G. G. (2000). *Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı*. (Çev. G. Ç. Güven), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Jenkins, K. (1997). *Tarihi Yeniden Düşünmek*. (Çev. B. S. Şener), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Kagan, D. (2009). *Thucydides*. Viking, New York.
- Kant, I. (1982). *Dünya Yurttaşlığı Amacına Yönelik Genel Bir Tarih Düşüncesi*. (Çev. U. Nutku), Yazko Felsefe Yazıları, İstanbul.
- Kant, I. (2006). *Dünya Yurttaşlığı Amacına Yönelik Genel Bir Tarih Düşüncesi*. (Çev. U. Nutku), Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Kramer, L., Maza, S. (Ed). (2002). *A Companion to Western Historical Thought*. Blackwell Publishers, USA.
- Kranz, W. (2014). *Antik Felsefe* (Çev. S. Y. Baydur), Cinius/ Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- Ksenophon (2020). *Yunan Tarihi*. (Çev. S. Sinanoğlu), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Laertios, D. (2002). *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*. (Çev. C. Şentuna), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Lemon, M. C. (2003). *Philosophy of History A Guide For Students*. Routledge, London and New York.
- Lloyd, G. E. R. (2022). *Eski Yunan'da Bilim Thales'ten Hristiyanlığın Doğuşuna*. (Çev. F. Özeş), Say Yayınları, İstanbul.
- Luce, T. J. (1997). *The Greek Historians*. Routledge, London.
- Macdonald, S. (2009). *Greek Philosophy*. Bravo Ltd, London.

- Macit, M. H. (2018). “Tarih Felsefesi”. Y. Torun (Ed.), *Felsefeye Giriş*. Orion Kitabevi, 95-129.
- March, J. (1998). *Cassell Dictionary of Classical Mythology*. Cassell, London.
- Marx, K. ve Engels, F. (1976). *Alman İdeolojisi*. (Çev. S. Belli), Sol Yayınları, Ankara.
- Methuen (1967). *A Dictionary of Ancient Greek Civilisation*. Methuen Co Ltd, London.
- Michalopoulos, A. (1966). *Homer*. Twayne Publishers, USA.
- Momigliano, A. (2020). *Modern Tarihçiliğin Klasik Temelleri*. (Çev. G. Ayas), İthaki Yayınları, İstanbul.
- Morritt, J. B. S. (1798). *A Vindication of Homer and of the Ancient Poets and Historians, Who*
- Özlem, D. (2010). *Tarih Felsefesi*. Notos Kitap Yayıncılık, İstanbul.
- Parotti, P. (1986). *The Greek Generals Talk: Memoirs of the Trojan War*. University of Illinois Press, USA.
- Patsavos, C. C. (1970). “Thucydides and Xenophon as Historians”. *Social Science*, 4(45): 208-211.
- Polybius (2010). *The Historie*. (Çev. R. Waterfield). Oxford University Press, New York.
- Pomeroy, S. B. (2018). *Antik Yunan’ın Kısa Tarihi*. (Çev. O. Yarlığaş), Alfa Basım Dağıtım, İstanbul.
- Popper, K. R. (1995). *Tarihselciliğin Sefaleti*. (Çev. S. Orman), İnsan Yayınları, İstanbul.
- Rahn, P. J. (1971). “Xenophon’s Developing Historiography”. *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, (102): 497-508.
- Ranke, L. V. (1973). *The Theory and Practice of History*. (Çev. W. Iggers ve K.V. Moltke), The Bobbs-Merrill Company Inc, New York.
- Rengakos, A. (2006). “Homer and the Historians: The Influence of Narrative Technique on Herodotus and Thucydides”. *Entretiens sur l’Antiquité Classique*, (52): 183-214.
- Rosenmeyer, T. G. (1957). “Hesiod and Historiography”. *Hermes*, 3(85): 257-285.
- Sacks, D. (1996). *Ancient Greek World*. Oxford University Press, USA.
- Sales, V. (Drl.). (2021). *Tarihçiler*. (Çev. E. Bildirici), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Scanlon, T. F. (2015). *Greek Historiography*. Wiley Blackwell, USA.
- Sheline, C. (2018). “The Historiography of Xenophon”. *Saber and Scroll Historical Society*, 3(5): 7-17.
- Shotwell, J. T. (1922). *An Introduction to The History of History*. Columbia University Press, London.
- Sina, A. E. (2017). *İlkçağ Tarih Yazımının Öncüleri Batı Anadolu’lu Logographoslar*. Doruk Yayıncılık, İstanbul.

- Sowerby, R. (2012). *Yunan Kültür Tarihi*. (Çev. Ö. U. Hoşafçı), İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Spencer, D. S. (1966). *Herodotus' The Persian Wars*. Monarch Press, New York.
- Strabon (1960). *The Geography of Strabo*. (Çev. H. L. Jonesa), Harvard University Press, London.
- Strauss, B. (2006). *The Trojan War A New History*. Simon& Schuster, USA.
- Teng, S. Y. (2016). "Herodotus and Ssu-ma Ch'ien: Two Fathers of History". *East and West*, 4(12): 233-240.
- Thomson, G. (1988). *İlk Filozoflar*. (Çev. M. H. Doğan), Payel Yayınevi, İstanbul.
- Thucydides (1822). *The History of the Grecian War*. (Çev. T. Hobbes), G. & W. B. Whittaker, London.
- Thukydides (1976). *Peloponnesos Savaşı*. (Çev. T. Gökçöl), Hürriyet Yayınları, İstanbul.
- Tosh, J. (2020). *Tarihin Peşinde*. (Çev. Ö. Arıkan), Kronik Kitap, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu. (1998). *Türkçe Sözlük*. (9. Baskı). Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara.
- Türkiye Diyanet Vakfı. (2011). *İslam Ansiklopedisi*, (40. Baskı). Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Tyler, D. (1993). *The Greeks and Troy*. Dillion Press, New York.
- Uygur, N. (1955). "Tarih Felsefesinin Yolu". *İstanbul Üniversitesi Yayınları*, 3(3): 135-154.
- Vico, G. (2007). *Yeni Bilim* (Çev. S. Önal), Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Walsh, W. H. (2006). *Tarih Felsefesine Giriş*. (Çev. Y. Z. Çelikkaya), Hece Yayınları, Ankara.
- Warrington, M. H. (2014). *Tarih Bilimine Yön Veren Düşünürler En Önemli 50 Tarihçi*. (Çev. İ. Kapaklıkaya), Nesil Yayın Grubu, İstanbul.
- Waters, K. H. (1985). *Herodotos the Historian: His Problems, Methods and Originality*. Croom Helm, Great Britain.
- Williams, G. (1991). *Political Theory in Retrospect From the Ancient Greeks to the 20 th Century*. Edward Elgar Publishing Limited, UK.
- Womber, P. K. (2019). *A Critique of Thucydides' Methods and Techniques of Historiography*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. University of Cape Coast, Cape Coast Gana.
- Xenophon (1979). *Xenophon A History of My Times*. (Çev. R. Warner), Penguin Group, London.

İnternet Kaynakları

1. [History \(etymology\)- Citizendium](#) (Erişim Tarihi. 9.05.2022).

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı	Eda ERTÜRK
EĞİTİM DURUMU	
Lisans Diploması	Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Aydın
Tezsiz Yüksek Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ana Bilim Dalı, Antalya, 2019
Çalışma Konusu	İlk Çağ Felsefesinde Arkhe Anlayışı
Tezli Yüksek Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ana Bilim Dalı, Antalya, 2022
Yabancı Dil	İngilizce
Tez Konusu	Antik Çağ'da Tarih ve Tarihçilik Kavramları
BİLİMSEL FAALİYETLER	
Bilimsel Çalışmalar	Ertürk, E. (2019). <i>Nihat Keklik'te Akıl, Tefekkür ve Mantık Bağlamında Hikmet Binası</i> . Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi, 4 (2), 132-141.
İŞ DENEYİMİ	
Çalıştığı Kurumlar	Halil Akyüz İlk Öğretim Okulu, Özel Eğitim Öğretmenliği (Ücretli)